

מאמרי הראיה

הראי"ה קוק

מהדורה בלתי מוגהת

5.....	דרך התחיה
10.....	תלמים
10.....	א.מהות הכפירה
11.....	ב. כיצד מבקרין?
13.....	העקרים
14.....	האחדות
16.....	טללי אורות
16.....	השקפה על טעמי המצות
24.....	לתקופת המעבר
25.....	קרבת אלהים
26.....	א. ("קרבת אלהים " באדם)
27.....	ב. ("קרבת אלהים " בכל ההויה)
30.....	ג.("קרבת אלהים " בגלוייה הפרטיים והמעשיים)
32.....	פירוים משלחן גבוה
32.....	נעם ה'
32.....	הכונה והתכלית
32.....	ההשקפה המטריאליסטית
32.....	המחשבה האלהית
33.....	חפש המחשבה
33.....	דרישת ד'
34.....	הערת הרב (לספר הגלות בתוך הגאולה)
35.....	לשני בתי ישראל
38.....	תחית הקדש
40.....	כבוד הרבנות
42.....	פרק בהלכות צבור (מתוך קונטרס ישוב משפט)
47.....	הישיבה המרכזית העולמית בירושלים
50.....	אמרות חדשות
50.....	תורה
50.....	תפלה

50.....	מחשבה
51.....	רשויות
51.....	תחיה
52.....	נתיבה מוקדש ל"הפועל המזרחי" לשבע שנות קיומו
53.....	מאורות האמונה
55.....	להוסיף אומץ"
57.....	האמונה
57.....	אור האמונה
58.....	מסע המחנות
60.....	תורת ארץ ישראל וזהב הארץ היא טוב מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל
60.....	(בראשית רבה פ' ט"ז)
62.....	מאמרים סגולת ציון וירושלים
63.....	גרגרים הגיוניים
64.....	בעקבתא דמשיחא
66.....	על במותינו חללים
69.....	המספד בירושלים בפטירת הד"ר בנימין זאב הרצל ז"ל, כ' תמוז תרס"ד
73.....	הספקנות והאמת האמונית (לספר קהלת)
74.....	התורה והתרבות האנושית
77.....	לאחדותו של הרמב"ם מאמר מיוחד
77.....	(לעומת שיטת רבי זאב יעבץ ז"ל בספרו תולדות ישראל)
82.....	המאור האחד לדמות דיוקנו של הרמב"ם ז"ל
86.....	המהרש"א ז"ל
87.....	קדוש ישראל רבי ישראל סלנטר זצ"ל
89.....	ראש ישיבת עץ חיים הנצי"ב זצ"ל
91.....	גדול וגבור ר' שמואל מוהליבר זצ"ל
93.....	הַחפץ חיים " זצ"ל
95.....	השבת
99.....	מתנת השבת
100.....	אל התשובה
101.....	השופר והחצוצרות
103.....	הסוכה האחת"
103.....	הסוכה
104.....	נר חנוכה
105.....	פך השמן

106.....	אגרת הפורים
107.....	עד דלא ידע
109.....	חירותנו
110.....	חירות וביעור חמץ
111.....	מצה זו
112.....	למקדש כהלל
113.....	בין עבדות לחירות
115.....	הר כגיגית
116.....	מאי הר סיני?
117.....	צליל אומר (לחג השבועות)
118.....	ענן התורה וענן הגאולה
119.....	נעשה ונשמע
119.....	לד' ולכם
120.....	ממלכת כהנים
122.....	יום הבכורים זמן מתן תורתנו
123.....	יום הבכורים זמן מתן תורתנו
125.....	החדש במדינה ובמקדש
126.....	בכורים
127.....	והשור הולך לפניו, וקרניו מצופות זהב ועטרת של זית בראשו. בכורים פ"ג מ"ג
127.....	החליל מכה לפניו עד שמגיעים קרוב לירושלים. בכורים פ"ג מ"ג
128.....	נחמו, נחמו עמי!
129.....	(על בחירת נשים)
130.....	(על בחירת נשים)
133.....	על עשרת השבטים
134.....	מכתב לפועל המזרחי
135.....	חובת תלמוד תורה
137.....	על גרי הצדק
138.....	מכתב לבני עקיבא
139.....	על הגאון רבי אברהם מסוכטשוב זצ"ל
140.....	ביאור ופירוש מתוך ההקדמה לעין אי"ה
155.....	דרשה בעת חנוכת בית התלמוד תורה ברחובות ת"ו
158.....	אחדות ושניות
159.....	נאום בחנוכת בית הרב
161.....	הספד לרב י. א. ציטרון זצ"ל

163.....	על השניות (תום ומדע) שיחה עם הרב קוק.....
165.....	לזכר לורד בלפור.....
168.....	נאום על ישוב ארץ ישראל (קנין קרקע).....
169.....	נאום בוועידה העולמית של המזרחי.....
170.....	קודש וחול בתחית ישראל.....
172.....	שלמות ההצלה.....
173.....	מספד יחיד (מתוך ההספד על פטירת הבארון).....
175.....	הנדיב הידוע" בנימין רוטשילד ז"ל.....
176.....	תמצית דברי רבנו באסיפה למען השבת.....
177.....	שופרות.....

דרך התחיה

ההויה הרוחנית כמו שהיא אי אפשר להכיר ע"י כל חפוש ומחקר. הדעה, החקר השכלי, הפלוסופיה מציינים רק את הסימנים החיצוניים של החיים. ואפילו בשעה שהם עוסקים בפנימיות של החיים רואים הם רק את הצללים של החיים ולא את תוכיותם, וכל גבורתם של המופתים השכליים היא רק לסול דרך לרוח להתקרב בה אל הפרוזדור של הרגשת המציאות הרוחנית. אבל כל זמן שהאדם טבוע בחושיו ובגבוליהם הצרים לא יכיר ולא ידע את ההויה הרוחנית ורק צללים קלושים ייראו על ידם. ואם יתיחש אל הצללים, כמו אל המציאות האמתית, אז יהיו עליו הצללים ההם למשא כבד וימעטו את כחו החומרי והרוחני יחד, עד שיבקש לברוח מפניהם כמפני דבר מזיק. אבל כמה שלא יברח האדם מן הצל, הצל רודף אחריו, ורק תרופה אחת יש להפטר ממנו והיא הוספת אורה. הוספת אורה זו אי אפשר שתבוא רק ע"י התעלות לתוכה הפנימי של עצמות ההויה הרוחנית, אבל לזה אין לאדם כל אמצעי פסיכי, מלבד "עמק רוממותו" של חוש האמונה האלהית. זוהי דעת הדעות והרגשת ההרגשות, שמחברת את ההויה הרוחנית של האדם, המציאותית בפועל, עם ההויה הרוחנית העליונה ומערבת את החיים שלו עם החיים המציאותיים הרמים מכל גבול ונעדרי כל חולשה פיזית. הפסיכולוגיה הממשית היחידה מתערבת בזרמי פלגיה עם הפסיכיקה הכללית ע"י מעבריה גבורי הרוחניות ואוצרות הפסיכיקה הקבוצית ומטבעת חותם מיוחד בחבורות, במשפחות, בעמים, במינים, בסוגים, בעולמים, בנצחים, במציאות, בהויה. והנוי והעדן חודר מהתפארת המציאותית הרוחנית, הפועלת עד לפרטי פרטיות, שאינם נבדלים מן כללי הכלליות, אלא ע"פ המצרים הסוביקטיביים, המתמסמסים והולכים כענני בקר לרגלי צאת השמש בגבורתו ע"י הופעת האוב יקטיביות הכללית והשלמה על כל חדרי רוח ונשמה. הפסיכיקה המציאותית מתגלה בהויתה בחזיונות הבלתי מצויים של גדולי ההסטוריה, אלה שהפכו באישיותם עולמות מלאים, מחקו תוים שהיו חקוקים בכח ברזל בחלמיש צור, וחקקו תחתם אחרים חזקים ויפים מהם ושנו בקלסתר הפנים של האנושיות כולה, או של סעיפים אחדים ממנה, ההולכים ופועלים על כולה הפסיכיקה ההויתית המצויה בפועל ושופעת שפע כח לא זו שמצטירת ומצטלמת בצללים של מדע והשכלה שטחית או עמוקה מתגלה היא רק באדירי הכח שבעולם, האזורים בגבורת אלהים, היודעים לשוט בים הגדול של חיי האמונה. אמנם הקולטורה המדעית, המיוסדת על המושכלות הקרובות והחושיים הברורים והמוסר הטבעי היוצא מהם וע"פ השפעתם מכשירים את האנושיות, שתוכל לספג אל תוכה שפעת אורה של הפסיכיקה הרוחנית הכללית. ואז תקבל המגמה הקולטורית של השכל, החוש והמוסר החמרי. אמץ רב וסידור אלהי מבוסס חודר וקיים. לא כן אם שפעת האור באה בלי סלילת דרך של התרבות השכלית והמוסר הרגיל, אז אורה זו תחולל רק מחשכים. מהתפרצות האורה הרוחנית ההויתית מחוגה על אדמה בלתי מעובדה בא הצד העכור של האליליות, ועל כן הביאה לידי דמיונות כוזבים ויצרי לב רעים למאד. ומשריגי גפן סדם זאת לא נטהרה האנושיות עד היום. גם היום לא הגיעה עדין התרבות למדה זו שתשכון סמפטיה אלהית של הטוב המוחלט בעמק הנשמה של האורגנים הקבוציים, ועל כן הקשר האלהי שבקרבים הוא אל זר ואל נכר שקונה לו תכונות משונות קריקטוריות. והננו רואים בהם גם עכשו סימני רשע ועריצות, ומהות המוסר הולך ומתמסס ונעזב מלבבם. אבל מורשת פליטה יש לה להאנושיות בכנסת ישראל שהסמפטיה האלהית נמצאה בחוגה הפנימי הרגש מעיד והבינה מבררת שאלהי עולם היחיד והמיוחד זהו הטוב הגמור החיים, האור, המרומם על כל רוממות וטוב מכל טוב. טוב לכל ורחמיו על כל מעשיון מחיה את הכל ושומר את הכל ומצמיח ישועה לכל. והסמפטיה הכללית חודרת באומה לא רק בפרטיה. כ"א דוקא בכללותה ואם לפעמים שכחה את נשמתה, מקור חייה, נסתגלה לה הנבואה להזכירה, והורדה לגליות פשטה

את עקמימותה עד שסוף סוף תנצח הסמפטיה האלהית של הטוב המוחלט. טעות יסודית היא החזרה מכל היתרון שלנו, החדלון מההכרה של "אתה בחרתנו", לא רק משונים אנחנו מכל העמים, משונים ונבדלים בחיים הסטוריים מצויינים, שאין דוגמתם בכל עם ולשון, כ"א מעולים וגדולים אנו מאד מכל עם, ואם נדע את גדולתנו אז נדע את עצמנו, ואם נשכח את גדולתנו נשכח את עצמנו, ועם השוכח את עצמו הוא בודאי קטן ושפל... דרכנו בחיים הלאמיים וציודם כלפי היחש האנושי הכללי ארוכה מאד. ארוכים הם חיינו וארוכה היא מפני זה דרכנו; גדולים אנחנו וגדולות הנה משוגותינו, ובשביל כך גדולות הן צרותינו, אבל גדולות הן גם תנחומותינו! כנסת ישראל עורגת ומצפה וחפצה להשפיע בפסיכיקה שלה, לקרב את היום הגדול, היום אשר ההשפעה של הרוחניות המציאותית יתאשר בהתפרצה אל חוג החיים בלא עתה זרעה את זרועיה על אדמה אשר אררה ה' ותצמח קוצים וברקנים, מכאיבי כל טוב תמצא ניר מוכשר ומעובד, "ובאו עמים רבים וגוים עצומים לבקש את ה' צבאות בירושלם... והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר: נלכה עמכם, כי שמענו אלהים עמכם". אז לא תסתפק עוד האנושיות בגרגרים יבשים של חקרי לבב איש ובחשבונות של שעורים, שאשיותיהם הם רק חושי בשר ודם החלשים והמטעים, כ"א תתן מקום להשפעה פסיכית אדירה וחזקה, רוח אלהים חיים, אשר "צדק ומשפט מכון כסאו, חסד ואמת יקדמו פניו". וכשיש צרוף מוסרי ושכלי גדול בדרך מסורת או מורשה, אפשר שתחדור, ביחיד או בצבור, הזרחה של הויה פסיכית מעולם העליון, מההויה הרוחנית העצמותית, שתהיה מבונה עם כל אומץ חילה והופעתה השלטונית ג"כ בתכלית התקון המוסרי החברותי, השכלי והמעשי, הכל יתעלה ע"י הזרחה זו על כל הקולטוריות המלאכותיות, העשויה ברחשי לב בשר והגיוני מוח פוספורי. אולם הזיקוק בהופעה זו עיקר גדול מאד. קו אחד פראי, אשר יתערב בתוך החלקה שהאורה ההויתית מופיעה עליה, יכול לערבב עולם מלא ולשבר במשנה שברון המון רב לדורות רבים. ההומוריסטיקה והסטיריקה, הבקורת והדרמטיקה, האמנות והפלוסופיה, גם אם יתאמצו בכל כהותיהן ויריקו את כל חציהן השנונים לא יוכלו להפג את השכרון העצום, שמשפיע על החברה קו אחד פראי של פסיכיקה הויתית הנובעת בעצמותה מיציאות הרוחנית בפועל, שבידה לשעבד בכח אדיר את כל הנשמות המקופלות בתחום השפעתה. ואע"פ שידמו יחידים שכבר נשתחררו הימנה ויעשו ציצים ופרחים ע"פ מהלכים רציונליים חפשיים. הפכיים מדרכי ההשפעה הפסיכית השולטת בחוגם, חירות זו אינה אלא חיצונית, השולטת רק בצד הצללים שבחיי רוחם, אבל בפנימיות הויתם לא יצאו מרשתה, ובכל עת יגלה לעין החוקר בהגיוניהם הצבע המקורי שלהם. להעביר מן העולם קו ממאיר של התפרצות רוחנית נכריה, אשר נתנכרה על ידי המארה שהיתה בשטח גידולה, תוכל רק השפעה של אורה הויתית יותר עליונה ויותר מוחלטת, כי בהחלטה העליונה היא כוללת בהכרח את כל האופיים המוסריים והשכליים, שהקולטורה החפשית, ההגיונית והבקרתית, ממלאת בהם. והאורה ההויתית העליונה באה ע"י יראת אלהים טהורה, אמונת אלהים אמיצה, השתולה דוקא בתוך הכנסיה הישראלית, בתוך חלקה פסיכית שהזקוק המוסרי והשכלי, זקוק הבא עם יחס אבות וכור הברזל של עני מצרים, פעל הרבה על ההסטוריה שלה, עד אשר הוכנה לקלט בקרבה את ההשפעה האלהית המוחלטת בתוקף הויתה בחיי הכנסיה ובנימוסיה, בשאיפותיה ותקוותיה, ותשרש שרשיה בנשמות יחידיה וכללותה לדורות עולמים. מתוך הזקוק המוסרי והשכלי, הקדום להכשרת הרוח העליון, נשארה הנטיה אל התרבות הטבעית והחפץ למחקר והשכלה חפשית, למוסר שכלי ברור ומובן מורשה לישראל, המתגלה תמיד בצבורים וביחידים בכל דור ודור. התגברות כל קנייני האומה תלויה בהתגברות ההויה הנפשית של האומה, והתגברות ההויה הנפשית של האומה תלויה בהזרחת הרוחניות המציאותית, היא הפסיכיקה העולמית, אשר רוח האדם ורוח העולם מתלכדים ובאים בה באחרית הימים לידי הרמוניה שלמה. ההזרחה הפסיכית האלהית, המלאה בשמים ובארץ ומקפת את כל שנויי החיים מראשית ועד אחרית, במובן הזמנים והמצבים, מחזקת את כל קנייניה של האומה: תולדתה, שפתה,

ארצה, סגנון חייה, הכל מתמלא על ידה עדן ונעם, גבורה ועשר. והכשרת ההויה הנפשית של האומה להתאחדות עם הפסיכיקה העולמית, באה ע"י התורה המוסרית העליונה, הבאה בהתגלות אלהית לאומה בתוך ארחות המוסר והחכמה שלה ובתוך מצותיה שנתנו לצרף את הבריות; לא רק במוסר החיצוני הנעכר מהר ע"י התגעשות הים הפסיכי עם רפשו, כ"א במובן ההזרחה של הרוחניות המקורית בעצם הטוב האלהי, הנמצאת בההויה הכללית ומגעת עד החטיבה הפרטי פרטית. מגמת הטוב האלהי בולטת מכל פנותיה של תורת נצח זאת. אבל אם קניני האומה רחוקים ממבוע האלהי, הם סופגים אל קרבם נטפי פסיכיות ערפלית בלתי מזוקקה, שמעיבה את זהר המוסר המוחלט ומסירה מהם את האמץ האלהי המפעם בקרבם. המחלה מתגלה ומראה אותותיה בקרירות פנימית והתלהבות חיצונית לקנינים החיצוניים, ובאין אש קדש של האמונה השלמה בתוך אותם הקנינים החיצוניים, הם הולכים ונחלשים ונקפאים ומביאים לידי התרגזות על התקוות שנכזבו, על החיים התפלים. אז תזכר האומה בכמהון את ימי כלולותיה ומעל לכל החכמניות תדאה עד העולם האלהי אשר עזבתו. הפסיכיות האלהית הגנוזה בנשמתה תתעורר, רוח חכמה ומוסר היצוק בה ישוב לתחיה אז כל קניניה החיצוניים יוארו באור עליון וחוץ אלהי ימלא את כלם. בכל לב תחל אז לחדר חבה פנימית שאננה ובטוחה. והתנועה הפסיכית האלהית, תנועת עולמים, תתגלה אז בחזון, בשירה ובכל נשמה מוכשרת, וצליליהם יכו גלים בים הרוח של הכלל כלו, בתחילה בכלל האומה הישראלית ואח"כ בתכיפות סמוכה בתוך כלל האנושיות. כל הנמחק יחזר ויוחק, וכל הנשכח יחזר ויזכר ושמחת השמים והארץ תשוב לקדמותה. ההזרחה הנשמטית של ההויה הרוחנית המלאה מתגלה בחברה, בקבוץ אורגני, לפי ערך הכשרתו של הקבוץ אל האידיאולוגיה האלהית הנושאה עין אל הטוב הכללי, הטוב המוחלט הסובב כל מצבי ההויה כשם שכל התנועות היותר קטנות שבפרטים שבכל כדור שבכדורי המציאות החמרית משוכות הן ומתיחסות לאותם הערכים הכלליים של התנועות היותר רחבות שהשיטות השמשיות, שעליהן הן מתיחסות, נמשכות אליהן, כן גם כל תנועה רוחנית מוסרית קבוצית שהנפשיות מוזרחת ממנה, מתיחסת במלא המובן אל תנועת הטוב הכללי, המארגן בחקיו הכוללים את המוסר והצדק בהויה, כמובן באותה הצורה הכללית והגדולה שענינו מתעששת להביט באורה, ועל כן אין אנו יכולים להגדיר את גדרה. ההזרחה הנשמטית מתגלה בגלים אמיצים בנפשות היחידים העצומים בכח רוחני, וכחם זה משתלם כששרשם הכללי, הנשמה הלאומית שלהם, בריא; ולהפך, בלקוי הנשמה הלאומית גם הם לוקין ונפגמים בפגימתה. הזרם הפסיכי של הרוחניות הממשית, המתעלה בעוזה על הרוחניות הלמודית, כשהוא מתראה בחיים היחידים בנקודות היותר מאירות של האומה, בשעה שהיא עומדת בשלותה ובמיטב הפרחתה, מגלה הוא בקרבם את השביב היותר מאיר מהאורה השלמה של האומה ומבליט על ידם את מגמת חייה העליונה. זאת היתה תכונת הנבואה הישראלית. הפסיכיקה הלאומית בריאה היתה כל ימי התקופה הארוכה, כמובן בסירוטין ובהפסקות קטנות, מכניסת הארץ עד חורבן הבית הראשון. ההזרמה הרוחנית מלאה את רוחה של הלאומיות ונתנה בקרבה עריגה אלהית, שצריכה היתה להעבד ע"י כשרון וחכמה, והביאה נבואה בלב בחירה. האישיות הגדולה של הנביא שלטה באומה, יותר מאשר בצד הלמודי שבה, בצדה הפסיכי, המזרים בפועל את ההויה הרוחנית. ההזרמה הזאת הועבה באומה ע"י ערוב הזרמות נכריות, שגם הנה היו פסיכיות יותר מלמודיות. השפע הפסיכי נטה אל הרעה האלילית והנשמה החזקה הישראלית, המושרשת באלהים חיים, האל הקדוש, נשבתה מטהרה. התנועות הקבוציות שבקרב האומה, כמו הפוליטיקה שלה וכדומה, ינקו פסיכיקה זרה ותהי לה לרעל עד שנשברה. דלדולה של האומה, גלותה מארצה, גרם הפסק הזרם הנפשי, שהיה עומד לפניו במרום עזו. באברים שבורים ובנפש רצוצה שבה אל ארצה אחרי הגלות הקצרה של בבל, ותבקש לכוון את מעמדה מחדש, אבל האון של הזרם הפסיכי לא היה לה עוד בכל מלואו. ותחת ההזרמה הנפשית, בא בבליטה יתרה הלמוד והשנון שיקבע בקרבה תכונה

תרבותית על פי מקורה וצרכי הויתתה, ותתכשר על ידן לקבל את ההזרחה הנשמית של ההויה הרוחנית. נשתנה הכתב, אחרי שהכתב הראשון נהפך לה לרועץ. יצרא דעבודה זרה נפסק, אבל לא נוצח לגמרי, רק קולו נאטם בדודא דאברא, אבל במחשכים עוד הוסיף לחיות ולהשפיע. הוא היה צריך עוד להתקיים עד שיהיה מנוצח מכח האומה, וההזרמה הרוחנית הגדולה והמאירה תשוב להעביר את כל חשכו בהכללה כבירה אשר תכלול את כל האמץ שנמצא בטבעו הפראי של יצרא דעבודה זרה. אז יצאו כתות לאומיות שספגו את הצד החיצוני של הלאומיות ושמריה. נתגברה שנאת הבריות, המיוחדת ליצר הרע העושה את פעולתו ההריסית תחת דגל הלאומיות. אעפ"י שנאה זו מכוונת לכאורה רק כלפי עם זר ואיננה מגעת בנחלת האומה גופא, ברבות הימים מתהפכת למארה פנימית ושנאת אחים מתגברת ומהרסת כל טוב לאומי. היחידים אמנם עוד שמשו ברוח הקדש, צפו באספקלריה של קדש אל הצד העליון של ההזרמה הנשמית, שבתכונת הנשמה הלאומית בכללה, אבל אלה היו רק יחידים. הפדגוגיה הלמודית היתה חלשה נגד תביעת החיים, ע"כ נמסרו ארחות החיים ביחוד הפוליטיים בידי אנשים הרחוקים מהנשמה האידיאלית האלהית, שהיא מקור לנשמת ישראל. השאיפה לתגברת עצמית, להזרחה נשמית של הימים הראשונים, היתה מורגשת לפעמים בקרב האומה. לפעמים הקיצו בעלי הזרמה נפשית גדולה שבקשו להזיז את האומה לנעוריה ע"י פעולה אישית פסיכית ולהניאה לידי המעמד הנפשי, שהלמוד יהיה מבוסס על הגלוי הגמור של ההויה הרוחנית המוחשית במהלכה, אבל לא היתה השעה ראויה לכך. במעמד חלוש כזה באה הנצרות ותעש בקיעים באומה. מחוללה היה בעל כח אישי נפלא, הזרמתו הנפשית היתה גדולה, אבל לא נמלט מהחסרון האלילי, שהוא תגברת ההזרמה הנפשית מבלעדי החנוך המוסרי והלמודי, וכ"כ נמסר לזרמת הנפשיות שלו ומסר לתוכה את הדבקים בו, עד אשר אבדו את התכונה הישראלית ונתנכרו מעשיהם ורוחם למקור מחצבתם. אולם העמידה רק על המזון הלמודי בלבד מתשת כחה של האומה יותר מדי. ההבעה של ההפעלה האישית בתור כח נפשי ממשי על רוח האומה היה מוכרח אז לשוב ולהתנוצץ. אז בא ר' עקיבא ולמד: "את ה' אלהיך תירא, לרבות תלמידי חכמים. כרוז אמיץ זה נתן מקום לההפעלה הנפשית האישית בתוך היהדות פנימה, אעפ"י שעדין לא נסתגלה לה האומה לגמרי. חרדתו של ר"ש העמסוני, שפרש מדרישת "את" זה, היתה טמונה בקרב נשמתה של כנסת ישראל כלה. הלכו דורות רבים והתוקף הנפשי עזר את החיל הלמודי. אישיות מיוחדת הובלטה בצדיקים עליונים וחכמי קדש, ועטרה את הצד הלמודי המעשי שלהם. הצרות הרבות, דלדולי החיים, השכיחו לפעמים את ההרגשה של ההזרמה הנפשית ונשאר חלק הלמודי יבש ובודד. אז נתגלו מיד קרעים: בעלי אישיות בלתי מזקקה, מעורפלת בענני דמיונות כוזבים ונטיות רשעיות, קמו ויקימו חזון, ובמקום אשר הככר היה ריק עשו חיל ויכו בתמהון לב את האומה, הלא המה משיחי השקר השונים למיניהם, שבלבלו את העולם וגרמו רעות רבות. אפס מכל הרע שבהם לא אבד הצרור הקטן הטוב, שהיה גנוז בהם. ההתעוררות אל התחיה הפסיכית לעמת ההשענות רק על היסוד האחד של הלמוד והחנוך המעשי המדוקדק בלבד, התעוררות זו הזכירה את המעמד הבריא של האומה בקדמות נעוריה, בהיות נר אלהים מאיר בקרבה ונביאיה מצאו חזון מה'. החסידות יצאה גם היא מתוך התביעה של ההזרמה הנפשית אשר נרדמה. אחרי הנסיון הבלתי מוצלח של משיח השקר האחרון שבת צבי, שהוריד את ההזרמה הפסיכית למדרגת שגעון ושכרון רשע, ונסתיימה אח"כ בכל נכריותה במשיח השקר החצי רשמי פרנק וסיעתו, אחרי כל אלה היה החשש גדול פן תמאס האומה לגמרי בכל שריד שנשאר בידה מכח הגנוז של ההזרמות הנפשיות החיות, ותשוב רק לשינון האותיות ושמירת המעשים, המצות והמנהגים בגו כפוף ולב רצוף, וסוף סוף לא תוכל להתקים מחוסר רענות ורוממות הנפש. הדבר הזה הורגש מצד האישיות הגדולה של אבות החסידות, שההזרמה הנפשית האלהית היתה חיה בקרבה. אבל צורתה היתה בלתי למודית כל צרכה, ולא יכלה איפוא להתבסס יפה ע"י חנוך מודרג מסומן בסימנים תוריים קצובים, המגדירים אותו ועושים מעקה לאור המתרחב שלא

יפול החוצה ולא תרבה המכשלה. ואולם שמירה פנימית היתה בקרבה לשמר נטיה זו שלא יצא ממנה מה שיצא מהנטייות של ההזרמות הבלתי נורמליות שקדמו לה והיא אהבה געגועית נפלאה לאומה, אהבת ישראל הכללי ואהבת היחידים הפרטים עמדו בתוך הזרמה נפשית זאת כעמודי איתן אשר לא יזחו ממקומם מפני כל רוח פרצים. בכל זאת לא היה הדבר מספיק, והדורות הבאים היו יכולים לאבד את הטובה החיה הזאת ולהפכה לרועץ, לולי שנתמרקה ביסורים ע"י תבערת ההתנגדות מהזיו היותר עליון של נקודת הנשמה הישראלית במובן הלמוד והחנוך המעשי, שאמנם כפל בקרבו גם את ההזרמה החיה, אבל אצלו היה זה טפל לגבי עיקר. זאת היא הפסיכיקה התורית של הגר"א, שעמדה לשטן נגד הרחבת ההזרמה הנפשית האלהית של הפסיכיקה של הבעש"ט, שלא היתה מבוססה כל צרכה בחנוך הלמודי והיה מקום להתירא שלא תתנכר במשך הימים. מחלקת לשם שמים זאת בנתה, דוקא ע"י שני יסודותיה המתרוצצים זה בזה, שפירר שמים עדינים וזכים, מלאים חן ותפארת, על הככר הגדול של כנסת ישראל בגולה. ורק ע"י הויתנו ושכלולו של חוג שחקים זה יכול להתכונן יסוד ארצי ותחיה מעשית לישראל בארץ אבות, עם כל הנטיות הריאליות העוזרות אותה בימינו. שאמנם גם הוא אינן אלא מכשירות אל התנועה הפסיכית האלהית. הפסיכיקה הלאומית מתחילה להכות גלים. בתחילה תקח לה את צדדיה החיצוניים מבלי לצרף לזה את נשמתה האלהית הפנימית, בתחילה תסתפק בתחית השפה, הארץ, ידיעת התולדה וגעגועים מגומגמים. אפס מאין אור אלהים בקרבם, הנפש תמלא חרדה: איה חבת אמת? איה אהבת ציון וחבת ירושלים, שהיתה עם כל החולשה הנפשית כל כך לחה ורעננה בלבבות האבות, שבעי הנדודים שבגולה? השאלה הגדולה הבאה בזמנה, תזכיר את האומה החיה, את כל בניה בונה, צעירה וכל מחזיקי בדקה לשוב אל המקור הפסיכי, מקור החזיון והנבואה הנקלטת דוקא ע"י אמצעות האמונה האדירה באלהים הבאה אחרי כל חפש מחקר והגיון, אחרי כל צורה בלתי מוגבלת והמון נסיונות של סדרי חיים מבריקים וחפשיים למיניהם; ובידים מלאות אמונה ושרירים חזקים כברזל ובקומה מחוטבה ונפש מלאה עז יגש הצעיר הישראלי העתיד אל תחית עמו וארצו, ובדגל נשא ידבר בשם ארץ הקדש ובאלהי ישראל יתפאר מקרב זרם עמוק וחי. וטל חיים ירד אז מזרמי ההויה הרוחנית המציאותית על העצמות היבשות אשר חרו מני חורב של ההגיון היבש, המטפיסיקה חסרת הדמים והסקפטיקה הרקובה, 'ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה', על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר, והיתה נפשם כגן רוח ולא יוסיפו לדאבה עוד". ורוח אלהים הגנוז בקרבו יפוח עליו בכל עזו וגבורתו בדרך כבושה, בדרך שיש בה גבורה, חכמה וחסידות ותפארת גאולית, המחדשת שיר חדש ונותנת לעמו שם חדש אשר פי ה' יקבנו; ההזרמה של הרוחניות ההויתית, המראה את פעולותיה הממשיות בחיי המעשה יותר מהמתודיקה הלמודית, כשהיא מסוננת יפה מסיגים חיצוניים וקרני אור מתעים של הזיות נבערות ושל חפץ רשע, של עין רעה, נפש רחבה ורוח גבוהה היא מחזרת את כבוד האומה לאיתנה, ע"י שהיא משיבה את הכבוד הפטריארכלי של נשיאי ישראל, המכובדים בכבוד רוחני אישי נשגב. האמונה בצדיקים בהתמכרות והתלהבות וקשר קים תמידי מרוממת את הערך הרוחני באומה; וההתערבות הפסיכית, שבאה ע"י הקשר החושי של הנפשות במעמד המציאות הממשי, מערבת את האור הפנימי, הרודה בהויתו בהפסיכולוגיה הגבוהה של אדם עליון איש אלהי באמת, עם יתר הנפשות הדבקות עמו בקשרי אהבה ואמונה, מתוך העדנה הנפשית של אישיות מוסרית גדולה, המוזרמת כלה בזרמים אלהיים של העריגה הקבועה אל הטיב העליון שיתפשט בעולם, ואל החסד האלהי המלא שיופיע על כל נשמת חיים מתפשטים הם קרני אור הויה רוחנית מעשית על הנשמות של האישים הדלולים חדלי האונים הרוחניים, הנרדפים משטפי הרוחות הפעוטות המסתערות בלבם הצר. העירוב הזה מיפה את הנפשות ביפוי פסיכי, מישר את המעקשים, מקרב לידי זכות ומופיע אור של סליחה גם לחוטאים נדכאים מתגרת יד טבעם הגס השולט בחזקה בחומריותם הבהמית. שמירה גדולה צריכה השפעה אישית כזו, אבל גדולה מאד היא התועלת

הכללית שהיא מביאה. את היתרון הרוחני לא יכיר הכלל לעולם, אם ימוד אותו לפי ערך הלמודים והצדדים החנוכיים התוריים הקצובים שבו. להפך, ע"פ משקל זה תהפך הרוחניות למין שמוש מעשי חלוש. הרבנות תערך רק לפי המשטרה הפקידית שהיא ממלאה, וההוראה לפי הערך של הבהמות והעופות, הקדרות והכפות וכל צרכי החיים הקטנים היוצאים בכשרות מתחת ידה, שרק בזה מוצא החוש המעשי ההמוני טעם לחכו. וסוף כל ערכים כאלה ליפול ולרדת מטה מטה, אם לא תקום יד חזקה רוחנית אמיצה להחזיק בם בכלם יחד עם כל המקוריות שלהם, המגביהה את כל הצרכים הרוחניים לרוב גדולתם. זאת תוכל עשות רק ההשפעה האישית היונקת מההויה הרוחנית המלאה שהיא נמשכת מתמציתה הנשארה של סגולת הנבואה. מדלדלים גם שרידים הללו בגולה, מפני שהאומה מתדלדלת שם. האומה עורגת לקבוע יתד בארצה ולשוב לאיתנה כימי עולם, אבל לפי הכנתה אל הגדול, כן היא מוכרחת מכח עצמה למצוא הזרמה רוחנית כבירה שיזרם אל תוכה בכל סעיפי חייה, אישיות גדולה של בחירה הקרובים אל מקור נשמתה המלאים חזיון ושירת קדש ומצפים בכל גבורת נשמתם לאורה וישועה, לחסנה וכבודה. ההשכלה הגלויה בכל תכשיטיה והתורה הנגלית לבדה, שיש להן עסק עם כל החיים המעשיים בדרך ישרה, לא יתנו את האישיות הזאת הנכבדה כל כך לתחיית האומה והארץ. ההזרמה הנפשית תצא מחביון הנסתה, מהטבעון הנמרץ בעולם האור ההולך ומתגלה לענוים אמיצי לב המצפים לישועה, המושפעים בכל הויתם מזרמי חיים אלהיים שבנשמה החיה של כנסת ישראל כלה. גבורע אל אלה יכללו בקרבם את כל הזרמים הכלליים והטרטים הנדרשים אל התחיה, את כל זרמי החיים והמפעל בפלג אלהים חיים, אחרי אשר יעוטרו בחסד עליון המופיע על הנשמה המציאותית ההויתית של העם החי, שנשמת אלהים מתגלה בתוך נשמתו. ועירובי התחומין והחצרות המיוחדות, אשר לכל נשמה מיוחדת במחיצתה המיוחדת, יבסמו את כל הנשמות. הפגמים של כל חטאות אדם ימחקו, ואורה עליונה של "נהירה אל ה' ואל טובו" תחדר בקויה, בזרמי נחל עדנים, אל כל אשר יקבץ לשם תחיית עם הקדש על אדמתו. היצירה הספרותית כשתתלבש ברוח האומה השבה לתחיה תמצא לה אוצרות חדשים אשר לא פללה לראות, להעסיק את טובי הנפש שבכל העולם כלו בחזיון חדש של פסיכולוגיה אלהית הזורמת, בעצם תמותה, באומה זו אשר החלה מחדש להתערות על אדמת מטעה, העתידה להחיות ברוח אלהים. אשר בקרבה את רוח העמים כלם, אשר נלאו כבר מעמל החיים הגסים הרודים בלי חמלה. כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו כי בוא יבוא לא יאחר". הנה עפלה לא ישרה נפשו בו, וצדיק באמונתו יחיה". הניר שנה א' חובי א' תרס"ו)

תלמים

א.מהות הכפירה

ישנם מדעים שהם נחוצים ונדרשים מאד לאדם, וישנם כאלה שאינם נחוצים לו הרבה או שאינם תופסים אצלו מקום כלל. אבל מיעוטה של תפיסת המקום אינו נוגע כלל לעצם המבוקש המדעי מצדו האוביקטיבי, ואין להביא מזה ראיה על גדולת או פחיתות הערך של המבוקש המדעי כשהוא לעצמו. למשל: אפשר מאד שלא יתעניין האדם לדעת אם האמת היא כשטת התכונה הישנה, שסברה שאין כאן אלא כדור ארצי אחד העומד במרכז וגלגלים וכוכבים עוטרם אותו, או שהאמת היא כשטת התכונה החדשה, שכדורנו הוא רק אחד מרבבות אין מספר נקודות שמימיות, המשוטטות במרחב אין קץ בין המון העולמות שהולכים וכלים ובין המון העולמות שהולכים ונוצרים. אבל מזה שאין הרבה בני אדם מתעניינים בחקירת העניינים האלה

אין ראיה שהחקירות ההן קלי הערך המה, ושהכל אחד אם נחזיק בשטה זו או בשטה האחרת. אבל זאת אי אפשר לכחד, שנחיצות הכרת האמת בענינים האלה אינה כל כך מורגשת אצל רבים, וע"כ אנו רואים שגם בעת אשר טעו בני האדם לפי מובננו עתה להחזיק בשטה הישנה, לא הזיקה הטעות ליתר המחשבות וארחות החיים: המשוררים שרו, והפלוסופים הגו, והחיים הלכו בדרכם. ולהפך, יש ענינים מדעיים שלפי ההשקפה השטחית אינם כל כך גדולים, ומכל מקום הם נוגעים לאדם לפנימיות חייו, עד שהוא קשור בהם בכל כחותיו ומבלעדיהם אין חייו חיים. כל ענין מדעי, שמאיזו סבה אין לו דרישה אצל בני האדם, ואי הדרישה הגיעה לידי מדרגה גדולה, הרי הוא נחשב כאלו אינו. ובלשון הרגילה היכולה להתלבש בספרות יקרא לזה שלילה והעדר, או כפירה. וכך הוא הענין של ידיעת האלהות. בעמק הנשמה האנושית גנוז הוא הגרעין שהוא מקור הניצוץ של האורה הנשאה. שהיא מוצאה את נחלת החיים ביסודה הנצחי. לכן ידעו מעולם בני האדם שהידיעה ע"ד האלהות במובן המלא והטהור נוגעת להם מאד. אין לך עם שלא דרש אחרי ידיעה זו תיכף כשהגיע לידי מדת התפתחות ידועה, ואין לך עם שהיא לא חדרה בו בדרכי חייו הרוחניים והמעשיים. ובאו חלוצי הכפירה ואמרו, שאין הענין האלהי נוגע כלל לאדם, כי החיים יכולים ללכת כסדרם בחומריותם ורוחניותם גם בשעה שסיחו בני האדם את דעתם מכל אלה הענינים וממה ששייך להם. וממילא ההתענינות בזה הוא לדעתם עמל סותר וגם מזיק וכשנחדור לעמקי ההסטוריה נכיר, כי זו היתה באמת מגמתו של אפיקור, ומזה יצאו כל התולדות והשיטות של מחזיקיה. אמנם מקצת אמת יש בדבר. הרבה בני אדם ישנם שמצד עצמות אופיים אין הענין האלהי נוגע להם כלל, ואם ימשכו לחוג זה ע"פ ההרגל או המסורת המושפעת מסבות מסבכות, יפסידו לעצמם יותר ממה שיועילו. בולט הוא ביחוד דבר זה במה שנוגע לקבוצים חברתיים ידועים. אומה שעל פי טהרת מציאותה יהיה הענין האלהי נוגע לה כמעט שלא נראה; ע"כ כל מה שישתחררו העמים יותר מהיחש הרוחני, האמוני והמטפיזי בכלל, יותר נוח להם לפתח ולשכלל את חייהם. כי מעולף הוא הרבה ניצוץ האורה המלאה של האנושיות, וכל כך עבות הן מעטפותיו עד שהן מחשיכות יותר ממה שהן מאירות. הנקודה האחת של האנושיות, שהטבעיות של התביעה האלהית נמצאה בה בעצם רעננותה ובהירותה, היא בישראל, "גוי גדול, אשר לו אלהים קרובים אליו". המדע והרגש האלהי נוגעים אליו בכל מציאותו לכל חייו, לא יוכל רגע להסיח מהם את דעתו, ואי אפשר לו למצוא אושר בנקודה אחת מהחיים מבלעדו, ורק הוא יוכל להביא את האנושיות כלה לידי מדרגה זו, שתמצא גם היא את אשרה באותו הנצח וההוד, שהגרעין היותר פנימי, שהוא עיקר נשמתה, שואף אליו. על כל פנים למדים אנו, שע"פ ההכרה הפסיכולוגית נקרא בצדק את הנכריות של העולם מהצורך של המדע והרגש האלהי בשם שלילה. נכריות זו, כשהיא מתגלמת באותיות ומחשבות, היא אומרת: אין אלהים. ובאמת "אין אלהים בכל הארץ, כי אם בישראל!" המציאות המדעית האוביקטיבית תמצא את ערכה רק כפי המדה שהצורך הסוביקטיבי מתגלה, וזהו תלוי רק באותן האופנים, שיגלה בעולם השלם והמשכלל האופי של ישראל. ותמלך אתה ה' לבדך על כל מעשך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשך, ככתוב: ימלך ה' לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה". סוף דבר: יכולים אנו להקשיב במנוחה את השלילה העולמית, המתפשטת ע"י התעוררותן של הנקודות העצמיות של העמים, וככל אשר תוסיף שלילה זו להגלות בכל תנאיה, כך נוסיף אנו לדעת ביותר איך לגלות ברחבה את העצמיות שלנו. שבטי יה עדות לישראל להודות לשם ה'".

ב. כיצד מבקרין?

כל ספר, כשהוא לבדו, מגלה רק חלק מצמצם וקטן מהרגש או השכל, וכדי לדעת את ערכו האמתי אפשר

רק כשמוצאים את הקשר שבינו ובין הכלל כלו. וביותר יהיה ניכר היתרון והשלמות, כשמתחבר שפע של ספר חשוב אחד עם איזה ספר חשוב אחר, הנראה כעומד בנגוד אליו, שרק הנגוד הזה, כשהוא בא לידי התחברות הוא מביא לידי שלמות, שהאחד משלים את חברו. ואת הדבר הזה אנו צריכים תמיד לשום על לבנו, כשאנו מדברים על דבר ספרינו הפנימיים, שרק אז תראה היהדות בשלמותה, אם נשקיף על כל ספר וספר כעל אחת מאבני היכל גדול שכלן מתחברות יחד לבנין אחד ענקי ושלם, כי אעפ"י שיש ליהדות צדדים שונים, הרי היא באמת חטיבה אחת: "אלו ואלו דברי אלהים חיים", ורק אז תביא השפעת הספרים ההם את ברכתם המרובה. ואולם החבור וההבאה לידי הרמוניא דורשת כשרון, אמון רוח וביותר עמל ומנוחת הדעת, הבאה ע"י עסק של קביעות והרגל של חנוך יפה באהבת הדעת, אהבת ישראל, אהבת תורה ואהבת שמים. בכלל, בסדרי הלמודים צריכה להיות הידיעה המקפת והכוללת קודמת ליצירת חדושים "ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה", ומכל שכן ביחש הכתיבה וההריסה ע"י כלי זיינה של ההתנגדות והבקרת, שראויה לצאת רק אחרי הידיעה העמוקה והברורה, הנקנית רק בסבל רב ועמל גדול. "הסכת ושמע ישראל - הס, ואחר כך כתת". והידיעה הרבה גם היא אינה מספקת, אם לא ילוו אליה גם שאר המעלות המוסריות, שמבלעדין אי אפשר לה להאמת להתגלות. וכל אלה אי אפשר למצוא באותם הבאים כאורחים אל הטרקלין הרוחני שבתורה, אורחים שאינם מתקשטים כלל כשהם נכנסים, כי הטרקלין הרוחני המכובד והנקדש הזה נחשב בעיניהם כאיזה פונדק, שכל הולל ופוחז יכול להכנס בו ברפש שבסנדליו וברבב שעל בגדו ובכל זוהמת החיים שבגופו ונשמתו. וכך הביא העדר הקביעות וההכנה במקצוע הרוחני שבתורה לידי שברון נורא! מעוט העסק והעראיות גרמו שאין העניינים כלם מקופלים זה עם זה, ואין להם קשר יחוס, הראוי לקומה רוחנית שלמה. הרעיונות הולכים בודדים ותועים, כל אחד מושפע רק מאיזו פנה בודדת מספר מיוחד, או, במלות יותר מדויקות, מקטעים של ספר מיוחד, והספר עצמו יורד ומתבודד הוא עם ירידת הרעיון והרחקת המחשבה מעל לגבול הרוחני "האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה, עליו נאמר: וְרָעָה זֹנוֹת יֵאבֵד הַיּוֹן", שהוא מאבד הונה של תורה" במלא המובן נתקים בזמננו, במה שנוגע לצד הרוחני שבתורה. ואותו החוג של המורגלים באמונה, בתורה ומצות, אלה, שמהם היו ראויים ונאים להיות כבני בית בטרקלין הזה, היודעים הם ליהנות ולהנות מזיוו של הטרקלין? מביטים הם באימה יתרה לא כבן פלטין היודע את ערכו, אלא כבן שומר החצר שנהנה מחיצוניותו של הטרקלין, ורעיון לא יעלה על לבבו שלו נאה ויאה דוקא להכנס פנימה. וכה נשאר דריסת הרגל בפנימיותו של הטרקלין רק לאותם עזי הנפש הבאים לתוכו בכל הזוהמא והחשכה, התועבה וגסות הרוח שלהם, והם מראים לבני עמנו, כביכול, את המאור שביהדות. ומי יוכל לדבר עם עזי נפש אלה ע"ד השלמתה של שטה אחת בחברתה, ע"ד הכללות העליונה של כל חזיונות היהדות איך הם מתאימים זה לזה ושדוקא מכל הרועים יחד תצא תורה ואורה! הם יודעים, למשל, שהרמב"ם דורש בשבח השכל וההכרה ור"י הלוי בשבח הרגש והפיוט. ואם כן הם "שני כתובים המכחישים זה את זה". ויש רק ברירה אחת להשפיל את האחד ולרומם את השני, כמובן במדת הרוממות הדלה שפעוטים כאלה יכולים לרומם, שההלל שלהם מלא באמת חרפות וגדופים ואין טובתם שלמה. בקרת כזו אינה מועילה כלום להבנת עמקי מחשבותיהם של צדיקי עולם ההם, אלא מחשיכה את הוד זהרם. אם חזיון אחד נתגלה, למשל, בספר "מורה" וחזיון אחר בספר ה"כוזרי", כל אחד הוא אמנם עולם שלם ומאיר כשהוא לעצמו, אבל להבין את כל גדלם ורוממותם אפשר רק אז, כשהם "מקבלין דין מן דין" ומתכללים יחד. ולא דוקא שני המאורות הגדולים האלה, כ"א כל המאורות הגדולים עם הקטנים, הנגלים והנסתרים, כלם יחד צריכים שיזהירו כזהר הרקיע על אופקה של היהדות. רק אז יודע לנו נגהם, ורק אז נוכל בגדל נפש להוסיף מה שבחנו להוסיף ע"פ טעמנו ומדת תרבותנו, ואז תהיה הוספה שלנו בעבודה הספרותית באה להשלים את הבנין הגדול, שבנו נביאינו וחכמינו מדור דור לעדי עד. (הַנִּיר שְׁנֵה אִי חֹבֵ' אִי תֵרַסִי)

העקרים

תכליתם של העיקרים באמונה היא להביא מעמד אורגני במערכת הדיעות האמוניות, שזאת היא שלמות היצירה הרוחנית, כהמוחשית. וכשם שבעלי החיים השפלים, שאין להם מרכזים עקריים לשפע החיים שלהם, וכל אחד מחלקיהם יוכל להוציא מקרבו את כל חלקי יצירתו האורגנית גם אחרי אשר יגזר לגזרים, הנה לעומת זה החיים של אלה הם במדרגה פחותה, כן הוא הדבר במעמד האמונה. אם לא היו עקרים במציאות, לא היה מעמד אורגני לכל המערכה הרוחנית של הדיעות, האמונות והרגשות, ולא היו חיי האמונה שוטפים בהם בשיא גאונם. במערכה האורגנית השלמה, כל מה שהיא יותר משתלמת. שולט בה גם כן יותר הכלל הגדול של "מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה". כשאברים צדדיים נחסרים ע"י איזה מקרה ופגע. הולכים עם זה החיים הכלליים את דרכם ולפעמים הם משיבים ג"כ במהלכם את האבדה ומעלים ארוכה ורפואה שלמה. וגם באופן שאי אפשר עוד להחזיר את הנאבד, מ"מ החי אע"פ שהוא נשאר בעל מוס ופגום חי הנהו. ומזדמן עוד, שהחסרון התמציתי ואותו הכח שהיה האבר החסר משמש בו, משתלם ע"י יתרון שכח אחר מתלבש בו. אבל בכל אופן החיים אינם פוסקים רק כשמגיע הפגע להמרכזים העקריים, ששם אוצרות החיים. ולהיפוך, לטובה הכל מצטרף, גם הסניפים היותר רחוקים נהנים מזיו החיים ושפעת המרכזים; האברים הרחוקים והדברים הטפלים לשכלול היצירה החיה, כעור, שער וציפורן, גם הם שואבים הם מלח המרכז וחיים באור חייו. לזה המצב מביאים העקרים את מעמד האמונה. העקרים הנם מרכזי החיים, התמצית העולה מכל הדעות והרגשות הנטיות ומהלכי החיים שבאור האמונה, שרק חוש גאוני ועבודה רוחנית גדולה מסגלת את האדם לעמוד יפה על אופיה. החיים של כל פרטי הדיעות והאמונות מכונסים בהם. על כן הם מחיים את כל הסכום של האמונות והדיעות, וכל המון ניצוצי החיים הרוחניים המפוזרים בכל מלא שיעור קומת הנשמה החיה כולה. ואם יזדמן קלקול באחד מסעיפי החיים הרוחניים אע"פ שהוא מחלה ומום, מ"מ שפע החיים הכלליים השמור באוצר העקרים, הוא יעשה פעולתו לפעמים לתקן את הפגם כולו, ועכ"פ ללכת את מהלכו שלא יעדר אור החיים של האמונה מתוכיות הנשמה ע"י אותו הפגם. והנה באברי המרכז שהנשמה תלויה בהם יש הבדל יסודי בין חשיבותם, ובאופן ההחסד המגיע אל החי על ידי קלקולם, לפי מושגי ההלכה, יש שנעשה נבילה מחיים, ויש שהוא רק ממתנל אחר שחיטתו, ויש שהוא רק טריפה ושחיטתו מטהרתו מידי נבילה, כן ישנם בין העקרים עצמם הבדל בין עיקר לעיקר, שאנו צריכים לדעת את יחושם ואת ערכם, כדי שנדע איזה הם שאנו צריכים לבצרם יותר ולהקדימם. כן עשה הרמב"ם לעומת הפולמוס שבדורותיו, עם מציאות השם וחידוש העולם, אע"פ ששניהם עקרים ויסודי תורה, מ"מ כיון שהראו: ון הוא יסוד הכל, לא רצה לשלב את קיומו באותו המשקל של חידוש העולם, והתאמץ לקיים את ידיעת האלהות גם על פי הנחת הקדמות, כדי שיהיה היסוד היותר עקרי שבין העקרים מבוצר יותר, ואח"כ עסק להכריע את יסוד החידוש. כזה אנו צריכים לעשות גם בימינו. עלינו לעבוד להציל תחילה את היסודות היותר עקריים. גם ע"פ ההנחות של המהרסים בדברים אחרים, ואחרי אשר תכבש לפנינו הדרך, נלך הלאה להלחם על יתר ההנחות המוטעות לברן את גדריהן יפה. חכמת הרפואה כשהיא מתעלה ומתפתחת מוצאה היא תמיד עצות חדשות איך לרפא גם את הנפגעים במרכזי החיים. אף אנו, יכולים אנו לגלות מהמאור שבתורה היותר פנימי, עצות איך להחזיר לנו את כל אותן אשר נתרחקו מעלינו מפני פגיעתן של דעות רעות. אשר ערערו את מעמדם הרוחני עד היסוד גם בדברים היותר עקרים, עד אשר ישוּבו ויחיו על ידי רוח חיים חדשים אשר יפוח בנשמותיהם. הנמשל של השלמות האורגנית שע"י העקרים, הוא עולה על המשל, בזה שיש בידינו

להשלים כל כך את היצירה הרוחנית של אורגניות הדעות למדרגה עליונה כל כך, שאין אנו מוצאים עדיין את דוגמתה במערכת היצירה המוחשית. אנו יכולים להרים את המערכה הרוחנית של הדיעות והאמונות למין יצירה שימצאו בה יחד שני היתרונות; אותו היתרון הנמצא ביצורים היותר שפלים, שע"י כל חלק הנשאר מחלקיהם יכולה הגויה כולה להתפתח ולשוב לאיתנה הראשון גם אחרי אשר נהרסה ונגזרה לנתחים, ועם זה יהיה לה ג"כ אותו היתרון החשוב של החיים היותר שלמים המצויים במעולים שבבריות האורגניות היותר מפותחות, שהוא התכסיס השלם של זרם החיים ההולך מן מרכזים לסניפים וסובב הולך אל המרכז במרוצה עליזה. בזה יקבצו לנו מעלת הנחת העקרים עם המעלה המונחת בתוך הדעות החולקים על מציאותם בתור עקרים מיוחדים. ע"י הזרחת אור גדול מאורה הפנימי של שרשה האלהי של תורה, יוכל כל חלק הנשאר לפלטה מכל הדיעות, הרגשות, הנטיות והמעשים, להציא מקרבו כח חיים שלם להחיות את כל התכנית הרוחנית של הנשמה כולה להשיבה לתחיה. בזה נשיב לנו את כל החיל האובד לנו ע"י המאפל של חשכת הגלות, אשר עבר על נפשנו. אֶשְׂרָקָה להם ואקבצם, ופדיתים ורבו כמו רבוי, "אל תראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאם ד' וגואלך קדוש ישראל". החבצלת כ"ח אייר תרס"ח)

האחדות

אחדות המציאות ברוח, הכרה זו נובעת מן הטבע הטהור של חופש רוח האדם, אשר בנטיה גנוזה פנימית שואף הוא אליו תמיד. ההשקפה של האחדות הרוחנית של המציאות כולה מביאה לידי ההשקפה של התעלותה התמידית, המכנסת טל חיים פנימי תדירי בתכנם של החיים. כיון שהמצוי כולו הוא אחד, עם כל מלחמותיו וניגודיו העצומים, אין שום דבר הסותר אותו והמונע אותו מהתעלות התדירה. וכיון ששטף החיים שבקרבו חפץ להתגבר ולהתעלות תמיד, מי יחוץ את זרמו הכביר? ע"כ הוא תמיד עולה, הלך ועלה. רגש זה מפייח גם בכל נשמה פרטית את התעופה של תחיית רוח ושאיפת עליה. האחדות הרוחנית המצויירת יפה בכל לב חפשי, וההתעלות התדירית המגמתית שאינה פוסקת, מתעלה היא בעצמה ונטיית חירותה אל השורש הקבועה חי וקיים בכל השלמות ובפועל הגמור של הישוב המוחלט, שרוח האדם מוצאה רק בשם אלהים, אחרי שיטהר אותו מכל ענני החושך שהחולשה והבוסריות האנושית עטפה אותו בהם. שאיפת ההתעלות המוחלטת והמובטחת היא מקור כל תנועת חיים, והיא הנה גם כן העצמות הטבעית להרוח המתעלה ההולך וגדל. לכן דעת אלהים האחדותית הטהורה, היא בהכרח הפרי היותר מבוכר ועליון של כללות הקולטורה האנושית. והיא רק היא תחל לשלח נחלים רבים של גוונים מאירים רבים לתוך כל שדרות החיים, להחיותם בכחות אדירים, זורמים בחיל ונעימים בעדן אין קץ. השאיפה ותגבורת חיל החיים בהתרכזות עשירה של חטיבה כללית, בכל, וביחוד במציאות הרוחנית והאידיאלית המתלבשת גם כן יפה בהחמרית והריאלית בכל מלא עולמים כלם מביאה את הצורך המוחלט לקרא באין הרף בשם אלהים אחד. והנטיה של העבודה המעדנת ומרוממת, המשחררת את הנשמה מכל עבדות ושפלות,

היא התגלות הנטיה החרותית העליונה הזאת, שהיא מוחה בגבורה של מעלה, בכל מלא כח של כל, על עבודת אלהים אחרים, אלה האלילים העושים חים בין ההתאחדות וההתעלות של המציאות ברוח ובפועל, שהם פוגמים בזה את הזרם הנצחי של כל החיים וממילא הם מכהים ומחלישים גם את גבורת אור החיים של ההוה בכל נשמה. האלילות, כמה שהיא הפוכה מן הטבע הטהור של נשמת האדם החיה, והמבקשת לה עצמה באין גבול, היא מסתייעת מן הדמיון שלא האיר עדנה השכל את כל פנותיו, הדמיון העושה בחולשתו את המציאות החמרית והרוחנית פסקי פסקי "צו לצו, קו לקו, זעיר שם, זעיר שם". אבל הבריה החלשה הזאת הדמיון לא תוכל לעמד לפני האדירות של כח המושך הרוחני הכללי של כלל הכל, הרודה בכל נשמה. והתגלות השורש העליון על כל, המחיה כל ומרומם את הכל, חודרת היא בכל מחבואיה למען יקום ולא יכחד כרגע. הוא מוכרח להתחבא תחת מחבא השקר העב של שלילת החיים הכלליים, שהיא תכונתה התוכית של הכפירה השלילית שאינה אומרת כלום. אבל החיים לא יוכלו לעמד בלא תוכן, בלא ניצוצות של חיים, אפילו כרגע. על כן מיד אחר הרעיון של השלילה המוכחשת מכל מלא כל, השוללת את עצמה גם בעצמה, היא מתמלאת בשאיפתה בהמון אלילים שבורים, נקודות, ניצוצות פורחים ונדעכים, ובתוך תוכה היא אמנם מכרת את כליונה. באפס כל, אין חלק. לזאת מוכרחת היא להתרכב מסתירות עצמיות, מכפירה והודאה, שאין בהן לא זו ולא זו, כדי להמשיך חיי שעה קטנים אל עמק הדכא שלה, לאותו העמק המוכשר ע"י זוהמת החיים לאותו הטמטום. אבל לא מפני זה יחדל הכאב, הנשמה האנושית בפנימיות הוייתה צועקת היא בחכליה. ומי שחסד אלהים חי בנשמתו מוכרח הוא לקום ולהושיע... נקומה נא... אחים לדעה, רעים לדיבור ודודים לעט, נקום ונושיע. אני והוא הושיעה נא. (החבצלת י"ג סיוז תרס"ח)

טללי אורות

השקפה על טעמי המצות

א.

כשאנו נכנסים לתוך אותה החלקה הרחבה להמקצוע הגדול של דרישת טעמי המצות, לא נוכל להפטר מהשתוממות על דלות ההפריה בחלק הספרותי החשוב מאד הזה, שלפי תכנו היה ראוי להיות דשן ורחב הרבה יותר משאר מקצועותיה של דרישת התורה. בדורנו זה הננו מרגישים הרבה את חסרון החקירה במחקר הזה החשוב מאד; הדאגה על דבר חזוק היהדות, העיונית והמעשית, מקפת את החלק היותר נכבד מבעלי הכשרון שבקרבנו, העומדים במעמד מוצק וקים על בסיס היהדות ונכונים להקריב את נפשם עליה. ולכאורה דבר פשוט הוא, שיסוד התחיה ותגברת החיים ואפילו העמדת הכחות במצבם ההוה, צריך הוא להמשך מהזלת אור חיים פנימים, מלח טל של דעה ורגש, הגורם לחבב ולהעמיד את המעשים הנסמכים עליהם. ולתכלית זו הלא העבודה היותר נצרכה היא: הרחבת הדרישה בטעמי המצות באופן עמוק, המלא חיים מקוריים. והנה הראשון אשר האיר את אופקנו בדרישת טעמי המצות הוא הרמב"ם בספרו המורה". אבל מה מאד נתפלא, אם נביא לידי חשבון את הרושם שעשו כל הגיונותיו בטעמי המצות על כללות האומה ועל היחידים המצויים אצל החקירות הדתיות, מימיו עד הדור האחרון! פחות מכל הגיון ומחשבה היוצאים מספריו, הביא תנובה החלק הזה, של טעמי המצות; לא נודעו לנו בו כמעט לא עקבות הרחבה, ולפי הערך, אף לא עקבות של חקוי. הדברים מעידים על עצמם, שיש כאן איזה חסרון שהוא צריך להתמלא, בשביל שיכנס במקצוע החביב הזה כח חיים חדש ואור זרוע ומפריא. החוט החורז העובר בתוך טעמי המצות של הרמב"ם ז"ל הוא: יסוד מחית עבודה זרה". בזה יש אמנם כח קולטורי יפה של העבר, המפיח ג"כ רוח חיים אידיאליים, גאון לאומי של השתתפות גדולה בבנין העולם הרוחני והתרבותי, אבל בטבעו הוא הולך ומתחלש, כי נקודת הזוהר היותר עליונה אצלו הוא העבר. ואולם באמת הרי היסוד היותר עקרי הגנוז ומקופל בטעמי המצות נמוקיהן הוא הסתיר; העבר לבדו, אעפ"י שהוא נכבד מאד, מ"מ יכול הוא לבוא עד לכדי ערך של ידיעה ארכיאולוגית, שאין בה תוכן לחיים בפועל, וההוה לבדו בודאי לא יספיק להזריח אור אידיאלי המרומם את הרוח, וממלאהו שירה והופעת קדש. ואולם כאשר יגיע זרם החיים של העבר, דרך ההוה, אל העתיד הגדול ההולך ומאיר, או אז ישתלמו תנאי החיים בתוך הרוח המדעי הזה, הן בעצם יקרת המדע הנשגב הזה לעצמו והן בפעולתו לתחית היהדות. אבל כל עוד שלא יחובר אל העבר זרם מקורי הזורם בכח מהעבר העתיק ומתפלש בכח בהוה ומוסיף אמץ ואורה לעתיד נשגב המלא צפיות אידיאליות לרוממות וחיים, הוא עלול להלביש את היהדות בצורה ארכיאולוגית. ככה באמת ראינו במערב אירופא מהתנועה הרמבמניית, אשר ההגיון של הרמב"ם בטעמי המצות נטל החלק היותר חשוב בצירוי היהדות שלו. אמנם נתגדל כבוד היהדות בלב יחידים, והערך ההיסטורי של העבר לקה מקום גדול בפעולות הספרותיות של הדורות שהיו מושפעים מרוח זה. אבל מכיון שאור הנשמה הפנימית של הרמב"ם ז"ל לא זרח שם, שבקרבה נתאחד העבר עם ההוה והעתיד, שזה לא נתגלה בצורה ההגיונית של "המורה", שנשארה עומדת עם העבר, כ"א בצורת הקדושה והתמימות האלהית של ה"משנה תורה" ששמה חדרה ההרגשה העדינה ביד חזקה למעלה מגבול ההבנה ההגיונית ע"כ הספיק רוח הגיון זה

רק להלהיב את התשוקה לחקר קדמוניותיה של האומה ולשימת לב לכל רכושה הרוחני בתור דבר עבר הראוי לכבוד וחבה, אבל לא להעמיד את היהדות במקור של חיים הממלאים את כל חדרי הלב והמות, והמעסיקים את הכחות הרעננים היותר פועלים בדעת נפש ובאהבה חיה שאיננה פוסקת.

ב.

טבע הצורה הרוחנית, במקום שהיא פוגשת במכשול על דרכה מאיזו הופעה רוחנית אחרת המנגדתה, הוא : אם תטה את הדרך בשביל האחרונה, אז אף שתשאר בצביונה ותחזיק מעמד, מכל מקום לא תמלט מאיזה פגיעה ורפיון ; אבל אם תסול לפנייה מסילה חדשה, ע"י השפעתה של הצורה המנגדת ובעזרתה, אז יוסיף לה הכח המנגד עצמה, עד שתעמוד על ידו על נקודה יותר גבוהה ומזהירה ותצא בזר נצחון חדש בעיקר מטרתה ויסוד חייה : ואחר שהשתמשה בכח המתנגד, אם תמצא את לבבה ישר להרסו יעלה בידה על נקלה. אע"פ שנתחלפו התכונות הפנימיות של המדעים בכמה ענינים רוחנים חשובים, בחילוף התקופות והזמנים, מכל מקום התכונה הכללית הולכת ומקפת את כל הזמנים וחליפותיהם. כשהיתה היהדות צריכה לעמוד על נפשה לשאת את דגל היסוד האלהי בידה, ונפגשה בהתיאוריה היונית של קדמות העולם, הצליח הרמב"ם ז"ל בזה מאד, לא רק בפנותו את הדרך לתן מקום להדגל האלהי להנשא על יסוד החדוש לבדו, כ"א גם בזה שהשתמש בכח האויב, ודבר בבטחה ע"ד השאלה האלהית גם וביחוד עפ"י דרכי המחקר של הקדמות, ואח"כ הגיעו התוצאות להיות מפיקות נוגה על הדרך הכבושה של החדוש, באמץ כפול מלא גבורה וחיים. יחס תורת ההתפתחות בכל מלוואיה, אל היהדות וכל עיקריה, בימינו, דומה הוא לאותה ההתנגשות הישנה של ה"קדמות" עם היהדות בימי הפולמוס היוני הרוחני. ובזה הננו צריכים לדרוך באמץ לב במסלתו המדעית של הרמב"ם, אעפ"י שנשתנו עלינו סדרי הזמנים והליכות ההכרות. ועם כל החסרונות המדעיים שישנם ביחוד בשיטת ההתפתחות, העומדת גם היא עדיין בראשית התפתחותה ועודנה בחתוליה, נאמץ לנו את כל הנצחון של היהדות דוקא עפ"י, דרכיה, הנראים כ"כ מתנגדים לנו לכאורה. כמובן לא בכח השלילי של הנגוד מונח יסוד תגבורת החיים הבא לרגלי פרוצס מחודש הנוול ע"י תסיסת הפגישה הרוחנית, כ"א העקר הוא בזה שלכבישה אמיצה כזאת צריך שיצא כח שכלי כביר אל הפועל, ומלחמת הקיום הרוחנית הבאה בתכונה רבה מעוררת כח חיים גדול ואדיר מאד. וכח גדול זה יגלה בנשמתנו, כשנשאף לבסס את מעמדנו הרוחני, לא ע"י נטיה פרטית לאיזה שיטה מיוחדת או ע"י התמכרות לאיזה אידיאלים פרטיים, אלא ע"י צירופם של כללות הכחות של האידיאלים, הבודדים כ"א בפני עצמו, המתקשרים יחד לאגודה שלמה, ע"י הזרחת האור של שורש נפשנו. צירוף זה מופיע הוא את האור החדש בתכלית גבהו במעלות החיים, וההפריה הנצחית שבסגולת הצירופים המתמידים, נותנת לנו ערובה נאמנה, שגם לימים יבאו, כשזמירות "חדשות" ישמעו והתביעות השכליות והתרבותיות יקחו להן סגנון חדש, גם אז יהיה לנו מקור חיים פתוח לרוחה, לחולל גדולות וחדשות ביד התבונה הברורה, המחברת יחד את המון אורותיה, ומוצאת בקרבם את ההולדה הרוחנית הרעננה תמיד.

ג.

לכאורה היה ראוי להיות המוסר המוחלט העמוד היותר עקרי להעמדת אידיאלים נצחיים, שבהם נמצא אח"כ תעופת החיים המוחלטים, ולכשנמצאהו מיושב במגמות המצות בהרחבה בכלל ופרט, כבר היה

עלינו למצוא את אותו הטל של תחיה שאנו מבקשים, אבל אל לנו לשכוח, שאין להשען על יסוד אשר כבר הונף עליו הגרזן להרסו, טרם יהיה מבוצר לנו כל צרכו במובן הנצחיות שיש לנו רשות לבטאה. המדע הוא מתקומם עתה גם על המוסר ידידו מנוער. אמנם לא תהיה תפארתו על דרכו זה; הוא אמנם יחליף את המטבע מצד אל צד, אבל לעולם ישאר בתכונתו העצמית; הוא מתקומם על המוסר החברותי, בשם התביעה הפרטית, שהיא ג"כ תביעה מוסרית. אולם סוף סוף הננו צריכים להגיע עד עומק החזיון במקורו הפסיכי. התביעה הפרטית, שאיננה מכרת שעבוד לשום כלל, המבססת את האנרכיות בצורתה היותר איומה, היא ג"כ נובעת מתוך הדחיפה הפנימית המוסרית והמדעית היותר גבוהה, שאיננה מכרת את הכלל לחטיבה שיש בה חלקים של עובדים ונעבדים, פועלים ונפעלים. המוסר האידיאלי במרום טהרתו איננו חפז להכיר אישיות מיוחדת; כל ענג וכל צער הוא מורגש בווה היכן שימצא בכל חלל המציאות הרחבה לאין סוף, ע"כ אין כאן כ"א אינדיבידואי מוחלט. ההרגשה הזאת בעצמה, כשהיא משתפלת, היא נזקקת להרס כל מוסר חיובי, הבא מצד זיקוק של נמצאים חוציים. אמנם שתי הקצוות הקיצוניים הנם רק התוים לגבולי "פרדס הטיוול" של רוח החיים והדעה, ולעד לא יושגו לא בנקודת הרום של שלילת הפרטים מפני זרם הכלל, ולא בנקודת השפל של הכחשת הכלל מפני ריאליות של הפרטים, הקרובים והמרגשים.

ד.

הכבר המסויג, שהרוח הגדול עומד בו לעד, הוא מבונה לא מרוח אחד פרטי, אפילו אם יהיה נחמד ונעים ואדיר כהמוסר המוחלט בעצמו, כ"א מרוחות כלליים, אשר במזוגם ואריגתם האורגנית יציגו לנו את חזות הכל, ויבטיחו לנו מזון לקיום האידיאלים ותוצאותיהם המעשיות והשכליות. כשאנו נושאים את עינינו אל האופק הרוחני הרחב אנו מוצאים אתו משתרע לפנינו, בארבע רוחותיו הממלאים את כל חללו של העולם התרבותי: הרוח האלהי, רוח המוסר המוחלט, הרוח האמוני, ורוח הלאומי; א) רוח אלהים, הכללי, החפשי והמוחלט, הרם מכל מדע ורגש; ודוקא מתוך רוממותו על כלם הוא מכשיר את המקום לכל התרחבות החיים של כל המדעים וההרגשות היותר אדירות ויותר כוללות ומקיפות את כל המצב הרוחני של ההויה כולה; ב) רוח המוסר המוחלט, שהוא בא באנושיות בתור תוצאה מסובבת מתוך התביעה האלהית, המתנוצצת בנשמתה הכללית של האנושיות ומתגלה לפעמים גם בתור חזיון אדיר לבדו בהעלמת מקורו; ג) רוח האמונה, היא האספקלריא שמתוכה תראינה באופן הקרוב למעשה והליכות החיים, כל התיאוריות הנכללות באורח אצילות ברוח האלהי העליון, וברוח מוסר המוחלט; ד) רוח הלאומי, הקובע את התחום החברותי, בהשלמתו המוגבלת, מקבל לתוכו את כל האורות במטבע המיוחדת לו ונוטל ג"כ תמציות רבות מהצדדים של ההכרות והנטיות הכלולות בשלשת צדדי הרוח, העליונים ממנו והקודמים לו. כמובן, יש המון רב של חזיונות החיים ואידיאלים נשגבים, שבכל פרט ופרט מהם נוכל להכיר את החותם המיוחד של אותו דרך הרוח, שממנו הם נובעים. אפס, התכסיס השלם לא ימצא כי אם בהשפעה השלמה של ארבעת הרוחות הללו במילואם, וביותר בשילובם האורגני וביחושם החי והאהוב זה לזה, בכל זרמי החיים ההולכים ומסתעפים. ההתבוללות הכימית נהוגה בחיי הרוח באופן מפליא וחרף מאד, על כן אי אפשר כלל באמת למצוא תכונה נקיה של רוח אחד מאלה, שלא יהיה מעורב גם כן בצחצוחים רבים משל חבריו. ולמרות כל אלה נמצא בכל עת שאיפות המגבירות את מהלכו של רוח אחד, עד שיתר הרוחות לא יתראו בצורה בולטת בפנים, ולפעמים יבא מזה טשטוש של פרצוף עד כדי קלקול תואר עד שיבוא הדבר שוב למצב של משקל הרמוני המחזיר את תפארת החיים על מכונם. באספקלריא של קודש

הננו רואים את שתי הנקודות הקיצוניות של "האני", המשפיעות חיים כאחת להצדקה היותר עליונה ולהאנרכיה היותר מקולקלת, שהיא מוכרחת למצוא את האור העליון מתוך עומק התהום של הריסתה המוחלטת, המושיבה אותה עד דכא; והן פועלות יחד לבלול יפה את כל הזרמים המוגבלים של ארבעת הרוחות הכלליות, הסובבות עולם ומלואו. בכל פנה של החיים המעשיים והרוחניים שנמצא בה איזו מגרעת, חסרון טעם וצד של בחילה, בפועל או בספרות, הכל בא רק מפני איזה חסרון בשיווי המשקל והערך ההרמוני בין הרוחות הכלליות הללו. כנסת ישראל, הכוללת כל ברוחה, ההיכל המקודש להשם הגדול המאיר את העולם כולו בכבודו, מוטבעת היא להיות מושפעת לרויה ממשקלם המלא של אלה הרוחות בצביונם השלם: אם התגבר איזה רוח והשני נתעלם, סבב לה הדבר חולשה נכרת; וזה יבא גם מסבה של חולשה קודמת. אפילו הנטיה האלהית הערומה בלבדה, לא תמלא ספקה של אומה זו, המוכללת מכל ושואפת אל כל, וממילא היא מכרת ששאיפה אלהית אמיתית ממולאת היא לעד בשאיפה מוסרית, אמונית ולאומית בכל מלוייהן, "שם מלא על עולם מלא". וקל וחומר כששאיפה מוסרית, אמונית או לאומית לבד מתרוממת להפרד מכללות המרכבה השלמה, שכבוד אלהי ישראל שוכן עליה, שמיד מתגלה קלקולה בתור "משבר" והיא מוכרחת לשוב אל מקומה ולתאחד עם הטראומולין, השלם במילואו. שלום העולמים, שהוא נחלת ישראל, היוצא מפורש מחזון הנביאים, עד כמה שהיתה האספקלריא הנבואית יכולה להראות, והמשורג בכל ההגיונות היותר נשאים שבעומק הדת, מקורו הראשון מוכרח להמצא במעמד הרוח של השלום הפנימי. ארבעת הרוחות היסודיות, המטביעות את חותמן על האנושות כלה, וכבודן מלא עולם, מוכרח הדבר שכ"א ואחד תהיה לו אבטונומיא שלמה לשכלולו הגמור בחיי היחיד וחיי החברה הכללית. ומתוך המגמה של השלטון היחיד, הנדרש להמצא בתוך כל רוח חשוב המקיף חזיונות החיים בשלמותם, תצא למתאחדים בצד השטחי שלהם תכונת הפרוד וחפץ ההתנגדות למלוי רוח אחר ותוצאותיו. וחסרון זה יתוקן רק עם ההתפתחות המלאה, המביאה את הדעות בתוך מערכה אורגנית שלמה, שכ"א מתמלאת לא מחורבנה של חברתה כי אם מתחזקת בשכלולה והרחבת שלטונה. וכשהתפתחות, המרחבת את שלטונה המדעי, פוגשת בכל אלה יחד, מתגלה לפנינו זרם חדש המתראה לנו בצורה מבהיקה מאד בתור נושא כללי לטעמי המצות, המבטיח לו מעמד היסטורי איתן גם לעתיד. ומקבוץ כל הרוחות הללו יחדו יתגלה האור האלקי במלואו וטובו האפשרי להיות מופיע לעינינו.

ה.

האורה האלהית, המוסרית, האמונית והלאומית, הנמצאות במצב של פרוד ושל התנגשות במלא העולם, באור ישראל הנן אגודות כולן, עד שעבודה לא מועטת הננו צריכים למען נוכל למצוא את הקו המבדיל ביניהן בהשפעתן על היהדות המעשית. אמנם למען תהיה האנושות מאושרת ושלמה בכל פנותיה, מוכרח הדבר שאלו האורות יאירו בקרבה בשלמות גמורה כולם יחד במצב אורגני מתאים, במצב כזה שיפתור את כל שאלת הרוח, של היחידים ושל העמים, בפתרון סוציאלי רוחני, בסגנון שלם ומרהיב המשתרע במרחב של האחדות האלהית. כשם שישנם צופים למרחוק לפתור במובן זה של הסוציאליזם את שאלת החומר של האנושיות. התיאולוגיא הרגילה סוברת אמנם שהכרח הוא שהדתות תהיינה עומדות זו לעומת זו במעמד הנגוד, ושהאחת בהכרח מכחשת את חברתה בתור הכרח עצמי, וכשהיא באה להזקק להשאלה המוסרית של הסבלנות מוכרחת היא לפנות אל הספקנות באמונה ולפקפק הלב. ובזה היא מתאימה לאותו פרי הבוסר של המעמד האישי והלאומי, האינקומוי והסוציאלי, העומד במצב של נגוד ותחרות כל

זמן שלא נתפתחה יפה החברה האנושית. אולם המעמד של השלמות הגמורה ברוח האדם שואף להתרומם מכל מיני סתירות ונגודים : הוא יכיר את כל צדדי הרוח כמכון אורגני, שאמנם הבדל המצבים לא ימחק, והחילוק שביו עיקר וטפל, גבוה ונמוך, קודש חמור וקודש קל, ובינם לבין החולת ישראל : אבל לא בצורה מכאבת ומביאה קטטה ורוגז נפש, כי אם בערך שוה לחלוק האברים בגוף ולחלוק כוחות הנפש בחיים הרוחניים השלמים. שכל אחד מהם יכיר את מקומו ואת מקום חברו, בין שהוא יורד ממנו ובין שהוא עולה עליו. כשאור ישראל יוצא ומופיע בעולם ומסיר בזרוע עז ויד רמה את כל החשך והערפל, אשר נטפלה עליו מפני מניעת הכרתו העצמית. מיד מתגלה בעולם סגולת האחדות, המתממת את כל הכחות כולם להופעה שלמה וכלולה, ומשארת עם זה את כל הויתו הפרטית של כל אחד ואחד. העולם הרוחני כלו בכל צדדיו מתארגן לחטיבה אחת, שגם אותו הככר מלא הקטטות ושל האמונות מתמלא שלווה ואורה; ומי"מ ישאר הפרש מסוים בין המעלות האמוניות השונות ובין הערך אשר בין רוח אחת לחברתה, עד שמהקבוץ הכללי תתגלה מאליה התכונה המרכזית של לב האמונות, שתעטה אורה והדרת קודש על כל יתר סעיפיה האורגניים, שכל אחד יכיר את ערכו ומקומו. השלוב התכוני הזה, המכיל בקרבו את אוצרו המובטח להכנת המצב של ההתפתחות היותר משוכללת, אי אפשר להיות מושרש בעקרו כי אם בסגולה לאומית כזאת, שהאורות העליונים של הנטיה האלהית, המוסרית והאמונית, יהיו מזוגים בה יפה בעצם בחטיבה מתאימה, בלא נגוד ומכשלה פנימית. ואת הסגולה הנשגבה הזאת אנו מוצאים באור הזרוע בטעמי המצות כולן והמוטבע בהן באופן שהוא נשאר בכל מעמדי החיים למקור נאמן לכל התביעות התרבותיות, הרוחניות והמעשיות היותר מתוקנות. ההתאמה ההרמונית הזאת שעל ידה מתאחדים ארבעת הרוחות הללו לרוח חיים אחד מלא ועשיר, היא נותנת אל טעמי המצות ותכונותיהם את המאור האמוני של האור האלהי, העומד למעלה מכל התפלספות רגילה בחכמת הדת. ואותן העלילות הנפלאות, שהתולדה הישראלית מרופדת עליהן. הנושאות בתוכן את טל האמונה במלוא חייה, מתגלות לעינינו בכל אמתת תומתן.

.1

אחדות המציאות, בשאיפתה להכלל בהחיים האלהיים העליונים הכבירים והעדינים, המבוצרת בכנסת ישראל באחדותם של כל הזרמים הרוחניים וכלולים ברוח לאומיותה בתכסיס היסטוריאלינה יכולה להניח את רוח החיים שבפסיכולוגיא האנושית להיותה נחלקת מרוח החיים הקוסמולוגיים שבכללות המציאות; הענקיות הגדולה של האנושיות מגעת היא עד כדי השתלמות של התאחדות גמורה עם החיים הקוסמיים בכל עשרם והדר גאונם, התאחדות רוח האדם ברוח אלהים ושלטונו של האדם על יצורי עולמים במגמה אידיאלית על ידי אור אלהים החי בקרבו, שהחל להתגלות בו שלטון זה בנסים ונפלאות של יציאת מצרים, שחקקה לישראל את בסיסו ההיסטורי. וההתפתחות המתקמת והולכת הלך ועולה ואינה נחדלת בכל שדרות ההויה, הולכת ומתפשטת גם כן על הרוח המופשט של האנושיות, אשר רק חסרון שכלולו הוא שגורם שאינו יכל להתפשט על גבולים רבים שונים והפוכים להזריחם כאחד באור החיים. ובכן רק לשנות מספר תחזיק הנשמה המשכלת מעמד בגבולי הצמיחה, הגידול והחיים הפיזיולוגיים, והעריגה הכללית אל הנעלה מאלה הגבולים תמשוך אותה לסוף אל על. אמנם בהתכללות הרוח הכל יזרח כאחת ובבת אחת. הנשמה העליונה, כשם שהיא חיה ומחיה את הספירות העליונות היא עומדת להחיות ג"כ פגרים מתים; ורוח ישראל בכל מקום שהיה גנוז, גם קודם שנסתכללה החטיבה הלאומית בכל מילואיה, גם בעוד היה מבוול עם האנושיות הקדמוניה, הניח שם את הכרותיו, אשר חזר

ולקחם ע"י אור תורה והופיעם באחרית הימים גלוי לכל העולם ב"תחיית המתים מן התורה". ההתארגנות של שכלול הרוח והשלמתו הקיצונית לא תוכל לעמוד בחצי הדרך ועדי עד תרדף ותשיג את מטרתה. קדימותו של שכלול הלאומיות לעומת האנושיות, והאחרונה לעומת הקוסמולוגיות, היא בעצמה מקדימה את התחיה הלאומית הפרטית לפני התחיה האנושית האורגנית שעליה נתנבאו כל הנביאים; ואת האחרונה לעומת התחיה הגופנית המקפת את כל ומגעת עד התחיה האינדיבידואלית בכל הדרת כבודה, שהשכל והדמיון, החוש והטבע, עומדים בה בחוברת. ובדרך הנצחית הארוכה אין כנסת ישראל נלאית, היא דורכת "על במתי ארץ" ושואפת תמיד ל"נחלה בלי מצרים", שבה תעמוד יחד באגודה אחת עם "כל המעשים וכל הברואים". וכל התדקות הנוראה של השאיפה הזאת אינה מהפכת את שאיפתה הלאומית המעשית לחומר ערפלי העלול להמשך מכל כה מושך, כ"א היא מוסיפה לה תמיד אומץ ובהירות יחד. כי הקבוץ השלם של תמצית כל זרמי החיים יחד מונח באוצרה "אור עולם באוצר חיים".

ז.

הפחם נותן אותה מדת החום אשר נצברה בקרבו בהתהוותו. חק יצירה זה של השוית המשקל שבין כח היצירה לכח ההשפעה של הנושא, הוא כולל ג"כ את חיי הרוח, את אצילות הדעת והמוסר. וע"פ זה אין המצות מיוחסות אל טעמיהן בתור סמני זכירה מלאכותיים כ"א בתור נושאים פועלים, ההולכים עם סדרי השלמת ההויה בצדה המרכזי, המוצא את מקומו היותר מבורר באנושיות המבוכרת של כנסת ישראל. האהבה, עדן החיים, החודרת עד האהבה המינית בפנותה לקראת הויית החיים ושלשלת השלמתם מדור לדור ומתקופה לתקופה, התשוקה האלהית של העלאת נר החיים הולכת היא ומתרכזת בתוך כל האידיאלים הנשאים ממלאי החיים. והם נוטעים אלה האחרונים, את כל הפרחים היפים נותני הריח הטוב, אשר בכל פרדסי האהבה המינית המעוטרת בחיי תום ואושר, שהנטיה האינדיבידואלית השפלה הכניסה פה את שמריה, באש זרה ושורפת, שהוציאה את חרפת הערלה, בתכונתה הפסיכית והפתולוגית. שאיפת ההשתלמות המעשית והרוחנית, להכשיר את הבשר והרוח אל אור האהבה הממלאה עז ואורה את כל גדות החיים, ע"י ניצוצה הפנימי של תשוקת יצירת החיים והזרחת אורם בתכונתם היותר אידיאלית, אוצר אור זה בכל זהרו ואורו, בכל מילואו וטובו, גנוז הוא לעד בחותם אות ברית קודש של מצות מילה. החיים המוסריים לא ישתכללו בכל מילואם כ"א ע"י מקורם האלהי. המקור האלהי לא יתן את פרו למעשה של הכשרת תרבות חברותית, כ"א ע"י תיקון מדיני המתכונן תחלה בגוי איתן ומוכשר ביותר, הראוי להיות בתור עם לבדד. לא מתגדר בלאומיות מיוחדת היכולה לעמוד בלדתה של תחרות עם כל מיני הרוחות הלאומיות, שאין להם כ"א חוג מטרתם הכנוסה וסגורה בלאומיותם או בתנאי החברה שהם יוצרים, כ"א עם תמצית המוכשר לספוג בקרבו את כל כבוד גוים, את מבחר האידיאליות האנושית המחולקת, ולהפיצם אח"כ כדרך כניסתם בתוספות שכלול ועבוד ומטבע הגונה וקבועה של חותמה הבולט והמזהיר. המצות הלאומיות כולן, הקשורות בארץ ישראל ובמרכז המקדש דוקא. וכן התרכזות הנטיה של עבודת אלהים מתוך האידיאלים היותר רחבים, נשאים ורוחנים, דוקא בתוך אותה המסגרת הפשוטה והטבעית, שגם הנפש הילדותית יכולה לסופגה. זאת היא אחת מהתכונות היותר קבועות לטבע התרכזות החיים השלמה, המתבררת את הרום עם השפל שמרוממת ע"י זה את הרגשות השפלים ומעדנתם, ומנמכת את האידיאלים המרוממים שיהיו מעורבים עם החיים. וזאת היא תכונת עבודת הקרבנות, שבשכלולה צריכה להתרכז דוקא במקום אחד מיוחד בכל

האנושיות "בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד את ד', עם כל רוממות התרבות צריך שישמר הטבע "בריא אולם ". וכל חיי הילדות עם מראה שובבותם מוסיפים זר רענן על ראש הזקנה האנושית המלאה חכמת עולמים. זרמי הזמנים משתנים בתוארם, אבל חוט החיים אחד הוא ועובר בכל. חותם ההבדלה בין ישראל לעמים, בראשית ימי הצמיחה, נעוץ הוא בזכירת יציאת מצרים ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה". התרבות ההיסטורית הלכה הלך ואור, הגרעינים אשר נזרעו מאור ההתרכזות האלהית המוחלטת פעלו, בדרך ישר או מסובב, על כל החיים. התנועה הנסתרת המתחוללת באנושיות, כשחלק גדול ממנה מתנעע תנועה גלויה, היא כבירת כח מאד ותחיית האומה לעומת העתיד פונה היא בכל רכוש ממש תנועה הפכית מזו של יציאת מצרים. היא הולכת לקראת ההתאחדות עם האנושיות כלה, באורח אורגני, אחרי אשר יוכשרו האברים כלם אל ההשפעה השלמה. הזרמים המוסרים החפשים הנם הולכים ונעשים בתקופת ההתבדלות להכשיר את החיים אל ההתארגנות המחוברת.

ח.

הנטיה החפשית של המוסר לקראת משפט בעלי החיים בכללם ודרישת זכויותיהם מהאנו שיות גנוזה באורח פסיכי טבעי בעמקי תורה. באוצר האנושיות הקדמון, כ"ז שזרע האור הרוחני (אשר אח"כ התבצר בישראל) היה מפוזר ביחידים בלתי מסומנים באריגה לאומית, לפני אשר נפלגו הגוים ללשוונותם, כבר עלה המוסר עד דרישת משפט בעלי חיים, ו"אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה". "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע אשר על פני כל הארץ, ואת כל העץ, אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה". אולם כשירדה האנושות עם השתכללותה ולא יכלה לשאת את זהר האור הגדול "ונשברו כליה", היתה ההעתקה מחברת החיים, שהיא מתעלה עליהם בעילוי רוחני אמיץ, עתה נדרשת מאד, בקמוץ כח הצדק והיושר בין בני מינו, למען יוכל אש אלהים זה הבוער באור כהה מאד, לחמם את הלב אשר נתקרר לרגלי המון החיים וסבוכיהם; שנויי הדעות והנטיות, הדרכים והגבולים, דרשו לקבץ את כל חוב מוסרי אל מרכז האנושיות לבדה. אבל מהלך האידיאלים ההולכים ומתפתחים לא ישאר סגור לעד; כשם שתצא השאיפה הדימוקרטית החיצונה ע"י ההשתלמות השכלית והמוסרית הכוללת, כש"לא ילמדו עוד איש את אחיו ואיש את רעהו לדעת את ה' כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם", כן תצא השאיפה הצפונה למשפטי בעלי חיים מנרתיקה בבא עתה. ומכשיריה הן המצות המוגבלות לחלק זה ביחוד. אמנם גערה נסתרה יש בקמטי תורה באכילת בשר, כי רק אחרי אשר "תאמר אכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל בשר אז תזבח ואכלת". הנה לא תוכל לעצור בעד נטיתך כי אם ע"י כבישה מוסרית, וזאת הכבישה עוד לא באה עתה, עוד היא נדרשת לך בשביל חוגים יותר קרובים אליך. בשגם ההשתלמות הרחוקה צריכה ג"כ, אחרי נפלה, התאמצות חמרית, שמילוי כח זה ידר: לפעמים את מזון הבשר, שהוא מס המעבר לתקופה יותר בהירה, שבעלי החיים כלם אינם פטורים ממנו, כאשר הרבו לעשות כן גם בני אדם בכל מלחמותיהם היותר צודקות, שהיו נדרשות להם למעבר אל עלייתם הכללית. זאת היא מעלתה של המוסריות כשהיא מחוברת למקורה האלהי, שיודעת היא עת לכל חפץ, ולפעמים היא כובשת את מעינה בשביל לקבץ כח לתקופות הבאות. מה שלא יוכל קצר רוחה של המוסריות המנותקת ממקורה לשאת ולסבול. כשהתאוה הבהמית היתה מתגברת לאכילת בשר, אז אם בשר החיים היה כולו בכלל האיסור, לא היתה ההריסה המוסרית, הנכונה תמיד להמצא בעת הכושר, מבחנת כלל בין אדם לבהמה, חיה ועוף וכל רמש הארץ. הסכין, הגרזן, הגיוליטינה או זרם האלקטרון היה עובר על כלם כאחד, כדי למלאות את הקיבה הזוללה של האנושות המקולטרת. הנה באו המצות בסדר אכילת הבשר בצעדים המובילים אל המטרה העליונה. החיים

המותרים לאכילה הנם מוגבלים מהיותם נאותים לטבעי האדם. כסוי דם החיה והעוף שהעול הנעשה עמם הוא יותר נכר ובולט וקרוב להתגלות, הם אינם ברובם סמוכים על שולחן האדם ואינם מטרידים אותו בטפולם ובשכלולם "אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ישפך את דמו וכסהו" הכרת החרפה היא התחלת רפואת המוסר "למען תזכרי ובושת בכפרי לך": כסה הדם! הסתר חרפתך! הפעולות תעשינה את פרין, בהמשך הזמן תחנכנה הדורות. המחאה האלמת כשתבוא עתה תהפך לקול מרעים ברעש גדול ואדיר ותצליח את דרכה. צווי הזביחה, במערכה מיוחדת, בהקלת הצער, כבר תופס הוא את הרושם שלא עם דבר של הפקר, עם אבטימט שאין בו רוח חיים הנך עוסק, כ"א עם נפש חיה. מה שכתוב "בהקפת הגויל" של אותיות כאלה יקרא לעתיד, בעת הכשר הלבבות. רגשי הלב של החי, רגשי המשפחה שלו "אותו ואת בנו", ומעבר מזה הפרעת רגש המוסר בידיים בזה שהאכזריות בולטת דוקא על ידי הריסת המשפחה "שלוח האם מעל הבנים", היא מתקבצת להד של דימונסטריציה אדירה לקראת העול הכללי, המעורר כל לב ומרוה טל חיים גם לנשמות נדחות אטומות לב מרוב חלי וקצף; הבהמה המתפרנסת על שלחן האדם, אין המחאה האלהית יכולה לבוא נגד זכיות האדם עליה, כ"א בזמן מאוחר מאד, אשר פינוק הטעם של העובדים כבר יהיה למקור של נדבה קבועה וצדק גלוי, "והאלפים והעירים עובדי האדמה בליל חמיץ יאכלו אשר זורה ברחת ובמזרה". איסור החלב בא לעומת זה בקול ענות חלושה. אם בהכרח, למען חזק כחותיך, תזבח את החי אשר עמלת בהזנתו, אמנם לא בשביל התאוה הפחותה של הזלילה התאונית הבוחרת במשמך, ביחוד אצל האדם הילדותי תעשה זאת. הלוקסוס הפראי של אכילת חלב ודם. בתור "רווחא לבסומא" כשנאסר נוטל הוא את העוקץ היותר חד של הזלילה האכזרית, אשר תוכר פעולה זו רק בביסוס שלם של תרבות משוכללת העתידה לבא. גזל המשפט של הרכוש הולך הלך ומתרשם באיסור שעטנו; לא לך להתאים את חופש השמוש של הצמר הנעשק מהכבשה התמה עם השמוש הרחב של הפשתן הבא לך בעבודה קולטורית כשרה ונעימה; עוד אמנם יעלה החי במעלה קולטורית ע"י הרדיה המוסרית העליונה, עד שהשתתפותו האידיאלית עם התכונה היותר מלאה כבר תהיה לא נפלאה ולא רחוקה, ע"כ קח לך בציצית לתכלת ולבגדי כהונה בחופש והרחבה תערובות צמר ופשתן דוקא. תערובות הבשר והחלב זהו כבר עון כבד, עבודה משוורת כולה בעושי החיים, עושי הנפש והרכוש; והחלב, הטבעי כ"כ ליונק הרך, למען יתענג על שדי אמו, לא נוצר רק להלעיט בו את קיבתך, בהיותך כ"כ קשה ואכזרי עד כדי אכילת בשר; זכות היונק קדומה וטבעית יותר מזכותך עליו! וכשם שכיסוי הדם מקרב את ה"לא תרצח" עד גבול החי, ואיסור בשר בחלב וכלאים את ה"לא תגזול" ו"לא תעשוק", כך מקרב הוא איסור הטריפה את חובת הסעד וביקור חולים אל גבול החי; רחם, לפחות, על האמלל, אם ערל לבך מרחם על הבריא והחזק! הגרעין הזה כשנזרע במעבה האדמה של שדה אשר ברכו ד', הולך הוא ועושה פירותיו. צריך הוא לטפולו כנוס כל הרוחות אל המרכז הלאומי, כדי שלא יהיה הד הקול המוסרי קול של חלושים, בעלי נזירות ופחדנים, כ"א קול חיים אמיצים ועליזים. בחינות קטנות רשמתי פה, אבל הדרך ארוכה ורחבה. לא רק קול של רגש מסתתר הננו צריכים להביע, לא רגשי לב הנאמרים לשם טיפולה של היהדות בגלות, אשר היא שמה הולכת ומתנונת, כ"א "קול אלקים בכח", קול "חוצב להבות אש", המחובר מארבעת הרוחות העושות את המחשבה שלמה. "ונחה עליו רוח ד' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ד'". כִּלְלוּ שֶׁל דָּבָר, אחדות המחשבה ע"י קבוץ כחותיה וכל זרמיה השונים, היא המביאה לידי התאחדות הכחות הממשים והתארגנותם. וכל אשר אנחנו סובלים מפגעי הדעות המתגלמות בחיים ובספרות איננו בא, כ"א מפני הפרוד של הרוחות המיוחדות, שכל אחת אינה הפצה לראות בשכלולה שבל חברתה, ואינה מתרוממת למצא את אשרה במיזוגה עם כל הרוחות, הנראות שונות ממנה, בדרך חבור אורגני, המכיל בקרבו את אור החיים והשלום. המקום היותר עלול לקבל בתוכו את שפעת כל הזרמים כלם, האלהי, המוסרי, האמוני והלאומי, בתכלית החיים והאורה, אשר פריו יוכל להיות נכר בקרוב בימינו, ושרשיו יכו בעומק להיות

למחיה לדור דורים הוא החלק הנעזב כמעט של דרישת טעמי מצות אשר יזריח אור גדול על העולם המדעי של היהדות, לשוב את נתיבותיה. אמת הדבר שמאז גנוזות היו כל אלה הנטיות ברוח האומה, אבל הגלות צמקתן, ובתוך הנטיה הנכרת האמונית לבדה נכללו בדרך עבור שלשת הנטיות הנשארות. הרוח לא נתן מנוח, ולפעמים התפרצה איזו נטיה לצאת באופן מובלט, כמו: הנטיה האלהית ע"י הפלוסופיה והחסידות; המוסרית ע"י ההומניות לכל צבעיה; והנטיה הלאומית ע"י תסיסתה בימינו. אמנם כל אלה הרעישו את היהדות האמונית בצאתן ממנה והרבו את חבליה, המעיטו את לשדה במצפן ממנה את ליחה. ע"כ הננו רואים ומשתאים על נפילת היהדות האמונית אחרי ההתעוררות הלאומית דוקא; וזהו פשוט מפני שהוא לה המשבר המאוחר, אשר מצץ את דם התמצית שהיה בלוע בקרבה עד זמן האחרון. לא יוכלו אלה הדברים ללכת במסלולם הפרוע. הננו נזקקים לתקן ברוח גבורה ודעת את הקלקולים שקדמו; ועלינו להשיב את כל הרוחות, אשר נתפזרו, אל מרכזם, לאסוף נדחי ישראל ונפוצות יהודה הרוחניים, ומתוך קבוץ גליות הרוחני יתעורר כח הקבוץ החמרי, להאסף אספה אל אדמת הקודש, אל המקום המוכשר להוצאת האידיאלים כולם במתכונתם מן הכח אל הפועל, לא ע"י יחידים וכתות, כ"א ע"י האומה, ע"י כל קהל עדת ישראל, אשר יציץ ופרח בארץ חמדה, בנחלת צבי צבאות גויים. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. תחכמוני, תר"ע)

לתקופת המעבר

כל מה שהעולם מתבסס ורוח האדם מתפתח בקרבו, רואים אנו את החיים עוברים מן המצב האינסטינקטיבי אל מצב ההכרה. חק חפץ הקיום ושמירת הקיום שורר בדרך הכרח בנטיה טבעית בכל החי אשר על פני האדמה ובכל מלא היקום, בכל מקום שחיים נמצאים שם. במקום שמתפתח השכל השופט המבחין את ערך הקיום לא בהכרעה טבעית כי אם בשפיטה שכלית תיכף ומיד שלטונה של הנטיה הטבעית מתחלש. תיכף ומיד כשהשכל מתעורר אפילו מעט, אעפ"י וגם מפני זה שעדיין איננו מספיק להכריע ולהורות בתוקף את דרך החיים, הרושם השלילי של סתירת המצב הקודם כבר נגלה וניכר. וגם זה הוא לטובה ושכלול, כדי שמתוך חפץ הקיום הכללי, שאיננו זר גם לשכל, יעזר בזה גם הוא, והמצב החדש המעולה, מצב ההכרה, ימהר על ידי זה ויבא ויתבסס על המצב הקודם, עד שלא יגיע אותו הרושם השלילי למדה גדולה מאד. תכונת השכלול של האדם ביחוד לא תתן לו להשאר לעולם במעמדו הטבעי, ומתרום הוא ועובר אל מדרגת ההכרה, ומאבד בה הרבה מסגולותיו של האינסטינקט שהוא אמנם יותר בטוח במהלכו ויותר מכוון בפעולתו לקיום החיים, אבל סוף סוף מסגל הוא לו אותן עצמן בצורה יותר יפה ומשוכללה. בכל זמן שהאדם וכל החיים נתונים במעמד הטבעי פועל עליהם האינסטינקט של שמירת הקיום והמשכת ההויה. וכל מה שהם מתחילים להיות יותר בעלי תרבות והכרה הנם צריכים לעשות את המעשים הקודמים בעצמם, לא מתוך דחיפה פנימית עוררת, כי אם מתוך הכרה פנימית ברורה. כך הוא גם בנוגע לקיום הדת והאמונה באנושיות הכללית. כח הנטיה הטבעית גרם לזה שהדת והאמונה הוחזקו ונשתמרו באנושות, בכל "שדרותיה הרחבות", מפני שבלעדן לא היה אפשר לחיי החברה להתקיים. אעפ"י שיחידי הסגולה, גדולי הרוח, היו מעולם בעלי דת ואמונה מתוך הכרתם הפנימית העמוקה בערכן הגדול האמיתי, הנה בהמון הגדול אשר בכלל לא היה מפותח בשכלו ובמדעי, והכרה זו חסרה לו מלא אותו הכח האינסטינקטיבי החזק הגנוז את מקומה של ההכרה ותפקידה, לקיום הדת והאמונה. אבל עם השתכללות החיים והתפתחות השכל וההכרה המוסרית שהיא מתפשטת מתוך אוצרותיה הגדולים, האישים הפרטיים החשובים, אל הכלל כלו נתחלש כח הנטיה הטבעית הזאת, ולפי מדה זו אין הדת והאמונה מתקיימות עוד

כ"כ בהמון ע"פ הנטיה הטבעית, כי אם גם על פי הכרעת ההכרה בטובן ואמתתן. אמנם ההכרה עוד לא נתבררה, כי לא באה עדיין ההתפתחות הרוחנית לידי מדה וו, מכל מקום הועילה התחלת ההתנוצצות שלה להחליש את הנטיה הטבעית. וכיון שסוף כל סוף אי אפשר להיות לעולם מעמד קבוע ומלא בלא אור האמונה, המאיר את כל מחשכי האדם, הרי מוכרחת היא ההכרה שלא להפסק באמצע מהלכה, כי אם ללכת ולהתעלות עד אשר תבא אל מטרתה, אל מצבה הנכון, שהנטיה הטבעית תשוב להתגלות בו בכל שלמותה ועוזה על פי הארתה והישרתה של ההכרה הברורה. וכן הוא גם ביחס היהדות, הוקרת האמונה ושמירת התורה והדת בכנסת ישראל ביתרון של קדש עליון. מהלך כללי זה, המתגלה בכל החיים, נוהג גם בה: מספר היחידים הגדולים הענקיים, אנשי קדש, הולך ומתמעט ולעומת זה הכלל כולו הולך ומשתכלל ומתפתח, וכנסת ישראל עומדת עכשו בכללה במצב המעבר לצאת מתוך חיים אינסטינקטיביים לחיים של הכרה. במעמד האומה בגולה, האינסטינקט של חפץ הקיום הלאומי שלט בכל יחיד ויחיד מישראל לשמור את הדת ולכבד את האמונה בכלל ואעפ"י שלא היתה לו לאותו היחיד הכרה ברורה בערך הדת והאמונה הישראלית וערך קדושת ישראל מתוך ההרגשה הטמירה האינסטינקטיבית, שבהתרפות אותו הקשר המאחד של הדת והאמונה, יבוטל מהלך רגשי האומה, והתפוצצות עתידה לאומה כולה. בעוד שלא היה אפשר לה כלל להכרה הברורה בחפץ קיום האומה וארחות תחיתה לצאת אל הפועל ולהתגלות באומה בכללה, בעוד שלא התנאים החיצוניים ולא התנאים הפנימיים היו מוכשרים לכך, אז אם היה בא איזה רפיון בהשפעה הטבעית היתה הסכנה איננה מאד, אמנם לאשרנו היה אז כל זה במצב איתן. עתה, עם זריחת אורה של התנועה הלאומית מתוך חפץ והכרה, מתוך בסיס מעשי ושאיפה חזקה, להתאסף בארץ ישראל ולחדש את חיי העם הקדמונים כימות עולם, בא התור להתגלות ההכרה הברורה בכלל האומה וכשתשלם תחולל גדולות לקיום האור האלהי, לדעת ה' המיוחדת לישראל, לאמונה ולשמירת התורה, שהיא כולה ארחות החיים לישראל הרבה יותר מכל פעולות הדחיפה הטבעית העורת. אך כעת, אחרי ההתחלה הקטנה של ההתנוצצות שלה, גרם הדבר לבטול וחלישות האינסטינקט ביחס לקשר הדת והאמונה, וההכרה לא השלימה את תפקידה על כן הננו משתוממים למראה ההריסה. אבל עלינו לבלי להשתומם ולהתיאש, גם לא לשבת בחבוק ידים מבלי עשות דבר, אלא לאחוז בשרשי תחית הרוח ולהפרות את ענפיו בהתאמה והסתכלות אל הסבה הפנימית של המכשולים כולם, שהיא הארה פנימית ההולכת לקראת הכרה ברורה שהחלישה מדי התגלותה את כחו של האינסטינקט. אמת, שאם נעזוב את המצב כדילך מדחי אל דחי, ובודאי שאם אי אפשר להשיב מיד את האבדות כולן, נתאמץ להשיב את אשר נוכל גם בכל האמצעים השונים והנאותים שיהיו לנו. אבל התקנה השלמה אינה אלא הגברת התגלות ההכרה העממית הברורה, הכרת הערך העצמי של הזוומה ותחיתה, באותה הצורה האלהית האמיתית שלה. אז כשנאיר את הרוח ונשכלל יותר ויותר את ההכרה הפנימית למהר להביאה לידי גלוי, תחל היא בעצמה להשיב את כל מה שנאבד לאומתנו על ידי ירידת האינסטינקט, ובצורה יותר בהירה ואדירה תפעל מעתה ההכרה הברורה, שתכלול עמה את כל עזו של האינסטינקט, את כל הגדולות אשר פעל הרגש הטבעי של האמונה בעולם היהדות הנאמנה בימים הטובים של האמונה התמימה ושמירת המצוות כהלכתן. החיים הרוחניים ישובו לקבל צורה מאירה, החיים המעשיים יוחלו להיות יותר מלאים טל תחית קדש, והכרת האמונה, כבודה והוקרתה, וחמדת קיום המצוות בחיים הפרטיים ושכלול החיים הישראליים הצבוריים תשוב לנו בכל יפעת הודה והדרה, ותגלה את פעולתה לטובה במקום צמיחת קרן ישועה בארץ התחיה. העברי שנה ב', גליון ח' כ"ו שבט תרע"א

קרבת אלהים

א. ("קרבת אלהים" באדם)

הטבעיות הטהורה של נשמת האדם יכולים אנו להכיר בהבחנה עמוקה וחודרת בקטנותו של אדם, בתקופת הילדות, בעוד לא נזדהמה נשמתו בזוהמת "השאור שבעיסה" שבמהומת החיים. בהבחנה מבררת רואים אנו, כמה נוח הוא אז האדם לקבל רגש אלהי וכמה הוא מוכשר להיות מושפע לחבת קדושה ויראת שמים, תיכף משבא לכלל דעה כל שהיא. על כן באו גם טובי החושבים של הפדגוגיה לידי הכרה, שהחנוך הדתי הטהור, המואר בשכל טוב ומרופד ברגשות עדינים, הוא החנוך היותר טבעי להאדם בילדותו. בגדלותו של אדם, אמנם חזון יקר הוא, מפני מחשכי החיים הרבים, למצוא אדם, שנשמתו האלהית מאירה בו כפי עצם טבעה וטהרתה. אבל בכל עת שימצא האדם לרוחו חפש גמור ומחלט, כשלא יזעזעוהו מקרים מרעישים, טובים או רעים, וטרדותיהם המסערות לא תטרדנה אותו, הננו רואים את הנטיה האלהית, על פי הכרח טבעי פנימי, עצמי, הולכת ומפלסת לה נתיבותיה בלבבו; אף באין אמר ודברים יחשק להתרומם אל על, וחפץ אדיר ימצא בקרבו גם לחוש ולהרגיש בנפשו פנימה מנוחה ומרגוע לב בקרבת אלהים. כמו כן מצד חיי החברה של העמים, אין לנו שום קבוץ חברתי חשוב ומתוקן אפילו במקצת, שלא יפעל בקרבו התכן האמוני והדתי פעולות נכרות ורבות ערך, על ידי זרם השאיפה לקרבת אלקים הזורם בקרבם, אף שהוא בצורה מסותרת ועלומה. ובחיי האנושיות בכללה, הלא ההתגלות וההבעה, הדרך ואופן השאיפה לקרבת אלהים, באיזו צורה שתהיה, הוא החוט הפנימי המאחד וחורז בכללותו את כל האמונות והדתות כולן, שהן הן המקיפות את כל האנושיות בעלת הערך ההיסטורי. ככה מתברר לנו, מתוך כל מצביו השונים של האדם וחזיונות חייו, המשפט כי הנטיה היותר עזה, תקיפה ועדינה, מכל הנטיות, התשוקות והשאיפות הרוחניות, המתגלות בנפש האדם, היא זו של "קרבת אלהים". יתר על כן: כשאנו עולים הלאה בהרחבת השקפתנו נמצא, שהמדה הפסיכולוגית מכרת למרכז הכובד של יתר הכחות והשאיפות בתכונת נפש האדם את אותו הכח, אשר רשמו הוא יותר רשום ויותר ניכר בפעולות הנפש ומהלכיה הפנימיים ואשר יתר הכוחות נסמכים לו מקבלים הימנו ומסיעים אותו. ועל פי מדה זו הננו מוכרחים להחליט, כי השאיפה לקרבת אלהים ביום עזה רק היא הנה היסוד המרכזי לכל הנטיות, התשוקות והשאיפות של הנפש האנושית כולה; הן כולן נובעות ממנה ושבות אליה. כן הוא בכלל, בנפש האנושית הכללית, הקבוצית, וכן בפרט בנפש הפרטית של כל יחיד ויחיד מאישי בני אדם. ואחרי המשך של בחינות שונות בחזיונות החיים לכל מצביהם ואפניהם נוכח עוד, שכל רובי המפריעים והמתנגדים לה, שנולדו על ידי הסתבכות החיים החמריים והרוחניים, יוכלו רק למעט לאיזה משך זמן את התגלותה ואת שלטונה על תהלוכות המעשה והמחשבה של האדם, אבל בשום אופן לא לבטלה, לכבשה ולעצרה לגמרי. ואע"פ שפעמים תעלם מעינינו אותה ההתרשמות המרכזית ברבים מהאישים הפרטיים שבבני אדם, הנה משום זה לא יתעורר לנו שום ספק במהות המרכזיות של הנפש: אם נמצא אותו המשפט, השולט בזרם החיים של כללות האדם והעמים בקבוציהם הלאומיים ההסטוריים, גם במהות החיים היחידים, האישיים הפרטיים, כי הלא כללות האנושיות מעידה על אפיה של הנפש הפרטית בתור חלק מהכלל. ומזה אנחנו באים להכרת טבעיותו של החנוך על פי יסוד שאיפת קרבת אלהים, אשר רק חנוך זה הוא נחלת העתיד של האנושיות, למרות כל המכשולים שהוא פוגע על דרכו בימי התסיסה וזעזוע הנפשות. כי הלא איננו מכירים את החנוך בתור בורא דברים חדשים בנשמת המתחנך, כי אם בתור מפקח ומוציא מן ההעלם אל הגלוי ומן הכח אל הפועל מה שהוא גנוז בו בכח והוא גלוי בתור אופי כללי ומרכזי בכללות האנושיות וקבוציה ההיסטוריים והלאומיים. וההתאמה

של היחיד עם התרבות הכללית בעומק טבעה זוהי הדרגתו הטבעית המצלחת של החנוך. ואף אם עי"י סבות צדדיות יפעלו מיני חנוך משונים ובלתי טבעיים את פעולתם להשאיר אפילו חלקי דורות רבים באפלה של מצב מנוגד לשאיפת קרבת אלהים, החובקת בכחה את כל האנושיות כולה, וכשרון פנימי זה יהיה רק כמו בלוע בעמק מקורו, אבל הלא לא יוכלו לאבד את היש, להפך את העצמיות המרכזית של הנפש למה שאינה, ולכן לא תפסק בשום אופן שאיפת קרבת אלהים מפכויה החזק התמידי המפכה בלבותיהם של בני אדם. נטית החפש, הטבעית כ"כ להרגש המזוכך של האנושיות, תגן תמיד על החפש היסודי, שהוא התפשטות הנפש וכחותיה לאותם הצדדים שהיא נוטה, שוקקת ושואפת אליהם, מעצמות טבעה, וכיון שהשאיפה לקרבן אלהים היא מטבע הנפש האנושיות במרכזיותה שוב לא יכלא רוח זה על ידי כל קירות ברזל אשר יקיפוהו החשבונות הדמיוניים הרבים של האדם, בעל ההכרה המצומצמת בכללו. אמור מעתה, שחופש הרוח האנושי הוא התובע את הדקיון של שאיפת קרבת אלהים בכל צדדי החיים, שבכל עז שכלולה היא רק היא הנה רום פסגת האידיאל הגדול של החרות, שטובי בני אדם כל כך נכספים אליו, והנשמה האנושית בכללה והחיים החברתיים לכל פרטי גוניהם הם כל כך כמהים לו. "עד תאות גבעות עולם, עלמא דיובלא עלמא דחירו". ולפיכך הלא כל עבודת רוח האדם, תכליתה תטיתה, היא להשלים את אותה הנטיה הכוללת כל שבתוכו המפעמת תמיד בקרבו ומרכזת את כל היותו. מה שכולל כל אינו משנה את משפטו בין רב למעט, בין גדול לקטן, חוקי ההויה הכללית שוים הם בכל פרטיה; חוקי כח המושך הנמצאים בכל גרגר חול הנם עושים את פעולתם בכדורים היותר גדולים שבצבא השמים; חוקי החיים השולטים בחיות היציקה הם עצמם שולטים גם בחיים היותר מפותחים ומושלמים. כן גם נטית קרבת אלהים, הכוללת את כל הנשמה האנושית, אחת היא בכל שנויי גלוייה, בחק כללי שוה ובלתי מתחלף היא שולטת בנפש הילד הרך או האדם הפרא. שהיא מתגלית בהם בצורה גלומה וחלושה, מטושטשת ועכורה. ובנפש בחירי האנושיות עד כדי "אור גוים וישועת אפסי ארץ". ההבדל איננו עצמי כי אם דרגאי, הכל לפי מדת הכלי שהאור מתגלה על ידו. וכאן כבר הגענו עד כדי לברר את דברינו, שמה שאמרנו למעלה על שאיפת קרבת אלהים שהיא האדירה והמרכזית שבנטיות, תשוקות ושאיפות הנפש האנושית, אין זה אלא כדי לסבר את האזן כמה שהיא יכולה לשמוע. כח מרכזי בנפש כשהוא ממלא את תכנה במדה גבוהה כל כך בכל ערכי החיים, היחידיים והכלליים, איננו עוד בשום אופן כח פרטי או כח מרכזי או אפילו מרכז בעלמא, באפן שיתכן לדון על גלוי של אותו הכח בפני עצמו ועל עצמותה של הנפש גם כן בפני עצמה. אלא הרי אנו מתממים את הכרתנו לומר, שזו היא עצמותה, ישותה ויסוד הויתה של הנפש, כלומר: היא כללותה של הנפש עצמה במהותה העצמית; מהות עצם החיים שלה, המתגלה לפנינו בתור יסוד אחד כללי בעל גונים שונים, במעטה נטיות, תשוקות ושאיפות שונות אין מספר, שכולן לוקחות איזה חלק מיוחד בחיים, אבל החיים עצמם, החיים כולם, מהות החיים, זהו ולא אחר ואי אפשר להיות אחר כי אם יסוד שאיפת קרבת אלהים. ובזה משתלמת היא תכונת ההגדרה המיוחדת של חיי האדם, שהם מחוברים מנטית החפץ לקיום ההרגשה העצמית אשר לכל חי עם רגש שאיפת ההשתלמות, שהיא ראויה להיות נובעת רק מההשתקפות הפנימית העמוקה אל השלמות האלוהית, הנשקפת ביסודה הפנימי של הנשמה ממקור השלמות המחלטה והנצחית מקור אין סוף, שהדברים הולכים ובאים שוב לסיפוק שאיפת קרבת אלהים בכל גוניה, שהיא בזה צל נאמן של החיים המחלטים הבלתי מותנים של האלהות המחלטה, "בצלם אלהים ברא אתו".

ב. ("קרבת אלהים" בכל ההויה)

כשאנו דנים על עצמות השאיפה של קרבת אלהים שבנפש האנושית ונטית ההשתלמות אשר בקרבה אנו מוצאים כאן התגלות של שני חזיונות, הנראים כסותרים זה את זה והם הם מתאחדים לגלות יחד את צביון החיים השלמים. נראים הם כסותרים זה את זה, שהרי עצמות הנטיה לקרבת אלהים עצמה ושאיפתה הוא חזיון של הכרח מלא, שאי אפשר להיות חלופו בחיים, כתבנית עצם החיים בכללם "על כרחך אתה חיי"; ולעומת זה הננו מוצאים את מהלך ההשתלמות וההשתכללות שלה, הגנוזה בעמקה ויסודה, דוקא לצד החירות הגמורה אל השתלמות שלטון רוח האדם על עצמו ועל העולם. "אי בעו צדיקי ברו עלמא"; עתידים צדיקים באותו זמן לברא עצולמות" (מדרש הנעלם). וההתאחדות המתאימה של שני החזיונות הכלליים האלה היא הנותנת לחיים את כל מרחב פעולתם. הצרופים הפרטיים, של הניצוצות, האורות והאותיות, המתילדים תמיד מאותה ההתאמה הנפלאה של שני הצדדים האלה, של עצמות השאיפה היסודית של קרבת אלהים, הקבועה והמוכרחת, עם יסוד ההשתלמות והשכלול, החפש השלטון והיכולת הרחבה, שהם עולים ומתחברים תמיד בכל פרטי היסודות של החיים המוכרחים בשאיפתם האלהית, אין קץ ותכלית להם. את פריה: התאמה והתאחדות זו אנו רואים בכל פנות שאנו פונים, גם בחיים החברתיים, הקולטוריים הכלכליים והמדיניים, וגם בחיי המעשה והרוח שבל האישים הפרטיים. אין אנו צריכים כי אם לחדור מעט מבעד לצעיף, המכסה על התכנית הפנימית של כל החפצים כולם. אמנם לפעמים הוא עב וחשוך הרבה, אבל בכל זה לא יוכל לעולם לעכב ולעמוד בפני חדירת השכל הטוב, המשקיף באור ברור אל פנימיות החזיונות שסוף כל סוף הכל הוא חפץ החיים וההשתלמות. וכשאנו עומדים על אפיו האמתי הננו מוצאים את השאיפה של קרבת אלהים בשני חזיונותיה. בזה הננו עומדים כבר על אותו המרחב, המביא אותנו "לשקוד על דלתות הפתח" לפתיחת התחלת הפתרון של "חידת החיים", שהיא מתיצבת לפנינו בגלויים שונים של תנועה ותגברת, צרוף ופרוד, התאמצות והתחלשות, חבור והפסק, וכולם באותה ההדרכה של הכרח ההולך במהלך של עליה וחפש, של שכלול והשתלמות, פנימית וחיצונית, שמקור מקורה הננו רואים בסקירתנו הפנימית בשלמות האלהית המוטבעת בנו בצורתה של שאיפת קרבת אלהים. אנו מוצאים בקרבנו פנימה את ההכרה, שעל השלמות המוחלטת, איננו נזקקים לשאול: מאין היא מצויה? "חיוב המציאות" של הפילוסופיה העתיקה מתבאר יפה עם הרעיון, שכל שאלת הסבה שלנו לא נולדה בקרבנו אלא מפני שאנו עסוקים תמיד במציאות חסרה, שבטבעה היא זקוקה לסבה. המציאות המוחלטת, אלמלא תהיה נשקפת פעם לעינינו נכיר מיד שאין עמה מקום כלל לשאלת הסבה. היא ראויה להיות, והיא הנה סבת כל הסבות, ואינה זקוקה בעצמה לשום סבה. ואם לא ההרגל אשר הרגלנו את עצמינו לראות תמיד דברים שאי אפשר להם להמצא בלא סבה, לא היה עולה על לבנו כלל הרעיון שאיזה דבר צריך סבה להווייתו. והשלמות המוחלטה האלהית הזאת, לא די שהיא מספקת לעצמה, אלא שהיא מעוררת תמיד תשוקה לשאוף לקרבתה, והתשוקה השאיפית הזאת היא מתלבשת בגודל המוחלט ובקטן המוחלט ובכל השלבים שביניהם, וההוויה הולכת כך ועולה בכללותה ובתעודת חלקיה להתפתחות הכללית, שכח הדוחף שלה היא השאיפה לקדמה זו, של קרבת אלהים. ועל כן בהתבוננות עמוקה אנו אומרים שהשאיפה לקרבת אלהים מוכרחת והיא מלאה בכל, מתחתית כל תנועה גשמית או רוחנית עד עלית כל ההקפים החמרים היותר גדולים וזרמי הכחות והחיים הרוחניים והשכליים היותר נאדרים. הכח הדוחף לכל אלה, הוא הכח הטמיר מכל טמיר במעמקי הכל וגלוי מכל גלוי בהתגלות הנשמה ההוגה והמרגשת של האדם, בשאיפתה לקרבת אלהים. ההכרח מקיפו בכללותו בעצם יסודו, והחפש מתלווה עמו על דרכו בעליותיו ובפתוחיו התמידיים, עד אשר כשאנו נשאלים: מהו מהות החיים במקור ההווה, ומהינן החיים מתגלים בתור סגולה של כחות מרכבים העושים את חטיבתם יחד ברוח פנימי ומקורי? נאמר: יד השאיפה של קרבת אלהים, שהיא מתגלה בכל היש בתור סדר הכרחי בשאיפתו הכללית, הכוללת בקרבה חופש מלא בפרטי מסלוליה, היא עושה זאת. ובאופן זה היא

מניעה את ההויה בכל דרגותיה ומדרכת את מהלך המציאות להתגלות בצורה של הרכבת הכרח וחופש, בצורות שונות, בזעיר שבזעירים שבילדי ההויה ובאריך שבאריכים שבהם. עתה אנו מוכנים כבר לצאת מתחומיה של התכונה הפסיכית העצמית הפנימית שלנו, שבקרב נפשנו פנימה, אל העולם החיצוני הכללי. נקל לנו מאד להבין שההתגלות הפנימית שבנו באה בקרבנו מפני שפגשה בהרגשתנו. אבל באמת איננה אלא המשך מהשאיפה הכללית שבכל המצוי, שהיא נעשית בנו מתגלה ומורגשת כשבאה לתחום הרגשתנו, כמו שהתגלות חוש הראות שלנו הוא רק המשך קטן מהתפשטות כללות קרני האור המשתרעים על פני המרחב העולמי הכללי. על כן כשדעתנו מתחוללת עלינו, הננו מוצאים את עצמנו כבר שרויים בעולם האור. הננו מתעלים מעל המון החשבונות הרבים, הקטנים והגדולים, שבני אדם צוללים בהם, על דבר יסוד הויה החיים ומציאותם, מאחר שאנו מכירים אותם בציור שכלי, שהוא יכול להלוו את תכונת המחשבה הפנימית שלנו בעצם טבעה. אין אנו מפסיקים עוד את החוט, כי אם ממשיכים אותו הלאה גם מעל לגבול החיים, בהוסיפנו לחטוט וללכת, לטפס ולעלות, לשחות ולשחות עם הזרם ולמצוא את השאיפה גם בחדרי חדריה בטרם באה לידי התגלות לנו. הדחיפה לשאיפת קרבת אלהים אינה מוציאה מכללה כל "יש". היא מקפת את כל ומלאה בכל, ואחת היא ויחידה בכל חזיונותיה. "ד' מעון אתה היית לנו בדר ודר, בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה אלי". האפסיות, התהו ובהו והמשך, העולם האתירי, הערפלי, הנוזלי והמוצק וכל הקודם וקודם דקודם של כל אלה, הכל נמשך ובא מן הדחיפה הכללית עמה ועל ידה, עד בואה אל הסדור האורגני ועד העולם החי. באדם כבר היא מפותחת בגלוי בשני חזיונותיה: עצמותה המוכרחת בעז החיים והשכלול שלעומת החפש של הסתגלות להתגלות הבחירה המוסרית בשלמות צביונה, העומדת לפנינו בנפש האנושית. הננו נגשים בזה לתפוש במדענו את "החומר והצורה" של החיים בחוברת: ההכרח העצמותי בתור "חומר" החיים, וחפש ההשתלמות בתור "צורה" מטבעת צביונות חדשים ומפותחים מזמן לזמן ומתקופה לתקופה, ששניהם יחד, כמו ההכרח והחפש, החשך והאור, כן המציאות היסודית והשכלול הולכים בקו ארוך ומקיף ומסבבים את כל המצוי העולמי ועושים הויה שלמה דוקא על ידי התבדלם נעצם והתחברם בפעל. כל תנועה בהויה, בין בתנועה הראשית של דריכת ההויה אל המציאות ובין התנועות התדירות בכל מקום שהן מתגלות, בין בכל המערכות שבמרחב הטבע הכללי ובין בנתיבות הנשמה החיה היא בשאיפה לקרבת אלהים. ואין הפרש כלל באיזה צורה התנועה מתלבשת ואיך הוא ערכה ביחש הערכים המוסריים. ההכרח הוא מלא כל, מתנועה הוא התהו ובהו בתוכיותו, מתעלמת בו השאיפה לקרבת אלהים ואינה יוצאה אל הפועל. השאיפה הזאת בדריכתה לצד ההשתכללות של החופש מאירה היא אל כל האופק של ההויה. בצאתה מתוך מעמק ההכרח הפנימי אל מרחב החפש, כבר יש מקום לבסיס ההערכה המוסרית, לחלק בין "מעשיהם של צדיקים" ל"מעשיהם של רשעים", בין ההתגלות של החיים בתכונה המקימת את העולם ובין התגלותה בתכונה שמאבדת אותו: "בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה ת"ל? אלא להפרע מן הרשעים שמאבדים את העולם, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימים את העולם". בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום, ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ויאמר אלהים: "יהי אור". ויהי אור, וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. ויקרא אלהים לאור: "יום", ולחשך קרא: "לילה", ויהי ערב ויהי בקר יום אחד". לאור יום "אלו מעשיהם של צדיקים, ולחשך קרא לילה" אלו מעשיהם של רשעים "... זהו הפתח ליסוד ההתגלות של ההויה כולה, של כל החיים לגוניהם הקוסמיים והמוסריים וכל הרכוש הרוחני של האנושיות ששאיפת חייה נוסדת עליו. ואידך פירושא הוא "זיל גמור"!

ג. ("קרבת אלהים" בגלוייה הפרטיים והמעשיים)

ההשפעה הגדולה והאדירה הזאת, של זרם השאיפה לקרבת אלהים, כשהיא באה אל התחום שבו הדעה וההכרה הפרטית שרויה, הרי היא הולכת וקובעת את חותמה בפרטים היותר אמיצים ואדירים שבכללות הצבור האנושי, היותר שלמים ומוכשרים לכך. וכך היא באה ומסמנת את שנויי סגנוני התגלותה ממטה למעלה: מתחתית הנפש הפראית, שזה מעט החלה להרגיש שיש בה איזה רעיון וחפץ, איזו תביעה כל שהיא לחיים מסודרים ואיזה ניצוץ דק וקל של מוסר ושל שירה, כעין גרעין זעיר הנתון בעמקי קליפות רבות, עד שהיא מוצאת את מקום מנוחתה בסגולת עם גדול וקדוש, שבו תוכל כבר להראות במלא קומתה, ולהראות על ידו את הפרי המבוכר בכרם האנושיות. כמה גדולה, ארוכה וסבוכה היא דרך זו להגלותה ממעמקי תהומותיה עד שמי מרומה! וכדי לתמם את כל המון הנגודים שבין עצמות ההויה שלה, חמרה היסודי המוכרח, לבין השכלול והחפש העליון, הראוי להופיע בחיים לאומיים שלמים ומבוכרים, שהשאיפה האלהית שבאדם תמלאם נעימות והוד באור הבחירה המתקנת בכל תכסיסה, אשר למרות כלם לא תיעף ולא תיגע מלעלות תמיד אל מרום מטרותיה כמה גבורה ועז צריכים להתגלות לזה בחיים ובמעשה! בהשתלמות ההשפעה של השאיפה הכללית לקרבת אלהים הכוללת את האומה כולה, אותה האומה שהנפש הלאומית שלה היא המסוגלת ביותר שתתגלה זו בקרבה, הננו מוצאים שוב שהיא חוזרת ומוצאת לה מרכז אישי בתוכה פנימה, בנפש משוכללת המשוקה מהלח התמציתי של חיי האומה כולה. בכח התרכזות התמציתיות הלאומית הגדולה שבה, נעשית היא ראויה, אישיות זו, להתנחלות נקודת השאיפה האלהית בקרבה ביסוד של נצח ושל הוד, בתגברת עז ותעצומות על כל אותם נגודי החיים הנראים כמפרידים בין שני היסודות, של עצמות השאיפה של קרבת אלהים בתור יסוד החיים, והתגברות ההויה לשאיפת השכלול וההתעלות שלה למרומי האור והחפש העליון, ששם עטרת המלוכה צפונה בעצם, ושם הוא מקום ההפך הגמור של העבדות וההכרח, זאת היא מקור מלכות ישראל; קביעת חותמה של השאיפה הכללית שבאומה כולה באה כאן באופן בולט וקים לעד. "דוד מלך ישראל חי וקים". בנפש דוד אין אנו מוצאים חיים פרטיים מופרדים בפני עצמם. החוט ההולך ונמשך כל כך יורנו להכיר בה רק המשך מרכזי מהחיים הכלליים, מאור אמת ליעקב ותפארת ישראל, "שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון". כלומר: מצד האורה הכללית בעצמה, המשך החיים הנובע מהתשוקה העליונה והכללית של קרבת אלהים, בעדן ציורה הפנימי המקורי והתגלות יושר תולדותיה בחיי המעשה, כשכבר נגמרה בתמותה באדם בכללו, לא היה ראוי לתן מקום להבדיל בין עם לעם, אלא למען שאיפת מטרות העליונה בעצמה. שלמענה צריכים ההפכים להפגש במרכזם כדי שישבו אח"כ להתגבר עד מרומי האורה המקפת. "והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרשו, והיתה מנוחתו כבוד". "אדם קדמא יחיב חייך לדוד מדיליה, ואבהן דעלמא יהבו ליה מדילהון". התשוקה האלהית המשוכללת, ההולכת ועולה הולכת ומשתלמת באדם, בכל החי בכל היצורים ובכל העולמים, מעלה היא עמה חשבוננו של עולם ברור, בכל הוד קדשו ומילואו, בכל עז תקונו האדירים והעשירים בחיי הרוח והמעשה, בחיי החברה והפרט, בחיי השירה וההגיון, הגבורה וההוד, שהוא מתגבר ועולה מתוך חיים מלאים וארוכים של עם גדול וקדוש, המאחד את היקום כולו ברום עזו. והדעה העולמית נושאת היא את עיניה למקור עז חייה והיא מתמלאת גבורת אמת. זאת היא נחלת יעקב, אדיר חפצו והגיון חלומו. "ויחלם: והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו. והנה ד' נצב עליו, ויאמר: אני ד' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק, הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך. והיה זרעך כעפר הארץ. ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך". וההתעלות הזאת כשהיא כבר נתגלתה באורה

האלהי האדיר, מאחר שכבר קבעה לה את תחומה הלאומי והגאוגרפי, הננו יודעים כבר כמה איתן ונצחי הוא מצבה! והיא הולכת ומאדרת בתהלוכות הדורות, בעז היד העליונה המקפת את התכונה ההיסטורית עדי עד! והעם שכבר נקבע לו אפיו ותכונתו בהתאמה כזו עם האורה האלהית, והוא מוצא בנפשו את ההכנה לשלום העולמים, מוצא הוא את עז גבורתו ורוממות דגלו הלאומי מכוון עם כל מעשה בראשית וזרם הויתו המתעלה לנצח. על כן הוא עתיד להתמלא לעולם שלום ועז, שקט ומנוחה. "וסב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד". אין היסודות הרוחניים והמוסריים, ועמהם המעשיים והחברתיים, מתרעעים ומשתברים כי אם במקום שאין התכונה התמימה והמקפת יכולה להתגבר שם. שם יש יראה ופחד רעה, שם ישנם מוקשי שאול ובלהות. אבל במקום שתשוקת קרבת אלהים הרעננה מופיע בגאון עזה ותפארת שלמותה, שם הכל מאיר והכל בטוח. וכל כח מתקומם נגד ימין ד' רוממה, ההולכת ובונה, נובל הוא ונופל.

"ד., יחתו מריביו ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו". (תְּחַכְמוּנֵי ב' תרע"א)

פירוים משלחן גבוה

נעם ה'.

אור נעם ה' מרפא את העולם מכל תחלואיו. הריחוק מאור זה מביא את העולם לידי קצף נסתר תמידי. הוא מלא זעף חמה על עצמו, על הויתו, על הכל. הוא מנוגד מעצמו אל עצמו. ומתוך שאינו מוצא שום מטרה לכללות החיים, ע"כ הוא נשא רק עם שאונם, ומסור בידי ההכרח השולט עליו נגד הכרתו. אך הנעם האלהי נותן פתרון מתוק לכל שאלות החיים; והחיים כיון שהם נעשים מתוקים ונעימים, ממילא יחדלו מהיות לשאלה; חיים מתוקים ונעימים הלא ראויים לכל הדעות שימצאו, וראוי גם שיהיו מתחדשים ומתרבים; ע"כ נעשים מובנים נטית השמחה וחפץ ההתרבות; אז אותו הקצף והזלזול המצוי בפני הדור יוצא ונדף, ותחתיו בא רגש קדוש, נעים ומתוקן, המביא ענג, אהבה ואושר ועמו שלום, צניעות, תפארת וקדושה.

הכונה והתכלית

המחשבות היותר מהרסות הן נובלות של המחשבות היותר נשגבות, אלא שהן באות בלי תיקון, דהיינו שאינן יודעות את ערכן ואת שעתן. שלילת הכונה והתכלית במציאות, שזוהי האפסיות הגמורה, המביאה טמיון רוחני גדול בעולם, מקורה היא במחשבה היותר עליונה, שהיא מתעלה מכל כונה ותכלית. אין כונה ותכלית מוצאות מקום, כי אם כשיש מקום גם לחסרון: כשפונים בדרך זו מצליחים ובדרך אחרת מתדלדלים, אבל כשהטוב מלא את כל, וכל הפניות הרוחניות והמעשיות הכל מוביל להצלחה, אז באמת אין מקום עוד לכונה ותכלית.

ההשקפה המטריאליסטית

הניצוץ הטוב שיש בנטיה החומרית, שנתגברה הרבה בזמננו והמתאמצת לתת פתרונים לכל השאלות העולמיות מתוך נקודת השקפתה, הוא אותו האימוץ שהיא מוצאת בעצמה, להכיר את העולם המעשי בלא תערובות של דמיונות; וזהו דבר אמת לעצמו, שאנו צריכים לסגל אותו יפה. המושגים הרוחניים מוכרחים הם להתלבש בתחילתם בציורים של דמיון, שאין המציאות מסכימה להם, ושעלולים לשיגיונות. וטובה רבה מביאה הנטייה החומרית, שהיא מטאטאה את הציורים הדמיוניים הכוזבים והחלשים, לפנות מקום להאמונה הטהורה במציאות ה' הנעלה מכל דמיון, הודאי שמו, יותר ודאי מכל המציאות החומרית. בכלל אין הרוחניות מתגברת להיות משתלמת בשלטונה כ"א ע"י כפירה מוחלטת בכל מעצוריה כפירה הבאה מתוך הכרה פנימית והרגשה מלאה, המתרוממת מעל לכל רגשי פחד ורפיון. מחשק כפירה זו יולד אור האמונה הבהירה, התזקה מכל איתני עולם. "מי יתן טהור מטמא לא אחד".

המחשבה האלהית

המחשבה האלהית מעטרת את כל החיים, אינה מבחנת בין נשא לשפל. היא מרוממת את הדמיון ומעשירתו, כשם שהיא מחבקת את השכל ומטהרתו; היא מזככת את הרצון, כשם שהיא מאמצת את היכולת. הצרך לחשוב על דבר אלהים היא ירידה גדולה ודרושה לאדם רק בתור רפואה. הכפירה היא הכנה שלילית לצרך העלוי העליון, שלא יהיה שום צרך לחשב ע"ד אלהות, כ"א עצם החיים יהיה אור אלהים.

חפש המחשבה

מי יוכל לדעת את מעמקי היסורין של לב רחב, של נשמה שואפת רחבי אל, כשהיא מסוגרת במסגרת צרה. אחות היא לנשר שנסגר בלול של תרנגולים. אור האלהים איננו מתגלה כי אם בחפש המחשבה. רק תאוות בזויות, המביאות מרד לב בנפש האדוקים בהן, יעשקו את חפש המחשבה מלבו של אדם. הפתגם "חפש המחשבה" נעשה מקולקל ומסורס, מפני שמתמשים בו עבדי המחשבה במלחמתם נגד עבדים אחרים. כשהאנושיות נתונה בחולשה רוחנית, אז מעמד החפש שלה הוא הספקנות, אבל מהרה תכיר האנושיות כי הספקנות אינה אלא חולשה, כי היא נוטלת את כל האימוץ והחריצות הדרושים לחידוש ולבנין, ואז תשוב הגבורה להתעורר בה.

דרישת ד'

המהומה הכפרנית כל זמן שהיא עסוקה במגמות מוסריות, הרי היא ממש דרישת ד'. המוסר והרחבתו, הגדלת ערכם של החיים, ענוגם ושאיפותיהם הוא בעצמו דרישת ד' יותר משאר דרישות הבאות ברחשי לב בלבד, שאין בהם הטבה מעשית לסדרי החיים. מ"מ אמללים הם בני אדם כ"ז שאינם יודעים שכל מה שהם עסוקים בהרחבת המוסר ובקשת הטוב זהו דרישת ד'. ונהרה רבה תופיע עליהם, כשיגלה להם רז זה. יזרעאל תרע"ג)

הערת הרב (לספר הגלות בתוך הגאולה)

בטוח אני שדברי הרב הדר' הנכבד יוצאים הם מלב טהור, אבל אני רוצה להעיר שדבריו בסעיף י' מסוכנים לנו מאוד. בייחוד בזמן התחיה והבנין וראשית צמיחת גאולת עמנו על אדמת קודשו, אין לנו שום תועלת בהקרמת קרום על המכה. לרפואה מקורית ויסודית אנחנו צריכים לשאוף, אל הטעות של ההשכלה הברלינית לא נוכל לשוב. הדברים שאמר הדר, הנכבד, כי "אמנם יש ליהדות אמונות ועקרם הנוגעים לדברים שהם למעלה מן הטבע, אך מעולם לא שמה היהדות לחובה על איש להאמין באופן ידוע ומסוים בדברים כאלה", ועוד "היהדות מודדת את נאמנות היהודי לדתו, לא על פי רעיוני ומחשבותיו, כי אם על פי מעשיו אם מקיים הוא את המצוות והחוקים אשר שמה התורה לחובה על עם ישראל או לא". כשאמר הרמבמ"ן דברים הללו, אז בימי הפריחה של ההתבוללות והטמיעה, היו הדברים, לכל הפחות, מובנים לאלה שנטה רוחם לזה, והם הסתפקו באקסיומה זו מפני שכל הנטיה של הטמיעה הלא היא באה מתוך תכונה שטחית בנפש אשר לא תחדור לכל מעמקיה, ולא תבין את עצמה עד כדי לדעת עד כמה היא מזדייפת במהלך זה. אבל עכשיו נשתנו עלינו הזמנים. ההכרה הלאומית הולכת היא וחודרת בקרבנו ואין אנחנו חפצים באונאת עצמנו כלל. איך יתכן הדבר שאנחנו נעמיד את מצב האומה על פי יסוד רפוי כזה, שהוא מוכחש מכל ההכרה הפנימית שלנו ומכל המסורת והאמונה כולה. ישראל הוא גוי צדיק שומר אמונים, ואבינו הראשון נשתבח באמונתו "והאמין בה' ויחשבה לו צדקה", ואין קץ לשבח וקילוס של תכונת האמונה המפוזרים בספרי קודשנו, וזהו דבר פשוט ומבואר לכל "דרחמנא ליבא בעי". ועתה, לעת הבנין היסודי של האומה, נבוא אנחנו ונעמיד יסוד מטעה כזה שדי לנו במצוות אובטומטיות, שיעשו מטעם קונסטיטוציה או "מקבעת" לאומית, לא בתור דבר ה' ותורתו, אלא בתור מצוות אנשים מלומדה, היתכן להיות כדבר הזה? אבל כפי מה שאני רואה יש כאן טעות יסודית בכל הענין כולו, והטעות הזאת איננה אשמת האיש הפרטי, כי אם אשמת המצב של שפיטת המעמד של ארץ ישראל מתוך העמדה של הגלות על יסוד מאמרים וגלויי דעת של יחידים. לדעת את חיי האומה ואת מהלכה ושאירתה כלפי העתיד ביחוד, צריכים לבוא לארץ ישראל ולהיות קבוע בארץ ישראל, קבוע בגוף, בנפש וברוח. פה נבין את העמדה לגמרי באופן אחר. אמת הדבר שהארה חדשה מוכרחת היא להופיע אל תוכן התחיה הלאומית שלנו כדי להעמיד אותה על המצב האיתן והרצוי, אבל לא בהארה פשרנית כזאת של התרפסות לפני הכפירה ע"י מה שנאמר לה שהננו מוסרים לה את הרעיון, את הנשמה, שתעשה עמם מה שלבה חפץ, ואין אנו דורשים ממנה כ"א מס של מעשים דתיים בזה נבוא אל המטרה. לא! התביעה שלנו היא שלמה ורדיקלית, כל חיי הנשמה הישראלית במלא הזוהר שלה מוכרחים להיות מאירים בתחייתנו הלאומית. את ההכרה הגדולה הזאת עלינו להכניס ע"י כל האמצעים המשפיעים אל ההוה. והננו רואים שמוכנה היא כנסת ישראל אשר בארץ ישראל לקבל לתוכה את הרשמים היותר אצילים שהם מתאימים להכרה זו, והיותר נאדרים בקודש. אנחנו חייבים להשגיר בקרב שדרותינו כולן את הרעיון שהתחיה הלאומית שלנו כוללת היא שני צדדים, ורק בההשלמה של שני הצדדים יחד, תהיה אז ראויה לשמה. והצדדים אינם אחרים, כי אם צד החול וצד הקודש שבה. שני הצדדים של תחייתנו מוכרחים להיות איתנים, רחבים ומקיפים את כל צדדי החיים כל אחד בגבולו, במובן היותר מלא. וע"י הגבורה של החיים של שני הכוחות ביחד, כח החול וכח הקודש, יתגלה העז וההדר אשר לתחייתנו הלאומית. ועל ידי זה ננצל מאותה המגירת של השכלת הטמיעה, המכשילה את הכח ומטמטמת את הלב. והנה אנשי החול שבינינו יוצרים הם את ערכי החול, עסוקים הם בטיפולם בלא הרף, זה עשירות בשנים, ובעצם הדבר הם מביאים בזה ברכה לאומה ולארץ. כי הלא ערכי החול הלאומיים נשתכחו ממנו לגמרי כמעט, וצריכים אנו לכח חלוני שיחזיר אותם לנו. אבל

החסרון הוא מצד אחר, מצד אותם הראויים ליצור את ערכי הקודש, שאמנם הם לא נשתכחו ממנו מעולם, אבל הלא הם צריכים עכשיו להיות מועמדים בצורה לאומית חיה ומשפעת. ועל כן תחת להתרגז או להתחנן מן אלה שבתכונתם הנם ראויים ליצור ולהעריך רק ערכים חלוניים, חובתנו היא להתרומם למדרגה של יצירה [בכל אותו החיל המוכשר ליצור ולשפר את ערכי הקודש. ואז תהיה תחיתנו תחיה שלמה, ובמערכות ישראל ישמעו הדי הקול של החיים השלמים משני צדדיהם, חיי החול וחיי הקודש בכל שלמותם, שההרמוניה השלמה שלהם יחד תהיה ודאי כליל תפארת של קודש קודשים. זהו האושר המקווה, וזאת היא התשובה השלמה שתבוא ותופיע במהרה בימינו, בימין ה' רוממה ועושה חיל. וידע כל איש ישראל שכל זמן שהוא מטפל רק בצדדי החול של התחיה הלאומית, הרי הוא עובד את עבודת עמו רק מצד אחד, ואין עבודתו עדיין עבודה שלמה עד שיהיה ג"כ עוזר וסועד לרומם את תחית הקודש בצורה לאומית כוללת, וכמו כן ידע כל איש ישראל הבונה את ערכי הקודש של האומה, שכל זמן שאיננו עוזר ותומך לבנין החלוני של האומה, הרי הוא מחסיר את צביון העבודה הלאומית המחויבת. וככל אשר תתפשט יותר ההכרה השלמה הזאת, תקבל התכונה של תחיתנו הלאומית יותר את צביונה השלם, לשמחת לב כל המצפים לתשועת ישראל מציון באמת ובצדקה. כללו של דבר, כל הקובלנות של הרב הדרי הנכבד נגד אלה המצלצלים בצלצלי כפירה ותכונה של גסות נגד כל קודש בישראל בשם התחיה הלאומית ושאיתפ הישוב החדש, יכולות להיות צודקות ביחס לאלה האנשים הפרטיים. והתביעה מהיחידים הללו, שאין להם רשות לפרוץ את חוקי היהדות במעשה גם לפי השקפתם, היא ג"כ נכונה. אבל אנחנו צריכים להשמר שלא נסתפק כלל בזה שנחשוב שנפייס את מרשיעי הקודש בפיוס שטחי זה, כי אנחנו צריכים את תחית הקודש השלמה. ותחית קודש שלמה תשפך גלי אור על כל נשמה, ותשובה מאהבה כבירת כח לב, תקיף את כל המוננו ואת כל האינטליגנציה שלנו, את כל בעלי הרעיון ואת כל בעלי העט, את כל עסקני הצבור ואת כל עסקני החנוך. ובמקום להסתפק ברוח כהה, של איזה הסכמה רפויה מן השפה ולחוץ לשמירת חוקי היהדות בתכונה לאומית חלונית שלא תוכל להחזיק מעמד קבוע, ושמן הנמנע הוא שהדיעות הפנימיות לא יתבטאו בחיים ובספרות בכל סיגיהם ורפשם, כמו שעיינו רואות הרינו מוכרחים להתגבר כאריות ולדרוש מכל עמנו תחיה שלמה, לא תחיה חזונית לבדה שכחה הוא רפה ודל, שאין בה אותו המעין הנובע חיים ואורה תדירים. והדרישה הזאת תחדש לנו רוח נכון ותשפיע על כל הכוחות הפועלים בסדרי החיים הלאומיים שלנו בכל צדדיהם, שהם עצמם יתרוממו ויתקדשו. ורוח ה' אשר על עמו ילך הלוח וגבור בכל מלא ארצנו הקדושה, ורוח חיים חדשים ישפיע לרומם ולעלה את הנשמה הישראלית גם בכל ארצות הגולה. כמהי ישועה בעם ה' יביטו על אורח התחיה וינהרו, ונהרו אל ה' ואל טובו, מתוך הכרה פנימית ומתוך רעיון גבוה ונשא, וגם כל העמים יכירו כי רוח ה' ואור קדשו החל לשוב אל עמו, ויכירו כלם וידעו כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה, ותתקיים בנו אז בקשתנו הנצחית "מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבית עמו, יגל יעקב ישמח ישראל". חוברת הגלות בתוך הגאולה לד"ר דרכמן ירושלים תר"פ)

לשני בתי ישראל

תחיתנו הלאומית ההולכת ומתהווה לעיינו בארץ ישראל, צריכה להקיף במלואה את כל ערכי חיינו. אין תחיה של אמת כל זמן שהיא נוהגת רק בשדרות מיוחדות ורק בערכים מיוחדים. היא מוכרחת להקיף את כל שדרותינו ואת כל ערכי חיינו כלם. מכאן אנו באים להעריך את ערכי התחיה לעומת שתי תכניותיהם הראשיות הקדש והחול, שעד כמה שנהיה נוטים לימין או לשמאל, אין אנו יכולים להפקיע את

עצמנו מהשקפה זו כי בחיינו הלאומיים הכלליים יש לנו עסק עם שני ערכי החיים, עם ערך הקדש ועם ערך החול שלנו. התחיה הלאומית של עכשיו היא יותר מבססת את עצמה על הערך החלוני שבחיינו הלאומיים, אין זה גרעון עצמי בתנועת התחיה לפי מדתה, אבל אין גם זה דבר המוטל בספק שכל זמן שהערך של תכן הקדש של החיים הלאומיים שלנו לא יתגלה בכל חילו בתנועת התחיה אין לנו תחיה אופייית, תחיה שלמה. ומאחר שבזדאי נקראים אנו לבוא לידי תחית עם גמורה, מוכרחים אנו לעורר את תחית הקודש על פי אותם הדרכים שתנועת תחיה מתעוררת ומסתדרת על ידם. ממש באותה המדה שתנועת התחיה החלונית שלנו הולכת היא ומתפתחת. כשאנו באים לעורר תחיה לאומית של קדש, הננו באים להעריך ביותר את שני בתי ישראל היותר גדולים, שחייהם הנם כל כך טפוסיים, כל בית בהגדרתו, פה בארצנו הקדושה, האשכנזים והספרדים. מצד התחיה החלונית אין לנו כמעט שום צביון שונה, הרינו אחים בני עם אחד והענינים הלאומיים הנוגעים לבנין האומה בארצה, הנם קרובים אל לב כלנו במדה שוה, וכשם שהם צריכים להיות קרובים לנו במדה שוה לספרדים ולאשכנזים, ככה יש אפשרות פתיחה לנסח את כל תנועות החיים הלאומיים שלנו במדה שוה לשני בתי ישראל אלה, ועל פיהם תמשכנה הפלוגות הקטנות מהם באחודם. אמנם מיד שאנו באים לעורר את התחיה הלאומית מצד ערך הקודש שלה, כבר יש לנו עסק עם הליכות נפש עמוקות שנשתרשו בזמנים ארוכים בשרשים חזקים ועמוקים בצורות ותכונות כל כך שונות, עד שהננו עומדים ומשתוממים על המחזה, והשאלה העומדת לפנינו באיזה אופן נגשם את המהלך של התחיה הלאומית הכללית בערכה הקדש שיהיה נכר לנו בחיינו הכלליים בארץ ישראל היא מוכרחת לענין את כל לב מרגיש וכל מח חושב בקרבנו; כשם שלא צדקו ולא יצדקו לעולם כל הנוטים כלפי שמאל המבטלים את הערך של התחיה הלאומית על יסוד הקדש שלה, כמו כן לא צדקו אותם החושבים שבדבר שפתיים ובהסכמה בעלמא הננו יכולים להבליע בפעם אחת את כל שנויי הסגנונים שבחיי הקדש אשר לעמנו, שרושםם היותר גדול הוא נכר למאד באלה שני הבתים הגדולים והיסודיים בישראל: האשכנזים והספרדים. לא רק מניעות טכניות. דיניות יש כאן. עולמות מלאי חיים מלאי הוד קדש יש כאן, שבטשטושה של צורה אחת מאלה הצורות החטיביות הננו מאבדים הון גדול שאי אפשר לנו להסיח את דעתנו מערכו הגדול. אלה השנויים שבארחות החיים שבהשקפת העולם על פי יסוד תכן הקדש, המגיעים בפרטי ההלכות והמנהגים אחוזים הם זה בזה בצורה אורגנית בחיי נשמה המתהלכת על פיה, אופניה וגלגליה; שעל מקורה הננו צריכים ל: דום לב עד אשר יפתחו לפנינו השבילים של תחיה לאומית כללית מקפת את כל בית ישראל מצד הערכים של חיי הקדש. מבלי להכנס בהשערות של נבכי התולדה במקום שהעין הבוחנת החפצה לראות דברים ברורים וממשיים כבר היא מתטשטשת שם, הננו מתקרבים לתפוש את גלויי הרוח הקרובים שרשומיהם נכרים הם עדיין בחיינו, או לכל הפחות יכולים אנחנו לתפוש אותם מתוך הספרות הערוכה לפנינו בדורות לא כל כך קדומים, שמהם יכולים אנו לבוא להרשים במדה ידועה את התכונות האופיות המיוחדות של שני בתינו הגדולים הללו, של אחינו הספרדים והאשכנזים. ומתוך השקפות כאלו יכולים אנחנו ג"כ לבוא לכלל איזה קירוב במה שנוגע להפתרון של השאלה ע"ד הקפת התחיה הכוללת בערכה המקודש בחיינו הלאומיים. משעה שנחתם התלמוד, ביחוד הבבלי, ובפרט משעה שנתפרסם בישראל בתור הספר היחידי שערכי החיים הכלליים והפרטיים של האומה מתבארים על ידו ומקבלים את צביונם על פיו החל הכשרון הכללי של האומה להראות את פעולתו על סגנון התקבלותו בתוכה בתור הספר הנושא עליו את האחריות של תמימות החיים הלאומיים של האומה בשתי צורות מחולפות, כפי מה שענינו רואות שבמשך הזמן הסתגלה היהדות האשכנזית לצורה אחת והיהדות הספרדית לצורה השניה. את הצורות הללו מכרחים אנו לציין בשמות: "הצורה הבקרתית" "הצורה הפלפולית". התלמוד אפשר לו להעשות לכלי שמוש לאומה, בכל הליכות חייה הכלליים על פי כל אחת משתי הצורות הללו. אבל שונה הוא הצביון היוצא בחיים מצד חקויו הכללי המתבלט בכל אחת

מאלו הצורות, וממילא שונים הם ג"כ הרבה פרטים לפי אותם השנויים המתהווים מההשפעה השונה של כל אחת מהצורות הללו שעל ידה מתהווה ההשפעה התלמודית בישראל. התלמוד בתור ספר המכיל בקרבו חמר הלכותי ואגדי עשיר וגדול, ספר המלא המון שיטות ודעות שונות בכל ערכי החיים מכרח הוא שיהיה לו תכן מעובד באיזה אופן להוציא את מסקנותיו, ובאיזה אופן להביא את העושר שבחליפות הדעות לידי הסכמה כוללת בחיים. לתכלית זו אפשר להשתמש באחד מאלה שני הכחות, בכח הבקרת או בכח הפלפול, וכל אחד מאלה שני הכחות צריך הוא עבודה רבה וכשרון גדול ועצום עד אשר תשתכלל פעולתו. כח הבקרת צריך הוא לשקידה גדולה, לבקיאות חודרת, לשכל רחב, ולפשטנות ישרה, וסדרנות קבועה. כח הבקרת איננו נזקק כל כך לישיב סתירות שבין מקום למקום, ספר כהתלמוד המכיל בתוכו כל כך הרבה דעות שונות במה שהוא מפורש, אין הבקרת מצטערת אם אחרי העיון ימצאו עוד איזו שנוי דעות ושיטות שאינן כל כך מפורשות במקומן, העיקר הוא להכריע איזו השקפה ואיזו שטה בהלכה או באגדה היא היותר יסודית. וזה מתברר בכח הבקרת הנקנה מתוך הבקיאות על ידי כללים קבועים, למשל לדחות ענין בודד הנאמר רק פעם אחת בפני ענין מתמיד ההולך ונשנה כמה פעמים, או לדחות מאמר הנאמר אגב גררא ובדרך משא ומתן, מפני מאמר מחלט הנאמר בתור פסק והלכה קבועה וכיוצא בזה. אמנם לא בכל פעם תצדק הבקרת במשפטה. לא כל מה שנראה לעין שהיא סתירה, היא באמת סתירה, ויש מקום להשוותן של דעות על ידי התעמקות בתוכן הענין בטעמו והגיונו. ומזה כבר נולדת היא השטה הפלפולית. הפלפול בעומק הגיונו איננו נלחץ כל כך מלחץ הסתירות, הוא משיב ידו להשוות את הסתירות הנראות לכאורה בכח הבנתו ובהופעת כח חדושו, ומתוך כך הוא משתמש בעומק הסברא ובחריפות ההרכבה השכלית יותר ממה שהבקרת משתמשת בו. ולעומת זה איננו זקוק כל כך להבקיאות הסדרנית שהיא עקר כלי שמושה של הבקרת. כשאנו רואים את הרושם של העבודה של הגאונים הראשונים ביחש להתלמוד הננו מוצאים את הצד הבקרתי בולט בה הרבה ורשמי הפלפול אינם נכרים לנו בה כל כך. אמנם כשאנו באים לדורותיהם של בעלי התוספות והחדושים, אז מוצאים אנחנו כבר את גבורות הפלפול במעלה רוממה, והצורך של השמוש בבקרת וסדרנות הולכת היא ושוקעת. בעינינו רואים אנחנו שהספרדים נסתגלו ביותר, מראשית הדורות שאנו מכירים את הבדלי הטפוסים בחיינו האשכנזים והספרדים, לסדרנות, לבקורת ולכל אותו הסגנון הפועל בחיים על פיהם. נחה עליהם רוח הגאונים הקדמונים, והכח של הפלפול אשר התגבר על ידי חכמי צרפת ואשכנז לא נעשה להם לקו עקרי בחיי הקדש שלהם. והאשכנזים לעומתם האיר להם ברק הפלפול בכל הרחבתו. חריפות השכל ועומק ההבנה בהשיטות התלמודיות נתגברו אצלם ונתהוו להחותם הטפוסי בחייהם. ורוח בעלי התוספות והחדושים נחה עליהם, ולעומת זה נתמעט אצלם העסק בבקרת וסדרנות. שנוי הסגנון הזה, אשר ראשית מוצאו הוא מיסוד הליכות ההבנה במעמקי התלמוד פעל ג"כ על המהלך התרבותי בהגיוני הדעות ויחש ההשקפות של העולם המדעי וההגיוני בכלל. באמת כל אחת משתי השטות הללו צריכה היא להעזר מרעותה, אי אפשר לבקרת וסדרנות שתצאנה אל הפועל בצורה שלמה, כי אם כשיהיה הכח של גדולת הפלפול עוזר להן, לבקר כל דבר בעומקו, ולחדור בתכונת כל סתירה לדעת עד כמה היא מבוססת. ולעומת זה צריכה היא השטה הפלפולית לכח של סדור ושל בקרת להאיר את אופקה, להבחין על ידה את הערך של החדוש המתילד בכל מקום ומקום, על פי הגורמים של הסתירות, שהן נקראות להיות מתישבות. מובן הדבר שנטית הפלפול הגבירה את ההעמקה, ונטית הבקרת הגבירה את ההרחבה. המדה של הפלפול גרמא להתפתחות האופי של חדוד הדעת אצל האשכנזים ומתוך כך נתגלו לפנייהם בצורה יותר בהירה, בדקים וסתירות ביחש ליהדות, הנמצאות בכל שטה מהשטות הפלוסופיות שמצאו להן מהלכים בעולם, והיא היתה ג"כ סבה להתרחקות מצוינת מהשפעות של שטות זרות וחצוניות, על ארחות הלמודים של המדה של הבקרת והסדרנות אשר נקלטה יותר אצל הספרדים גרמה להם שנסתדרו להם ארחות חיים ולמודים כוללים

בתוך המערכה המקפת של הכרת היהדות שלפעמים העשירו את רוחם וישאירו רשמים של הצלחות מופתיות, אחרי אשר נזדככו בכור הזהב של גדולינו המופתיים. אין לנו לסתור את יסוד השקפתנו זאת, ממה שאנו רואים חזיונות פרטיים של עמק הפלפול ותגבורת החדוש בין חכמי הספרדים, וכן איזו הופעות של סדרנות ובקרת אצל חכמי האשכנזים. כל זה בא רק מהשפעה חוזרת שהושפעו אלה מאלה, או מתכונות יוצאות מזו הכלל. אבל ביסוד הדבר, ברור הוא שהתכונה הקבועה של הנטיה לסדרנות ובקרת היא תכונה ספרדית. והתכונה לנטיה של עומק הדעת וחדוד הפלפול והחדוש, היא תכונה אשכנזית. מהגדולים אשר התאמצו למזג את הבקרת עם הפלפול, ביחש להגיון התלמודי, ושתוצאותיהם הגיעו, עד הגבול של מהלך הדעות וההשקפות בכלל, מצוין הוא הרמב"ם בדורות הראשונים מחכמי הספרדים, והגאון מוילנא בדורות האחרונים בין חכמי האשכנזים. כל חלק מחלקי האומה מכרח הוא לשכלל את כשרונו, ועם זה חובתנו עכשו גדולה היא יותר מבכל זמן להיות כל אחד משפיע ומושפע מחברו, ואז ישתלמו בנו שני הכשרונות הללו וכל הענפים הרבים והגדולים, שבכל צדדי החיים המעשיים התרבותיים המסתפעים מהם. לפי התרבותה של ההשפעה ההדדית אשר תבוא מהחפץ התמידי שיתגבר בנו לחדור כל אחד ברוחו בעומק, ולהתבונן עד מקום שהיד מגעת בהרוח השונה ממנו, למען יתמלא על ידו את החסר לו, כדי לבנות את בנין האומה במלואו וכדי שישתלם עי"ז רוח האומה בכללה, עד שהספרדיות והאשכנזיות תשפיע זו על זו השפעה חיה ומלאה, ובהמשך הזמן ישתוו הכשרונות המפורדים הללו, ורוח החיים הפנימי שהוא באמת רוח מאוחד ההולך ופועם בשני בתי ישראל הללו יתגלה בכל הודו והדרו, לבנות יחד את בית ישראל, בערכה של התחיה הלאומית שמיסוד הקדש בבנין שלם ומאוחד, בבנין משוכלל כזה, ששום כשרון ושום יתרון, ששום מדה טובה ושום רעיון טוב, שיש בכל אחד מהבתים הללו, לא יהיה נאבד מאתנו. ותמצית החיים, של תוצאת שני הכחות הללו הבאה מיסודה של ההבנה החודרת הפלפולית, ומתוך ההארה המופעת הבקרתית, תתן את פריה לגאון ולתפארת לבית ישראל, אשר יבנה לגוי אחד בארץ. ואנו מקוים כי יד ה' עשתה זאת לקבץ את אלה שני בתי ישראל, בצורה כל כך נכרת בצביוניהם השונים פה בארץ ישראל, כדי שיהיו מוכנים לפעול זה על זה, את הפעולה הרצויה של ההשפעה הטובה, הנותנת לכל אחד מהם את תפקידו ופעולתו בחיי האומה הכלליים. ומתוך שמירת הצביון המיוחד והתעמקות הסגולות המפורטות, יצא התוכן הלאומי השלם, כלול בהדרו שישוב להיות לכת פועל בעושר גדול על כל דרכי החיים הכלליים, אשר על ידו יבנה ישראל, להיות לגוי אחד בארץ באוץ קדוש ישראל וגואלו. מזרח ומערב כרך א' תר"פ)

תחית הקדש

גלי התחיה הלאומית הולכים וסוערים, הננו מרגישים את המית שאונם והננו גם נפעלים מהם גם פועלים עליהם. אי אפשר לנו לעמוד בפרק תולדותנו זה כנדהמים כאובדי עצות. כח גדול רוחני צפון הוא באחינו היקרים תופשי התורה אשר בארץ הצבי, והכח הזה מוכרח הוא שיבוא לידי גלוי בכל הודו והדרו, להראות את פעולתו על תחית עמנו בארצו הקדושה. אמנם לא בדרכים חדשים מקרוב באו אנחנו צריכים ללכת על מסילת תחיתנו, כי אם בדרך הקודש העתיקה. אבל המרץ של התחיה מוכרח הוא לעורר את כח החיים שבנו, לצעוד צעדים אמיצים, צעדי און, ואז ידע ישראל ונדע גם אנחנו מה אנו ומה כחנו. ידע העם ויכיר מה הוא לו כל החיל אשר תורת אלקיו בלבו. לחיים של יצירה זאת היא הנקודה העליונה שאנחנו חייבים לשאוף אליה. אנחנו מוכרחים להרים דגל של יצירת קודש, של מפעלים טובים הקרובים לנו בפינו ובלבבנו, חיים המביאים ברכה ותועלת לנו ולעולם כולו. אמנם חשובה היא היצירה הרגילה שאנו עסוקים

בה. חשוב הוא כל חדוש נכון כל הלכה שמתבררת, כל פלפול ישר, כל דרשנות הגיונית, כל ציו ופרח שהננו יוצרים "ל שדותיה של תורתנו הקדושה, כח חיים לנו ולאומה כולה גנוז בכל אלה. אבל התקופה הזאת שאנו חיים בה, המון המעשים הרבים ההולכים ומתהווים בחיי עמנו הלאומיים והחברתיים, בחיי החול והבנין המעשי של האומה ושל הארץ, קוראים אותנו ג"כ למעשים כבירים של קודש, ליצירות כלליות שהן קרובות לנו ומותאמות ליכלתנו, יצירות של ספרות בתוכן של קודש לעדן ולקדש את יסודי התחיה החולוניים, כדי שיהיו ראויים לשאת עליהם את סבל תפקידם, להביא את נצני גאולתנו לידי מעמד איתן ופועל באומה ובעולם, עד שתהיה התחיה הלאומית שלנו ראויה לשמה, והשם של "אתחלתא דגאולה" יהיה הולמה באמת ובצדקה, כדי להכשיר את עצמנו להיות משפיעים בספרות קודש השפעה מאירה את המוח ומחממת את הלב, צריכים אנו לשים לב מתוך הכרה פנימית אל המקצוע הגדול שבתורה זה הוא המקצוע של הלכות דעות, חובת המחשבה וחובת הלבבות, או בכלל המקצוע של האגדה בכל גדלו, עמקו והקפו, לכל מקצועותיו, סגנוניו וגווניו אשר ממנו תבוא לנו תוצאה של הארת נשמה, ולא עוד אלא שכל פרי עמלנו בעבודת חקר ההלכה גם הוא יצמיח צמח ישועה בכפלי כפלים והזרחת אורו על נשמותינו באור שבעתים ע"י השפעתה של האגדה וכל מאורותיה עליו ועל כל אגפיו. אבל זאת היא הערה כללית, שכל נפש ברוכה מתופשי התורה, ביחוד מתופשי התורה אשר בארץ ישראל, צריכה לדעת איך להשתמש באור הגדול הזה, בשעה הגדולה אבל התקופה הזאת שאנו חיים בה, המון המעשים הרבים ההולכים ומתהווים בחיי עמנו הלאומיים והחברתיים, בחיי החול והבנין המעשי של האומה ושל הארץ והנשגבה הזאת של תעודתנו בשעה שנגוהות אורה ועבי מחשכים גדולים ואיומים משתמשים בבת אחת. אבל יחד עם תעופת הרוח להעולם של יצירה רוחנית עליונה דרושה לנו ג"כ צירה ספרותית מעשית. עת לעשות היא לנו עכשו, לסלול מסילה לרוממותה של התורה ההלכתית בתכונה של בנין ושל תחיה. כימים מקדם צריכים תלמידי חכמים להיות בוני עולמנו ומיסדיו. כדרך כל תחיה הבאה מתוך התרוממות אל השדרות הראשונות של הדורות הקדמונים, כן נתאוושש גם אנו לשאיפות כוללות, למוסדי דור דורים בבנין התורה. רבותינו הראשונים שיסדו לנו את יסודות התורה עסקו בחכמה ובמלאכה, בחדוש ובסדור, גם יחד, ומאז החלה עבודת התורה להיות באה בסדור ספרותי; משעה שהתחילה התורה המסורה משום "עת לעשות לד' להיות נכתבת בספרים, התחילה גם עבודת המלאכה התורנית ללכת שלובת יד יחד עם עבודת החכמה, עם המחקר ההלכי; החל מסדור המשנה ע"י רבנו הקדוש וסיעתו, מסדור שני התלמודים ע"י רבי יוחנן וסיעתו ורבינא ורב אשי וסיעתם, מסדור ההלכות ע"י הרי"ף, מסדור המשנה תורה ע"י הרמב"ם, הסמ"ג, הרשב"א, הרא"ש, הטור והשו"ע, וכל גדולי הדורות אשר האירו את אופק חיינו התורניים. זל הברכה הגדולה אשר הביאו לנו באה מתוך ההתחברות של המלאכה, מלאכת הסדרנות והעריכה הנאמנה, ביחד עם החכמה ומחקר ההלכה. וכל מה שהלכו הדורות קאחרונים ונתרחקו ממקור הראשון, נתמעט יסוד המלאכה מעבודתה הספרותית של התורה ונשארנו עומדים בצורתנו על יסוד העיון והחכמה לבדה. עכשו בזמן הירידה והדלדול שלנו. עלינו לזכור ולחשוש כי "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון" גם במובן הרוחני, והחשש הזה הוא מכריח אותנו ומעיק עלינו לשוב לתחיה רוחנית עליונה דוקא ע"י הצד המעשי, ע"י צד המלאכה שבתורה שתתחבר יפה עם החכמה והיצירה הרוחנית המאירה ומבהקת, לשוב לעשות כמעשה הדורות הקדמונים ולעבוד כעבודתם. היניקה הרוחנית היסודית שלנו נודע לכל שהיא מושרשת בהתגלותה בתורה שבע"פ, התלמודים השנים, הבבלי והירושלמי, והתוצאות שלהם עפ"י הפוסקים, שהן המסקנות הברורות ביותר מקובלות באומה, יכולים אנו לסמן בהרמב"ם והשו"ע. במשך הדורות והזמנים הלכה השפעת הפוסקים ונתרחקה אצל רבים מהמקור היסודי, מהתלמודים בעצמם במקורם, ומזה באה מגרעת וקטנות בארחות הלמוד וההוראה, כמובן יצאו מכלל זה גדולי הדורות אשר הם מתאחדים תמיד בלמודם עם המקורות הראשונים התלמודיים עפ"י

הארות השיטות של הראשונים אבל בהמון הלומדים ואף בהחשובים שבהם נעשו התלמוד והפוסקים לשני דברים שרק מגע קלוש יאחדם יחד. וזה אירע אפילו לתלמוד בבלי שיד הכל ממשמשת בו, ועאכו"כ לירושלמי שמעטו דורשיו והוגיו. כן הלכו הפלגים הללו, המקור והנהר המתפשט ממנו, והתפרדו זה מזה. אכן כעת עומדת לפנינו מלאכת מחצבת אחת גדולה, לתקן את הפרוד הזה, להרגיל את המון הלומדים שלנו בסדר למוד מיושר, סדר המעמיד את הפוסקים והתלמודים במערכה אחת מחוברת ומאוגדת יחד. צריכים אנחנו בתחלה לסדר על שני התלמודים את ההלכות של הפוסקים, לשון הרמב"ם במקום שהוא מספיק, בהלכות שהן ברורות ואין בהן חלוקי דעות ושיטות, ובמקום שעפ"י הפוסקים האחרים יש בהן שני דעות עלינו לצרף את לשון השו"ע, ובמקום שעפ"י מסקנת גדולי האחרונים המפורסמים מפרשי השו"ע נוטה ההלכה לצדדים אחרים, עלינו להעיר בקצרה את המסקנות האלה. עלינו להציבן בלשון של המקור של הפוסקים, עמוד על עמוד ודף על דף אצל התלמודים. מובן הדבר שההעתיקה הזאת שהיא עבודה רבה ואחראית צריכה להיות מדויקת בתכלית ומנוקה מכל ערבוב ושבוש וכוללת בהבנה ברורה ומספקת את באור הענין. בירור כזה של הלכה, התוצאה מן הפוסקים העומדת בצד הדף של התלמודים, עצם ההצגה של הענינים אלה מול אלה. כל זה יאיר את עיני הלומדים ויסגל להם הידיעה של כל הלכה עם מקורה וסבתה, וכמה סבוכי דברים הבאים מסבת העלמת העין מן היסוד המקורי במלואו בעת העסק בהלכה המסקנית יסורו ע"י זה. והשכל יתישר להשקיף ברוחב דעה ובמנוחת הלב על יסודי ההלכות והסתעפותן. כמוכן, לא פה המקום לתת מושג ברור מכל אופני הבאור ומכל פרטי ההצעה הזאת, אבל ברור הדבר כי התגשמותה של ההצעה הכבדה והכבודה הזאת לא נפלאה ולא רחוקה היא כשתעובד ע"י קבוץ גדול של חכמים, חכמי ארץ ישראל, תופשי התורה, שרבים מהם תורתם אומנתם ועל תורתם תפארתם והדרתם. קבוץ כזה כשיתיסד לשם עבודת היצירה של מלאכה שיש בה חכמה בעבודת התורה וספרותה יעזור בלי ספק לגאולה וישועה רוחנית לעם עולם, לרומם את הערך הפנימי של תחיתנו הלאומית ההולכת ומתגלה בדורנו בצורתה החמרית והחולונית לעדן ולקדש, לשפר ולפאר את כל מהותה של התחיה הזאת לתפארת האומה הישראלית כולה. התור שנה א' גליון ה' תרס"א

כבוד הרבנות

אם שאלת כבוד הרבנות היא שאלה חשובה בחיינו הכלליים, גם בארצות הגולה ובכל הזמנים על אחת כמה וכמה כי שאלה זו דורשת תשומת לב מיוחדת פה בארצנו ובימינו. בזמננו זה ובתקופה זו שאנו חיים בה, ימי התסיסה של התחיה הלאומית, הרי שאלת הרבנות היא ממש שאלת החיים לאומתנו. אין אנו יכולים לצייר לנו אופן של תחיה לאומית גמורה ומתוקנת בארצנו, אם זה החלק החשוב של העבודה הלאומית המסור בידי הרבנות לא ישוכלל ולא ישופר על ידי תחיה מכרת. ותחית הרבנות, זאת אומרת: החזרת כבוד הרבנות הלא זהו הד קול הנבואה המובטחת: "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצך כבתחלה" (ישעיה א, כ"ו). הרבה פנים יש להרבנות, וכולם צריכים שפור ותקון בסדרי התחיה הלאומית ההולכים ומתפתחים לפנינו. דלדול כבוד הרבנות גרם הרבה לדלדולה של האומה בחומר וברוח, והוא שגורם גם עכשו להכבדת חבלי התחיה שלנו. הרבנות, זה הכח הרוחני הגדול, זה הכח החשוב אשר יצר תמיד את דעת הקהל בישראל, זה הכח הנעלה שהחזיק את נשמת האומה ועורר אותה לחיים לאומיים שלמים ומתוקנים נפגעה הרבה והשפעתה נחלשה בתקופתנו האחרונה, ודבר זה השפיע לרעה על כל מהלך החיים הכלליים שלנו. עכשיו כשחפצים אנו מחדש לסדר את עניני החיים הלאומיים שלנו ולתקנם תקון גמור, מוכרחים אנו להכניס תקון חודר ועמוק גם בחיי הרבנות בארץ ישראל. להחיות

מחדש את הכח הרוחני החיוני הזה עד שיהיה לך פועל מסודר, לך משפיע חשוב על כל מהלך התחיה הלאומית. ענפי הרבנות בישראל שונים הם לפי מחלקותיהם. בראשונה: הרבנות מצד עצמה, כלומר: ההשפעה האישית של הרבנות על חיי הצבור מצד ערכו של האיש הנבחר או הממונה למשרה כבודה אחראית זו, מצד מנויו בתור בעל בעמיו ומצד השפעתו על החיים הצבוריים בתור כח מנהל ומשפיע. אחרי ההשפעה באה ההוראה, הדיינות, הדרשנות, ההשכלה, הספרות כל אלה התנאים החשובים שעל פי המהלך העתיק היה כל זה כלול בתוך אותה האישיות המיוחדת של הרבנות, שהיתה כוללת ומקפת את הכל ועל הכל היה חופף הוד הקדושה והאמונה העמוקה בסגולתו האישי של הרב. החיים המסודרים של הקהלות בימים מקדם עזרו גם כן לסדר את הרבנות בסדור מדיני הגון על ידי הרבנות הגלילית, הכללית והראשית. היעידות הארציות השונות הוסיפו כבוד ואומץ לתוכן הרבנות, ונתנו גם כן מקום להופעות חשובות מצד הרבנות בתוך תוכם של החיים המעשיים הצבוריים. ואולם בתקופות האחרונות באו סבות שונות וגרמו להתפוררות הכוחות ולהחלשת הרושם של הרבנות בחיינו הכלליים. החסידות הבלטיה אמנם את יסוד הקדושה של הרבנות, אותה הרבנות המיוחדת לה והמקודשת אצלה, אבל לא השתדלה לעזור להתפשטות הוד קדושה זו על הרבנות בכלליותה. הדיינות נעשתה בזמן האחרון למין פקידות שחציה חלונית; ההוראה ירדה מכבודה ונעשתה לכלי שמוש ארעי לנצרכים ולנוזקים לה; הדרשנות נמסרה למגידים, אשר מחוסר הרגשת אחריות ומחסרון תפיסת מקום הגון בחיי הצבור אזלה ונתדלדלה; הספרות וההשכלה הלאומית נעשו לדברים של חולין והופקעו לגמרי מחיי הקודש ומיסודה של הרבנות. ההתאגדות הצבורית נתבטלה ועמה נתק כל קשר בין האישים המשמשים בקודש וברבנות. וכה הלכה הרבנות ונתדלדלה ואתה יחד ירד גם כבוד התורה, וההכרה הלאומית האמיתית, המקורית אף היא הלכה ונחלשה. לירידת כבוד הרבנות גרמה הרבה ההתפוררות לסיעות ולמפלגות, כמו: חסידות, מתנגדות, השכלה, ציונות וכדומה. הרבנים נסחבו על פי רוב בזרם של איזו סיעה ומפלגה, ובמקום שהיה ראוי להרבנות להתרומם מעל לכל המפלגות ולהראות גלוי לכל, כי הרבנים בתור נושאי דגל הקודש מורים דרך ה', הם, כטל מאת ה', משתדלים להשפיע על הכל ולהחזיק במעוז האחדות הכללית של האומה תחת זאת נעשו גם הם עצמם מוסגרים בתוך מסגרת צרה של סיעה פלונית או מפלגה אלמונית, ומכונסים בתוך הקטנות המפלגתית, עם כל חסרונותיה ומגרעותיה. ובשעה גדולה זו שאנו היים בה, מחוייבים אנחנו להתנער למצער פה בארץ תחיתנו מכל האבק הגדול אשר הרביצה הגלות על הרבנות; עכשיו מחוייבים אנו לאחד עוד הפעם כבשנים קדמוניות את כל הסגולות שברבנות, לאחדן עד כמה שיד הרבנות בעצמה מגעת, ולדרוש גם מאת הצבור העברי לעזור לנו בשפור הרבנות ובאחודה ושכלולה. הממשלה ארץ הישראלית, שהופקדה בחסד העליון בידיים כל כך אמונות בידי אחינו הנציב העליון גם היא צריכה מצדה לעזור לשכלול הרבנות ולבסוסה, לרומם את הערך האישי של הרבנות למצער באותה המדה ובאותה הצורה המכובדת שכל כהני הדתות האחרות מתכבדים בה בחוג צבורם הם. הכוחות הסגוליים והממשיים של הדיינות, ההוראה, הדרשנות, ההשכלה והספרות מוכרחים להתאחד בידי הרבנות בתור אגודה אחת. הרבנים צריכים לעמוד על מרום הפסגה של תחית האומה ולהיות עמלים עם הצבור בכל פנות החיים של הבנין ושל היצירה הלאומית; ההשפעה של דבר ה' מוכרחת להיות מתפשטת על כל החיים, מבלי לתת מקום להצבור לחשוב כי הרבנות היא רק חלקו של איזה סוג מיוחד. נחלתה של איזו מפלגה מיוחדת. הרבנים צריכים לדעת כי עבודת התחיה הרוחנית של האומה בעצם אמתתה בידם היא נתונה והם חייבים למלאותה אמונה, צריכים הם לדעת כי אין לנו שום מפלגה באומה שאיננה זקוקה להשפעה ושאינן באפשרותה לקבל השפעה, וכי גם בחוגים היותר רחוקים ברעיון ובמעשה מהתכונה הדתית, יכולים אנו, במדה ידועה, להשפיע השפעה של כבוד ושל חבה לדת ולאמונה, אם רק נדע להשתמש באמצעים הגונים ומוכשרים לפי הדור. ההשכלה הרבנית מוכרחת להתגדל בתוכיותה, לא על פי הנוסחא של השכלה

חיצוניית המזקת יותר ממה שהיא מועילה, אלא על ידי השכלה פנימית ברוחניותה של תורתנו, בדעות, בחזון ובשירה; הספרות מוכרחת להעשות כלי מחזיק ברכה בידי הרבנות, לצקת על ידה את רוחה על הדור הצעיר, על הבנים ועל הבנות, על בני העליה ועל ההמון כאחד. העבודה לתחית האומה בארצה מצד הקודש שבה והסיוע מצד הרבנות לכל דבר מעשי כללי שיש בו משום תקון של צבור באמונת רוח ואהבת אמת תגלה ותפרסם את הוד קדושת הרבנות ואת יפעת כבודה, ועוד הפעם ידע ישראל כי אנשי קודש הם רבניו אשר דבר ה' בפייהם. הסדור החברתי של הרבנות מוכרח להיות על ידי ארגון תדירי בכתב ובעל פה, על ידי אסיפות ועתונות, וקשר הדדי תמידי מוכרח להיות להרבנות עם כל כח פועל בחיים בארץ על ידי השתדלות מתמדת לקרב את הלבבות ולהכניס רוח של שלום בין כל הסיעות והמפלגות על ידי רגשות הקודש שהם שוים לכל הנשמה אשר לבית ישראל. סכסוכי המפלגות ונגודיהם צריכים להיות רחוקים מלב הרבנים והם חייבים להביט בעין טובה על הכל, להסתכל רק על חלק הטוב שיש בכל סיעה ובכל מהלך של חיים ולהשפיע על ידי זה רוח של קדושה, של אמונה, של הכרה יהדותית טהורה על כל החיים הכלליים של האומה בחומר וברוח. זוהי התכנית הכללית הדרושה להיות לעינים לכל אלה החפצים בהחזרת כבוד הרבנות ובהגברת השפעתה הרוחנית על כל מהלך התחיה הלאומית המרגשת בימינו ולעינינו. ה'תור שנה א. גליון ב' תרפ"א)

פרק בהלכות צבור (מתוך קונטרס ישוב משפט)

אהובי הגאונים היקרים! מכתבם היקר שבא לידי יחד עם המחברת "משפט צדק" מחץ את לבבי. לא על עצם המחלוקת כמו שהיא, שהיא בעונותינו הרבים צרעת ממארת בבית ישראל ומחלה נושנת, שרק ע"י הבטחתה הנאמנה של אמרת ה', אשר ישלח לנו את מלאך הברית, מלאך השלום, אשר ישיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, הננו מקוים להרפא ממנה, אבל על מה ביחוד אני מצטער מאד על הצורה המכוערה שהלבישו בה את המחלוקת הזאת אנשים שאינם רבנים כפי הנראה, כ"א אנשי השוק והמסחר, שהקדימו את דברי הקדמתם למכתבי הרבנים, אשר לא חסו על כבודה של תורה וישימוה לשמצה, בבטוים כל כך גסים, נגד רב וגאון גדול בישראל כהדר"ג שליט"א, אוי לעינים שכך רואות. תמה אני מאד, איזה היתר מצאו להם הרבנים המפורסמים שבמדינה לעבור על דברים מרים ומכאיבים כאלה בשתיקה, ואיך לא גערו בניזיפה במוציאי הדיבה ופושקי שפתים הללו. והדבר יפלא איך יוכלו תלמידי חכמים לשקוט במכונם, לראות בזילותא דאורייתא, ואפי' אם יהיבנא להו טעותייהו, שהדעה שהדר"ג ס"ל כוותה, היתה דעה שהיא ח"ו נגד אמתתה של תורה, האיך יש להם רשות לדבר עליו עתק, הלא דברי הרדב"ז בתשו' ח"ד סי' קפ"ז הם מפורשים, שאפילו מי שטועה ח"ו בדבר מעיקרי התורה מחמת עיונו פטור מעונש, שמפני שחושב שמה שעלה בעיונו הוא אמת, וא"כ אנוס הוה, ומביא רא"י מר' הלל שאמר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו (סנהדרין צ"ח ב' וצ"ט א'), והוא טעות בדבר של עיקרי הדת, ומ"מ לא חדלו מלומר שמועה משמו. ונראה דס"ל להרדב"ז דדמי לשבועה דילפינן (שבועות כ"ו א') מהאדם בשבועה פרט לאנוס, ואוקמינן לה בהא דר"כ ור"א דהוי משתבע כ"ח מהם דהכי אמר רב, וא"ל רב דלא הוי כאן שבועת שקר ששום דלבך אנסך והוי אנוס הלב אנוס גמור לענין התלוי בדעות. ונראה שדברי הרדב"ז הללו הם שלא כדברי בעל העיקרים מאמר ראשון פ"א, דמוכיח מהא דרבי הלל, שאין ביאת המשיח בכלל העיקרים, ולא כדברי הרמב"ם, ולדעת הרדב"ז א"צ לזה דכל שטועה בעיונו אין עליו עונש, וחלילה לבזותו אפי' אם הטעות היא בענין של עיקר. וגם בעל העיקרים י"ל דמודה לסברת הרדב"ז אלא דמסתבר לו שכל חכמי הדור כולם הי' מזהירים ברבי הלל לחזור מסברתו אם נאמר שהוא

עיקר התורה, ובכה"ג בדבר שאין בו מחלוקת וכל חכמי הדור מזהירים ע"ז, י"ל שאין זה טעות בעיון. ואפילו אם יהי ככה הלא אין זה שייך רק בדבר שאין בו שום מחלוקת ע"ז בין כל חכמי הדור, שח"ו חוץ מהלל לא פקפק ע"ז שום חכם מישראל, אבל בדעות שהרבנים הללו חלוקים ביניהם פשיטא דלא שייך שום עונש, אפילו למי שטועה בעיונו. והלא רבים וגדולים מחכמי הדור וגאוני ישראל בין בדור הזה, בין בדור שלפנינו נוחי נפש ז"ל, ס"ל שהן הן גופי תורה ומצוה רבה, באיזה אופן יש להם רשות לתקוע עצמם בדבר הלכה ולשתוק על זילותא דתלמיד חכם גדול הדור אפי' לפי דעתם. ובאמת גם דעת בעל העיקרים היא כדעת הרדב"ז בזה כמבואר בפ"ב שם, והוא ג"כ דעת הראב"ד בהשגתו על הרמב"ם בפ"ז מה' תשובה ה"ז, ונשאר לפ"ז הרב אברבנאל דלא ס"ל הכי בספרו ראש אמנה פ"ב יחיד לגבי רבים וגדולי הפוסקים. ואפי' לפי דבריו, לא שייך כלל ענין זה בדבר שעקרו במחלוקת הוא תלוי, ולא הוכרע עפ"י חכמי הדור כלל. ולא שייך לומר כאן אחרי רבים להטות, דמי יודע מי הם הרבים, המתנגדים לדעות הללו, או המחזיקים אותן לקדושות ויסודיות לקדושות התורה וישראל. והרי כל זמן שלא נתקבצו בעלי הדעות במעמד אחד, כדין סנהדרין ברובא דאיתא קמן (כחולין י"א), אין שייך בזה דין של אחרי רבים להטות, ובפרט שבדאי כל אחד מבעלי הדעות המנגדים יש להם טעם מיוחד, ובכה"ג ודאי ל"ש רובא כשהם אינם לפנינו, כד' הש"ך בחו"מ סי' כ"ה ס"ק י"ט, וגם מהספרים קשה להכריע איזה הם דעת הרוב. ואיך אפשר להקל בשביל כך באיסור עשה דכבוד תורה החמור, ולזלזל ע"ז במידי דחמיר טובא כבבזוי תלמידי חכמים, דחשיב אפיקורס ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, וה"ז מהמורידים ולא מעלים, ואפי' במבזה חבירו בפני תלמידי חכמים, נקיט להו הש"ך בכלל זה, ביו"ד סי' קנח סק"ו, וחמור יותר מחייבי כריתות ומיתות ב"ד, שהרי אין לו חלק לעולם הבא, כמבואר בגמ' סנהדרין צ"ט ב' וביו"ד שם בש"ך, ובשו"ע סי' רמ"ג ס"ג, וחדוש הוא שלא הובא שם דה"ה מבזה חבירו בפני תלמידי חכמים, וכל חומר של ספיקות לחומרא הנוהג באיסורים היותר חמורים צריך לנהוג כאן בודאי, כדאמרן, דאיסור כזה שאין לו חלק לעולם הבא חמור מכלן, כדאיתא בגמ' דב"מ נ"ט א' בתשובה שהשיב דוד לדואג ואחיתופל, ומד' התוספות סוטה ד' ב' ד"ה היא, יש לדון עד כמה התשובה קשה, במקום שאמרו חכ"ל ע"ז שאין לו חלק לעולם הבא. ואיך יתכן להעלים עין ממכשול נורא כזה, בשביל אומדנות וסברות בעלמא, שיעלה על לב כל אחד מבלי שום יסוד. וראוי לעיין בתשובת זקן אהרן חד מתקיפי קמאי בימי הבית יוסף ומהר"ם אלשקר ומוהר"י בי רב וחבריהם הגדולים, כמה גער על מי שהרהיב עז לדבר עתק על תלמיד חכם בשביל שעסק בספרי פילוסופיא, אעפ"י שדעת הגאון המחבר ז"ל לא היתה נוחה מזה בשביל התלמידים, מ"מ לכבוד התורה קנא קנאת ד' וחגר חרב כישמעאל נגד המדבר עתק על תלמיד חכם. ואע"פ שיש לדון שאותו האיש שדיבר נגד התלמיד חכם, בערה בלבו הקנאה לשם שמים, מ"מ גער בו בנוזיפה רבה, כדי שידע להזהר שלא להכוות בגחלתן של חכמים. ואם באנו לעשות סיג לחומת הדת, הלא צריכים אנו לדעת שלא לגרום את ההרס היותר גדול שמהרס את כל בנינה של תורה, שבא ע"י ביזוי תלמידי חכמים ח"ו. ובוא וראה דברי הירושלמי, בחלק, בפיסקא ואפיקורס, ר' יוחנן ור"א ח"א כהן דאמר אהן ספרא. חורנא אמר כהן דאמר אליו רבנן, והוא כדברי רב פפא בבבלי שם ק"ב "כגון דאמר הני רבנן", ומסיק שם בטעמא דמלתא של חומר של המבזה תלמיד חכם אפי' בדבור בעלמא, שהוא כבר בכלל אפיקורס. ר"א ורשב"י ח"א לכיפה של אבנים כיון שנתרעה אחת מהן נתרעעו כלן, וחרנא אמר לבית שהוא מלא תבן אע"פ דאת מעבר ליה מינה. אהן מוצא דבגוה היא מרעע כתליא ועיי"ש במפרשים. והעיקר הוא שהסבירו לנו חכ"ל שעיקר הדבר שמפקפק את כל בנין יסוד תוה"ק, הוא כשמפקירים את כבודה של תורה בזלזול של כבוד חכמיה ולומדיה. ופשוט הדבר שאין לשום אדם כח לבדות מלבו לומר, שהוא עושה סיג לתורה בדבר שחכמים גזרו אומר והחליטו שהוא הירוס וחרבן של כל בניני התורה, משל לכיפה של אבנים שנתרועעה אחת מהן. והנה אני מרחוק לא אוכל להכנס בעיקר הענין של פרוד העדה, שלא נשאלתי ע"ז משני

הצדדים, וגם כל תהלוכות הענין הוא לי לפליאה עצומה, ולא אבין מה ראה הדר"ג לפטור עצמו מן הרבנות לעת כזאת, אשר המתנגדים החציפו כ"כ לדבר דברים שאסור לשומען גם על קטן שבישראל, וקל וחומר על גדול הדור, בתורה בחכמה ביראת שמים ובזכות אבות, ובמדות תרומיות כהדר"ג שליט"א. ואם כי רצה שבנו הרב שליט"א ימלא את מקומו, היה ראוי לדחות את הדבר עד שישתתקו המתלוננים ואיך כ"ג נתן להם יד לאחזוקי שקרייהו, ויתר תמה אני איך היו הדברים שבנו הרב שליט"א דרש בגנותה של הציונות נגד שיטת כהד"ג, והדברים באו לידי כך עד שהעדה בכללה הכניעה את עצמה למתנגדים בעלי הריב, באמרה שהיא חוזרת בתשובה. כאילו האהבה לארץ הקודש והחפץ לעזור לבנין האומה ולהשיב את שבותה, שהיא המצוה הגדולה שבמצות התורה, הכוללת את מצות ישוב ארץ ישראל, וצפי' לישועה ששואלים לאדם ביום הדין, נעשית לעבירה, שצריכים לשוב ע"ז בתשובה. והרי אמת הדבר, שיש בתכונתה של השיטה הציונית, ע"פ הבאור שמבארים אותם הרבה מנושאי דגלה, צדדים של שבח מרובים מאד, וגם תערובות של נטיות זרות שחייבים לנו להסיר אותם מתוך עצמה של התנועה, שהיא קדושה ביסודה, ושלא אנשי חול חדשו אותה באמת, אלא שהם נתנו לה פנים של חיים מדיניים, אבל את היסוד החיוני שבתנועה זו הניחו צדיקים גדולים, כמו הגאון הקדוש ר' אלי' מגרידיץ וחבריו הגאוניס הצדיקים ז"ל. ובודאי כל תלמיד חכם המחזיק בענין הציונות, איננו חשוד להחזיק בצד השלילי ובחלק שנתערב במהלך התנועה, ע"י אנשים הרחוקים מדרך התורה שנהרו אליה, כ"א כונתו להרים על נס את סגולת ישראל הכללית באחדות האומה, ואת בנין ארץ הקודש וישובה. ובאיזה אופן יוכלו לדבר על צדיק עתק בגאווה ובוז, לשלוח יד בקדשי שמים. והנני מקוה שכל רבני המדינה וגדולה יקנאו את קנאת התורה, תורה דיליה של הגאון הישיש שליט"א, ויחוסו על כבוד שמים וכבוד קדושת זקנו מרן בעל החת"ס ז"ל ויזהירו את אלה אשר הרהיבו עז בנפשם לשלוח לשון בכבוד הדר"ג, שישובו בתשובה שלמה ויבקשו ממנו מתילה וסליחה ברבים. והדר"ג ברב טובו וענותנותו, יסלח להם כרב חסדיו ויתן יד לשלום גם לאלה אשר בנו להם במה בפ"ע, ובדרכי נועם ונתיבות שלום ישובו ויחוסו תחת דגל תורתו חכמתו ויראתו, ויזכרו מרחוק את ה' וירושלים תעלה על לבם, ואהבת ארצנו הקדושה וחבת בנינה, וחבת קדושת עת דודים אשר הגיעה בע"ה, המופיעה באורה על כל קצוי ארץ, וגם גוים וממלכות מביטים עליה בהדרת קודש, תתגדל ותתאדר בלב כל אחינו בני ישראל, ובזה תבא מהרה עת גאולה וישועה אמתית, ומציון תצא תורה לכל עם ה' הגוי כלו, ולכל אפסי ארץ, ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' א' ישראל מלך ומלכותו בכל משלה, ויראו עינינו וישמח לבנו בישועתו באמת, באמור לציון מלך אלקיך. ואני תמה מאד על הרבנים, שעזרו להיחידים הללו, שתלו את הנמוק של ענין הפרידה מהקהילה הכללית, מצד הנטיה להענין של הציונות שמצאו בהדר"ג שליט"א, איך לא העמיקו לדעת. שעיקר יסוד דעת כתר"ה, הלא היא רק מצד אהבת כלל ישראל, התקועה בלבו הטהור, שהיא המדה היותר עליונה, שבה נשתבחו כל חסידי עליון וגדולי הדורות רועי ישראל הגדולים אשר מעולם. וכל יסוד הרעיון של הוצאת פושעי ישראל מכלל האומה, הלא הוא רעיון פסול ודרך המינות ממש, כסתם משנה דמגילה כ"ה א', האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות, ופרש"י שם שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום, וחכמים למדו בכריתות ו' ב', מחלבנה שריחה רע, ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת. שמצריכן הכתוב בהרצאתן להיות באגודה אחת, והתוסי' שם ד"ה האומר פירשו שמוציא רשעים מן הכלל, ואעפ"י שפירשו עוד פירוש אחר, וכן יש מהמפרשים האחרים שפירשו ג"כ משום שתי רשויות, מ"מ ודאי אלו ואלו דברי אלקים חיים, ולא פליגי על עצם הדעה. שאסור להוציא את הפושעים מכלל ישראל. והטו"א הקשה הרבה על הפירושים האחרים, והוכיח ברור מלשון המשנה וסדורה, שהעיקר הוא כפירש"י ותוסי', דהו"ל דרך המינות להוציא את הפושעים מן הכלל. ואם כי ראו גדולי הדורות בדורות שלפנינו כשקמו רשעים לקעקע ביצתם של שונאי ישראל מן העולם ורצו להתדמות להאומות בכל מעשיהן ולהתקרב לשמד רח"ל ממש, והורו הגאוניס גדולי ארץ ז"ל להבדל מהם,

הלא היתה עיקר כונתם, מפני שהפושעים ההם התחילו לקצץ בנטיעות של האחדות אשר לכלל ישראל, ורצו להחריב ממש את האומה ביסודה, במה שעשו להם צביון מיוחד בעניני הדת, ובמחיקת שם ציון וירושלים מתוך התפילה, והתחזקות של דרכי הגוים, בבנין בתי הכנסיות, ושליחות יד בהוראות איסור והיתר, וכיו"ב. וא"כ הי' הרעיון של הפרוד של הגאונים ההם זצ"ל ממש כדי לחזק על ידו את אחדות האומה כולה, שממילא ע"ז גם הפושעים נכנסים אל הכלל. אבל לומר שיש דעה קבועה שפושעים שאומרים שישראל הם גוי אחד, ושצריכים הם לשמור את הצביון של האומה בתור אומה מיוחדת ואחדותית, אע"פ שהם טועים עדיין בהרבה דברים מפני חשכת הגלות, להחליט שהם יוצאים מכלל ישראל, ושאינן האומה כוללת כ"א את הטובים והצדיקים לבדם, הרי היא דרך המינות, כפשטא דמתניתין לפירש"י ותוס', ודעה פסולה ואסורה לבא בישראל היא אליבא דכו"ע. ובודאי לא יתכן לומר שמה שהוא אליבא דרש"י ותוס', והכרעת גדול גאוני בתראי הטו"א ז"ל, דרך המינות ח"ו יהי' לדעות אחרות חלילה דרך הקדש ודרך צדיקים, רחמנא ליצלן מהאי דעתא. ומפורש אני אומר שאין אני מדבר כלל ע"ד ההנהגה המעשית איך להתנהג בפועל בסדרי הקהלות, שזהו דבר שצריך להמסר לחכמים הקרובים גדולי המדינה, ולכל גדול וגאון בעדתו, שישקלו במשקל צדק, באיזה אופן יכון יותר דרך ה', לטובת הכלל, ולטובת התורה והיהדות האמתית בישראל בקדושה ובטהרה. אבל להרים על נס ולומר, שיש ח"ו שמץ שכל דעה כוזבת במי שבא ואומר, בטהרת לבבו, ע"ד אחדותם של ישראל בכלל, ושאי אפשר להוציא את הפושעים מן הכלל, מה שהוא דרך האמת ויסודה של תורה, והאומר היפך מזה, צריך לחוש שלא יתפש ח"ו בדרך המינות, ע"ז כל אחד מישראל חייב למחות בכל כחו, ככל לבבו נפשו ומאודו. וביחוד תמה אני על הרבנים הללו, איך העלימו את עיניהם מכל שיטתו הקדושה של גדול העולם רבינו מוהר"ל מפראג ז"ל, שכל ספריו הקדושים וביחוד ספרו נצח ישראל, סובב הוא על היסוד העיקרי הזה, שהוא ממש יסוד היחוד והאמונה, שאחדותם של ישראל בחירתם וקדושתם הכללית, הוא דבר שהוא למעלה מכל מעשה ומכל בחירה אנושית, ושום חטא ועון ושום דעה ושום עבודה זרה, ושום כפירה בעולם, אינה יכולה לפגום בקדושת האחדות הכללית של עם ה'שבחירתם הקדושה היא מצד העילה השם יתברך, ולא מצדם, שהם עלולים להשתנות ח"ו. והמינות ביסודה היא היא שכפירה בעיקר הקדוש הזה, והוציאה בכח הטומאה של הכפירה הזאת לתרבות רעה את הנחשלים שבנו, וכדאחזי אותו רשע לריב"ח, עמא דאהדרינהו מריה לאפי' מיניה, חגיגה ה' ב'. ובשביל כך נקראו המינים הרשעים הללו, הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, וההולכים בדרכיהם הרעים וספריהם וגליונותיהם הפסולים, בשם : המטילים איבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים, (שבת קט"ז א'). וברור לי הדבר שמיד ששימו על לבם חכמי דורנו הותיקים, המתאמצים לגדור את כרם ה' בית ישראל, לדברים היסודיים והקדושים הללו, מיד יגדרו את הפרצה של הדעה הרעה והמוטעת הזאת, שבעונותינו הרבים התחיל ארס המינות שלה לצודד נפשות ולפעפע בלבבות של אנשים תמימים הקרואים והולכים לתומם, ויכריזו ברבים את הקריאה הגדולה והנצחית, הכתובה בתפילין דמרי עלמא : מי כעמד ישראל גוי אחד בארץ. וכ"ד הזוהר ויקרא צ"ג ב'. המוסיף ע"ז, "ודאי בארץ הם גוי אחד עמה אקרון אחד ולא אינון בלחודייהו". ויש אחרים התולים את עצמם במאמרי הזוהר הסתומים, המדברים לפעמים על דבר הענין של הערב רב, והתפרדות שלהם מכלל ישראל, לפני הגאולה השלמה, והם לוקחים את כל דברי הסודות הקדושים הללו, שהם עומדים ברומו של עולם, דברים כפשוטם, ומרבים ע"ז מחלוקת בישראל, והם לא ידעו ולא יבינו. כי היסוד של הסימן של הערב רב, הוא בנוי בדבר המדות הטהורות היסודיות של ישראל בכלל, וכמו שאמר דוד, על הנתינים והגבעונים, לא מזרע ישראל המה, שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים, בישינים, גומלי חסדים, כל מי שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו, ומכלל הן אתה שומע לאו, ביבמות ע"ט א,, והמדות הקדושות הללו אינן בעיקרן תלויות בבחירה, כי הן בכלל המתנות היקרות והטובות שנתן הקב"ה לישראל בחסדו, וכלשון

הירושלמי בקדושין פ"ד ה"א, על סוגיא דהרחקת הנתינים דהתם, שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, רחמנין, ביישנין וגומלי חסדים, וכהא דביצה ל"ב ב', בעובדא דשבתאי בר מרינוס, דאמר, הני מערב רב קאתי, וכל המרחם על הבריות, בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל שאינו מרחם על הבריות, בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו. ועיקר הסימן היסודי של הזוהר הוא כמ"ש בבראשית כ"ה ב', בענייני הסוגיא דערב רב שם, שהם אינם חוששים לטובת ישראל, והם נוטים לאומות העולם יותר מלישראל, אם יחזון לישראל בדוחקא מתרפין מינייהו, ואית לן רשו לשיזבא לון ולא בעאון, ומתרפין מאורייתא ומאלין דמשתדלין בה, למיעבד טב עם עובדי כו"ם, ועוד סימן לערב רב, שהם מזלזלים בתלמידי חכמים, שע"ש כך נקראו ענקים לגריעותא, דמזלזלין לאלין דאתמר בהון ענקים לגרורותיך. ובודאי כך הוא המדה של כל אלה ששונאים את האומה בכלל, וכופרים בסגולותיה, שהם מבזים את התורה ותלמידי חכמים ביסוד דרכם הרעה, מה שאין כן אלה המודים בסגולת האומה, אעפ"י שיהו עדיין רחוקים מקדושה בדרך אמת, מ"מ עלולים להכיר ולידע שהתורה היא נשמתן של ישראל, ומתפארים הם עכ"פ לפי מושגם "בספרותנו העתיקה" ומכבדים אותה, וממילא מכבדים הם ג"כ במדה ידועה את לומדיה, וכשמתנהגים עמהם בנחת כראוי לדברי חכמים שבנחת נשמעים, הם ג"כ נכנעים מפני הדר קדושתה של התורה, מפני שסוף סוף אחדותן של ישראל מאירה בהם איזו הארה מקודשת, וחפצים הם תמיד לעבוד דוקא בעד הכלל, ולא להתרפות מלעזור לישראל בשעת דחקן, איך אפשר לומר על עם ד' אלה, שהם חלילה בכלל ערב רב, ד' ישמרנו. וברור אצלי שע"י הנהגה של התקרבות וידידות, יהיו כל אלה המתקשרים עם הכלל באים בקרוב לתשובה, בתחילה במדרגה קטנה ובדברים מעטים, ואח"כ ישוּבו ברוח ד' תמים ושלם, ובגדולת הכרה וידיעה פנימית באור ה' מקור חיים, ובודאי זאת היא כל כונתו של הדר"ג במה שנשא את הנס של ההתקרבות על היסוד הלאומי, שהם עכ"פ עלולים להבין אותו. ובטוח אני שלא עלתה על דעתו בשביל כך לתת יד ושם בהנהגה ובנאמנות של ענייני הדת וכל התורה והמצוה, לאלה האנשים שלא הוכשרו לזה ע"פ דין תוה"ק, ומה להם כי הרעישו עולם במדה זעומה כל כך? והנה אמת הדבר שאין ללמוד כלל מענין אחדות האומה בכלל, שע"ז נאמרו כל אלה הדברים הקדושים של חכמינו ז"ל בדבר זכות הכלל, שאין שום חטא ועון יכול ח"ו לעכב את כל ישראל מלהיות כולם באגודה אחת, לענין הנהגה מיוחדת של כל קהלה בפני עצמה, שבזה יוכל הקלקול לבא, אם יתגברו אנשים פושעים ומפירי תורה, שהרי הברית הכרותה לישראל שתמיד לא זזה קדושת השי"ת מהם, היא הולכת בעיקרה על הכלל כולו. אבל מאחר שהדר"ג עשה את מעשיו לשם שמים, ורצה לקרב עי"ז את הנדחים והרחוקים, אף אם נאמר שישנן מניעות מלהוציא אל הפועל את מחשבתו בנוגע להנהגת הקהלה בפרטיות, אבל זה בודאי חיובא רמיא על כל הפוגעים בכבודו, שיבקשו רחמים על עצמם, ושיפייסו אותו ברבים, כמוש"כ. ויש בכל העניינים הללו להאריך הרבה, בין בגופי הלכות, בין בהדרכות מוסריות ודעות רוחניות של הנהגת הכלל, אבל אין הזמן גרמא לזה מפני הטרדות. ומפני שאיני תוקע א"ע להלכה למעשה, בעצם גופא דעובדא של פרוד הקהלה, מהטעם שכתבתי לעיל, ע"כ איני נכנס בפלפול עם הרבנים בעלי המכתבים, בקונטרס "משפט צדק" הני"ל, אעפ"י שיש הרבה מה לשאת ולתן בהוכחותיהם וראיותיהם ביסוד הדין. והנני חותם בברכת שלוי למר ולתורתו, ולכל יראי ד' וחושבי שמו באמת ובתמים, המצפים לתשועת ד' על עמו ועל נחלתו, במהרה בימינו בקרוב. קונטרס ישוב משפט, קלוייזנבורג, תרפ"ב)

הישיבה המרכזית העולמית בירושלים

לשמחת לב כל ישראל "אסירי התקוה"; הולכים בע"ה ונוצרים בארץ ישראל מעשים גדולים וכבירים לתחית האומה ולבנין הארץ. ויותר ממה שאנו רואים את עצם הפעולות ביצירתן הננו מסתכלים ברוח החיים הפנימי של התחיה ובדמות הצפיה הגדולה של הבנין הלאומי עם כל שאיפותיו ההולכות וכובשות את לב כל פזורי האומה בכל ארצות הגולה. וחזון לב כביר זה הולך ופועל גם על מהלך הרעיון הכללי של אנשי המעלה שבקרב האנושיות כולה, שלא יוכלו להשאר אדישים ובלתי נפעלים מהמראה הגדול הזה. אך החותם המלא של התחיה השלמה הראויה להיות לשם ולמופת לישראל בארץ ישראל ובכל הגולה, לגאון ולתפארת להיהדות כולה ולדגל של תחית "האומה באומות" גם לעיני כל העמים, הוא הכרת הרוח היותר עליון, היותר נצחי והיותר עמוק שבחיי אומתנו מעולם... והחותם השלם הזה לא יוכל להתמלא כי אם על ידי יסודה של ישיבה עליונה בירושלים בעד כל תפוצות ישראל בכל ארצות הגולה בתבנית גדולה רחבה ומקיפה את כל אוצרותיה של תורתנו, אשר תעורר את תחית ישראל על אדמת ישראל בכל הוד צפיתה, בכל אמונתה, בכל תומתה, בכל מדותיה, בכל טובה ובכל עשרה והשכלתה. אמנם יש לנו ב"ה ישיבות חשובות מאד בירושלים ובארץ ישראל, ואלה מוסדות הקודש הקימו דורות עולמים של תלמידי חכמים ושל שלומי אמוני ישראל והן החזיקו תמיד ומחזיקות עתה את יסוד היהדות בארץ ישראל בכלל ובירושלים בפרט, אבל יחד עם יסודי הקודש הללו הנה השלמת הצביון של תחית האומה והארץ ותחית הקודש על אדמת הקודש המוכרחת לבוא עמה ועל ידה, עתידה לצאת אל הפועל רק על ידי יסוד ישיבה מרכזית עולמית לישראל בירושלים בצורה המתאימה לאותה התנועה הגדולה של תחיתנו הלאומית ההולכת ופורחת בארץ ישראל והשולחת קרני אורה וקשרי אהבה לבנין האומה והארץ ללב אחינו פזורי הגולה בכל מקום שהם, וכל ערכיה הגדולים של תחיתנו הכרוכים עמה טעונים השקאה של טל חיים ממקור הקודש, ממקור אור חי עולמים, ממכון חייה בבירתה הקדושה, שעניי כל ישראל אליה נשואות, בירושלים. ואני מלא תקוה שכל גדולי ישראל וכל המצפים לישועת ה' בארץ אבותינו יקומו ויתאחדו להקים לאור עולם את הבנין הגדול הזה! ישיבה מרכזית עולמית לישראל בירושלים. ירושלים " עיר הקודש, בירת העבר והעתיד שלנו צריכה להיות חזות הכל של כל לב טהור וכל בעל נשמה מרגשת החדורה ברוח החיים של קדש בישראל. ועלינו להקים בתוכה ישיבה מרכזית עולמית כבירה ואדירה לא רק בעד בני ארץ ישראל, כי אם בעד כל הגולה כולה, אשר אליה ינהרו כל הצעירים למודי ה' המצוינים בכשרון ושאר רוח מכל תופשי התורה בכל תפוצות הגולה, ויעלו ירושלימה "לקצה בגבעות ולסתת בהרים לפרק הויות ולתרץ שברים", להחזיר עטרה ליושנה ולהשתלם בה בתורת ארץ ישראל ובתחית הקודש על אדמת הקודש! שם במקום "ארזים", בתוככי המרכז הגדול והקדוש הזה יקבלו הם תורת חיים מאוצר חיים ושם יכירו וידעו גם הם את הוד הקדושה, התפארת והעז אשר אנחנו חשים ומרגישים בארץ חמדתנו ועתידנו, וכמה גדול הוא כח האויר המחכים של ארץ קדשינו להשפיע עלינו שפע חיים ואורה על דרכינו. שם במקום הקודש יבינו "בחורי ישראל" ובחיריו את הכח המרכזי הפועל ב"כנסת ישראל" היושבת על אדמת הקודש ושם יגלה ויראה להם אור האחדות של "גוי אחד בארץ", ואהבת החיים ב"ארץ החיים" תרחיב את לבם ותפתח את דעתם, ומחשבות התהו המתפרנסות מבצת הגולה, הפזור והרפיון לא יעלו עוד על לבם. ועל ידי למוד חי ופועל וקבוע בכל מקצועותיה של תורה על אדמת קדשנו ילכו הלוח וחסור כל אותם פרודי הדעות וחלופי השטות אשר השתרגו ועלו ב"אויר ארץ העמים" מרוב אפלה של גולה אחר גולה. שם יתקבצו ויתכנסו במקום אחד בקבוץ והתאמה כל פזורי המחשבה הגדולה של "כנסת ישראל", אשר נתגלתה בצדדים שונים, בדורות עולמים, במצבים מיוחדים, בפלגות רחוקות ובמקצועות

וסגנונים מחולפים. ועל ידי רוח החיים העליון היוצא ממקור האחדות המוחלטת ב"ארץ החיים" ונובע במהלכה של תורת ארץ ישראל בשעה שהיא מתבססת על תחית האומה והארץ וצפית הישועה ההולכת ומתכוננת לעינינו, יהיו התלמידים הללו גם בהיותם זקוקים עוד לשוב לארץ גלותם, בכל מקום שהם, המשפיעים ביותר גדולים וטובים להרבות ולהפרות את ההכרה הבהירה הראויה להתגלות באומתנו על דבר ערכה של תחית הקודש והוד עוזה בארץ ישראל לעתיד לבוא. על פי התכנית הגדולה של הישיבה המרכזית העולמית המתחלקת לשש שנים יתקבלו אליה תלמידים בני שש עשרה ויגמרו תלמודם בשנת העשרים ושתים לחייהם. התלמיד הבא להתקבל צריך להיות מצוין במדותיו התרומיות, בקי לפחות בסדר גמרא אחד ומוכשר להיות נושא ונותן בחקר ההלכה בשכל ישר. ואין צריך לומר שהוא צריך לדעת את התנ"ך ידיעה יסודית כללית, ותוכן כל ספר ופרטי פרקיו. סדר למודנו בהישיבה המרכזית העולמית במקצוע ההלכה בע"ה הוא: הבבלי עם הירושלמי בהערכה בכל סוגיה וסוגיה, בבחינה יפה של העמקה, הרחבה ובקורת נאמנה ערוכה באמונת לב וטהרת רוח בהתאמה להמקורות הראשונים, כמדרשי התנאים, המכילתא, ספרא וספרי וכו' והתוספתא וכל דברי קדמונינו ההולכים ומתגלים מ"תקופת הגאונים" ושל אחריהם. וכל אלה יהיו מותאמים על ידי התעמקות בשיטות הראשונים וגדולי האחרונים בהבנה עמוקה וחודרת, להגדיל ולהרחיב, לרומם ולפאר את חכמת התלמידים וגדולת רוחם בצורה של עליה גדולה והתקרבות רבה לדרכי קדמונינו אבות התורה בישראל מעולם, זכרם לברכה. כיוצא בזה ילמדו בישיבה כללי התורה על פי ברייתא דר' ישמעאל וכל ספרי הראשונים והאחרונים, המבארים ומרחיבים את ההבנה של המדות שהתורה נדרשת בהן בדרכי הגיון וסברא ישרה. וכן באגדה מדותיו של ר"א בנו של ר"י הגלילי בהרחבה, דוגמאות והוראות בכל מדרשי האגדה ברוח קדושה וטהרה, של אמונה עמוקה, רחבה ואדירה והרחבת הגיון ומשאת נפש גדולה לאהבת האומה, התורה והארץ ברוח ה' אשר על עם קדשו. עיון ההלכה ועמקי הסוגיות יתנו להתלמידים מזון שכלי ומבריא, והמדרשים והאגדות יוסיפו להם מזון מוסרי ואסתטי. וכתבי הקודש, תורה שבכתב, ילמדו בישיבה בשום שכל עומק הפשט וחכמת הלשון וקדושת הרוח בסיוע של כל הידיעות המביאות לחקר עומקה של תורה וקדושתה ולהבנת הרוח העליון והפנימי של כתבי הקודש כולם, כל ספר וספר לפי ענינו וטיבו וערכו. כל המקצוע של תולדות ישראל, חכמי הדורות ותולדות הספרות הקדושה, ילמדו עפ"י המקורות הראשונים, הפזורים באוצרותינו והמכונסים למקצוע זה, כמו סדר עולם רבא, סדר עולם זוטא, מגילת תענית, אגרת רש"י וספר הקבלה להראב"ד, בהוראת מסילה ישרה ובהסרת כל המכשולים וכל יתידות הדרכים אשר נתהוו על ידי תלמידים שלא שמשו כל צרכם. מדע ארץ ישראל בכל ערכיו ומקצועותיו מן ההלכות התלויות בארץ עד כל קצות המדע של ארץ ישראל בכל גבולותיה סביב על ידי באורי הסוגיות, השמועות וההלכות וכל המאמרים השונים המפוזרים בכל אוצרות ספרותנו. חכמת ישראל העיונית והמחקרית, כמו חמשת ספרי המופת שלנו במחקר הדת: האמונות והדעות לרס"ג, הכוזרי, חובת הלבבות, מורה הנבוכים והעקרים ועוד, וספרי המוסר המצוינים, הכל בהדרגה נכונה ובשום שכל עד הספרים המובחרים והמקודשים שבין הדורות המאוחרים מסוג זה. ספרים כאלה וכל מקורותיהם וכל המתיחש להם והמסתעף מהם כשהם מזדככים מבהיקים ומבריקים בנפש ההוגה בהם בטהרת לב ושלות הרוח בצרוף דעת העולם והחיים, ממלאים הם אותה הוד והדר, עצה ותושיה, חיים ועז ומולידים בה חזיונות חדשים ורעיונות רעננים. וההרגל לשוטט בהיכל הרעיון, לטייל בין שדרות השטות השונות שבדרכי תורת המחשבה מעודד את הרוח ומעורר את הכחות הנרדמים לתחית עלומים רעננה וקדושה. וברבות לנו גבורי כח קדש, מלאי לשד עלומים מדעות, מדות ומוסרים מכל אוצרות ספרותנו הקדושה, אז מאיליו יתרומם הרוח ויגבר הלב וגבורי חיל ברוח חכמה וגבורה יקומו ויעמדו הכן לבצר את מעמד התורה והאמונה בישראל. וחשוב לנו גם הסגנון הספרותי, להרגיל ולחנך את תלמידינו אשר יתעתדו להיות רועי ישראל ומדריכיו למשוך בקשת

סופרים בסגנון יפה ובהיר, לבאר ולברר אמתתה של תורה, קדושת האומה וכל דבר הנוגע לחכמת ישראל בשפה ברורה, וברוח קדושה וטהרה, באמונת אומן עמוקה ומשאת נפש עדינה. וידעו תלמידנו לעמוד בפרץ גם בעט סופר מהיר נגד כל רוח סועה וסער שתקום מהדעות הפזיזיות המתנשאות בכל דור ודור לזלזל בקדושת חייה של אומתנו העומדת לעד. לבצר את עמדת הרוח, "רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך", נשתמש בכל אותם הדרכים שהדור החי והפועל משתמש בהן ונשתדל לפתח ביותר את כשרון הדבור וההטפה החיה של תלמידנו, שיוכלו להביע בשפה ברורה ונמרצה, ברוח קדושה ואמונה חיה ואדירה את מחשבות לבם והגות רוחם על כל קודש וחול בישראל. לכל מקצוע ומקצוע יהיו מורים מומחים ומובהקים יראי ה' וחכמי לב, אשר יורו את התלמידים, תלמידי הישיבה המרכזית, את כל הדרוש ללמודם והתפתחותם בתוך כותלי הישיבה ובזמניה הקבועים וגם מחוץ לשערי היכל הישיבה וחוץ לזמנים הקבועים שלה, הכל לפי הצורך של כל תלמיד ותלמיד, כל הליכות המקצועות השונים ואת כל הלמודים והדיעות הדרושים לכל מקצוע ומקצוע וכיוצא בהן. כחות הוראה גדולים, חשובים ועצומים, נוסף על הכחות החשובים שיש לנו מכבר, ילוו אלינו מן הגולה בתור ראשי ישיבות ומורים מובהקים לכל המחלקות השונות ולנצח על כל מלאכת העבודה הקדושה המחולקת בפעולותיה השונות והעומדת להתפתח ממחלקה למחלקה לגובה עליון ונשגב. אלה ה"חלוצים", תלמידי הישיבה המרכזית העולמית, שיתקבצו לתוכה, ברצות ה', למאות ולאלפים, בשובם אל מקומם אחר גמר למודם וסמיכת חכמים בתור רבנים וסופרים חכמים או סתם גדולי תורה מלאי חכמה, יראת שמים טהורה, עמוסי טל תחית קודש ברוממות דגל האומה ונס תחיתה, הם יהיו עמודי התורה והאורה ואור תחית אמת ורוח אמונים של התחלת גאולה וישועה מציון וירושלים לכל תפוצות הגולה. ואלה חלוצי הרוח אשר יאמרו להשאר עוד במרכז הרוח המקודש הזה ולהשתלם במדה יותר עליונה ממדתה של התרת הוראה וסמיכת חכמים ולעלות מעלה מעלה, הם יהיו הסופרים היוצרים, המחברים והמסדרים סדרי עבודות חשובות בכל מקצועו תיה של תורה בהלכה ואגדה ובכל מערכותיה של חכמת ישראל המחקרית והמוסרית. על פי ועד מרכזי מבחירי גדולי ישראל ינתן לכל תלמיד מובהק מקצוע מיוחד שהוא מוכשר לו ביותר ונוטה אליו נטיה נפשית שיעבדהו וישכללהו במשך זמן קצוב ויגישו לבקורת. וכל הרכוש הרוחני הזה ישמר באוצר גנזי הישיבה ויצא לאור עולם מזמן לזמן בחוברות וספרים שונים שיהיו למאורי הרוח בכל משאלות חייה הרוחניים והמעשיים של כנסת ישראל. וכל אלה חכמי התורה יהיו נושאי האורה בהר הקודש בירושלים, להוציא את עמנו, עם ה', מתוך הקטנות החלונית, מתוך הצמצום הגלותי, מתוך העבודות הנפשית הכורעת ברחל לפני כל רעיון זר וכל דעה מטעת, ולהפיץ קרני אורה בכל מחשכי הגולה לעיני עם ה' הגוי כולן כל אלה הדברים האמורים, חושבני שיהיו דים כעת כדי להביא את בחירי הכוחות שלנו לידי ההכרה הדרושה להעיר את החפץ לקום כולנו כאיש אחד חברים לעזרת המכון הקדוש הזה, הקמת הישיבה העולמית והמרכזית לישראל בירושלים, שהוא אדיר חפצנו וצפיית ישועתנו להיות נכונים להתקרב ליום הגדול, אשר בו יאמר באמת ובצדק לכל ישראל, וגם לכל העמים, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, במהרה בימינו אמן. הודפס כחוברת, ניו יורק. תרפ"ד)

אמרות חדשות

תורה

"דרך ארץ קדמה לתורה", הקדמה זמנית מוכרחת לדורות. המוסר בטבעיותו, בכל עומק הודו וכחו האיתן, מוכרח להקבע בנפש ויהיה מצע לאותן ההשפעות הגדולות הבאות מכחה של תורה. וכשם שהיראה היא בחינת השרש אל החכמה, כן המוסר הטבעי הוא בחינת השרש אל היראה וכל ענפיה, והכלל הזה הוא נוהג באדם הפרטי, וכן הוא גם כן נוהג בכללות האומה ובכלל האנושיות. ואם יש הכרח לפעמים להביא את שפעת התורה בלא ההקדמה של השתרשות של המוסר הטבעי בטהרתו, זהו דרך של הוראת שעה, והחיים מוכרחים להיות מסבבים שישוב המהלך לסדרו האיתן: הקדמתו של המוסר הטבעי בכל שלמותו, כדי לבנות על מצעו את הטרקלין של התורה והיראה העליונה.

תפלה

אין התפלה באה כתקונה כי אם מתוך המחשבה שבאמת הנשמה היא תמיד מתפללת. הלא היא עפה, מתרפקת על דודה בלא שום הפסק כלל, אלא שבשעת התפלה המעשית התפלה הנשמית התדירית הרי היא מתגלה. וזהו עידונה ועינוגה, הדרה ותפארתה, של התפלה, שהיא מתדמה לשובנה הפותחת את עליה הנאים לקראת הטל או נכח קרני השמש המופיעים עליה באורה, ו"הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו". התפלה המתמדת של הנשמה מתאמצת היא תמיד לצאת מן ההעלם אל הגילוי, להתפשט על כל כחות החיים של כל הרוח והנפש וכל כחות חיי הגויה כולה, והיא משתוקקת ג"כ לגלות את מהותה וכח פעולתה על כל הסביבה, על כל העולם והחיים. ולשם כך צריכים אנו לחשובנו של עולם שבא ע"י תורה וחכמה. ונמצא שהתורה כולה וכל חכמתה היא התגלותה המתמידה של תפלתה הכמוסה של הנשמה. נשמת כל חי תברך את שמך ד' אלהינו.

מחשבה

המחשבה הנקיה בגדלות השם יתברך היא המצע לכל רעיון קודש, לכל קשר של תורה ומוסר, לכל גודל של חכמה ותבונה, לכל רוחב לב, לכל יופי נאצל ונשגב. המחשבות הקדושות צריכות להתבלט ולהתגלות בכל הטוהר שלהן, למרות מה שהגוף וכל כחותיו וכל העולם כולו בגסותו מלא התנגדות להן. כשהמחשבה מתבררת הקשר האלהי נעשה יותר מעידן, רק הדמיון הוא גורם לצייר שהאדם איבד איזה דבר מחפצו, מישותו, ע"י קבלת מלכות שמים. וכל מה שהרעיון מזדכך נקבעת הידיעה שהכל נמצא בקשר האלהי, ואין לאדם כ"א תוספת אומץ ומרחב ידים, על ידי ההתקשרות של ההארה האלהית בכל יצוריו: כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי. המחשבות הבאות מתוך הופעה עליונה ורוממות נשמה, צריכות הן להעבד במעבדה של מחשבה שכלית, תורנית, חשבונית עמוקה ורחבה. והמחשבות הבאות מתוו למוד וחשבון הן מוכרחות להתעלות לידי הגובה של ההופעה העליונה ולצלול בים הגדול של הזרחתה. ובאותה התחנה שאלה שני הגדודים הרוחניים נפגשים, העולים והיורדים, שם הטוב והאמת מתגלה ביפעת הדרת

קדשו. מחשבה של יראה צריכה להיות נמזגת תמיד במחשבה של אהבה, ולעומתן מחשבה של שירה צריכה להתמזג במחשבה של תבונה. המזוגים הללו אין קץ לרובי גוניהם. ולפי הכוון הנכון של המזיגה והתאמתה לפי מצב הנפש בעת ההתגלות הרוחנית ולפי מצב העולם אז, מתחלפות הן היצירות הנאצלות המתהוות על פי הרכבתן, והן הן גבורות עליונות מפלאות תמים דעים המתגלות בעולמה הגדול של נשמת האדם בפאר חייה.

רשויות

טלטול מרשות לרשות ברוחניות כיצד? האידיאלים העליונים מתעלים בגובה עליון, מדלגים על כל הגבולים והסברות סגנונים בחיי המעשה וגם בשאיפות הרגש והדמיון, ושם חביון העז, וכשהרעיונות הללו עומדים במקומם הרי הם משובחים. אבל אם יהיו מטולטלים, כמו שהם מסוגגנים במרומם, לעולם המעשה וכל חוגיו, הרי הם מחריבים אותו וממילא יחרבו ג"כ אלה המחשבות ותוצאותיהם במקורם. וכמו כן אם יוקחו אלה הגבולים המצומצמים, כמו שהם בהגשמתם, למרומים העליונים, לעירוב הרעיונות הנאצלים, הרי הם פוגמים את קדושתם ומאפילים את זוהר האצילות שלהם. אבל הכרח הוא שכל דבר יעמוד במקומו, וכל עולם יהיה בנוי בכל ציוריו בגבולו, ומכח ההשלמה האיתנה של כל תוכן יהיו משפיעים זה על זה, העולם הנאצל על העולם המעשי מלמעלה למטה, והעולם המעשי על העולם הנאצל מלמטה למעלה. ואז באמת יתאחדו העולמים וברכת השלום תופיע. וכל חלק וחלק וכל פרט ופרט ימצא את תיקונו, והכלל כולו יצעד מצעדי קודש למעלה למעלה. והיה ביום ההוא ימלא כבוד ה' את כל הארץ והודו על ארץ ושמים, וישמחו השמים ותגל הארץ, ויאמרו בגויים ה' מלך.

תחיה

הקשר הטבעי הרוחני הנפשי באלקים חיים מוכרח שיהיה מצוי בחיים וברגש קודם לכל. אמנם דרכו דרך חול הוא לעומת הקדושה העליונה הבאה בעקב הטהרה וההכשרה להקשיב את דבר ה' בתורה ובמצוה. אבל דוקא אותו התוכן שהוא הולך ומתפלש גם בחדרי החול הוא ראוי להיות לבסיס ומכון העליה לכל תיאורי הקודש שהם באים אחריו. "מודה אני לפניך מלך חי וקיים", שהוא נאמר בעת היקיצה תיכף גם בלא טהרת ידים, בלא הכשרה של קודש מובלטה, הוא התוכן שעל ידו הננו נגשים אל הקודש והולכים בדרך צדיקים שהוא כאור נוגה, הולך ואור עד נכון היום. וכמו שהדבר נוהג באדם הפרטי, כן אנחנו צריכים להתנהג עם הדרכתה של כללות האומה לאחר שנפלה עליה תרדמה גלותית גדולה, אחרי שבאה בחלקיה הרבים לידי שכחת יסוד קדושתה ועיקר מציאותה הווייתה. עלינו להעירה ביסוד הקודש האלהי הטבעי, שהוא יהיה מתבטא מיד אחר היקיצה התחייתית שלה, עוד לפני הכשרתה הגמורה, לפני בא התור של טהרת הידים וקדושת המפעלים, כוון הדרכים וישור המעשים. היסוד האיתן שיוכל להתפלש גם בתכונה שקועה עדיין בחילוניות, הוא יהיה הבסיס והיסוד לקראת התחיה השלמה אשר לעם ה', אשר יקום כארי וכלביא יתנשא ע"י זה בכל מלא הודו, ותפארת נזר אלקיו אשר על ראשו, לשם ולתהלה בכל עמי הארץ כי יקרא לו ובס חדש אשר פי ה' יקבנו. אם אנו רואים פרצות בענפים, הרינו חייבים לבדוק את השרשים. ועיקר ההש תדלות צריכה להיות בהטבת מצב הבריאות והאימוץ של השרשים, הקשר של קדושת ישראל בצורה כללית, שתפשט באומה כולה, ותהיה מתחזקת לכח חיים ופועל בחייה. ואי אפשר

לחזק כי אם ע"י שנבוא לבצר את הבהירות של הקשר הרוחני הטבעי המקשר את האדם לאלהים חיים ולהרטיב מתוך מקור הנחל הזה את כל אוצרות החיים אשר הם מיוחדים לישראל, ואז יתבהר לפנינו הסגנון המקודש הישראלי בכל מלואו. דברים אלו נלקחו מתוך כת"י של הרשימות שרשם מרן הרב (שליט"א) זצ"ל על הר הכרמל באלול תרפ"ז. הַהַד, תשרי, תרפ"ח)

נתיבה מוקדש ל"הפועל המזרחי" לשבע שנות קיומו.

רוח ד' אשר על עמו, מבקש לו את נתיבותיו, איך לחדור במהלך החיים בתוך מערכות הבנין והתחיה אשר לנו בארץ אבות. אם גם זמנים רבים יוכהה האור אם גם שדרות רבות לא תהיינה חדורות בהתגלות לבם ובמפעלי חייהם מאותו הרוח הקדוש, מאותה נשמת ד' העליונה, המניעה את כל הגלגל של הבנין והתחיה בכל מצעדיה, איו כח שיוכל לסתם את החדירה של האורה, שהיא כל כך מקורית, כל כה טבעית לנו. אותה האורה, שהיא חוללה באמת והיא מחוללת את כל הנפלאות הגדולות אשר עינינו רואות להקים את ניר ישראל על ארץ ירושתו. אם ארחות של חול יתגלו במהלך החיים של שאיפת הבנין שהוא כולו אוצר קודש קדשים, ואם רבים יהיו ההולכים בהם, ואת העבודה הקדושה הזאת, במחשבת חול ובעובדין דחול יעשוה, הנה עד מהרה, מבלי משים, יתפרץ הסער ובבלב, ימצא לו נתיבה בלב החלק היותר עדין, היותר נלבב, והיותר משוקה מטללי התחיה וממקו רותיה, ויגלה את הנהרה של נתיבת אמת. המחשבה הלאומית בכל ענפיה, האצילים והמעשיים, לבשו בחלקים מהם לבושי חול, ולפעמים יותר מדאי עבים, יותר מהמדה חוצצים בעד אותה האורה, הדוחפת את הכח המוסרי הכללי של האומה הגולה אלפי שנים ולא זנחה את מקורה ולא מעלה בנחלת קדשה. ובכל צעד, שהוא יותר מעשי, יותר קרוב אל הגשמתה של מטרת הקודש, שהיה ראוי לו להיות יותר ספוג בהבלטה נכרת מאותה האורה שהיא יסוד כל התחיה, הננו לפעמים מלאי צער, אם נפגש שמה את המעמד החוצץ את הקשחת הלב וכהות הרגש, את רשלנות המפעל ואת ההזנחה במהלכי החיים את היסוד המעשי השכלי וההרגשי של אוצר חינו, אור האומה, אור העולם. מכון הכבוד לישראל. אבל יחד עם המסה הזאת אשר הננו מנוסים בה כעת בראשית צעדי בנינו בארץ אבות, הננו מלאים עז לראות כי סוף כל סוף אותו הרוח העליון, אותו מעין החיים שהו מוכרך להופיע באורו, הנה הוא מתקרב לבא. ושדרת העובדים, הפועלים, בנה יש לנו כבר חלקים, אשא באיר שם שחרנו, השחר המקורי, דעת ד' דעת חיים, דעת האומה ממקור ישראל: נשיאת הנס לעבודה, ליגיע כפים, לפתח ולשדד את תלמי ארץ המורשה, לא ברוח מתנכרה, ולא בסדרי חיים שהם זרים לנו, המחשיכים את יפעת הקודש. סוף כל סוף, ככר העבודה הולך ומאיר בארץ האבות, והוא מוצא לו את נתיבותיו ב"נתיבה". חזקו ואימצו והיו למופת, אחים, חלוצים, גבורי רוח, טהורי לב וכבירי מפעל. ויהי נועם ד' עליכם ותשאו ברכת דור דורים, אמן. נתיבה שנה ג', חוברת יג טו, תרפ"ח)

מאורות האמונה

האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה, שצריך להדריך אותה בתכונתה. וכשאינן משחיתים את דרכה הטבעי לה, איננה צריכה לשום תוכן אחר לסעדה, אלא היא מוצאה בעצמה את הכל. בעת החלש אורה, אז בא השכל והרגש לפנות לפניו דרך. וגם אז צריכה היא לדעת את ערכה, שלא משרתיה השכל והרגש הם הנם עצמותה. וכשתהיה קבועה באיתן מושבה, אז יצליחו השכל והרגש בפניו הדרך ובהמצאת האמצעים השכליים והמוסריים המסקלים את המכשולים מעל דרכה. ההסתכלות המיוחדת של האמונה שהיא חלק ד' בעצמה הוא האור של הנבואה, וברדת המדרגה שפעת רוח הקודש, בשגם אלה יורדים לפעמים ומתאחים עם השכל והרגש בדרכי גילוייהם. צריך לדעת שאי אפשר לפנות אל השי"ת בשום שכל ובשום רגש, וקל וחומר בשום חוש, כ"א באמונה לבד, ותפילה היא אמונה, ויראה ואהבה הנם ג"כ גילויים של האמונה. ומה שאומרים חוש האמונה או רגש האמונה, וקל וחומר אם נאמר מדע האמונה ושכל האמונה, הם דברים של שמות מושאלים לבד, כי עצמות האמונה אינה שום דבר מהם, כי אם עליונה מכל אלה, שאין בה מחסור מכל, שכוללת באחדות ושלמות עליונה את התמצית היותר מובחר וחזק מכל הנ"ל. האמונה המופעה מהעולם האמונה הטבעית ההסתכלותית, והאמונה המופעה מהתורה האמונה הניסית המסורתית, והאמונה התוכית המופעה ממעמקי הנשמה, מפנימיות החוש האמוני בתהום עמקו, הם שלשה אורות גדולים, שכל אחד מהם יש לו תנאים מיוחדים ודורש תפקידים מיוחדים, והם לפעמים מתרכבים ומתמזגים זה עם זה בשלובי כחותיהם. ויש אשר רוח אחת מהן באה במלא סערתה ומבקשת לכבוש לה את כל הלב, את כל הלך החיים. וצריך אז, בעת שלטונה המיוחד, לדעת איך להתנהג עם הרוחות האחרים שהנם אז עומדים במצב של דורמוטה והנם עולים אז למקורם העליון להחליף כח ולבא בתוספת ברכות והחיה חדשה. השלמות של האמונה היא כשגופה ונשמתה אחוזהם הם יפה זה בזה, שהיא האמוניות הטבעית והמסורה ביחד. בהקישורים שבין הגוף והנשמה, יש הרבה אוצרות של אורה ושל חיים, ולפעמים יש שמתדלדלים הסימנים הללו, והמסורת והאמונה הטבעית נפרדים זה מזה, ומתגלה אז מחלה אמונית. וסכנתה גדולה היא לפי אותו הערך של הפירוק אשר להחיבור המותאם הנזכר. ולפעמים מרוב שטף אור של האמונה הפנימית מתעלה היא מעל האמונה המסורתית, וגם זה אע"פ שבא ע"י עליה רוחנית ה"ז פגם ודלדול כח. והתוכן הבריא הולך תמיד בהתאמה, ובאותה המדה שהאמונה הרוחנית מתעלה, מתעלה האמונה המסורתית עמה, עולה עמה ואינה יורדת עמה. ע"י חכמה עליונה ומירוץ מוסרי יפה מתמזגות יפה האיכויות של שתי מחלקות האמונה הללו, והן הולכות ומתגברות, מתעטרות בעטרת קדושה, ומחיות את האדם חיי עולמים. וכשהדבר הזה מופיע בציבור הרי הוא קם לתחיה עליונה, פעולות מזהירות של אור עולם מתגלות בקרבו, ובישראל חיבור ואיחוד זה הוא המבוקש הפנימי של תוכן מעשה של כל מצוה. אשרי אדם משה תמיד את המטרה העליונה הזאת של יחודם של אלה שתי המגמות האמוניות, הפנימית והחיצונית לנגד עיניו. אורים גדולים מופיעים עליו, וזיו עליון מזריח עליו את נגהיו. "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי, כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מדי". האמונה נותנת את המגמה האחרונה של היש, והמדעצאת הדרכים איך מכירים ותופסים אותה. אם יתעצל האדם בהישרת הדרכים תעלם ממנו המגמה, ואם יחדל להיות עורג אל המגמה, יאבדו כל הדרכים את ערכם, וסופם להתעות. הצד המדעי שבאמונה הוא תמיד בערך של דרך למגמה, והצד האמוני שבמדע הוא הערך המגמתי של הדרך. כשבא העולם לידי טעות במה שחושב שכבר עלתה בידו המגמה של האמונה, מיד הוא מתחיל לסור ממנה, שהרי רחוקה מאד היא ממנו המגמה האמונית, ובחביון עליון שלה שם טובה ואורה,

מאמרי הראיה

אמיתה וחסנה גנוזים. וע"י רישול זה מהתוכן המגמתי, מתחילים דרכי המדע להתעות, וחכמת סופרים תסרח, והאדם מרגיש שהוא יורד מנכסיו המאושרים הרוחניים. והזרם החי בקרבו ממרום המגמה העליונה שמשם נחצבה נשמתו, דוחפו לשוב ולשוב, והוא הולך ומזדכך, הולך ושב, עד שחוזר למרום האמונה. נתיבה חובי כ"ג, א' אלול, תרפ"ח)

להוסיף אומץ"

כשבני אדם חופרים באר עמוקה, כדי להשיג מים חיים בארץ ציה וצחיחה, הכורים מתיגעים, בעמל רב עולה להם לבוא עד העומק המוכשר להנביע את המים. ולפעמים היאוש מתגנב בלב ואומר להם: הלא כבר יגעתם כל כך הרבה וחרס עלה בידכם ומים לא מצאתם, על כן טוב יותר שתחדלו מעבודתכם, לכו איש לאהלו, ובקשו לכם ענינים קרובים יותר לשכר. רבים מעיפי הגוף וחלושי הנפש ודאי פורשים מן העבודה והולכים להם באשר ילכו. אבל אלה הקשורים בקשרי נשמה עם החפץ של מגמת הבאר החיה שבעתיד, ביחוד אלה, שהאמונה חזקה היא בלבבם שהמים החיים מוכרחים סוף כל סוף להיות זורמים ממקום זה והארץ צחיחה הצמא תהפך על ידם לגן עדן, להחיות עם רב, אלה לא יסוגו אחור מפני תולעת היאוש ובחרף נפש ימשיכו את עבודתם. והנה אחרי שביעת די עמל והנה זרם מים פרץ והרי הוא עולה ושוטף, אבל המים דלוחים הם, מעורבים ברפש וחול, ולא יצלחו להרוות צמאון אדם ובהמה. אז שוב תתחלק המחנה העובדת לשנים. האחת אומרת: ראו נא הנה כל יגיעתנו בדי ריק, ומה בצע בעמלנו, אם אחרי עבודה כל כך מפרכת הגענו עד מעין נרפש אשר מימיו לא יצליחו לשתייה? והם הולכים עתה בדרך הנואשה של החלק הראשון, אשר מרפיון ידים פירש זה מכבר מעבודת הכריה והלך לו באשר מצא. ואמנם זה החלק של העם, בריא הגו וחסון הנשמה, הוא יאמר להם: ראו אחים כמה מסוכנת היא הטעות הגדולה שלכם, ויותר ממה שאנו מאשימים את הפורשים מהעבודה הקדושה והגדולה שלנו בראשונה, בעת אשר אחרי הטורח הגדול שעבר עליהם לא נראה רמז של מעין חיים, הננו מאשימים אתכם, אתם אשר יד ביד וכתף בכתף יחד עבדנו ועד כה באנו, עד אשר המים החיים התחילו לזרום, הנכם כעת, בעת אשר משאת הנפש שלנו הולכת ומתקרבת ושמש השאיפה הוא מחל להיות הולך וזורח, הנכם פורשים מן העבודה בשביל פחד השוא, של הרפש אשר נראה לכם בפרץ המים בראשית הגלות. מדוע אינכם שמים על לב, כי רק מפני שעדיין לא באנו עד העומק הרצוי, עד המקום אשר שם המים הצחים משיבי הנפש זורמים. בשביל כך הננו רואים כעת עדיין מים דלוחים? על כן אחי, במרץ אדיר יותר בכחות כבירים יותר, נחדש את מפעלנו הגדול, ובוא נבוא עד התהום, עד מוצא המים הצלולים והזכים ואז הכל יראו וינהרו. לשמע דברים ישרים כאלה ישוב המחנה הפורש, גם באחרונה וגם בראשונה ויצטרף להעבודה, ואז הברכה תופיע על ידם וכפי המדה של העמקת חפירתם כן יגדל הזרם של המים החיים, וכן יסופו כל הרפש והטיט, אשר במי הבאר ומים נוזלים, קרים, מתוקים ומרוים, צלולים ובהירים, יעלו הרים וירדו בקעות והיו לברכת גויו ואדם רב. הבאר אשר אנחנו כולנו כורים, עבודת הקודש היא אשר עובדים אנחנו כולנו, כל הקרב הקרב אל עבודת בנין ארץ ישראל ותנועת התחיה, מיום החלה להכות גלים בלבנות רבבות אלפי ישראל עד היום הזה. כמה תקופות של יאוש כבר עברו על עבודתנו המקודשת? כמה פירשו מן הצבור המתחזק בבנין ארצנו הקדושה הנשמה? כמה הכריזו כבר כי הכל הולך לטמיון ואין שכר לכל העבודה הגדולה הזאת? מי הם אשר נשארו עמנו? אמיצי הרוח, ברי הלב. ולא נכחד, שגם אומץ גופני במדה ידועה דרוש היה לכך, אבל עתה הנה כמדומה שהגיעו כבר ימים, אשר שום איש לא יוכל לכחש, שבאר התחיה החלה לזרום מים. הנה יש תקוה שעבודתנו לא תהו היא, כי יש כאן דבר ד' ויש כאן צדקה לבית ישראל ולאדם כולו. אבל עוד הפעם כרוזא של המתאישים קרי בחיל: הנה מי באר התחיה דלוחים הם, רפש וטיט הם גורפים אתם, על כן חדלו לכם מהעבודה הזאת אשר שכר אין לה. אבל מה יאמר המחנה של השרידים אשר ד' קורא? לא נכחיש את החוש, לא נאמר שכבר כל הזרם של מי הבאר אשר חפרנו מים צלולים הם גם כעת. אבל בשום אופן לא יקשיב ישראל לקול מיאשיו, לקול מהירי הלב, הבאים כעת להחליש ידים רפות, במקום שחובת קודש קדשים היא להזקן. אם הזרם התחיתי והמרץ של

העבודה הבניינית אשר לארץ ישראל, עדיין לא כולם מראה טהור להם מה היא התשובה אשר אנחנו חייבים להשיב על השאלה המרה הזאת? רק אחת היא אמרתנו עליה: התחזקו הכורים. הוסיפו להעמיק. כל החיל אשר נגע ד' בלבנו, כל אשר לא קרב עדיין אל מלאכת הקודש של בנין הארץ ותחית האומה וראשית מצעדי גאולתה, ירוץ כגבור אורה, ויבוא אלינו לעמוד כל אחד במקצועו וכשרונו בשורת העובדים. ואלה אשר כבר התחילו בעבודה וידיהם רפו מפני המכשולים הרבים אשר פגשונו, אל ירפו ידיהם, נחפור את בארנו הקדושה, עוז לנו באלקים סלה, וצור ישראל עזרו וישעו עמנו הוא. ואם מי הבאר אשר התחילו להיות מפכים רפש וטיט הנם מזרימים, לא נפרוש בשביל זה מהעבודה, כי אם ביתר חיל ויתר אומץ נעמיק לחפור את באר תחיתנו הקדושה, ובת קול עתידה להיות מפוצצת בראשי ההרים ואומרת: כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו. נוסיף להעמיק את באר התחיה ברוח ובחומר. נרד עד התהום העמוקה של המחשבה התחיתית אשר נשטפה על ידי זרם של מחשבות שטחיות, שאינן אומרות את מגמתה העמוקה התהומית, נאדיר את המפעלים, נעסוק במרץ מלא חיים, בגבורת נשמה, בהקמת השוממות, בהרחבת הגבולים, בבנין הערים והכפרים, ויחד עם זה נתאמץ להרבות אור התורה בארץ חיינו להגדילה ולהאדירה, ואז רוחנו הנאמן והמקודש הנובע ממקור ישראל, בכל הדרת קדושת תפארתו, יגלה ויראה על שדרות המפעל כולו, והתנועה הלאומית כולה תצא על ידינו מידי עבי הטיט של המעטפה החילונית שלה, ותתעטר בעטרת הוד קודש אשר רעם גבורה לה, ופאר קודש לה, ויפעת נשמת הצבי והתפארת של אור ישראל וקדושו יאיר עליה, לעיני כל ישראל ולעיני כל עמי הארץ לחן ולכבוד ולרוממות קרן ישראל בנחלת קדשו סלה. ובאר ישראל תפכה את מימיה החיים והזכים, "ומעין מבית ד' יצא והשקה את נחל השטים", במהרה בימינו אמן. היסוד, גליון א', כ"ח ניסן תרצ"ב)

האמונה

היחס האמתי, הפנימי, אל יסוד המציאות במקורו, משיב לנשמה את צביונה, וזה מצוי באמונה האלקית ומתבלטת היא בטהרה המחוררת ביותר. כשנשמת היחיד מזדקקת, מאיר עליה אור גנוז של אמונה טהורה פנימית. שהיא סמויה מן העין ורק בעליה יודע את אשרה. בציבור כבר מתגלה תוכן האושר בסדרים והנהגות, ובאומה בצביון אמונה כללי. אומללים הם האנשים, שמהות החיים שלהם ריקה היא מאורה המחיה של האמונה הטהורה. אפילו אם יושר וצדק, כבוד הבריות, גמילות חסדים וכמה מדות טובות וכשרון ודעת יהיו בגורלם, כל אלה אפלים הם, נטולי אור החיים, כל זמן שאין בהיקת אור האמונה האלקית העליונה, המתנשא מכל ערך. הגה ורעיון, חל עליהם. אומלל הוא העם שאין לו אמונה אלקית. אומללות הן נשמות יחידיו, אע"פ שהוא נראה חי, פועל, מסדר וכובש, מנצח ועושה חיל, דוגל בדגל נאה בפוליטיקה העולמית, כל אלה לא יאשרוהו ולא ימלאו את המקום הפנימי של קודש הקדשים הריק בחייו העצמיים. מפני מיעוט אור החיים הפנימיים שבנשמה אפשר לטעות בשבילי האמונה. פני הלוט על הגויים והרסן המתעה בלחיי העמים, מעת האלילות העתיקה, עד הזמן שלא נתבהר עדיין מושג האמונה, וגרעינה הטהור עודנו מונח בגלי אפר, מכוסה קליפות כאלה שאין בהם כדי להחיות נשמות הכל בא מפני מיעוט הסיגול שלהם לתביעת האמונה, מפני מיעוט היקיצה להחיה של נשמתם הפנימית. העם החי במילואו חיים רעננים הוא רק ישראל, היחיד בין העמים אשר תחת כל השמים הוא העם הדבק בכל עומק נשמתו באלקי חיים, בתביעה טבעית עמוקה מתהום הויתו. וכשרון חיים זה, שהוא כוח החיים המתמיד יותר, הוא ההולך עמו בדרך הנוראה של גליותיו השונות, הנוראות, הוא הנותן לו כח לישא ולסבול, ולצאת בנזר נצחון מכל אשר מררוהו ורבו. נשמת האומה ונשמות היחידים מהות אחת להם, בעם נפלא זה, עם כרות ברית אלקי אמת, וזאת בריתו לעד קיימת. לא בשום הסכמה בעולם יסודה, כ"א בטבע נשמתה העצמית של האומה כולה, זה כחה לאלקיה, ה' עולם, אלקי אמת בכל מקום שאור האמת של אמונת אלקים אמת מופיע, מתפשט אור ישראל שמה מאיר ומתודע. דגל האמת האלקית כי יתרומם בתוך לב מבקש אלקים, דורש חיים של אמת פנימית, דגלם של ישראל הוא לא בגבורת הסוס ולא בשוקי האיש לא בחיל ולא בחכ, ולא בעושר ולא בתפארת מנצחים יחיה יחיד ועם, כי אם ביסוד מקור חיי אמת המצוי רק באמונה האלקית, הברורה והטבעית מעומק טבע הנשמה. היסוד", גליון ד', ג' תמוז תרצ"ב)

אור האמונה

האמונה הגדולה שהאבה, היראה והדבקות האלקית נמשכת עמה כל הטוב שבעולם מאיר בה, כל ההשכלות הגדולות עם הקטנות נשמרות בה ועל ידה; חכמה, גבורה, שמחה, קדושה, גדולה וטהרה, חביבות וענוה, יפי וחוץ, הכל כלולים בה, הכל נמצאים עמה. כל סדר וכל מנוחה, כל שלוח וכל שקט, כל כבוד וכל תפארת, אוצר החיים של אמונת אומן העליונה כולל הכל, כל גודל וכל עז, וצדיק באמונתו יחיה. אותו הציור העליון של ההשכלה הרוחנית איננו מצטמצם בשכל הגיוני. אין שום השכלה יכולה להגבילו, וכל אומץ הויתו והשאריתו על האדם בא ע"י כח הקודש של אמונתו. זיו החיים החזק הוא אור האמונה; חוש האמונה האלקי בכל גודל עזוזו, זהו החיים האמיתיים, החיים ששום מות אין עמם, החיים ששמחתם איננה נחלשת משום צרה יגון ואנחה, החיים שהטובה והברכה שרויים בסם, עמם דבקים שמחת עולמים בלא עצב, חדוה עליונה רחבה ועשירה בלא שום דלדול ורפיון. אור חיים זה צומח הוא ועולה, מכל

תורה, מכל חכמה, מכל חסד, מכל שיחה טובה ונאה, מכל רעיון גדול ונאצל, מכל מחשבה ישרה והגונה, מכל מצוה, מכל מעשה טוב, מכל תיקון של תרבות ודרך ארץ, מכל טוב שבעולם שבכל הזמנים ובכל הברואים, בכל השפות, בכל הלשונות, בכל הנטיות, בכל העולמים ובכל הנשמות, מן הכל הוא שואב ועל הכל הוא משפיע; אור אורים בקרבו, חיי חיים עמו, אשרי יבחר ויקרב, יודע סודו, אשרי רועה אמונה בגדלות דעה, בהגיון אמת, ברוח טהור, באור ד', בזוהר תורה ומוסר, בענות צדק, בגבורת ישע, בימין ד' רוממה, בתענוג עליון, "אז תתענג על ד'", בעומק דעת ובסוד שיח רם ונעלה מכל שפה וניב לשונות, רומם ונאצל מכל רגש ומחשבה, ומרוב רוממות הוא מלא כל, מרב עז הוא נהדר על כל, מרוב שובע הוא משפיע על כל, וכולו אומר כבוד. ה'יסוד" גליוז ל"ה, תרצ"ג)

מסע המחנות

בעמדנו על סף השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה, במצב של תקווה והתעודדות לעומת כל הדכאון אשר עבר עלינו בשנה זו העומדת לחלוף מול עבר פנינו, וממעמקי הלב נאמר עליהם "תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה". ואנו נזקקים לפשפש המעשים ולהתקרבות לאורח התשובה המביאה גאולה ורפואה לעולם, לפי מצבנו בעולם בכלל ובארץ ישראל שלנו בפרט, הננו צריכים לציין את הגוון המיוחד הדרוש להיות מובלט אצלנו בכיון היסודי הזה. דומה לנו שהננו מחולקים לשני מחנות. תמיד רגילים לצלצל אצלנו בשני השמות המהוים את הקהל שלנו בכלל, והם "חרדים" ו"חפשים". שמות חדשים אשר מאז לא היו רגילים להיות מתבטאים אצלנו כלל. ידענו שאין בני האדם שוים במדרגותיהם, ביחוד במה שנוגע לתוכנם הרוחני, שהוא יסוד החיים, אבל שיהיה שם מוגבל ומיוחד לכך המתאר סיעות ומפלגות, מזה לא ידענו. וכדומה שבזה ודאי יש לנו לומר שהימים הראשונים היו טובים מאלה, והלואי שנוכל להשכיח מאתנו, בכלל, את אלה שני השמות העומדים לנו לשטן על דרך החיים האיתנים והטהורים הראויים להיות שבים אלינו באור ד' אשר יאיר לנו. ההבלטה של שני השמות הללו וההסכמה הדמיונית המקשרת את האישים הפרטיים שכל אחד מהם יתאמר לומר: אני הנני ממחנה זה, השני אומר גם הוא: אני הנני ממחנה זה, וכל אחד ואחד הוא מרוצה מעמדתו, הרי הוא סותם את הדרך של התיקון ושל ההשתלמות משני הצדדים. "החרד", כלומר מי שהוא חושב את עצמו שהוא שייך למחנה זה שקוראים לו "חרדים", הרי הוא מביט הבטה מלמעלה למטה אל המחנה השני "החפשים". ובמה שנוגע למחשבות של תיקון, של חיפוש מעשים ושל תשובה הלא מיד הוא שולח סקירת עין אל המחנה השני העומד לפניו בכל מערומיו מתורה ומצוות והוא חושב בדעתו, שהתשובה במלוא מובנה הלא שם היא דרושה, אליהם הדברים מכוונים, להם ולא לו. ו"החפשי", כלומר, מי שהוא עומד בזה המחנה שהוא מתאמר בשמו המודרני הזה, הרי הוא בודאי חושב, שכל הרעיון של תשובה הרי הוא נוסח "חרדי" שאינו שייך לו כלל. ונמצא, שמכאן ומכאן הננו עומדים קרחים, ומוצא לרפואת מכאובינו הנפשיים מאין יבוא? זהו העיכוב האחד. ועוד עיכוב שני, מה שהוא איננו קל מן הראשון, כמו קיר ברזל עומד לפנינו בין מחנה למחנה, וההארה הכללית ממקור האחדות האלקית הקדושה המוכרחת להיות שורה על ישראל הגוי כולו, הרי היא כמו מתעלמת מעיינינו, והננו ממששים כעורים באפילה. אין לנו עצה אחרת, אמנם. כי אם להסיר את שמות הבעלים הללו מעל מחנותינו. באמת, לא שני מחנות כי אם שלשה מחנות הננו מונים מאז. מסורת ישנה היא ש"צבור" הוא כולל במובנו כפי הנוטריקין שלו "צדיקים בינונים ורשעים", אבל זהו דוקא תיאור אישי, ועל כל אדם בפרט למדנו ש"אפילו כל העולם כולו אומרים עליך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע". וטוב מאד לאדם שיהיה שקוע לחשב חשבון עצמו, ולחטט במומיו הנפשיים ולהביט

בעין יפה על אחרים שיוכל באמת להיות שיש במצפונם גם אוצר טוב הסמוי מן העין. והננו צריכים להחליט, כי כוח כמוס של הצעדה לטובה ישנו בכל המחנות ובכל אישי האומה, וביחוד בכל אלה שהערך הכללי של ישראל ותקותו יקרים להם באיזו מדה שהיא. נתודע איש אל אחיו בשם ישראל הכללי, לא בשם מפלגתי ומחנתי. נדע, שיש לנו בכל מחנה הרבה מה לתקן והרבה מה לקבל מהאור והטוב זה מזה, ואז תופיע עלינו האורה העליונה הכללית אשר בה נושע תשועת עולמים, ותתקיים בנו התפילה המוקדשת קודש קדשים, שהננו עתידים להביעה בכל כך המית נפש ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם". תיסוד" גליון ס', כ"ו אלול תרצ"ג)

תורת ארץ ישראל וזהב הארץ היא טוב מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל

(בראשית רבה פ' ט"ז)

בכל דור היינו צריכים לחבב הרבה את תורת ארץ ישראל. ויותר מכל דור אנו צריכים לזה בדורנו דור המלא סערות ותהפוכות, דור הנבילה והפריחה, בן הזמן של האורה והאפלה, של היאוש והבטחה, וכל המוני משפטים הסותרים זא"ז הצבורים בקרבו ועושים אותו כמרקחה וכהר געש שלא ידע שלו. לו אנו צריכים לתת סם חיים דוקא מתורת ארץ ישראלנו צריכים להראות לו את גדולת האמת ואת הבהירות הנמצאים באוצרנו האלהי, בהגותיה ורעיונותיה של תורת אמת, את היופי והנשגב במצותיה המעשיות ובתיאור החיים כולם, שעל פיה ובקרבה, כמה היא תורת אמת ותורת חיים! אשר לטעום וקל וחומר להטעים כל אלה במובן המלא אפשר רק ע"י אור תורת ארץ ישראל. דורנו מוכשר, וצריך הוא להיות מושפע דוקא מרעיונות שיש בהם חיים רעננים וגודל. דברים מקומטים ומקוטנים חדלו לקחת את לבבו, הנטיה החברתית נתגברה בקרבו מאד. את הכל הננו מוכרחים להושיט לו במובן כללי, דרך המשפך של זרם החיים שלה ללות האומה. וכאן כבר אנחנו פוגשים בנקודת ההבדלה שבין תורת ארץ ישראל לתורת חוץ לארץ: כל מה שהוא קטן ופרטי, מכל הרעיונות הרוחניים בכלל וביחוד אותם המשתרעים על המרחב הגדול אשר לתורה ולאמונה, כשהוא נסקר מצד תורת חוץ לארץ, נעשה גדול וכללי מיד כשהוא שואף את אוירא דארץ ישראל בקרבו. תורת חוץ לארץ אינה מכרת רק לדאוג בעד הנפש הפרטית, בעד השלמתה הרוחנית והחמרית, הזמנית והנצחית. לא כן היא תורת ארץ ישראל. היא דואגת בעד הכלל, בעד האומה, בעד נשמתה ורוחה, בעד גופה ונפשה, בעד ההוה של כולה, ובעד העתיד של כולה, ובעד הרושם החי של העבר של כולה כאחד. הפרטים כולם הם מתכנסים בקרבה ומתעלים בעילויה. זהו כלל החדוש הפנימי, העמוק והמרהיב, של תורת ארץ ישראל, שהיא מכשרת את כל הדעות והרעיונות הפרטיים, שהם הולכים דלולים ופזורים באויר ארץ העמים שיעשו כולם אגודה אחת ושילבשו מגמה כללית מיוחסת לחיי האומה כולה מצד השפעתה של ארץ ישראל. נקח פרט אחד מהרעיונות היותר חשובים: את הרעיון המוסרי. במובן המוסר של היחיד הננו מוצאים את הצד העליון שבו, את היכולת המוסרית האדירה להפוך את כל רע לטוב, להשתמש בכל כח פראי ומגושם לתכלית נשגבה, משוערה בחכמה וע-ינות הנשמה, גם בכחות מעשיים וגם בכחות של עיון ומחשבה. הצד העליון של העבודה אשר לצדיקים גמורים הוא להחזיר את הרע לשרשו הטוב, ולהפוך את המחשבות הזרות כולן למחשבות נאצלות ויקרות, קדושות וטהורות. אויר חוץ לארץ יכול רק לנשא את הרעיונות של היחידים, להפכם אל יסוד הטוב. לרומם ולשגבם שגוב אי, י ופרטי, אבל בשום אופן אין לו כח של תפישה כללית, לקחת עמו את כל המחשבות הזרות, הכחות הגרועים הפסולים והמגושמים יותר מדאי הנמצאים בכללותה של האומה ולהפכם לטובה ולברכה. דבר זה, עבודת קודש זאת, אי אפשר יבתעשה אלא ע"י אוירא דארץ ישראל לבכח תורת ארץ ישראל שהנשמה הכללית חיה ומורגשת בקרבה. ומה נהדר ונחמד הוא המחזה, כמה מרחיב הוא את הלב, וכמה גדולה ומכופלת בקדושת אמת היא השאיפה לראות באותה התפארת כשהרע הכללי הולך ונהפך לטוב, כשהמחשבות הזרות, הנופלות לא רק בלב ובמח פרטי כ"א בלבה ובמוחה של כללות האומה לכל צדדיה, אותן המחשבות שנוטלות את זיו חייה, שמטמאות את נשמתה, כשהן עצמן מתהפכות לאורה ולגדולה, לקדושה ולברכה מרירו למתיקא וחשוכא לנהורא" עתה

בימינו לעינינו הגיע הזמן של תקומת היהדות בארץ ישראל, ועל ידה בכל העולם כולו. בעבודת התחיה המתעוררת באומה יש עבודה כבירה, שתוצאותיה גדולות מאד. עתה יכוף ההכרח להשיב לארץ ישראל את כל המצבים של האומה, החמריים והרוחניים. ראשית עבודתה של תורת ארץ ישראל צריכה להיות מכוונת ביחוד להסיר את הבורות של החלק המדעי והפנימי שבתורה. זה הוא החלק הנשגב של כל עניני הלב, התלוי ברגשות, בדעות ובאמונות, שהוא כללות תוכן האגדה, המוסר והמחקר, הקבלה והחסידות, ההיסטוריה, הפלוסופיה והפיוט, עם כל צדדיהם הרבים והשונים. כל אלה הנם ענפים מתורת הנבואה ורוח הקדש המיוחדת לארץ ישראל. גם כל יחיד הוא נתקל מאד בחייו ע"י עב הענן של סכלות וגסות הרעיון בענינים הרוחניים המסורים ללב. מושגים גרועים וגסים, דמיונות כוזבים וערבובי דעות הם מחשיכים גם את העולם הפרטי, והם הם הנם גם הגורמים היותר יסודיים להשחתת המדות ולהפסד של סדרי החיים. אבל הרבה יותר ויותר ממה שיוכלו כל אלה לפעול לרעה על מצב הפרט, הם פועלים על מצב הכלל. התעוררות ברורה של חפ? נאמן ע"ד מצב האומה בתור עמידה כללית והנהגה שלמה בכחה העצמי הפנימי על עניניה וסדרי חייה לפחות מבית, שזה מונח ביסודם של חיי ארץ ישראל"א שתתכונן ברעיון טהור, אלא על ידי מושגים ברורים וטהורים, ע"י הכנה ישרה מאירה וברורה ביסודי הדעות והאמונות, בצורת הדברים הנוגעים אל הלב ואל הרעיון וביחושם הבריא אל החיים המעשיים והחברתיים. כל אלה נפגשים לנו בכנסת ישראל רק ודוקא ביחווה לארץ ישראלע"כ תורת ארץ ישראל צריכה ועלולה להיות עשירה מאד, בעושר שפע החכמה והנעם האלהי של זיקוק הדעה העליונה, לרומם את הרוח הפנימי לאורה של תורה בצורה חיה ומבהקת. ושיבת נדחי ישראל לארץ ישראל, מחוברת היא בטבעה יחד עם השפעתה של תורת ארץ ישראל אל הכלל כולו, שממנה תצא האורה והרטיבות הפנימית על כל שדמותיה של תורה, להחיות בהם את פזורי ישראל בכל מקום שהם למען ימיה רוחם גם הם ויהיו מכ:רים ל,בוב ולחיות חיים עבריים כלליים על אדמת הקודש. לכן כל אותם הלמודים הגדולים של כל הצדדים הרבים אשר לפנימיותה של תורה שהם כ"כ עזובים בכל העולם כולו והעזיבה נוראה היא מאד ואי אפשר לתקנה בכללה כראוי באויר ארץ העמים, צריכה להיות מתמלאת דוקא על ידי תלמידי חכמים שבארץ ישראל בהשפעת תורת ארץ ישראל. כל ההגיונות האלהיים, כל החכמות הרוחניות, כל משאות נפש לקדושה ואצילות, כל תלמוד של מוסר עליון ובינה עליונה של דעת אלהים, כל הבנת תעופת רזי תורה בידיעה הנותנת ליודעיה אור וחיים, הכל צריך שיתחדש ע"י השפעת תורת ארץ ישראל. משנת הרב, ירושלים, תרצ"ז)

מאמרים סגולת ציון וירושלים

א. ענין "וכיפר אדמתו עמו". הנה באמת עיקר סבת כל העונות הוא הגלות וטומאת ארץ העמים, שאי אפשר לצאת השכל מהכח אל הפועל. א"כ היה מקום גדול להיות נפטר מהדין. אמנם באמת אין זה מספיק, שהרי גם ע"ז גופי אנחנו נתבעים, כי כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, ואם זכינו במעשינו היינו באים לארץ החיים, ושמה הי' בחילנו לעבוד את ה' במעלה רמה. ולפי"ז לא די שאין זה מספיק לנו לפטור אותנו, אלא שאנו נשאלים גם על כל פרטי חובת השלמות שהיינו זוכים בארץ ישראל ע"י טהרת הארץ וקדושתה. אבל אם נשוב על מניעת ישוב ארץ ישראל אז נפטור מדין ארץ ישראל, ממילא יהי לנו מנוס על כל העבירות הבאות בשגגה לכל העם בחסרון ידיעה ואפס אונים. והוא דומה למש"כ במ"אעל ענין תחילת דינו ש"א עד"ת. שכתבו התוס' שם בפ"ק דסנהדרין שהוא דוקא על הדין ולא על השאלה, וצריך ביאור למה יהי נידון שלא כסדר שאלותיו. אמנם חסד גדול עושה השי"ת עם האדם בזה, שהרי הקב"ה מדקדק עם סביביו כחות השערה, ותורה מביאה לכל הכבוד והקירוב לו ית', א"כ אם ל"ה בידו עון ביטול תורה הי' הוא ג"כ מהסביבו שנשערה מאד עמו, ואיך לכאורה יפטר במה שלא למד, הלא מצווה הוא ללמוד תורה, ומי פטרו להגיע לחסרון הכרתו. אמנם יתבאר ע"פ הא דקיי"ל שאין שמין כ"א שבת קטנה של שומר קשואין, בהחובל, כי כבר נתן לו דמי ידו ורגלו, כי נתינת השיווי הכולל מההפסד הגדול, שהוא סבה להפסדים פרטיים, גורם לפטור מהפרטים אח"כ, אע"פ שאם היו הפרטים מתקבצים הי' עולה לערך יותר גדול. ה"נ כיון שכבר כיפר לו ע"י קבלת דינו על ביטול תורה שוב יש מקום מוכן להיות נידון על כל פרטי מגרעותיו כפי ערך מצבו בדעת ויראת ה'. כמו כן אי אפשר שנהי' פטורים מעומק הדין מחמת הגלות וארץ העמים כ"א כשנחלץ בכל עוז להחזיק בישוב ארץ ישראל לעלות אל הר ה', אז יתכפר לנו סבת החטא, ממילא על כל פשעים יכסה כובד הגלות וטומאת ארץ העמים. וי"ל שזה הוא שכי"הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכיפר אדמתו עמו. "כי לבד שדם עבדיו השפוך יקום, עוד הנקם שהי' מגיע להעבדים, היינו שאין עושים רצונו של מקום, זה הנקם בעצמו ישיב עליהם, כי הם וארץ הטמאה שלהם גורמים בדבר, וטומאת ארצם תלויה ג"כ ברוע בחירתם. וא"ת ישראל י"ל לקבל זה הדין שהם גורמים מה שזכותם לא גרמה להשיב בנים לגבולם, א"כ איך אפשר שירנינו בנקמת העמים כיון שזה הדין בעצמו שייך ח"ו ג"כ עליהם, ע"ז השיב וכיפר אדמתו שאדמת קודש תכפר על עמו השבים בכל לב לארץ חמדה, א"כ ישארו כל העונות מסיבת טומאת ארץ העמים, א"כ הם הגורמים לבדם ג"כ על העונש שהגיע למתחייבים דין מצד עונותיהם בגלות ארץ נכר, וכמ"ש בדחז"ל "שהקב"ה נוטל כל עונות ישראל ונותן אותם על ראש שרו של עשו".

ב. ואולך אתכם קוממיות" דרשו חז"ל "שתי קומות אדם הראשון". י"ל עפמשי"כ במ"א ענין הנפש הקדושה, שנתן הקב"ה לישראל גמורה בכל פרטי פתוחי ועוד מוסיף אומץ בבחירתו בקומה שלמה, כי זה השלמות נעלם ממנו, וכשיתגלה לגמרי כח הנפש הפנימית ככח הגלוי בטל היצר הרע. וזהו שתי קומות, כי ענין הקומה הוא גמר שלם בכל דרכי השכליות והמדות הנאותות לאדם מצד שהוא אדם, נברא בצלם ובדמות לעבוד לקום, וכן היו ראויים בצאתם ממצרים לולא שהצליח מע"ש בעונותינו הרבים, וכן יהי לע"ל, כמש"כ בענין "ועצמותיך יחליץ", כי חילוף עצמות היינו שהעצמות טמון בהם כח החיים ובהם תלויה ההרגשה, כפי תנאי החיים שכל חי מרגיש, אלא שהוא עצום וסגור כמש"כ, ולע"ל יתפתחו כמ"כ פנימיות הנפשיות הנעלמות יצאו לגילוי מהעלמם "לקרא לאסורים פקח קח" וגו'. וזהו ענין הלכה כי

הליכה הוא ענין יציאה מהכח אל הפועל והנהגה מפורטת, ע"כ נקראו פרטי הנהגות התורה בשם הלכות והמה באמת הליכות עולם. והנה כ"ז שהחכמה הפנימית שבשורש הנפש חותם צר סגורה היא א"א כלל למסור הנהגה ע"י, כיון שאינה בגילוי פרטי, אבל כשיתגלה זה השלמות בפרט יהיו אותם ב' הקומות ראויות להליכה, ומשניהם תצא תורה. וי"ל שזהו ענין ציון וירושלים, כי מחצב קדושת הנפשות ודאי היא ירושלים של מעלה, וי"ל כיון שכח הבחירה שמתגדל אח"כ הוא יותר נפלא ודאי מכח המתנה שבתחילת יצירת הנפש, שהוא כערך הכנה לגבי תכלית, א"כ נחשבת רק כנקודה וציון לדרך קודש של ירושלים של מעלה, ע"כ אין עולים בירושלים של מעלה כ"א המזומנים לה, כפי קדושת הבחירה ויתרונה. ופרטי החכמה הגלוי, שייך במקום בחירה, ע"כ ירושלים מצוינת בחכמה, וציון היא הנקודה שמתעלית ביתר שאת לפי התגברות הבחירה לטוב. ע"כ העבודה בציון שייך כי הקב"ה בחר בעבודת ישראל מכל העמים, כי תיקן מתחלה נפשותיהם לזה התכלית, וכמש"כ עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו". וזש"כ "כי מציון תצא" ענין הפנימי שהיא תורה ביחוד, שאין זה בגילוי, "ודבר ה' כי דיבור בא מהעלם אל הגילוי זהו מירושלים. וענין הבחירה מצד הסגולה תלוי בציון כדכתיב "כי בחר ה' בציון". ססר "יובל המזרחי", ירושלים. (תשי"ב)

גרגרים הגיוניים

יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים, והרשיעו רשעים, ולא יבינו כל רשעים, והמשכילים יבינו" (דניאל י"ב, ט). כל דבר שיש לו תעודה הוא מתחזק במציאות, ולפי רוב צורך התעודה בזמן ההוא כן היא מידת עילויו. מפני מעוט הדרישה בדעת אלהים וההתרשלות בזה, עלו קמשונים בציורים הפנימיים של האדם וכל המושגים הנדרשים להשלמתו ביחס לתורה ולשם ד'. כמובן אותם השיבושים אינם נמצאים למכביר כי אם דוקא באותם שתוכם הוא טוב, ונוטים הם לסבול עולה של תורה ואמונה מפני נטייתם הטובה בעצם נפשם, ומפני חנוכם הטוב בדרכי יושר, על כן ימצא התבן במקום הבר. כדי לצרף את הסיגים ולהעמיד הדעות, ועמהן הרגשות והמעשים, על טהרתן, נמצאים במציאות עזי פנים, המשוללים מכל הכרה טהורה וקדושה, ומכל עול קדוש וראוי, והם בהיותם ריקים מכל דבר חיובי טוב, אינם נלקים ג"כ בשבושים הבאים לרגלי הקנינים הרוחניים החיוביים הטובים, וכפי צורך הבריורים ידם תקיפה והשפעתם גוברת. וכפי רוב העמל שיעמלו דורשי ד', להעמיד המושגים האמוניים, והדברים המס תעפים מהם, על טהרתם ואמתתם, כן תוסיף תעודת הרשעה לרדת, עד שבאפיסת הצורך לזה ואבדן תועלתה "כעשן תכלה, ועולתה תקפץ פיה". ויהיה אז "פתחון פה למיחלים לד' ". על כן העמקת הדעת בדרכי ד', והרחבתם הסברתם בכל דרכי חכמה ותפארת שבעולם. היא רטיה למחלת החוצפה דבעקבתא דמשיחא לא רק על ערכה המוחש לבד, כי אם גם על ערכה ושרשה, שהיא מוצאת מקום מצד ההשגחה האלהית להתגבף בעולם, ככתוב "אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם ד' " ועל דורשי ד' נאמר "הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו ניתן מימיו נאמנים " ונאמר "כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלקים וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה". דוד דגלי מסכת כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו, שאול דלא גלי מסכת כתיב ביה ובכל אשר יפנה ירשיע" (עירובין נ"ג). הנצחון על המתנגדים ביחוד בענינים הרוחניים מצטייר בשני פנים : הא' להראות את הצד הרע שיש באותו הענין שהוא רואה לנגד לו, ובהראות צד הרע ישמע העם ויטו אחרי המדריך הטוב. אמנם, לכל דבר רע יש איזה ענין טוב שמצדו הוא מושך את הלבבות אליו, על כן, אעפ"י שיש צדק גדול בהוראת הצד הרע, מ"מ כל זמן שרק התכוונות הרעות ישמיעיפעל רק

שהשומעים הישרים ירשיעו את המתקוממים, אבל המתקוממים עצמם הם מכירים את הצד הטוב, הקטן, שיש בענינם, ובשביל שהם רוצים באותו החלק הטוב הם מנאצים ומרשיעים, על כן לא יהיה הנצחון על הרשעה נצחון שלם, כיון שהאויב עצמו מחזיק בדעתו ומוצא את צדקו בגרעין הטוב שלו, וזה נובע מפני שלא גלה המעמיד על האמת את המסכת בשלמותה. אבל באופן ב' מי שמגלה את כל ההשקפות הכלליות, ומגלה גם את הגרעין הטוב שיש בהרע המרובה, ומברר את סיבת החיבה שיש להמחזיקים בדברים שהרע מרובה בהם, שהוא מפני איזו קורטוב של טוב הנגבל בו, ועל כן הוא מראה לכל שצריך להציל את הגרעין הטוב בעצם טובו, ולהשמר מכל הדברים הרעים והגורמים לו, אז גם האויבים עצמם נמלאים כל טוב, וכיון שהם משכילים יותר ממה שהשכילו לפני זה, אז משלימים הם עם הצדיקים המחזיקים בהטוב המרובה הכללי, על כן דוד דגלי מסכת כתיב ביה ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, שמשכילים ומדריכים להועיל, להכיר את הטוב בעצם, ולהשמר מכל רע שיוכל להיות גם בחפוש דרך טובה וענינים טובים. כשם שצריך לתקן את נפשות השקועים בחמריות ובהשלמה עולמית, ומדמים שאין שום דבר נעלה מזה לעצמם והכלל כולו להישיירם שיכירו וידעו שאמנם ההשלמה החמרית עם כל הדברים המתיחסים אליה בתכלית ההרחבה, הוא דבר נכבד שלא יכון האדם במעלה זולתו, מ"מ אימתי הטוב ההוא מגיע לתכליתו, בזמן שהוא עושה ג"כ מעבר אל ההשלמה העליונה, הכוללת את האושר הנעלה, קדושת החיים במוסרי מדות טובות, ודעת אלקים על כלם, המתממת את הצורה האנושית בחיי ההוה ובחיי עולם הבא, כמו כן אותם השקועים בהשלמה רוחנית והעוסקים בתלמוד תורה, וחפצים בקיומה בעולם, צריך להשכילם, שרק ע"י שיומצאו למעמד הרוחני כל מכשיריו המעשיים, רק אז יצא התכלית העליון לפעלו. כשיהיו בעלי הרוחניות משיגים את טוב החיים, ומשפיעים על האנשים השקועים בצרכי החיים את השפעתם הנעלה, שרק אז יגדל כבוד השי"ת בעולם זהו דבר פשוט ומושג מאוד אבל מה שצריך להעיר ולהוסיף לקח הוא: שלא לבד האנשים צריכים תקון, כי אם גם עצם המחשבות, שהמחשבות המשוטטות בעולם הן הן הגורמות את מעמד האנשים והליכתם בחיים, על כן כל זמן שהמחשבות שהן נכנסות בצירור העולם בחומריותו, הן מצויירות באופן המתנגד לכל אמת וקודש, מוכרח הדבר שהאנשים המתיחסים להם יעמדו במצב זה בפעולותיהם. על כן צריך לכוון מחשבות עולמיות, המלאות חן ועוז של אהבת החיים המעשיים, ועם זה תהיינה ערוכות במלוי קדשה ועוזה של תורה ודעת אלקים, כדי שעם כניסת המחשבות בעולם המעשה יכנסו ג"כ עם השלמת ציוריהם, שהם באמת המתאימים והטבעיים להם. וכן צריך לכוון מחשבות ביראת השי"ת ובמשאת נפש לאמונה ועבודה, ממולאות באהבת הבריות ואהבת החיים, עד שהמחשבות העיוניות והמופשטות כשם שיקדשו את חושבם מחזיקם, כן גם יזרו אותו במעשה, ויעשוהו לחבר נאה ומועיל בחברה. זאת היא הדרך הישרה "שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם" (אבות, פ"ב. א'). וכן אמר הכתוב "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם" (משלי ג', ד').

בעקבתא דמשיחא

להרבה דברים גדולים זכה העולם ע"י המועקה של ההכרח, הרבה נפילות הן סיבות לעליות גדולות והצלחות נעלות. ביחוד מלומדת היא בזה כנסת ישראל מאז מעולם אֶל תשמחי אויבתי לי, כי נפלתי קמתי, כי ישבתי בחושך ד' אור לי לולא נפלתי לא קמתי לולא שישבתי בחושך לא היה ד' אור ל"י הירידה הרוחנית והחומרית של הדור, גם היא הנה ודאי פתח תקוה לעליה ורוממות. "כי לא יטש ד' את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל ד' לעשות אתכם לו לעם" (שמואל א', י"ב, כ"ב). כל המגרעות הנובעות מדעות רעות שבאו לידי מעשה, שנדבקו בבנינו בימים האחרונים, ביחוד אלו שרגילים אנו לומר שבאו ע"י הספרות

מחלקיה הפגומים, לא יוכלו להתרפאות כי אם ע"י מה שנזדרז להזדיין ולהגביה יותר ויותר את הלמוד והדרישה בחכמת חלק הלכות דעות שבתורה, שאנו חיבים להתחיל בו מלמטה למעלה, מעומק תחתית עד עומק רום, כדי שתהיה המסכת בזה נקבעת בקביעות ובהרגל, מחוברת עם הלמוד המורגל בגמרא ובפוסקים בחריפות ובבקיאות, עד שנהיה ראויים להורות הוראות ברורות גם בהלכות גדולות אלו בכל הדברים הנוגעים ללב האומה מיד ולדורות באומץ גאוני, בלי יראת הוראה הבאה מתוך כשלון ומיעוט ידיעה. אומרים בני פריצי עמנו, אותם שירדו עד הדיוטה התחתונה של מאסה של תורה, למשל: האמונה והבטחון מחלישים בנו את תעופת השכל ואת האנרגיה המעשית הכוללת. הנאצה הזאת לבשתנו מוצאת לה מקום רק מפני שבמרבית המציירים את הציורים ההם, הנם אצלם משובשים, קבועים בדמיונות רפויים, הכל כפי שעולה על הלב בתחלת הדעת, ומשונה כפי שינוי הרעיונות המוכרחים להיות נקבעים בלב כל אחד ואחדמתוך העזיבה וחסרון העסק באלה הנשגבות בדרכי דמיון הרחוקים מדרכי תורה "על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, והנה עלה כולו קמשונים". והמושגים של דמיון, ודאי כל מה שיהי' הנושא בטהרתו יותר נשגב ויותר כולל, יהי' בהיותו מעוטף בדמיון קודר יותר משגה. על כן מה נוכל לעשות, אם האמונה והבטחון שהם יסודות חיינו ואורך ימינו לעד ולעולמי עולמים, נתעלפו מאפס מעשה ולמוד. בצעיף של דמיונות וסברות נפסדות המכשילות את מצעדי בעליהם "הני ברכי דשלהי מינייהו" (ברכות ו, א), ואי אפשר להחזירם לטהרתם כי אם ע"י קביעות ממכת ולימו כל חלקי המוסר וחובת הלבבות שבתורה, עד שימלאו החללים הריקים שבחדרי לבנו ומוחנו שהנטיות הטובות של אלה שני המאורות הגדולים האמונה והבטחון שרויים בהם אורות שכליות והרגשות נעלות, למען ימלאו הן עצמן זיו חיים וכוח פועל חי ואדיר, שיחיו את לבבנו בטל תחיינתם, שמנהג זה יתן פרי, שימצאו בעלי כשרון רבים שידעו להסביר לעצמם ולזולתם בע"פ ובכתב את עמקי התורה ושרשי האמונה וכל השקפות החיים השייכות להם, באופן שלא יוכל שום אדם שלא לחוש את האמת הגדולה הנצחית כי האמונה והבטחון הם נר לרגלנו ולראשנו. הסיבות גורמי המכשלות הנן רבות, אמנם בכללותן שתיים המה, הסבה האחת היא ההבנה השטחית והמועטת בערכי התורה, כיון שההבנה המוטעית כובשת מקום גדול, עד שמתדמה לרבים שזאת היא הבנת הדת. אמנם אם כי לתמימים פשוטים, אנשים שאת האור המדעי כמו שהוא בעולם החיצוני לא ידעו, לא תזיק להם הבנתם הגרועה למעמד רוחם הכללי, אלא תניחם על מצבם הנמוך ובלתי נעלה הרבה במוסר, שזה ודאי תלוי לפי הערך של ברור המושגים הדתיים והאורה הרוחנית בכלל, אבל לבינונים ופקחים במדעים הכוללים הזיק הדבר עד היסוד. וזה היה נהוג מעולם: קודם שהידיעה של שלילת ההגשמה, למשל, עם כל סעיפיה המדעיים נתפשטה יפה בעם, היתה העלמה זאת לאבן נגף לרבים שנהנו מזיו חכמות חיצוניות, כאשר העידו על זה גדולי הראשונים ז"ל, עד שטרחו ובארו ופרסמו לההמון כפי היכולת את מה שהי' כבר נודע וגלוי לחכמי לב. ותמצית הדברים היא: שהמושג העולה מהחכמה הברורה המתבוננת כפי טבע השכל האנושי הטהור המעוטר בהוד המוסר הזך והעליון, מתאחד הוא עם הידיעה הדתית העליונה הנכונה והאמיתית. דוגמת דבר זה נמצא בדורנו ג"כ בסעיפים ופרטים רבים שאנו חיבים ללמדם, להסביר את מה שהוא מוסבר ופשוט לכל דורש אבל גם נעלם מהמון רב, גם מאותם שיש לתבוע מהם כשרון של השפעה שאי אפשר כלל שיהיה חיץ וקיר מבדיל בין התבונה הברורה של ההבנה המדעית לבין יסודי התורה. ודבר זה שרבים חושבים שהיא מלאכה ישנה שאינה צריכה כבר לנו, היא עכשו עבודה שחיובה נתחזק למאד, וחזרה ונעורה כבימי הפילוסופיה הראשונים, של זמן הרס"ג והרמב"ם, אלא שיש לה פנים חדשות ופרטים שונים, כפי השינויים שבמעמד העולם והאומה. והסיבה השניה שהיא השלמת הראשונה, היא תלויה בברור הדעות המשוטטות בעולם עצמן, להבחין בין דברים שראוי לקחתם לאמת מופתית לבין הדברים של ספרות שטחית, שאין בהם ממש. כי אם נתפרסמו מסיבת רפיון הדעת של רוב הקוראים, שהדעות הקלושות והשטחיות ביחוד אם הן מקילות את הערך של העול

המוסרי מתקבלות ביותר, כמו שמתקבלת ביותר בין שונאי עמנו אותה הספרות המשפילה את ערכם של ישראל ודורשת בגנותם, מפני שאלה המשפטים מקילים מעליהם את העול המוסרי עכ"פ של חלק מאהבת הבריות, שיצרם הטוב מוחה עליו הרבה "הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם, ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם". שני המקצועות הללו: ברור דרכי האמונה מצד התורה ביחש אל הדעות ההולכות ומתפרסמות בתור תוצאות היותר קיצוניות של המדעים, בצורת המציאות וערכה, ובמושגי החיים בכלל, בהשכלה, במוסר ובארחות התרבות, ובאור עצם הדעות בין משפט למשפט, בין הגיון צודק לכוזב ומתעה המה שני נחלים גדולים רחבי ידים שאנו חייבים לפנות עליהם. להציל נפשות רבות שבהם תלויה הצלת כל עמנו בערכו הרוחני, שהוא באמת ג"כ דבק ומיוחש, באפס מקום של הפרדה, גם למצבו הגשמי. על כן אנחנו חייבים להכשיר את עצמנו בכל המכשירים הדרושים לזה, עד שנוכל להתבונן, לעיין, לכתוב ולחדש, ספרות גדולה וחייה מעומק נשמתה של תורה הפנימית, שתהיה גם נאה ומתקבלת מצד צורתה החיצונית כפי האפשר "זה אלי ואנוהו, התנאה לפנינו במצוות, כתוב ספר תורה נאה בבלבר אומן, וכורכה בשיראין נאין". וכאשר יעלה בידינו, כמה שיעלה, הוא אוצר טוב ויקר, ואם כי לא לאדם אחד, ולא לדור אחד, היא המלאכה הגדולה הזאת, מכל מקום אל יפול לב כל עובד, יעשה כל אשר יוכל, ותשועת ד' תשגבנו שברבות הימים רבים יעבדו באלה המקצועות החמודים והיסודיים, והושיעו את ישראל. ג'ילין, תשכ"א)

על במותינו חללים

סופר נעלה, מר א. ז. רבינוביץ, שאלה קטנה שאלת ממני, שאלה כזאת אשר אדם שאינו סרבן שכמוני בודאי, חושב אתה ובצדק, שימלאנה תיכף ומיד בזריזות של קורת רוח: דמעה אחת, לתוך נאד שבל הדמעות, על חללי בת עמנו. נאד חדש, ודמעות חדשות, על חללים חדשים, על חללים צעירים ורעננים, שנשפך דמם בידי בני נכר פה בארץ אבות. ולא סתם צעירים, אלא צעירים בעלי לב ורגש, בעלי נשמה שלהבית, שבאו לשם תחית האומה והארץ, שמאסו בכל אידיאלי החיים, ובחרו להם את האחד לבנות בבנין האומה, בשובה אל אדמתה. ולבני ציון היקרים כאלה. שנחשבו לנבלי חרש, איזה לב לא ימס ואיזו עין לא תרד דמעה?! אמנם אם חושב אתה, סופר נכבד, שבלא כל יסורים וכדוכי נפש נוראים אוכל לתן לך את דמעתי, יש כאן איזה העלם דבר, שאנכי, שאינני מן המעלימים את מחשבותיהם, אספרה לך דברים כהווייתם. ויוכל להיות שגם על מכאובי הנורא הזה גם כן יש להזיל איזו דמעה, והיתה גם הדמעה הזאת מתערבת ועולה בלולה, אל תוך הנאד החדש הזה. כי מכאובי זה איננו מכאוב פרטי, מכאוב הוא הבוקע ועולה מתוך נשמתה של האומה, החשה את שברה הגדול כים. הרמב"ם בפרקי הרפואה שלו אומר: "אני אומר לכל חכם וחסיד, הלואי שישמר את גופו כמו ששומר החמר את חמורו". והחזיון הזה, שהדברים היותר יקרים העומדים ברומו של עולם הם מזולזלים, וכשאנו צריכים לעורר את הלבבות להתיחש אליהם במדה של כבוד ראש הראוי להם, אנו צריכים לבא מן הקל אל החמור, "הלואי שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם", זהו דבר שאנו פוגשים אותו בחיים על כל צעד. וכשהדבר בא לידי מדה גדולה וגסה מאד, לידי מדה מוחלטת של "השפלה הגבה והגבה השפיל", אז מתמלא כוס היגונים על כל גדותיו, ואימה חשכה מקדרת את החיים. רגילים אנו להתחשב עם כל מחזה טבעי, גם הקטן שבקטנים, המופיע לעינינו מהעולם המקיף אותנו, בחשבון ודעת בבני דעה הכתוב מדבר, יחש חקי. כלומר אין אנו תולים אותו החזיון באיזה מקרה בודד היוצא מן הכלל, שדבר אין לו עם חקים איתנים וכלליים, אז אין אנו צריכים כ"כ להתחשב עמו, אלא אנו זוקפים את כל חזיון הבא לעינינו על חשבונם של חקים קבועים.

כדמות שריג אחד של עץ גדול ורב הענפים והשרשים, שרק קצהו נגלה לעינינו, ויתרו טמיר הוא עדיין ממנו, אבל ברור לנו יודעים, שאותם החקים השולטים בקצה השריג שולטים גם בכל מלא העץ, מראשית צמרתו עד תהנית שרשיו. והעץ כולו גם הוא רק חזיון יחידי המתגלה מתוך מלא עולם מלא, שחקיו איתנים והם רודים בנו מדעתנו ושלא מדעתנו, עד שאנו מחוייבים להתחשב עמהם חשבון חקי. כשמתגלה לפנינו חזיון רוחני. רעיוני, מחשבה ומהלך דעה, מתוך נשמתה של האומה, והאומה היא האומה שלנו, שכי"כ אנו קשורים וחבוקים בה, שכל כך הננו חיים רק בחייה, וקיימים קיום חמרי, מוסרי, ושכלי, בקיומה, בודאי שכך המדה צריכה להיות להתחשב עם המציאות הזאת כמציאות חקית, להסתכל עד כמה עמוק עמוק הוא הרוח, במעמקי הנשמה הכללית של האומה, שהוא גורם שצורה רעיונית כזאת, בדמות דעה והלכה. המטפלת עם רגשי נפש, תתגלה בו. לפעמים תוכל הערה כזאת להביא אותנו לידי תסיסה רוחנית כזאת, עד כדי שינוי גדול בכל ערכי חיינו. יוכל להיות שיתגלה לנו עולם מלא ואדיר, שאנו זקוקים לחיות בתוכו, תחת אשר חשבנו שיש לנו עסק עם איזה דברים קטועים ובודדים. לא נודמן לי הדבר לדעת את הצעירים הללו, אשר נפלו חלל בעמדם לעבוד את עבודתם בארץ ישראל בתור חלוצי התחיה הלאומית, לפי הלך הרוח. מהאחד בַּרְל) אשר נודמן הדבר שהיה לפני איזה דין ודברים על אודות עזבונו, נוכחתי לדעת ע"י מכתביו ותעודותיו, שהיה צעיר נחמד, בעל כשרון מצויין, בן תורה, מטפוסם של החשובים שבני הישיבות, בעל לב טהור ונפש עדינה, בא לארץ ישראל בכל חס לב של האהבה הלאומית ותחיית העם והארץ. בשעות אשר תי אחרי היריה, בעת אשר ידע ברור שהוא הולך למות, הביע במנוחה שנפשו שוקטת, כי מת הוא בעד עבודת התחיה הישראלית בארץ ישראל. הלב הצעיר ההומה למראה החיים העליונים שהאירו אליו את תקותם, הניטלים ממנו, ולזכר אם שכולה, שמהוא כל נחמתה בחשכת חייה המרים, מצא מרגוע ברגעי הפרפור בין החיים והמות, ברעיון שהוא מת בעבודה לשם תחיה לישראל בארץ ישראל. למראה נורא זה. לנשמה עליונה כזאת, שמים וארץ יחדו יענו: קדוש. בלא ספק, פחות או יותר בערך זה היתה מדתם של יתר החללים. "מי יתן ראשי מים, ועיני מקור דמעה, ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי". אל תנודו לי, אבירי הלב, לסנטימנטליות יתרה. אינני יכול להעריך כמה חיל וכח רוחני אבדנו, כמה אש קודש נכבה יחד עם הנשמות הגדולות הללו. "שבעים איש וחמישים אלף איש, שבעים איש שכל אחד שקול כחמישים אלף איש". ומי זה יוכל לחדור עד נבכי התהום של הערכים הנשמתיים, וענן יגון זה די הוא עד כדי להחשיך בו את הניצוצים הקטנים של האורה, שהם חודרים אל מאפל חיינו הלאומיים. אבל "דום", קורא קול מאחרי, את מי אתה מספיד? אמנם מעשיהם של אלה ההרוגים סתומים, ואין אתה רשאי אולי לספר אחרי מטתם, אבל הלא ידעת את מרביתו של הפועל הצעיר, בארץ ישראל, את יחוסו לכל קודש בישראל ובאדם. קרא אתה בפיך שמא שכחת, או שמא לא למדת, את האמור (במסכת שמחות פרק ב הלכה י): "כל הפורש מדרכי ציבור אין מתעסקים עמו בכל דבר, אחיהם וקרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמים שנאבדו שונאיו של מקום, שנאמר הלא משנאיך ד' אשנא, ובתקוממך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי". והכאב הולך ומתגדל, ומלחמת הרוח הטרגית עולה עד מרום קצה, למקראם של דברי הרמב"ם, המתגלמים בצורה יותר ברורה (פ"א מהלכות אבל הלכה והובאו בשו"ע סימן שמו ס"ה): "כל הפורשים מדרכי ציבור, והם האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארם, ואין נכללין בכלל ישראל בעשיית המצות ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הרי הן כבני חורין לעצמן, אין מתאבלין עליהן, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, ואוכלים ושותים ושמים, שהרי אבדו שונאיו של הקב"ה, ועליהם הכתוב אמר הלא משנאיך ד' אשנא". ואתה חביבי צא ופרנס ועשה שלום בין רגשי הלב, והשקט את המלחמה הסואנת כים זועף. שמא תאמר ליישב ע"פ הנוסח הרגיל מיסודו של מר אחד העם: הספר הוא ספר, והלב עושה את החיים, וכיון שהלב נלחם בספר הראשון הוא המנצח.

במטותא מנך חביבי, אל נא תרפא שבר גדול על נקלה. הספר וכל אגפיו גילוייו של הלב הם, ואיזה לב לב האומה, הלב של נשמתה, הלב של תמצית כל הוייתה, של מעמק חייה. זה הלב דוקא בספר הוא מונח וגנוז, ותוך כל גרגיר המתגלה מאוצר הספר המון רב של לב ושל חיים מונחים. וחשבוננו של עולם גדול המקיף אותנו ברחבו, ומושל עלינו בעזו וחקיו הכבירים, אנו צריכים להביא כאן, חשבוננו של עולם ברור, הנראה לנו עין בעין, כמו שהוא עם בהליו ונוראותיו. אחים חביבים שנואים, נשמות קדושות משוקצות כטומאת הנדה. אוי מה היה לנו! והאומה העזה שבאומות קנאית היא ונוקמת, נוקמת היא בקנאה קשה כשאל מעוכרי חייה, לא תשא פני כל, את אחיה לא תכיר ואת בניה לא תדע. עוד חי בלבה קול הכרוז של הרועה הראשון: "כה אמר ד' אלהי ישראל, שימו איש חרבו על ירכו, עברו ושובו משער לשער במחנה, והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו". יודעת היא האומה, בידיעה פנימית, אינסטינקטיבית, שאינה חסרה גם אצל בעלי החיים כולם, ש"הפורשים מדרכי ציבור, שהם כבני חורין לעצמן כבני בלי דת" (לשון השו"ע), ממיתים הם את נשמתה, נוטלים הם ממנה את המזון המחיה אותה, המשיב את רוחה, והם הם הנם אויביה, אויבי נשמתה, שונאיו של מקום, שונאי ד' אלהי ישראל השוכן בקרבה, שהוא אל חייה. ובזעם תקפץ רחמיה, למען עמדתה וקיומה, כדי להחזיק את נשמתה לדור דורים. אמנם יש נטף של איזה עסיס, שהוא יכול להחליש את הארס המר. אם על דבר היחש הזועם שבין ישראל לעובדי האלילים באה התרבות אשר פעלה את פעלה על גוי ועל אדם והיא גרמה שתצא מכחה הוראה כזאת: "אומות העולם שבחוץ לארץ כלומר שבזמן הזה לאו עובדי עבודה זרה גמורים הם, אלא מעשי אבותיהם בידיהם", כלומר נחלש התוכן האלילי המזוהם והמסואב. אמנם אין חיים ואין טהרה במקום שיש שריד למות ולטומאה, אבל הזוהמא היותר מסואבת כבר פסקה, והחיים הולכים ומתבסמים, הולכים ומתקרבים להאידיאלים הטהורים של "כי מלאה הארץ דעה את ד'. בחוגנו הפנימי הדברים יכולים להיות נאמרים ביותר חוס לב: "הפורשים מדרכי ציבור שבזמן הזה לאו פורשים מדרכי ציבור גמורים הם, אלא מעשה תקופת ההתבוללות בידיהם". הזוהמא של ההתנכרות בכל עומק טומאתה פסקה מהחוג של הדוגלים בשם האומה וחפץ תחייתה וגאולתה. הגרעין של התחיה הלאומית כולל בתוכו, באופן טמיר עובריולוגי, את כל סעיפי החיים, המעשה והרעיון, שמקורם הוא מקור נשמת האומה. תאר החולשה של תכונת הדת, הנובלת בעמים, ודלדול החיים שבישראל בגולה, שדלדל את מכון חיי הקודש והחול של האומה, יטשטש את צורתם הבהירה, הוא סנף את ציור החולשה והנבילה, השנואה על דור חפץ באומץ ופריחה, אל כל קדוש ומרום, והוא שגרם להשפלת הרוח ולעבדות נוראה שתתפשט ביחד עם צללי החלומות של הגבורה וההתנערות. שוגגים הם הצעירים המתרפקים על אהבת האומה וחפץ תחייתה, כשהם מתרחקים ממקור חייה ברעיון ובדרכי החיים, וחלילה לנו לדון את השוגג כמזיד. הפורשים מדרכי ציבור שבדורות הראשונים, כשם שהחריבו את האומה, בפעל כפיהם ובהלך רוחם, כך היתה כונתם וחפצם. הפורש מדרכי ציבור המצוייר בדברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה הלכה יא) הוא גם פורש כזה "שלא עבר עבירות אלא נבדל מעדת ישראל, ואינו עושה מצות בכללן, ולא נכנס בצרתן, ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהם". כמובן אין אנו יכולים כלל להעלים עין מהצד של הפרישה מדרכי ציבור של "אינו עושה מצות בכללן ולא מתענה בתעניתן", אבל עם זה יש לנו קורטוב של נוחם, כי בנינו אלה, אם כי נדחים הם, דחיון רוח נורא מאד, הם נכנסין בכל מלא נשמתם בצרתן של הציבור, הצרה האומית נוגעת עד נימי לבם היותר פנימיים, ובשום אופן לא יחשבו בלבם שהם בכלל "כאילו אינו מהם". אמנם אין הדעה מתקררת עדיין לגמרי, הקצף העז של האומה איננו מתפייס עדיין כל צרכו מכתן של חילוקי סברות שבין פורשי מדרכי ציבור קמאי ובתראי. הגרעין נמצא, אבל המכאוב לא נסתלק בזה. סוף כל סוף המצב נורא, המעשים הזרים, המחשבות הזרות, דוקא, האדיקות של רוח דוקא זר, עושה שמות ומרבה חרבן ומשטמה נוראה. האומה יכולה לשנא כשם שהיא

יכולה לאהוב, ושנאתה אוי כמה מרה היא, כמה מכאבת. הגיע זמן לשום קץ לטרגדיה איומה זו ע"י שינוי ערכים של תשובה, הגיע הזמן לתור דרכים ומחשבות חדשות עתיקות, להעלות על לב לפחות, אולי צריך לכפור בכפירה, אולי אין המחשבות הללו, שאתם כ"כ מחזיקים אותן לודאיות, ברורות, אולי אין ארחות החיים המנותקים מכל אוצרה של האומה הולמים עם תחייתה והקמת דגלה, שכה חפצים בה אותם האחים השנואים וחביבים. אמנם לאושר אסוננו אנו יכולים להספיד, כחפץ לבנו, על החללים החביבים הללו, מבלי להתחשב כלל עם הרוח הזר המרחף על דגל בני גילם. אלה החללים החביבים, מלבד מה שאיני יודע את פרטיותם, הם זוכים ביקרא דשכבי, מתאבלים עליהם ומספידים אותם לא לבד מתוך הרגש הליבי, אלא גם מתוך ההלכה, גם אם היו, חלילה, כמרבית ההמון של הפועל הצעיר באורח החיים והדעה. בני מזל אנו לדמעות, מוצלחים אנו שהבנים היקרים הללו נהרגו בידי נכרים. החמלה הלאומית מוצאה כאן את מנוחתה. למראה האסון האיום גם הלב המר נמתק. אבל אוי אוי לנו, אם באושר כזה אנו מוכרחים להשתמש. שבים אנו אל ההלכה, שאנו רואים בה את המית האהבה אחרי הזעם העצור: כשנהרג ע"י נכרים מתאבלים על הכל. גם על הנבדלים הגמורים כנפי חסד של אהבת אם פרושות, אחרי אשר נהרגו בידי זרים. קול ענות חלושה היא זו, אבל את הד נפש האומה הרצוצה ממכאוב הננו מקשיבים ממנה: יש אומרים שמומר שנהרג בידי נכרים מתאבלים עליו" (שו"ע יו"ד, ש"מ ס"ה בהגה). חלילה לנו להכניס גם את הגרועים שבפורשים מדרכי ציבור שלנו, האוחזים בידם את דגל האומה וקניניה באיזו צורה שתהיה, בכללם של המומרים הנבדלים וקרועים לגמרי. כשאנו באים לחשבונו של עולם ברור, אנו שואבים דלי מלא של מים קרים על נפשנו העיפה, ואנו מקשיבים בשימת לב את האגדה בתלמוד: "יוסף בריה דרבי יהושע חלש אינגיד (כמעט שמת ויצאה נשמתו. כשחזר לבריאיותו) אמר לו אבוא מאי חזית, אמר לו עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה, א"ל עולם ברור ראית, ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ושמעתי שהיו אומרים הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו. מאן נינהו, אילימא רבי עקיבא וחביריו, משום הרוגי מלכות ותו לא, פשיטא בלאו הכי נמי (הא איכא תורה ומעשים טובים), אלא הרוגי לוד" (פסחים נ. בבא בתרא י.). ועי"פ עומק חשבוננו של עולם ברור נוכל להקשיב ולשמע בקול ברמה של רחל המבכה על בניה, הממאנה להנחם על בניה: תחתונים הללו, אשר מצד אחמות חייהם של בני גילם והלך רעיונותיהם הנם מושפלים כ"כ בעיני המון רבה של האומה, אשר בעד תקותה באו עד כדי מסירות נפשם, כמה הם למעלה, במעלת קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים. ויחד עם הד הקול המחבב את התורה ומעשיה על ישראל, "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", שומעים אנו ג"כ ברגשי תנחומים "הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו". בתקוה לנחומים, שגבורי התחיה העתידיים יחיו חיים טובים וארוכים, ולא יהיה שוד ושבר בגבולנו, ויחד עם כל העם המצפה לתשועה יענו תמיד: בית יעקב לכו ונלכה באור ד'. סיני כרך י"ז)

המספד בירושלים בפטירת הד"ר בנימין זאב הרצל ז"ל, כ' תמוז תרס"ד

ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדרדרימוך בבקעת מגדון. חז"ל אמרו שיונתן בן עוזיאל תרגם נביאים ונודעזעה ארץ ישראל ד"מ פרסה על ת"פ. משום דאית מילי דלא מפרשן, והיינו האי קרא, דאמר רב יוסף דאלמלא תרגומי לא ידע מאי הוא, ואמרו שעמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני שגליתי סתריך לבני אדם, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא, אלא שלא תרבה מחלוקת בישראל. וצריך להבין מהו גודל ההסתר שיש בפסוק זה, שגילה תרגומו "כמספד אחאב דקטל יתיה הדרמון, וכמספד יאשיהו דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו", ולמה היה זה סיג

שלא ירבה מחלוקת בישראל, ומה יחש הוא לענין הסתרים המיוחדים לשם יתברך. והנה חז"ל אמרו שהספד זה יהיה על משיח בן יוסף שנהרג, וצריך להבין בכלל למה אנו צריכים לשני משיחים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, והרי התכלית המכוון הוא שנשיא אחד יהיה לכולם, ודוד עבדי נשיא להם לעולם. אמנם כשם שיצר השי"ת באדם הגוף והנשמה, ולעומתם הכוחות הנוטים להחזיק קיום הגוף על מכונו לשכללו ולפתחו, וכן הכחות המחזיקים כח הנשמה הרוחנית ומעדינים ומשכללים אותה, ותכלית השלמות הוא שיהיה הגוף חזק ואמיץ ומפותח כראוי, והנשמה בריאה וחזקה ומשוכללת, מושכת אחריה בכחה האדיר את כל כוחות הגוף האמיצים והחזקים, לתכלית השכל הטוב והטהור, חפץ העליון ב"ה בעולמו, כן הכין בישראל ביחוד שני אלה הכחות, הכח המקביל לערך הגוף האנושי, השוקק לטובת האומה במעמדה ושכלולה החומרי, שהוא הבסיס הנכון לכל התכניות הגדולות והקדושות שישראל מצויינים בהן, להיות עם קדוש לד' אלקי ישראל, ולהיות גוי אחד בארץ לאור הגיים, והצד השני עצם הכח לשכלול הרוחניות בעצמה. וההבדל שביניהם, שלהצד הראשון יש דוגמא בין כל עמי הארץ לישראל, כמו שאנו שוים להם בגופניות כאשר האדם שוה בכח החיים שבר לאחד הבעלי חיים, והצד השני הוא הענין המתיחד לישראל עצמם, שע"ז נאמר "ד' בדד ינחנו ובגויים לא יתחשב", מצד תורת ד' והקדושה העליונה המיוחדת לישראל עם קדוש. והנה מתחילה הוכנו ב' הכחות הכלליות בשני השבטים שהוכנו למלוך בישראל, אפרים ויהודה, שהוא כלל יוסף ויהודה. וכמו בתחילה מעשי אבות סימן לבנים יוסף היה המשביר, ששלח אותו אלקים לפליטה גדולה להחיות עם רב, והחיה את יעקב ובניו בחיי החומר לחם לפי הטף בעת שג"כ כל הארץ באו למצרים לשבור, והיה נבלע בין האומות, וידע שבעים לשון, שהוא מורה על הצדדים שיש יחש שיווי בין ישראל לעמים כולם, ומ"מ ידע כח קדושתו, ודוקא ע"י זה היתרון אין עשו נופל כ"א ביד בניה של רחל, כענין מיניו ובי' אבא ניזיל ביה נרגא, ויהודה מיוחד לכח ישראל המיוחד, "היתה יהודה לקדשו", ועל אהל יוסף נאמר, "אוהל שיכן באדם". והנה תכלית בחירת מלכות ב"ד היה שיהיו ב' הכחות נכללים כאחד, ולא די שלא יהיו סותרים זה את זה כ"א עוד עוזרים זל"ז, ואמרו ז"ל במדרש שנאמר בדוד אדמוני, כמו שנאמר בעשו, אלא שנוסף בו יפה עינים, ומדעת סנהדרין הורג. קיבוץ הגבורה החומרית וכל התלוי בה, לתוקף עם וממלכה גדולה ואדירה רבתי בגוים, עם העילוי הרוחני היותר מרום וקדוש. ולולא שגרמו עוונות, וישראל מאסו במלכות ב"ד עד שנחלקה האומה, עשרת השבטים שאפרים שהוא כח יוסף בפ"ע, ויהודה בפ"ע, היה הכל מאוחד בכח אחד ע"י עץ יהודה שהיה כולל ג"כ כחו של יוסף, "ידבר עמים תחתינו ולאומים תחת רגלינו יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה", וע"י קיבוץ ב' הכחות יחדיו היו שניהם מתעלים, הכח החמרי היה מתעדין ומתקדש מצד קרבתו אל הקדושה המיוחדת לישראל, והכח הרוחני היה מתחזק ומתאמץ בכח חיים מלא ואדיר כדי לגלות הודו ותפארתו על ישראל, עד שקרני הודו היו מאירים ג"כ על העולם כולו, וכמו שיהיה לע"ל, "והיה שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גויים ידרושו והיתה מנוחתו כבוד", לא מלחמה בין שני כחות מתנגדים כ"א מנוחה שלמה, שהוא הכבוד היותר עליון ונשא, אמנם, עוונותינו הטו אלה, שנתחלקה מלכות בית דוד וכל אחד מן הכחות השנים, שהיו ראויים להתאחד דוקא, התחיל להתפתח בפ"ע, כאילו דבר אין לו עם משנהו, ומזה יצא מה שיצא להפסד כללי לשני הענינים בעונותינו הרבים. אפרים, שנוסד ע"י ירבעם, שהופקד מתחלה על סבל בית יוסף, מפני כשרונו המעשי, "וירא שלמה את הנער כי עושה מלאכה הוא ויפקד אותו לכל טבל בית יוסף", פנה לגמרי מהקדושה העליונה המיוחדת לישראל, "ואותי השלכת אחרי גויך". ומזה יצא הסילון הממאיר, חטא עבודה זרה שגרם להתפתחות הנטיה של השווי שיש בישראל לעמים לצד הרע והגרעון, עד מדת "אפרים בעמים הוא יתבולל אפרים היה עוגה בלי הפוכה", ויהודה בחסור לו הצד המעודדו בחומריותו, היה צריך להשלמה רוחנית גדולה ואדירה, שתספיק להמציא ג"כ את הצד החסר החמרי, וכיון שלא עלה למעלה זו נתבזבזו הכח הרוחני ג"כ עד שלא החזיק מעמד ו"כשל גם יהודה עמם",

ו"לשונם ומעליהם אל ד' למרות עיני ככודו". והנה גם אחרי הפירוד, אם היו עכ"פ מתאחדים לדעת שכל אחד יסגל לו את נטייתו הפרטית, אבל באופן שיקבלו זה מזה את הצדדים הטובים, ויהודה יקבל מאפרים את הדרכים והנטיות המוכשרות בו לשכלול האומה בתוקף חומריותה ואנושיותה הכללית, ואפרים יקבל מיהודה את הכח העליון המיוחד לישראל בדרכי קדושה, מתורה ומדות קדושות והכשרה לנבואה ורוח הקודש למיוחדים לזה, היה המחץ הולך ומתרפא. אלא שכיון שנחלקו חלוק ממלכה, ועיי ההשפעה המאחדת הלא הדבר מחוייב שהצד הגובר יהיה לו המצב העליון הרוחני המיוחד לישראל, שהיא הנשמה המאחדת ומחיה את הגוף, וזה לא רצה ירבעם, ע"כ היתה התכנית הפנימית של ציור אפשרות ההתאחדות עם המניעה מצד חפץ ההתנשאות שלא במשפט, מה שאמרו חז"ל שתפסו הקב"ה לירבעם בבגדו וא"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, יחדיו תשכללו את האומה הישראלית להביאה לתכליתה להיות לעם לד' אלהי ישראל להיות ג"כ ראויה להיות לאור גויים, שהצדדים השווים לכל האדם אשר ע"פ האדמה ג"כ ראויים להכנס בבנין, אמנם על שאלת "מי בראש", מוכרחת התשובה לבא "בן ישי בראש", כי מבלעדי הכרת השליטה העליונה של הצד הרוחני, "כי חלק ד' עמו, יעקב חבל נחלתו", אז אפסה כל תעודה לישראל, חלילה, והנם המעט מכל העמים, וראויים יותר מכולם להרס וכליון, חלילה, אבל שרירות הלב גרמה שאמר "א"ה לא בעינא", ומזה נמשכה השלשלת של צרותיהן של ישראל ופיזורם, ותכלית מרוק הגלות עד עת קצ. ע"כ עומד בכל משך זמן הגלות המצב הכללי של האומה בדרך ניגודי של אלה שני הכוחות, שלפעמים מתגלה נטיה לחוץק הלאומי החמרי ויתר הצרכים האנושים הכוללים, שנובע בעיקרו מיסוד הנטיה המיוחדת ליוסף ואפרים, ולפעמים מתנערת הנטיה הרוחנית לקיומה של תורה והפרחת הצד הרוחני המיוחד לישראל, להרים קרן ביראת ד', באהבתו, ובאהבתה של תורה ודרכיה. ובאשר ש"כמו פולחן ובוקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול", והכח המאחד המקיף את פועלי הנטיות ליסוד אחד, להיות משפיעים ומושפעים ביחד כ"א לפי ערכו, ולאחד ההנהגה בהגברת הצד הרוחני, באופן שהוא יהיה המחזק והנותן חיים לכל יתר החלקים, ככוח חיי הנשמה המחיה את הגוף לכל חלקיו, ובאשר אי אפשר לאומתנו שתבוא לתעודתה הרוממה לשא בגאון עז שם ד' הנקרא עליה כ"א בהשתלמה בתכלית ההכשר בשני חלקיה, הכללי, חלק יוסף, והפרטי, חלק יהודה, מלכות בית דוד, שמחוזק כחו הפרטי כולל הוא ג"כ את הצד הכללי, "אדמוני עם יפה עינים", הנה מתנערים באומה כחות לכל צד, וכמו שהכחות המגבירות את הרוחניות הם מכשירים למדת משיח בן דוד, שהתעודה התכליתית היא עיקרו ויסודו, כי באמת מרכז החיים הוא ההתעלות הרוחנית, אלא שא"א שתהיה הרוחניות מפותחת כראוי אם לא יהיו שלמים עמה כל הקנינים החמריים הנדרשים לאומה שלמה ומשוכללת כן ההתנערות לבקש חוץ לאומי, חמרי, ויתר מכשירי החיים הכלליים הם הכשרת משיח בן יוסף, וכשהם משמשים בערבובייה מצרת הגלות ומקוצר הדעות ופיזור הכוחות, הם חבלי משיח, הכוללים חבלי שני משיחים, אשר חרפו אויביך ד' אשר חרפו עקבות משיחו, שתי העקבות של תרין משיחין. והנה, פעולת משיח בית יוסף, שתהיה ההכשרה הכוללת, אע"פ שודאי תהיה עם זה ממולאת בדעת ויראת ד' שנמצאת הרבה ג"כ, לתכלית הכשרת כלל האנושיות, מ"מ כיון שהיסוד העיקרי המרובה באיכותו, שהוא התיחדות הצורה הפרטית הישראלית בהתגברת אינו בולט בו כ"כ, א"א לו להתקיים, ע"כ עתיד משיח בית יוסף להיות נהרג. אמנם כשיהרג יכירו הכל העיוות, שאמנם לא היה הדור ראוי להכיר הערך של הנטיה לתגבורת כוללת איך לקבל ממנה רק הטוב, ואת הטוב באמת לקבל, ולשעבדה לתוקף הצד העליון שבתעודת ישראל, למשיחות בית דוד, וספדר עליו כמספד על היחיד, והמר עליו כהמר על הבכור", המספד הוא ההתרגשות לשעתה ממחזה מדאיב, המכניס קודר ויאוש בלב דומה כמספד על היחיד שאין תקוה נשקפת להבנות עוד, כמו הורים זקנים שאבדו את בנם יחידם, ל"ע. אמנם המרירות היא באה כבר בסיוע השכל המתבונן את ערך המצב, השכל ישכיל, כי אמנם כוח האומה בכללה מוציא מכללה נשמת המשיחין, ע"כ אמנם

במרידות אבידת הבכור, המזדמן לרוב אצל הורים צעירים שלא חונכו בדעת גידול בנים, ומחסרון הכרה לא שמרום כראוי ממחלה, וע"כ מתו, כן האומה מתבוננת כי לא הכירה את ערך הנטיה של ההשתלמות הכללית איך להשתמש בה בתור דבר גדול, המצטרף ומסתעף ליסוד התכלית העליון, שעמו היתה התעודה הלאומית מתמלאת, וממילא היתה זוכה לקיום והצלחה של הפרחה. והנה כ"ז שמתדמה, מפני הפירוד השורר בגלות, שב' הכוחות הם באמת נפרדים זה מזה, עד שמי שנחלץ והגביר את הצד הכללי באומה נעשה בעונותינו הרבים צר ואויב לתורה ולקיום המצוות, וכל דרכי הקדושה המיוחדים לסגולת ישראל הפרטית, וכן מי ששם מגמתו ליסוד ההתייחדות הישראלית נעשה ע"י זה עצמו מנגד ומפריע לכל תיקון חומרי כללי, שע"י מעבר מזה נעשה פרצים, ומעבר מזה מתגלה חולשה ועצבות ודכאות לב. אמנם אחרי הנסיון האחרון של סיבת מניעת הקיום של משיח בית יוסף, יתבוננו הכל שבאמת אין כאן כחות מתנגדות, וישראל להכניס הכל בחוברת אחת ולסדר דרכי האומה, באופן שכל שכלול כללי יהיה בסיס לשכלול הישראלי המיוחד, ותהיה ההכרה בחסרון ההצטרפות משני הצדדים בין מן הנוטים אחרי החומריות והכלליות, בין מהנוטים אחרי הרוחניות והפרטיות. ע"כ יהיה המספד גדול מב' הצדדים, שיכירו שיש טעות ביסוד הנטיות שהן בנויות להיות מתאחדים, וכ"כ גרמו קלקולים בנטותם לפירוד, לחבל איש מעשה רעהו. והנה התכונה של החבה הלאומית נתגלתה באחאב שחבב מאד את ישראל. ואחז מעשה אבותיו עמרי שהוסיף עיר אחת בארץ ישראל, ו"דורשי רשומות אמרו כולם באים לחיי העולם הבא, 'לי גלעד', זה אחאב שנפל בגלעד", שה', מעמיד פנים במלחמה, גם אחר שנחתו בו החצים, כדי שלא להבעית את ישראל. אומץ רוח כזה בא מאהבה יתירה ונפלאה, גם כיבד את התורה מפני שעכ"פ שמר את כבוד האומה כלפי חוץ, לפני בן הדד, ועכ"ז לא הכיר ערכה של תורה וקדושת השי"ת המיוחדת שבה כל יתרונם של ישראל. ע"כ הלך בדרכי איזבל ובחוקות התועבות של גויי הארץ לפי המדה שהיתה שולטת אז ברוח הזמן. לעומת זה יאשיהו הגביר את הצד הרוחני עד אין דומה בכל המלכים כעדות הכתוב, "וכמוהו לא הי, לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו", עד שלא רצה כלל להיות יחס ישראל עם אומות העולם, ובזה ויתר ע"ד ירמיהו הנביא שצוה מפי ד' להניח לעבור בארץ ישראל את חיל מצרים. ע"כ באחאב ויאשיהו התכנסו ב' הנקודות, של יוסף ושל יהודה, כח משיח בית יוסף ובית דוד. ע"כ בהסרת העיוות הבא מחסרון הכנת האומה, שלא תשתמש בכחותיה המתגלים ביחידי הסגולה לטובה כראוי, לעת קץ הכיר כי היה אפשר לאחד ב' הכחות יחד בהיות ההכרה שלמה, א"כ יגדל ההספד בצירוף ב' הנטיות, כפי תכלית רחוקן בפועל, כן תהיה קרבתן והכרת זיקוקן זה לזה, ויכפל כמספד אחאב ויאשיהו גם יחד, לתן לקח להבא לאחד את הכחות, להשכיל להעמידם במערכה הגונה המביאה לטובה כללית. והנה באמת כ"ז הפירוד, שהאומה אינה מוכשרת לאחד הכחות, וכ"א מחליש את חברו, ההנהגה הולכת שאין כל נפש מסוגלת לקבל כי אם נטיה אחת, ע"כ לפעמים יבא הפסד מוסרי או מדעי אם נעמול להכניס ב' הנטיות בבת אחת. אבל ההתפרדות העמוקה, הלא היא שורש המחלוקת בישראל, ע"כ אע"פ שהנביא דבר ברמז, מ"מ תרגם יונתן בן עוזיאל וגילה הדבר יותר, וע"י נזדעזעה ארץ ישראל ת"פ על ת' פרסה, כי כ"ז שלא הוכשר הדור להשוות הנטיות ולכוללם, כ"א נכוה מחברו. ומ"מ התחזק יונתן בן עוזיאל ואמר "גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי ולא לכבוד ב"א עשיתי כ"א שלא ירבה מחלוקת בישראל", והפתח השכלי יכשיר הדעות לבקש עצות איך ללכת בעקבות שתי ההכנות, ששתיהן נחוצות. והנה, בתור עקבא דמשיח בית יוסף, נתגלה חזיון הציונות בדורנו, הנוטה לצד הכללי ביותר, ומצד חסרון הכשרותו אין הכחות מתאחדים, להשכיל מעבר מזה איך שההכשר הכללי לישראל אינו כ"א בסיס ליסודו המיוחד, וע"כ צריך שתהיה ההנהגה מכוונת לתכלית ההתעלות המיוחדת, ולהיות מושפעת הרבה מהסגולה של יחידי הדור צדיקים וחכמי תורה, ולעומת זה ההכרה שהחפץ לחזקם של ישראל והתנערותם בתור אומה חיה, עם כל צרכיה החומריים, שהוא דבר נכון כשמצטרף לכל התכונה הראויה, גרמה עד כה שלא הצליחה במעשיה, עד

שחסרון ההצלחה גרם לסכסוכי דעות וריב אחים, שהלכו בדרך מסוכנה כזאת עד שהמנהיג הראשי נפל חלל מעוצר רעה ויגון. ע"כ ראוי לנו לשים אל לב להשתדל לנטית ההתאחדות של עץ יוסף ועץ יהודה, לשמח בהתנערות חפץ החיים הבריאים החומריים המפעם בכלל באומה, ולדעת שהתכונה הזאת אינה תכליתם של ישראל, כי אם הכשר הגון כשיגודל ע"פ דרכו, וכשאינו מתנהל למטרת ההכנעה לצד הרוחני והשאיפה אליו, הלא ערכו נחשב כערך מלכות אפרים שנעשו "עוגה בלי הפוכה", מפני שעזבו "מקור מים חיים"! ו"מצרים קראו אשור הלכו". ע"כ תהיה תועלת המרירות שראוי ג"כ למי שנוכל לחשבו בתור עקבא למשיח בן יוסף, מצד השפעתו על החפץ הגדול הכללי של תחית האומה במובן החומרי והכללי, מ"מ אם לא היה כח זה נעזב, לא מצד התגברות ההפקרות ושנאת התורה בעונותינו הרבים, עד שמתגרשים יראי ד' וחושבי שמו מנחלת התנועה, ולעומת זה מחסרון אומץ הלב לבקש שכל כח שהוא מצד עצמו טוב יתחזק, ואם חסר לו השלמתו הרוחנית, עלינו להשתדל על התרבות אור הדעת ויראת ד' במעלה רמה, עד שיוכל לכבוש ביותר כח חיים אדיר ולהבנות ממנו, אז יתקיים בנו מקרא שכתוב "ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי" כי הכנת התשובה הלא צריכה להיות מצדנו, ואין התשובה מתקיימת באמת, כ"א כשהכחות המצויות באומה ושאפשר להם להיות נמצאים, יהיו בכל תקפם, ועם עז החיים יהיו מוסבים אל הטוב, ואז נהיה מוכשרים לחפץ העליון להיות "עטרת תפארת ביד ד'" וצניף מלוכה בכף אלקים". ורב יוסף עצמו, שאמר שעמד על מקרא זה ע"י תרגומו, קבל ע"ע לראות בחבלי משיח, תחת אשר אחרים מחכמי ישראל אמרו "ייתי ולא אחמיניה" בתגבורת החבלים הרוחניים, שבהכרח יבואו בתגבורת התביעות לבצר את החומריות שנעזבה הרבה במשך הגלות, שעיקרו בא לחזק ולהציל את הרוחניות, "לכלא הפשע ולהתם חטאות" ע"כ אמר "ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה". "חמריה" הנטיה לעניי החומר הלאומי הוא ג"כ מחשיך ומונע, לפי המצב הנהוג, את ההתעלות הרוחנית. אמנם אם לא היתה הנטיה יוצאת בזעף גדול, עד כדי להתפשט בנטיה חומרית יתירה ובלתי הגונה כלל לישראל, היה נח לקבלה, ואם לא הנטיה הקיצונית, לא היה רוח התורה מעיק לה, ולא היתה יוצאת התנגדות חצפנית על יסודה של תורה, לבקש לסמות עינו של עולם. אבל הכופתא, הנטיות הגסות שהן חרפת האדם גם באריה, הם גורמות לעשות טולא להחשיך את המאורות הצחות השכליות הנובעים ממקורה של תורה. אמנם התחזק ר"י שסוף כל אלה הוא להכנע מאורה של תורה ודעת אלקים, ע"כ ייתיב בטולא דכופתא דחמריה, ובעצם חושך הצל, השית כליל צילו בתוך צהרים, ידליק הוא נר מצוה ואור תורה, ומעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, ויהפך ג"כ הרע לטוב, והקללה לברכה. ע"כ אמרו בזוהר בראשית ד"רב מתיבתא אשר בהיכלא דמשיחא אמר, מאן דלא הפיך מרירא למתיקא וחשוכא לנהורא לא ייתי הכא", כי יסוד הכשר דורו של משיח הוא להשתמש בכל הכחות היותר גסות לצד הטוב והקדושה היחידית שנתעטרו בה ישראל. סיני כרך מ"ז)

הספקנות והאמת האמונית (לספר קהלת)

הספקנות היא תוצאתה של האליליות. והאחרונה היא תוצאתה של התרשלות המחשבה. כשכופה האדם את שכלו לפתור לו את חידת הכל על פי אותו החלק של החמריות שהוא סופג בחושיו, בודאי מתקוממת המציאות לעומתו. והחמרנות כשהיא תופשת את האדם בחזקה בצבתייה, אפילו אלפי פעמים יתפלסף, לא ישלים עם המציאות הרחבה להביא בחשבון הקפי את הגשמיות והרוחניות ביחד, את החיים שתחת השמש עם שלמעלה מהשמש, וכשהשירה מנגנת בקרבנו לא תועיל לו כל התחכמות, הכל הבל יגזור ולמסקנא של כי זה כל האדם לא יבא, ולא יוכל לבא. לראות חזות הכל בשכלול הרצון, בתגבורת עוזו,

באותו אומץ הנפש, המבוטא באמת במלה הגדולה של יראת אלהים, שהגמדים הרוחניים מוצצים ממנה המון רב של רפיון לב ומחשבה נודדת, זה יוכל רק פילוסוף עליון, שהנשמה הישראלית מאירה את חדרי לבו. התגשמות אותו האומץ והגודל בחיים, המשכתם של חיי הרצון שהם בעצמם נוזלים ממקור קדומים, מחיי כל עולמים וממקורי מקורותיהם, עד עומק היסוד של חיי המעשה, החברה והתרבות, למצוא על ידי תורה בלתי פוסקת זו את כל עומק האמת, את כל התנחומים והגבורה, זאת היא הפילוסופיה הישראלית, העומדת על המפתן שבין השכלת החול ובין הופעת הקודש, חכמתו של שלמה, אופיה ותוכנה, המקיפה את יסוד ההויה, ומסיימת: "סוף דבר, את האלהים ירא ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם". והלא כל הפסימיות נובעת היא רק מזה התוכן היחידי, של הספקנות, שמא החיים החמריים הם כל היש, כל החיים, ועד כמה יוכל יסוד רעוע כזה שאין לו כל סמיכה מדעית ברורה, כי אם אי אמנה עקשנית לערער יסוד מלאי דעת ואמונה עליונה, האומר בבטחה, שכשם שהחיים העובריים שלנו בימי העיבור היו רק הכנה לחיים יותר עליונים, ואם היה בהם איזה כח של בקורת, וכח זה היה לוקחם לכל החיים, ודאי היתה הבקורת ההיא יוצאת מלאה זעם וספקנות, כן החיים הגמורים שבנוף, האמת היא האמונית, שהם רק התחלת חיים, פרוזדור של חיים. אמנם אם מהפרוזדור יתבע כל התביעות הטרקליניות יהיה רוגז בלא נחת הגורל. אבל אם יערך הפרוזדור לפרוזדור, והטרקלין לעומתו לטרקלין, ודאי יונח החפץ. ולא יחודם של הפרוזדור והטרקלין אין מתודה אחרת כי אם זאת: יראת אלהים ושמירת מצות אלהים. בחיים חלקיים, הנראים רק לעין הגסה החומרית אפשר לסלול נתיב במצות אנשים מלומדה, בהגיון אדם מוגבל, אבל בחיים הכוללים את כל היש, בחיים שגבוליהם רחבים כרוחב ההויה כולה, שתמונותיהם כל כך עשירות ומשופעות במדתן עד שגבהי שחקים לא יכלום, אין דרך לפנות כי אם בחק ומצוה אלהית. ומקור האומץ אי אפשר להיות פחות ויתר מיראת אלהים החיה והרעננה, שהיא הולכת ומשפעת את טללי תחייתה על הככרים המעשיים שבחיים, מצותיו שמור, כי האדם כולו צריך שיחונך, שיודרך, שישתגל לההויה הכללית ולמקורותיה. אי אפשר ליסד מכון של חינוך בעד ניצוץ של האדם, בעד נטף אחד מים החיים שלו, כי אם כל האדם צריך שיבא לרוממות שאיפתו, וכל האדם כולו בכל ערכיו, בחייו המלאים כל היש שבחומר וכל היש שברוח, כל החיים שבשעה, וכל החיים שבעולם, כל האדם, הוא רק הוא העומד לספוג אל תוכו פתרון גמור ורצוי לחידת העולם והחיים העוקצת ומכאבת כל כך. אין תועלת בעקשנות ספקנית האומרת במרמה שתתנה תנאים של שוא לבנות עליהם את קולונותיה, כלפי האלהים ועולמו, שתתעקש למצא את הנוחם, את הפתרון, דוקא ברשף הקטן הזה של חיי החושים הבשר והרוח המוגבל, בחיי השעה החולפים כצל עובר לא זו הדרך. החלק חשוב ונכבד, הבשר עדין וחביב, הרוח ער ומתנשא, אבל כל אלה רק אז לגדלם, לזיום יבאו בהיותם שואפים וזורחים אל מרכז מהלך הויותם, שרק בחקיקה אלהית היא בולטת, רק מהמקור האלהי, שקדושי העולם אדירי המוסר העליון, אריות הצדק והאמת, מלכי האמונה והתום, מושלי החיים וכובשי המות, רוכבי במות ההויה בשכלם והרגשתם, ברוח עזוז קודש הקדשים המקשקש לפניהם כזוג, וברעם גבורתם המתרומם מעל כל גבולי זמן ומקום, הם הפוטרים את עצמם ואת כל העולם עמם מחובות מצרים וגבולים צרים, ועם זה דוקא הם הם המבססים את עדן החיים ונועמו, הם הם היודעים לתן מדה וקצב לכל חיוב ולכל שלילה, לכל עונג של גוף ושל נשמה, לכל חמדת עין ולב, הם הם מחוקקי הצדק רוזני עולם, המתלוננים בצל שדי, הם הם המלמדים לאדם את תוכן חייו, המושלים ביצרים, המחשבים חשבונו של עולם, ועצתם אמונה, לכל האדם.

התורה והתרבות האנושית

כשאנחנו פונים לעצמנו בשאלה כוללת זו : "מה נתנה התורה הישראלית בעד התרבות האנושית?" אנו צריכים בתחלה לברר לנו, שמושג התרבות האנושית בתור נושא שלם, בה"א הידיעה, אי אפשר שיהיה הבסיס ששאלה זו תוכל להתכונן עליו. וטעם הדבר פשוט הוא, מפני שאין לנו עדיין תרבות אנושית שלמה ומתוקנת בעולם, באופן שהיא תהיה לנו לקנה המדה, ולסמל הטוב והנעלה, עד שנוכל לדרוש מה נתנה התורה בעדה. יש לנו רק רשמים נפשיים של האידיאל של התרבות, שבתרבות האנושית המגולמת עכשיו בעולם נמצאים רק ניצוצות קטנים ממנה, שהם מעורבים עכ סייגים מרובים. שהתרבות האמתית צריכה לזקק אותם ולהביאם לכלל שלמות עליונה. אנו מוכרחים עוד להקדים, שכשאנו אומרים את הבטוי של ה"תורה" צריכים אנו להנצל מכל דבר המצמצם את המושג השלם והמקיף הזה. לא נוכל להביט בפניה המאירות של התורה ע"י מה שנקח איזה חלק ממנה, שיהיה לנו ע"פ מאורעות ידועים יותר מוכר ויותר קרוב, אם לא נכלול את כל ההיקף של התורה וסגולותיה הקשורות עמה ביחד, שהן קשורות ואחוזות כבר עם התוכן של ההויה הכללית ועם התוכן המפורט של האומה הישראלית, בעברה, בהויה שלה ובעתידה. אנחנו צריכים לזכור, בטעה שאנחנו מדברים על דעת התורה ויחוסה לתרבות האנושית, שאנו עסוקים בדבר ד', שהאנושיות עומדת ע"י בתור חלק אחוז, המותאם להויה כולה בכללה. ומתוך ההכרה הזאת באים אנחנו להבחין את הפעולה התרבותית של התורה, שאינה מצומצמת מצד עצמה בעולם האנושי המוגבל, ודוקא ע"י הרחב הגדול הזה, של שאיפת ההויה כולה, היא מרכזת את האנושיות, בהתגבשות מוצקה. התורה יכולה אז להתגלות לנו בתור נשמתה של התרבות, יסוד קיומה וסבת התפתחותה והתעלותה של התרבות האנושית המוחלטה, הקשורה בקשר אמיץ בנשמת אלוה אשר בעצם הויתו של האדם, מתוך צלם אלקים אשר הוא כולל בו. כשאנחנו רואים בתורה את נשמתה של התרבות במובן היותר עדין, היותר שלם והיותר גבוה שלה, הרי אנחנו אומרים בזה שיש כח תרבותי עליון גנוז בנשמתה של האנושיות, הלקוחה מיסוד היצירה האלקית המלא עולם. והנשמה העליונה, שהיא באה להאיר את התרבות ולשכלל אותה, לשפרה ולעדנה, הרי היא בהופעתה מקימת ומשאירה ממנה את מה שיש בו ערך תרבותי אמת, ערך עדין וטוב, המאשר באמת את האנושיות, את הפרט ואת הכלל, ועוקרת ומבטלת ממנה את אותם החלקים הסיגיים, את הצדדים הבאים מתוך העכירות הגסה, שנטפלה לה לאנושיות ע"י כמה סבות וגורמים חמריים ורוחניים. ובהתגלות הזאת, שפעולתה של תורה נכרת ע"י במהותה החיצונה של התרבות האנושית ע"י גרעון והוספה, פועל רוח אלקים חיים ההולך ומרחף על ההויה כולה, על כל מעשה בראשית מראש ועד סוף, להנהיג אותה בדרך הארוכה והנצחית של התקון, של השכלול ושל ההתעלות. כבר בארתי במקום אחר את מערכו הגוונים השונים שאנו רואים ברוח האנושיות שבכללם מתחלקים הם לארבעה צדדים, הכוללים בקרבם ארבע שאיפות נצחיות, שיתר השאיפות הן להן בתור ענפים ותולדות. ואלו הארבע הן : (א) הרוח האלהי ; (ב) הרוח המוסרי ; (ג) הרוח החברתי ; (ד) הרוח האמוני או הדתי. חוש היופי האצילי של האדם עושה תמיד, מדעתו ושלא מדעתו, מזיגות שונות מהתערובות של ארבעת הרוחות הללו. ויש אשר רוח אחד מתעלם באיזה חזיון של חיים, או באיזה מרחב של ארץ, או באיזה תקופה דורית, אבל אף שאיזה צד מצדדי הרוח הללו מתעלם אז, מ"מ פעולתם היא פעולה תדירית, גם מתחתיה של ההכרה הבולטת, והצד המתעלם מתמזג בצדדים המתגלים, ועושה עמם יחד את מפעל המזיגה התרבותית, עד אשר יגמרו ימי העבור של היצירה הרוחנית והצד המתעלם יוצא לאויר העולם, כלול בהדרו, ופעולותיו והופעותיו מתחילות להתראות על אופק החיים הכלליים. הרוח האלקי מתגלה בקודש שבנבואה : ובחולבפילוסופיא ובשירה העליונה. הרוח המוסרי מתגלה בסדרי החיים, במשפט, בחסד ובצדק וכיוצא בהם. הרוח החברתי מתגלה בכונניות מדינות, עמים וממלכות, וממנו תוצאות לרוח הלאומי המיוחד ולסדרי המשפחה. הרוח האמוני מתגלה במכוני הדתות, לפי חלוקי האופיים המיוחדים שלהן. ארבעת הרוחות הללו אינם חדלים אף לרגע מלדפוק על הנימים של

הנשמה האנושית, והם מביאים עמם את כל המון המעששים השונים אשר בחיים הממשיים ואת כל הכשרון של המחשבה והיצירה האנושית, ההולכת ומתרחבת בעולם בכל המשך התקופות השונות אשר למהלך הדורות. אמנם בראשית התגלותם של ארבעת הרוחות הללו, בחיי האדם, הרי הם כדמות גרעיניים מלוחצים מאד, קטנים בהיקפם וגסים בציורם, אבל הם, עם כל המחשכים והזעירות שבהם, הנם היסודות של חיי התרבות העתידיים לבוא. התורה בהשפעתה באה ומצחצחת את אלה ארבעת הרוחות ומעלה אותם אל הגובה העליון שתבואנה אליו השדרות האנושיות כולן באחרית, ע"י ההזדככות הגמורה של הרוחות הללו, המשלימות את רוח האדם בכללותו. גם כל ספוריה וכל מצותיה של תורה מכוונים הם למגמה הגדולה הזאת, המתפרשת ע"י התורה והנבואה הישראלית ומתרחבת ומתגשמת בחיים ע"י הופעתה של התולדה הישראלית על התולדה האנושית הכללית. צריכים אנו להכיר, כי גדול היה מעולם השלטון של ארבעת צדדי הרוח הללו בעולם האנושי, אלא שבזמן הקדמון היו הרוחות הללו מוצקים ביציקה טבעית, בסרית, חזקה במהותה ומקושרת הרבה עם החיים הפראיים וההשגה הקדורה של האדם הקדמון בהמוניו. התורה באה באורה האלקי ומפתחת את ארבעת רוחות הללו, משפרתם ומעדנתם ומעמידה את היסוד האנושי על בסיס הזק ברוחניותו, והרי הרעיון האלקי, המוסרי, החברתי והאמוני, עולה ע"י השפעתה של תורה בעולם למדרגה עליונה ואצילית. וזהו ג"כ למוד פשוט. שבתוך הרעיון האלקי, אפ"י כשהוא עומד בצורתו הפשוטה, הטבעית, כבר גנוזים בו הרעיונות של המוסר, החברה והאמונה, וכן ברעיון המוסרי גנוז הוא הרעיון האלקי, החברתי והאמוני, וכן ברעיון החברתי גנוזים הרעיון האלקי המוסרי והאמוני וכן ברעיון האמוני גנוזים גם כן הרעיונות האלקיים, המוסריים והחברתיים. וכל מה שהתרבות מתפתחת יותר, יפורטו בתוכה הפרטים של המון העושר של הרוחות הפרטיים הגנוזים בתוך כל חלק מחלקי הרוח האנושי, וכל צד מצדדי הרוח יעשה יותר מלא על ידי השפעתו של חברו. הגדולה המיוחדת לישראל בעולם הרוח, בעולם האלקי המוסרי והאמוני, היא הנותנת לו ערובה על גדולתו בעולם החברתי, שבתוכיותו הוא ספוג מאלה שלשרו הרוחות הגדולים: האלקי, המוסרי והאמוני. הצד הפנימי שבתורה, שהוא פונה כלפי האומה היחידית, שהתורה כולה קשורה במהותה ותולדתה. זו כנסת ישראל. פועל הוא באותו הכח העדין, האלקי, המניח את חותמו על האומה היחידה הזאת, שנחלה לה, בכחה טל תורה נצחית זו, ערך של אורך ימים ושל נצחיות, להעביר ע"י צנור גדול זה, של עם ישראל החי מימי קדומים וחולף ועובר בשטף חיו עד הימים המאוחרים, מקדמות ימות עולם העתיק, מימי הילדות של התרבות עד ימי הזקנה שלה, את כל ערכי התרבות הראשונים המושרשים באופן כ"כ אמיץ בחיים הפרימיטיביים והטבעיים של האדם הקדמון, ומביאם בשלמותם באופן מזוקק להיות לנחלה לאנושיות כולה לדור אחרון. האמונה באלקים העליונה, המזוקקה בזקוק של האחדות הטהורה, המתבררת הלך והתברר, ע"י כל המדעים וע"י כל התגליות המעשיות והעיוניות, בעולם הרוחני והחמרי, בחזקתה הטבעית הגרעינית היתה נטועה בצורה אמיצה אבל פראית באדם הקדום, בדורות עולמים. אמנם העוז של הדמיון, המרץ של הרצון, המסירות של החיים, היו נמצאים בתוך זרם הדם החזק של המשפחה האנושית, שלא נתענתה עדיין בעינויים התרבותיים החדשים, שקמו עליה להחליש את כחה בחשבוניותיהם הרבים. ודוקא במלוא חזקתה היא נצרפה ונדקקה, והיא עדיין מזדקקת והולכת ע"י כחה של תורה, האומרת כולה כבוד והדרת קודש, של מוסר ועדינות רוח, המפכה ממקורן של המדות האציליות המיוחסות לאלקים עליון אלקי ישראל, יוצר בראשית בחסד, במשפט, ברחמים. בגבורה ובצדקה. ע"י הופעת התורה, הולכת התרבות העתידה של האנושיות להבנות על יסוד המדע, היושר והצדק, שתקומתו הממושכת לדורות עולמים בטוחה היא להיות איתנה ע"י דעת אלקים אלקי צבאות ישראל, שהנחיל למין האנושי ע"י זה העם, הנושא עמו את התורה הנפלאה, שרק היא ראויה שמתוך הנחלים המסתעפים ממנה לעמים רבים תסללנה המסלות התרבותיות בעולם, ושהמעין הפנימי ישאר תמיד

בצביונו הנקי באומה הסגולית נוחלת הנחלה האלקית הזאת, להיות מוכן להפליג ממנו עוד פלגים רבים, דתות ואמונות אדירות, לוקחות לב עמים רבים בעתיד הקרוב והרחוק. מההתגלות של כח היצירה הרוחנית, של התורה, והשפעתה על החיים הרוחניים והמעשיים של החלק היותר רשום שבאנושיות, בעבר, יכולים אנחנו להבין איך להסתכל אל מה שהוא גנוז באוצרה לעתיד. וביחוד מה שיעשה האוצר הגדול הזה בעולם לעת אשר היסוד המרכזי שלו, מעין הרוח המלא אשר בנשמת האומה, שהתורה קשרה כ"כ באפיו, ישוב לכבודו וכונניותו. כמה תקיפה ההשפעה הרוחנית, שתצא אז בעתיד ההוא, שמקצתו כבר נוצץ קצת בימינו בתור התחלה של הגשמת דבר ד' על גוי פלאים זה ועל גורל פעולתה של ארצו הנפלאה בסגולותיה ובגורלה המקסיים עמים וממלכות, וכמה תחדור ללב גוים עצומים ולעומק שדרות אנושיות ותרבותיותיהן בעתיד. והתעודה המגמתית המאוחדת, הגנוזה בחיק האמת הטמירה הזאת, היא סלילת המסלה להצלחה הנצחית לכל האדם ולכל היקום. אמנם רק במגע דק מאוד תגע בזה התרבות האנושית בצד העליון שלה, ועם כל זה הוא הוא האידיאל של האידיאלים, והמאווה האחרון של המאויים החיוניים כולם, בהיותו בא בצורה כזאת המבססת את התרבות החיה ואת השתכללותה של היצירה של העולם הממשי החברתי עם כל משאלותיו הרחבות הראויות להיות מכובדות להתמלא בתור עטרת היצירה, שכל ענפי התרבות ממנה הולכים ומתפשטים. כל זה נמצא בישראל ומתגלה והולך באנושיות, למרות כל המכשולים הרבים על הדרך הנפלאה באריכותה רק מאורה הגדול של התורה בעבר, בהוה ובעתיד, עד שאנחנו מוקפים מכל היש כולו, ממעל ומתחת חבילות של תשובות על השאלה הגדולה הנשאלת: "מה נתנה התורה לתרבות האנושית?". נתיבה, גליון י', מרצ"ג)

לאחדותו של הרמב"ם מאמר מיוחד

(לעומת שיטת רבי זאב יעבץ ז"ל בספרו תולדות ישראל)

את כל דברי הכבוד וההערצה הנכונים אשר הביא הרב המחבר ז"ל לרבינו הרמב"ם זצ"ל ראוי להעמיד בשורה היותר כבודה בספרותנו. אולם מה שהוציא מכלל זה את הספר המדעי המרכזי של הרמב"ם שהוא "המורה", שמתח עליו קו של תוהו, כמעט כאותה המדה אשר מדדו לו המקטרגים שקמו נגדו בחייו ובדורות הסמוכים אחריו, לא נוכל להסכים לו. בדורותינו וכמה דורות שלפנינו ששקטו הרוחות ושמש הצדקה של הרמב"ם פרשה את אורה על פני כל אופק היהדות, נכנס גם "המורה" בכלל ספרי קודש שהם קניני התורה, וחלילה לנו לנהוג בו מנהג של זלזול, וחובתנו היום לא רק לדון את דבריו לכף זכות, כי אם גם להתעמק בהם ולמצות את מדותיו בתור מדותיה של תורה; כמו בגופי הלכותיה של תורה ישנם פנים שונים וחילוקי דעות, ואנו נוהגים לקיים בהם את מדת התורה של עשה אזנך כאפרכסת ושמע דברי המטהרים ודברי המטמאים, דברי המזכים ודברי המחייבים, דברי הפוסלים ודברי המכשירים, מפני שכולם נתנו מרועה אחד, אע"פ שלענין ההלכה למעשה ישנה הכרעה מיוחדת לאחת מן הדעות, כך מדה זו עצמה נוהגת בהלכות הדעות והאמונות שהעלו חכמי ישראל המוחזקים לאבות האומה גדולי התורה ואנשי הקודש, חלילה לנו להקל ראש נגדם, ולהחליט על אחת מדעותיהם שהם דברים חיצוניים, ושהם נדחים מגבול ישראל, וקל וחומר שאסור לנהוג מנהג זה נגד דעותיו של אביהם של ישראל המאיר עיני הדורות בתורתו חכמתו וקדושתו, רבינו הרמב"ם ז"ל. וגם באילו הדעות אשר אנו מוצאים שרבים מחכמי הדורות חולקים עליהן, יכולים אנחנו רק לומר שהננו מוכרעי מוכרעים להחזיק בהדעות שרוב גדולי ישראל נטו אליהן, אבל חס לנו להחליט על דעותיו של רבינו הגדול שהן דעות חיצוניות, חלילה! ואחרי שרבינו הרמב"ם, שתורת ד' היתה מקור חייו, מצא את לבבו נאמן לד' ולתורתו ועמו באלה הדעות, הלא

זה הדבר בעצמו הוא הצד המכריע, שאין בהן דבר שיוכל להטיל טינא בלב או לדחות את מי שהוא מקדושת התורה וקדושת ישראל. וההכרעה בזה היא נתונה לפי המצב הנפשי ותפיסת הציורים הרוחניים של כל אחד לפי תכונתו והכל לפי מה שהוא אדם. אין שום ספק שישנם אנשים שדעות מיוחדות פועלות עליהם פעולה טובה, לקשר את לבבם לקדושה ולטהרה לאמונה ולעבודה לתורה ולמצוה, וישנם אנשים אחרים שדוקא דעות אחרות הן מסוגלות לקרב את לבבם לכל הדברים הקדושים והנשגבים הללו. ואם הדעות שנתפרשו בספר המורה התאימו לרוח קדושתו ותוקף אמונתו ודבקות עבודתו הקדושה והאמיתית של הענק הגדול מאור הקודש רבינו הרמב"ם ז"ל, לכל אוצר הטוב והקודש, לכל הזהירות והזריזות לכל הקדושה והטהרה ולכל תוקף יראת השם יתברך ואהבתו, שהיתה תמיד כשלהבת אש קודש בלבבו הטהור, אין שום ספק שרבים מאד הנם בישראל שאלה הדעות עלולות לפעול עליהם את הפעלת הקודש הזאת לטובה. ואם גם ימצאו רבים שאינם יכולים לקשר את מערכי רוחם באמונת אומן עם כל הדעות הנאמרות בספר המורה, הרשות נתונה להם לקשר את מחשבת לבבם גם עם הדעות של גדולי ישראל אשר סללו להם דרך אחרת, אבל חלילה לנו להוציא לעז של חיזויות וקל וחומר של יוניות וזרות על אלה הדעות, אשר קדשתם רוחו הקדוש של רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל. ואני תמה איך נוכל להעלים את עינינו מלהחזיק טובה לרבינו הרמב"ם על עבודתו הגדולה בספר המורה. להעמיד את יסוד קדושת האמונה על טהרתו ולהרחיק את ההבלים הנוראים של ההגשמה באלהות מעל גבול ישראל. נקל לנו לתאר מה היה גורל האמונה, לולא עבודתו הקדושה הזאת אשר עבד בה במסירות נפש כל כך ואשר סבל עליה סבלות כל כך נוראה, אשר רק נפש קדושה כנפשו הגדולה היתה יכולה לעבור עליה בכל כך דרך נועם ושלו, ומפעלו זה גרם שב"ה בכלל תמה ונכרתה אמונת טעות זו מלב האומה כולה, ונקבע יסוד בכל לב בעיקר הדת, להאמין באמונה שלמה שהקב"ה אין לו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל. וד' יודע עד איזה "דרגה של הבל והזיה היתה יכולה הטעות של אמונת ההגשמה להגיע לולא בא רבינו להציל את נשמת האמונה ממצולות הטעיה הזאת, ועד כמה היתה הכפירה והשלילה אוכלת אותנו אלמלי היה המצב של האמונה כל כך המוני וגם בדורות אשר המדעים וחופש הדעות התפשטו בהמון במדה כל כך גדולה, והדבקות של קדושת התורה והמסורת היא כל כך רפה בלב המונים רבים, ואיך היתה ההרגשה הכללית כלפי האמונה בכללה לולא קדם רבינו הגדול להופיע עליה באור טהרתו הנפלאה. כל הקושיות שהרב המחבר ז"ל מקשה על רבינו על אשר אחז בהפלוסופיא האריסטואית והחכמה הערבית, שכבר הרעישו עולם עליהם החולקים על רבינו בעת אשר הופיע הספר בזמנו, לא היו ראויות שעוד הפעם יעשו למטעמים בספרותינו הנאמנה, כי דבר ידוע הוא שלא הלך בעינים עצומות אחרי אריסטו ואחרי הפילוסופים הערבים מפרשי דבריו, רק הוא ז"ל חקר ובחן וזיקק את הדברים לפי כל הכחות של המדעים שהיו בזמנו ועוד יותר מהגבול שלהם, ואחרי בירור הדברים, שנתבררו לו שלא היו בהם משום סתירת יסודי התורה והיתה דעתו נוטה אליהם, לא כיחד את האמת להגיד שהם הנם דעותיו, ומצא לנכון לפרש על פיהם דברי תורה שבכתב ושבעל פה. ואיזה זרות או אשמה יש כאן אפילו אם נאמר שעכשיו נראים הדברים באופן אחר, וכי יכולים אנו לומר שבדברים הרוחניים הללו שעסק בהם רבינו בספר המורה, ישנם ראיות מכריחות על הפרטים, די לנו שהעקרים הכלליים שהם יסודי הדת, מציאות השם יתברך ואחדותו ושלילת הגשמיות הנם דברים מוכרעים אצלו גם מצד המדע, אבל יתר הדעות הרי הם דברי חזון שכל מה שדעתו של אדם נוטה אליהם, על פי סדרי חכמה, נאמר עליהם שהם מוכרעים או ברורים באופן מושאלי ויחסי, ורבינו אחרי שמצא שאין סתירה ליסודות התורה מאלה הדברים הפרטיים שהמדע היותר תרבותי שהיה נהוג אז נטה אליהם, עמד על זה, וכאשר ראה שהרבה מהמשכילים שדעתם נוטה אל הדעות הללו, הם עוזבים את התורה או מפקפקים באמונה מפני סתירות שהם חשים בין הדעות התרבותיות הללו ובין התורה, על כן פרסם הוא ז"ל שהחלק המבורר שבדעות התרבותיות ההן אין בהן סתירה לדברי תורה, ואדרבא לימד

שהן מתחזקות מצד התורה, ובזה העמיד את יסוד האמונה על טהרתו בלב רבים והציל בזה את חיי התורה והמסורת לדורות רבים. ולא נוכל בשום אופן להסכים לדברי הרב המחבר ז"ל במה שכתב בפליאתו: ועד עולם יפלא על רבנו המעמיק הזה כי ראה רק את הדמיון הרפה והחור מאד, אשר תדמה חכמת יון אל תורת ישראל למראית עין כהה, ואת החוטים הדקים היורדים ונוקבים עד התהום המבדילים והמפרידים בין שניהם ועושים אותם כמעט שני הפכים גמורים, לא שזפה עינו החדה והטהורה, עד כי לדעתו אין להבדיל מאומה בין דעות תורתנו ודעות חכמי יון וערב. הפליאה הזאת באמת מוסבת היא על הרב המחבר ז"ל, ולא על רבינו הגדול הרמב"ם זצ"ל. הרמב"ם ז"ל הבדיל הבדלה תהומית שאין למעלה הימנה, בעצם המהות של התורה כלפי חכמת יון, וזאת היא ההבדלה שבין קודש לחול, אחרי אשר קבע הוא ז"ל שלשת יסודות עקריים ששום מעיין בספר המורה לא יוכל לזוז מהם, והם: האחד, שהנבואה היא למעלה מכל המושג של השכל האנושי כלו, ומה שלא יושג כלל בשכל האנושי הרי הוא נודע בבירור על ידי הנבואה, שהיא דבר ד'. השני הוא יסוד חידוש העולם, שבזה עקר את כל המבט האלילי היוני על כל ההויה כולה, והשיב לנו את ארחות הקודש של התורה שהוא התוכן של המבט היהודתי המקורי על כל ההויה, והוא ההיפוך הגמור מהמבט היוני האחוז בקדמות העולם. ולא כמו שכתב המחבר ז"ל על פי שיטתו, שע"י החוטים הדקים המבדילים והמפרידים בין דעות תורתנו לדעות חכמי יון רערב, עושים אותם רק כמעט לשני הפכים גמורים, לדעת רבינו ז"ל לא רק כמעט שני הפכים גמורים הם, אלא שני הפכים גמורים לגמרי בהחלט, כי ההבדל בין המושג של הקדמות וחזיון העולם האלילי, שהם "אלהא די שמיא וארקא לא עבדו", לחזיון העולם הישראלי שד' אחד "הוא יוצר כל נוטה שמים לבדו ויוסד הארץ מי אתו", הוא הבדל כל כך נשמתי עד שאין בו אפילו צד אחד או נקודה אחת ממשית, שאנחנו יכולים לומר עליהם באמת שהם דומים זה לזה. והיסוד השלישי הוא יסוד ההשגחה הפרטיתבבין האדם בכל פרטיו ומעשיו שהוא ההיפוך הגמור מכל צביון ההכרה של חכמת יון, אשר אמרה כמאמר הפושעים מעולם, עזב ד' את הארץ". כל זה הוא הבדל נורא, וההפכיות הגמורה המתבלטת על ידי שלשת היסודות הללו שקבעם רבינו הגדול בחכמתו ובקדושתו הגדולה להיות חיץ נצח בין הקודש ובין החול, בין חכמת יון האנושית ובין חכמת ישראל האלקית, זו היא הפכיות מוחלטת, שאפילו אם נמצא אי אלו פרטים של דמיון בסגנוני הדברים בין שני אלה, סוף כל סוף קיים ועומד בעינו הדבר, ולא קרב זה אל זה, ולעד יאמר בזה במובן הרוחני והחכמתי כמו במובן הגזעי והטפוזי הלאומי והמסורתי: "הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב" ותמהני על הרב המחבר ז"ל, איך לא העמיק להבין בשיטת רבינו הגדול שההבדלים באי אלה מושגים, לציין על ידם את ההפרש העצמי שביניהם, אינם ניתנים להיות משוערים על פי הביטויים השונים שאנו מבדילים ביניהם בין שהם רבים או מעטים, רק העיקר הוא העומק התוכן שבענין. ולמשל, בשעה שהרמב"ם אומרשההבדל בין המציאות של הבורא ברוך הוא למציאות כל הנמצאים הוא בין חיוב המציאות לאפשרות המציאות, הכל מבינים שבהבדל הזה כלולים כל ההפרשים וההבדלים, שאין להם סוף. ואם אנחנו מדברים אחר כך, על דגר סגנונות של דימוים, כמו ההליכה בדרכי השם יתברך ו"זה אלי ואנוהו הוה דומה לו, מה הוא רחום אף אתה רחום" וכיוצא בזה, הכל מבינים שאין כל הדברים הללו, ואפילו אם ירבו מאד, מזיזים את ההבדל האין סופי שבין הבורא לנבראים, והפסוק "ואל מי תדמיון אל" עומד הוא במילואו גם אחרי כל הביטויים הללו הנראים כמו נקודות של רמיון. וכיוצא בזה הוא צד הדמיון שדמה הרמב"ם את חכמת יון לחכמת ישראל, שלא בא אלא מצד איזה תארים חיצוניים, שהם נתפסים בלבבות מצד הציור השכלי האנושי, אבל ההבדלים שביניהם היא הבדלה עצמית טפוסית, יותר מכל מה שאפשר לבאר בהרבה מאמרים המדברים בענינים צדדיים פרטיים בנדון זה. ואחרי שיסודו של הרמב"ם הוא שהידיעה הנבואית הבאה מתוך דבר ה' ברוח הקודש, יש לה מקור יותר נשגב מכל מה שרוח האדם יוכל לשער בשכלו האנושי. יכולים אנחנו להבין שגם אותן הידיעות שמצא

רבינו בהדברים שטפלו בהם הפילוסופים על פי ההשכלה האנושית שהנם מתדמים לידיעותיה של תורה
 איו הדמיון בהם אלא חיזוני. ואע"פ שהסגנון של הידיעה יוכל להיות שוה בהם, אבל הקיבול הנפשי
 הפנימי של הדברים הוא רחוק זה מזה מאד כהמרחק שיש בין החול ובין הקודש. ומה שהאריך הרב
 המחבר לקבול על רבינו הרמב"ם שנאצלה על מורה הנבוכים מן הפילוסופיה היונית להחליט שהמדות
 הטובות והמעשים הטובים לא נחשבו בעיניה, אין הדבר כן כלל, כי החתימה של המורה, בפרק נ"ד
 לשלישי, הרי היא אומרת מפורש שהחכמה מוכרחת להיות בצורה כזאת שהיא תביא לעשות את
 כל המעשים בפועל על פי דרכי השם יתברך שהם התוכן של כל המעשים הטובים וכל סדרי התורה
 והעבודה. וכדי להוציא אותנו מידי הטעות הזאת שלא נחשוב שהעיקר הוא רק החכמה לבדה, ואפילו
 החכמה העליונה האלקית בלא השגחה על המעשים בפועל כמו שהיו באמת בין חכמי יון כאלה שחשבו כן
 בפילוסופיותם, כתב רבינו בחתימת ספרו המורה, בלשונו הקדוש, אחרי שפירש את הפסוק של אל יתהלל
 החכם בחכמתו לפי שיטתו וז"ל: ואחר שזכרנו זה הפסוק מה שכולל מן העניינים הנפלאים וזכרנו
 דברי החכמים ז"ל עליו, נשלים כל מה שהוא כולל, וזה שלא הספיק לו בזה הפסוק לבאר שהשגתו יתעלה
 לבד היא הנכבדת שבשלמיות כי אלו היתה זאת כונתו היה אומר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל
 וידוע אותי והיה פוסק דבריו, או היה אומר השכל וידוע אותי כי אני אחד, או היה אומר כי אין לי תמונה
 או כי אין כמוני, ומה שדומה לזה. אבל אמר שאין להתהלל רק בהשגתו בידעית דרכיו ותארי. רצונו לומר
 פעולותיו כמו שבארנו באמרו הודיעני נא את דרכיך וגוי' ובאר לנו בזה הפסוק שהפעולות ההן
 שראוי שידעו ויעשה בהם הם חסד ומשפט וצדקה והוסיף ענין אחד צריך מאד, והוא אמרו בארץ, אשר
 הוא קוטב התורה ולא כמחשבת ההורסים שחשבו שהשגחתו יתברך כלתה אצל גלגל הירח ושהארץ ומה
 שבה נעזב, עזב ד' את הארץ. אינו, רק כמו שבאר לנו על ידי אדון כל החכמים כי לד' הארץ יאמר
 שהשגחתו גם כן בארץ כפי מה שהיא, כפי מה שהשגיח בשמים כפי מה שהם, והוא אמרו כי אני ד' עושה
 חסד משפט וצדקה בארץ ואח"כ השלים הענין ואמר כי באלה חפצתי נאום ה', ואמר בחסד משפט
 וצדקה חפצתי נאום ה', כמו שבארנו בשלש עשרה מדות כי הכוונה להדמות בהם ושלך על דרכם. אם כן
 הכוונה אשר זכרה בזה הפסוק הוא באורו שלמות האדם אשר בו יתהלל באמת הוא להגיע אל השגות
 השם כדי היכולת, ולדעת השגחתו בברואיו בהמצאו אותם והנהיגו אותם איך הוא וללכת אחרי
 ההשגה ההיא בדרכים שיתכוין בהם תמיד לעשות חסד ומשפט וצדקה, להדמות בפעולות השם כמו
 שבארנו פעמים בזה המאמר. זהו מה שראיתי לשומו בזה המאמר ממה שאחשוב שהוא מועיל מאד
 לכיוצא בו" עכ"ל רבינו שם. ואחרי דברים נשגבים כאלה על דבר המגמה המעשית והמדות הטובות שהן
 אמנם מחוברות בתכלית המעלה עם דעת השם יתברך בטהרתה, היש עוד מקום לאמר על רבינו הגדול
 שהלך אחרי חכמת יון ששמה את המעשים הטובים ואת המדות לטפל קל, במקום שרבינו אומר מפורש
 שהם הנם המגמה של החכמה ושאין לה השלמה מבלעדם שזאת היא באמת תמצית חכמת ישראל
 בטהרתה על פי התורה, העומדת בפינה זו בניגוד להכמת יון, כפי מה שמציע אותה כאן הרב המחבר
 ז"ל. ובאמת גם הרצאתו של המחבר ז"ל על כלל הפילוסופיה היונית שהיא כולה מבטלת את התוכן של
 המעשים, אין הוא משפט ישר, ואם נמצא בין הפילוסופים מי שחשבו כן, לא הלך רביו כלל אחריהם, כי
 לא לקח רבינו הגדול את דברי הפילוסופים בלא ברירה, כי זקק וצירף את הדברים. והתוך הטוב
 שבדבריהם שמצא שהוא מתאים אל התורה ואל היושר והצדק, את זה קירב, שהרי בפירוש המשנה כתב
 ז"ל וכאשר יתברר שהוא ממני האדם בדעת, ר"ל הדעת לצייר אמתות הדברים על פי מה שהם עליו
 ולהשיג כל מה שאפשר לאדם להשיג והמעשה הוא תיקון ויושר הדברים הטבעיים ושלא יהיה שטוף
 בתענוגים ושלא יקח מהם אלא מה שיחייבו תיקון גופו ותיקון המדות כולם ועל כן האיש שיהיה על ענין
 זה, הוא התכלית והוא החפץ, וזה הדבר לא נודע מאת הנביאים בלבד, אבל חכמי האומות החולפים אשר

לא ראו הנביאים ולא שמעו חכמתם כבר ידעו גם הם שאין האדם שלם אלא כשיהיה כולל הדעת והמעשה, ודי לך בדברי החכם המפורסם בפילוסופיא שאמר חפץ האל ממנו להיות נבונים חסידים שהאדם כשיהיה חכם נבון מבקש תאוות אינו חכם על האמת". ואחר כך אמר רבינו שם מפורש שמי שהוא מתקון במעשיו ואינו חכם הוא יותר שלם מן הראשון, שהוא חכם, מבקש תאוות. ואיזה תלונה ביחס להמעטת צביון המעשים וטהרת המדות אפשר ליחס לרבינו, אחרי דברי האמת והצדק הללו. ומה שמשגי הרב המחבר על רבינו על מה שהחליט! שהגלגל הוא בעל נפש, הנה מה שטוען עליו מצד סברא פילוסופית, לא לנו העסק להמליץ בזה על רבינו, ואיני יודע אם נמצא אדם בעל שכל ישר שיוכל לגזור החלטה ודאית שאין שם סבה רצונית חיה שכלית בכל התנועות הקוסמיות גם עתה, אחרי שמצא גם כן כח המושך הכללי, שהרי אנו מוצאים חיים בכל פינות שאנו פונים. ואם המחלות כולן הולכות ומתבארות שהן באות על ידי יצורים שיש בהם חיים, מדוע לא יהיו העלילות הגדולות שבכל היש הוצאות של כחות שהחיים צפונים בהם? אמנם הדברים הללו הם נושאים פילוסופים טהורים, אבל מה שבא הרב המחבר להתלונן על רבינו בשם התורה כאילו הדעה הזאת שהגלגלים הם אוצרים בכחם אוצרות של חיים הוא נגד התורה, זאת היא ממש שימת אור לחושך, ומי לא ידע שפשוטן של הכתובים וכל מטבעות הברכות ודברי מדרשי חז"ל כולם כאחד מורים כדברי הרמב"ם. בסבות חיות, מלאכים או שכלים נבדלים, הנם הכחות המניעים ברצון השם יתברך את כל התנועות הקוסמיות, "וצבא השמים לך משתחויים" והנה מה שתפס הרב המחבר ז"ל את רבינו בדבר תכלית הבריאה שהרמב"ם כתב שאין לצייר שהכל הוא רק בשביל האדם אלא שיש מגמה עליונה של ההויה כולה הידועה רק ליצורה, הרי אנחנו צריכים להחזיק טובה לרבינו על אשר גילה את דעתו, שהיות כל ההויה כולה בכללותה רק לצורך האדם אין זה יסוד התורה עומדת עליו. כי הלא כל הכופרים שנתרבו בעולם, ביחוד מאז שנתרחבו הגבולים הקוסמיים על פי שיטתו של קופרניקוס והבאים אחריו, לא יסדו את כפירתם כי אם נגד זה היסוד, שחשבו שכל עיקר האמונה מושרש הוא רק על היות האדם מרכז היש כולו. ובעת שהציור היה שהארץ עומדת באמצע והגלגלים סובבים עליה, היה ציור זה נח להתקבל, אבל עכשיו שהציור נתרחב עד כדי התפיסה שכל הכדור הארצי כולו לא נחשב כ"א כמו גרגיר קטן בתהום אין סופי, באו מזה לכפירה מוחלטת. ועל כן צריכים אנו להתפאר בהשקפתו של רבינו שהציל את מעמד האמונה בכללותו במה שהורה שגם אם נאמר שהתכלית של כל ההויה הוא כולל יותר ממין האדם, בכל זאת יש מקום לתורה ואמונה. וכן הוא דרכו של רבינו תמיד, לבנות את יסודות האמונה על בסיסים הזקים מה שאי אפשר לפחות מהם, וכמו שהחליט לבאר את מציאות השם יתברך, דוקא על יסוד הקדמות, מפני שעל פי יסוד החידוש הוא דבר יותר פשוט להוכיח את ההכרח של המחדש ברוך הוא, ועל כן הראה שגם לפי שיטת הקדמות גם כן יסוד היסודות של מציאות השם יתברך איתן הוא. וכמו כן עשה בדבר התכלית; שלפי אותה ההשקפה שהאדם לבדו הוא תכלית כל היש הלא פשוט הוא שיש מקום לתורה ואמונה, אבל לפי אותה השיטה המרחיבה ומרחיקה את התכלית הכללית יותר מגבול האדם, הרי יש מקום לטועים לטעות. בשביל כך החליט רבינו להוכיח שאנו יכולים להסכים שהתכלית הכללית היא מתרחבת על כל ההויה כולה, ומכל מקום התורה והאמונה הן בטירתן עומדות על יסוד בל ימוט. ובכלל אין להחליט בשאלה כללית מופשטת כזאת שהיא נתנה להקבע בתור שיטה של אמונה בישראל, ע"פ צד אחד. והרי אפילו הקבלה המסתורית על פי יסוד הזוהר והאריז"ל גם כן אמרה (עץ חיים היכל א"ק שער א' ענף ב' דרוש עגולים ויושר) שיש שתי סברות, אם הגלגלים הם יותר נעלים בתוכן ההויה מכדור הארץ, או להיפך, שהכדור הארצי הוא יותר נעלה וחשוב, והם הרי אינם יכולים להיות חשודים בנטיה יונית לעומת חכמת ישראל. אלא שבאמת כל הדברים הללו על דבר התכלית הכללית של ההויה המה דברים שיוכלו להאמר רק לסבר את האוזן כדי לבאר על ידם את הזיקה המוסרית העליונה של האדם ודבקותו אל בוראו יתברך שלפעמים הציור התכליתי המקושר עם יצירת האדם ותוכן חייו הוא גורם לרומם

אותו, ולפעמים יש שהחשבון של ההתבטלות והאפסיות של האדם לגבי היצור כולו, שהוא מעשה ד' הנורא, גורם להלביש אותו גדולה וענות צדק, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, וחלילה לומר על אחת מהידיעות הללו שהיא היצונית ויוצאת מכלל חכמת ישראל! ובכלל לא הביע רבינו את דעתו על דבר העתקת התכלית מגבול האדם ביחס ליחידי הסגולה והקדושים הקרובים אל ד', כמו האבות הקדושים והנביאים שהם מתדבקים בד' יתברך והכח האלקי שופע עליהם, שעליהם נאמר: "אלקים אתם ובני עליון כולכם", וכן הצדיקים הגדולים שהעולם קיים עליהם, כי צדיק יסוד עולם, וכל מה שדבר בזה דבר רק על דבר כללות האדם ברובו הגדול. ועל זה ודאי אנו חייבים להודות לו, על אשר גילה פנים בהלכה זו, לקיום יסוד התורה בעד הכלל כולו, גם על פי המושג היותר פשוט של ההשקפה על הבריאה מצד צורתה הקוסמית המוחשית. וכשם שכל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם סנהדרין ל"ז אי במשנה) ואע"פ כן לא יכחיש כל אחד שעיקר העולם הוא הכלל כולו, כך גם כן צריך כל בעל דעת בעולם לומר בשבילי נברא העולם, ולא בשביל כך יוכחש התוכן של הכלל הגדול של כל העולמים במילואם, וזאת היא דעת המורה. ומה שפקפק הרב המחבר על מה שהכניס רבינו את השמות גשם החמשי כח היולי או, שכלים נבדלים, דעות נפרדות, פנים חדשות בגבול ישראל, אין לזה שום טעם. כי כל אלה הדברים הנם רק הסברות שכליות עד כמה שיד האדם מגעת לרזי העולם ואין שום נפקא מינא בכל לשון שיאמרו הדברים. ולא אדע איזה מקום יש לקנאות יתירה זו, וכי כל דרכי השכל האנושי המה דברים האסורים לישראל, ואיה, איפוא יפיפותו של יפת שבאהלי שם, ואיה השיתוף הכללי מצד צלם אלקים הכללי שנתן הקב"ה באדם שמתוך כך אנו מכבדים את כל חכם וישר לב שבכל האדם, ואנו מקבלים את האמת מכל מי שאמר, והאומר דבר חכמה בספרותנו הנאמנה אפילו באומות העולם נקרא חכם. וצר לנו מאד שלמה נכנסו דברים כאלו בצורה של קטרוג על הספר המלא אורה וקדושה כספר "המורה", הכולל כל כך הרבה אוצרות של מכמה ומוסר ודעת ד' באמת, למרות מה שישנם מושגים אחרים לבעלי שיטות אחרות. ומה שהתרעם הרב המחבר שהרמב"ם השפיל יותר מדאי את החומר וזאת היא ג"כ השפעה של חכמת יון, אין הדבר כן. הרמב"ם לא דבר כי אם לעומת אלה השטופים בתאוות חומריות, ואדרבא הלא הוא למד אותנו ללכת בדרך הממוצע. ובודאי כל אותם דרכי נועם לגבי החיים הקדושים והטהורים הכלולים בחבת צלם האדם הם כלולים בדברי רבינו ושיטתו, גם לפי הסברותיו בספר "המורה". ואין לנו לדבר על רבינו הגדול, שהיה מעניק באמת את החמה המדעית והמוסרית וכל מעלות הקודש והטהור בקדושתה של תורה, אשר בה הגה יומם ולילה לדבקה על ידו בד' אחד, כאילו היה חילוקי לבבות בקרבו, ובמורה היתה עליו רוח אחרת וביתר ספריו רוח אחרת, חלילה! צדיק תמים היה רבינו, כמו שהיה גאון התורה והחכמה כן היה גאון התמימות והאמונה ודבריו כולם וגם דברי הספר הגדול מורה נבוכים ישארו לאור עולם בחכמת ישהאל ותורתו כשמש צדקה ומרפא בכנפיה! תולדות ישראל לר' זאב יעבץ, כרך י"ב

המאור האחד - לדמות דיוקנו של הרמב"ם ז"ל

א.

במעמקי הנשמה האנושית קול ד' קורא בלא הרף, מהומת החיים יכולה רק להמם את הנפש, עד שלא תשמע ברוב עתות חייה את הקול הקורא הזה. אבל בשום אופן לא תוכל לעקור את היסוד, את השורש

והעיקר, של הקול הזה, שהוא באמת כל עצם החיים האנושיים. ועל כן אנחנו רואים בכל התולדה האנושית, שגליה מכים תמיד בתוך הים הגדול הזה של קול ד' הקורא בלא הרף. בצורות שונות מתגלם הקול הנורא הזה. בתכסיסים שונים הולכת נפש האדם הפרטי ונפש הקבוץ האנושי, הכללי או החלקי, ומבקשת דרכים, איך להקשיב את הקול הזה. וגם באלה שהם מתאמצים לברוח מפניו ולהשתיק אותו, אין הבריחה וההשתקה הזאת אלא מגלה ביותר את קשורה הפנימי של הנפש אל אותו הקול האדיר, שאינו פוסק מנהום גם בלבבם ומרדות גם בהם עצמם. אכן לשוא גם כל מאמצי הבריחה ממנו וכל התחבולות להשתקתו, קול ד' לא יפסק, זכרו לא יסוף, לעולם ירעם עליהם בתוכם ובנפשם פנימה, קול ה' בכת, קול ה' בהדר. הסבה היסודית של התנועות הגדולות, שאנו מוצאים במהלך רוח האנושיות בנוגע לאותו הקשר שלו עם קול ד', בצורותיו השונות, בחיוביו ובשליליותיו, היא הופעתו הכללית מתוך פעולת שני יסודות שונים הפכיים זה לזה בטבעם, ששניהם יחד אינם פוסקים מהגביר את לב האדם להתקשר עמם ולחיות על פיהם את חייו העצמיים. היסוד האחד הוא קול התשוקה הנפשית הטבעית העצמית לקרבת אלהים, אשר כל ההויה כולה, וכל זרמי הנפש, החיים בכל מלא היקום ובכל כח התודעה האנושית, כולם אומרים באין הרף, כי אך זהו הטוב, זהו האושר, זהו יסוד החיים הנצחיים, מקור האור ושורש כל עדן. והיסוד השני הוא הקול המזקק ומצרף את עצם תשוקת הקרבה הזאת, המוציא אותה מנפתולי מחשכיה ומעלה אותה למכון האורה הבהירה. ושני היסודות האלה ביחד עושים את המכון של הקודש ושל טהרת הקודש. גם בתקופות אשר הושפל מאד רוח האדם ושום דברי עדינות מוסרית ורגשי תפארת טהורים לא יכלו לחדור לתוך לבו, גם אז לא חדל קול ד' לקרא בקרבו. נתלבש אז הקול ההוא במעטפות מפלצת איומות, מביאות שממון טומאה וזוהמה רשע וכסל על כל ככר החיים הכלליים והפרטיים. מתוך הקול הזה בעוותו יצאו כל המכוונות האליליות, כל דרכי העבודות הזרות, לכל ארחות המעקשים שלהן. אבל גם תחת הררי החשך הללו לא חדל כח האיתנים אשר לקול ה' ביסודו, לפעול את פעולתו, למרות אשר רובי המחשכים הפכו את התגלותו לבלהה והרס. מהלך רוח האדם אינו פוסק את שיטתו בים הגדול הזה, החובק בתוכו את אלה שני הזרמים המתגוששים: עצם יסוד קרבת אלהים וטהרתה של קרבה זו. מאז התחילה הקריאה בשם ד', מאיתן האזרחי אברהם אבינו, ועד עתה, לא חדל הקול המטהר את קרבת אלהים, ברגש אשר בלב האדם, מלפעול את פעולתו. אמנם רק הענקים הגדולים בקומה הרוחנית, שעמדו לאדם בכלל ולישראל בפרט, הם המאחדים בזרוע עוזם את שני היסודות הללו באחדותם הנפלאה, הם הם המחיים את נשמת האדם בכלל ואת נשמת ישראל ביחוד על ידי מה שהם מפלסים נתיבה רחבה למהלך של קרבת אלהים, שהוא עוז העולם, ולמהלך טהרתה של הקרבה הזאת, שהיא אורו של עולם. חליפות וצבא בתולדה האנושית, ובתולדות ישראל בפרט, התרוממות הגל של זרם קרבת ד' בלא התחשבות עם יסוד טהרתו, היא המביאה את עכירת הלבבות וטמטום הרוחות מפעם לפעם. המון רגשות ורעיונות מרובבות ביחס לציורים האלהיים, בצורה חיובית כפי העולה על הרוח, בלא הזרחת האורה השוללת ומטהרת את הציורים ההם מעבי המחשכים, הם הם הביאו לעולם את עבי הערפל של חשכת האליליות, אשר תחתיה כרעה האנושות ותאבד את דרכה בחיים. לעומתם באו השוללים כבאי כח טהרת המחשבה, עמלו ויגעו להרבות את השלילה, עד אשר נתרחקו מרחקים שאין להם סוף מכל השטח של הקשבת הרגש של קרבת ד', והתנוודדה על ידם האנושות כנוד הקנה במים, אכולת ספקות ואין נחת. והפרץ הנבעה של זרם קרבת אלהים, בלא זרם של טהרה העומד לעומתו ומזקק את סיגיו, המתרבים על ידי נביקת רוח האדם ותוסר כשרונו להחזיק את השפעה הגדולה הזאת בטהרתה, הוא היה הגורם לכל אשר סבלנו מיצרא דעבודה זרה בכל אותם הימים אשר לפף גם אותנו, אשר על ידו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, נתפזרנו בגויים, ונעשינו ככלי אובד. ומתקופה לתקופה גם בבית ישראל פנימה התחלפו המצבים. האורה הכללית של זוהר התורה וקדושתה הבהיקה את החיים, נתנה להם את הקדושה

ואת טהרת המדות, את הלב הטוב ואת החסידות העליונה, את אהבת התורה ואת יראת שמים העמוקה. אבל היחידים שבגדולי הרוח היו צריכים בכ"ז להתאמץ איך לצרף אל הזיקה הגדולה של קרבת ה', שפרצה באומה בכל עומק ורוחב החיים, גם את הטהרה המוחלטת של זיקה קדושה זאת, עד שתהיה מזוקקת מכל דבר מה שיש בו משום שמץ של עכירות, המשבית את יסוד הטהור של הזיקה המקודשת אשר לקרבת ד'. המפעמת בחזקה בלב האומה בכלל ובפרטיה. בלב הדורות ואישיהם מפעמים שני הרוחות הזורמים הללו: הרוח החיובי של חפץ הקרבה האלהית והרוח השלילי של חפץ הטהרה של רוח הקרבה הזה, ושום מעמד לא יוכל לעכב את ההתנוודדות התדירית, הבאה, כמנהג העולם, בעקבם של שני הרוחות הסוערים הללו. בזמן שהרוח החיובי מתגבר, מתחלש הרוח השלילי המזיק, ובהכרח מתלויס אל כל הצדדים החיוביים גם צדדים שיש בהם החשכת הטהור באיזו מדה. ולהפך באותם הזמנים שרוח הטהור מתגבר, ומשתמש בכחותיו השליליים, בהכרח שסובל אז הרוח החיובי מחלישות כח והרגשת התנוונות באיזו מדה. רק ענקי הרוח הגדולים פי שנים ברוחם. כל זרמי החיוב, הבאים מתוך הכח של דרישת קרבת ד' בכל עוזה, הם שלמים אצלם עם כל הזרמים המטהרים את הרוח, ומלאים הם בכל הופעה המטהרת של השלילה. ככה מופיעה קרבת אלהים שלהם משוכללת בכל סגולות טהרתה ומלאה בכל עוזו גבורתה. והם המצילים האמתיים של החיים הרוחניים אשר לעם וליחידים, והמעמידים את הכלל ואת הפרט על גבהי מרומים של שכלולם הרוחני. הם אנשי הסגולה היחידים, אשר מפרי רוחם יחיו דורות רבים ואשר אורותיהם יגיהו את המאפלים שבכל שטחי החיים ההולכים ומתחדשים לכל ענפיהם, ואשר זכרם לא יסוף מכל הדורות לעולמים. נשמה רבת כח כזאת, ששני הרוחות, החיובי והשלילי, אשר לתשוקת קרבת ד', פעלו עליה בשלמותם, וההתגוששות רבת הזעזועים שביניהם שכללה את מלוא הופעתם, עד שהצד החיובי הלוהט בקרב הלב לקרבת ד' פעל את כל פעולתו עד מעמקי הנפש, והצד השלילי פעל את זקוק טהרו עד הקבע כל זוך נקיטתו של הצד החיובי, זאת היתה נשמתו של רבנו משה בן מיימון ז"ל, אשר לאורו רואה בית ישראל אור, וקרניים ממנו גם על מרחב האנושות התרבותית בכללותה. השלמות העליונה, שקבלה נשמתו הגדולה מכל זוהר האמת אשר זרח עליה בכפלים, היא גילתה את הארת מבטו על העולם ועל החיים, על האנושות כולה ועל ישראל עמו, על התורה ועל המדע, בבהירות כל כך מפליאה ובלב כל כך נכון, עד שהננו ממולאים השתוממות נוכח גדולת חזיון מבעית זה. שני ההפכים, החיוב והשלילה, נתמזגו במלואם ברוח כביר ועליון זה של אישיותו, למזג אחד והתאמה גמורה של שלום אמת, ותהי לאישיות מוצקת שאין בה התנוודדות ולא סתירות פנימיות. המחשבה והמעשה, השכל והרצון, הגבורה והקדושה, פעלו בהדדיות נפלאה, שהיתה מאז גם בחייו והנה עד עתה לחידת עולם, גם בקרב אנשי המעלה היותר נשגבים.

ב.

כיצירה אגדית עומדת לפנינו התמונה המרהיבה כפולת האורה הזאת של פאר גאוני עולם זה, הרמב"ם ז"ל. "מבקרים" עזי נפש היו בודאי רוצים להפוך באמת את האישיות המוצקת הזאת לתמונה אגדית, אשר רק בדמיון המופרז יכול להיות לה מקום ולא במציאות הרגילה בהגבלתה. כי כיצד יכול המוח הרגיל לחשוב, שאותו הגאון התלמודי, אשר יצר את פירוש המשנה הנפלא, את ספר המצות ואת היד החזקה, עם כל מלא מרחבו ורוב פרטיו ודקדוקיו, הוא הוא אותו הפילוסוף הנשגב, המתרומם לאותה ההכללה וההפשטה העליונה המתגלה לנו במורה הנבוכים, והוא הוא אותו גדול הרפואה, שרשמו היה כל כך ניכר בזמנו בין אבירי הרופאים, ושאותות גדולתו ושקידתו גם במקצוע זה נשארו לדורות? כי תמונה כזאת,

המופיעה לפנינו לא בפרקים שונים, מורכבים ומחוברים, אלא בשלמות אחדותית, היכן נפגשנה גם בין רום השדרות של גדולי הדורות? אותם "המבקרים", שנפשם סולדת מהודות בכל מה שהוא מרומם מציוריהם המצומצמים, ברצותם להסיר את פליאת חזון האחדות הרוממה, שנתגלתה בצורה הנפשית של האישיות הגדולה הזאת, היו רוצים בודאי לגזור אומר, שלא תופעה ממשית הוא מה שהדמיון קורא אותו "רמב"ם", ושיחס אליו את כל היצירות השונות, גדולות הערך ובעלות היקף גדול כל כך, ושבחזקת היד הם נאחדים לחטיבה אחת. וכמה אסמכתות יוכלו הללו להביא לדבריהם. הלא באחת יד היו מפרידים את היד החזקה מהמורה, באמרם, שאותו הפוסק הגדול, שעסק בכל כך אהבה ומסירות נפש בקביעת כל תג ותג שבתורה המעשית לכל פרטיה ודקדוקיה, לא יוכל להיות אותו הפילוסוף המתנשא לרום פסגת ההפשטה וההכללה של המחשבה האצילית, המרקיעה לשמי הבקורת והנתוח השכלי העליון, ובאחת יד היו מתרצים בזה את כל הדברים, שלפי ההשקפה השטחית הם נפגשים כמו סתירות בין אלה שתי היצירות הגדולות. ומזה אך צעד אחד להחליט, שגם הספר הגדול והמקיף הזה, היד החזקה, משנה התורה, גם הוא איננו מעשה יד פועל אחד, ורק הדמיון האגדי הוא שיחס אותו לרבי משה בן מיימון, ובאמת רק במשך דורות רבים נצטברו חלקים חלקים מעורכים שונים, עד אשר נצטרף מין "קאנון" מקיף זה. מה נקל יהיה להם אז לישב את כל הסתירות הנראות בין ספר המצות ובין החבור הגדול ובין פירוש המשנה לשניהם ובין חלקי החבור גופו, ולמה להם לנוד אחרי החדושים והפלפולים הרבים, אשר העלו המפרשים השונים, במשך דורות רבים, איך לישר את הדברים? ואם עוד לא יספיק להם כל ההרס הזה, כמה נקל להם להשתמש אח"כ בחכמת "ההגהה" והסירוס, כי מי יכול לדון בדברים שיצאו מסופרים שונים במשך תקופות רבות? ואם אמנם לא הספיק הזמן עדיין להוציא אל הפועל ממש את הבדיה הזאת במלואה, לא קשה להגיד מראש, שבכח מוכן כבר איזה רעיון להעמיד חזון בדים כזה על ידי "מבקרים" חריפים שואפי חדשות, ליתן היקף חדש על כל יצירותיו של הרמב"ם ופירוש מדעי חדש על דבריו. ואין אנו בטוחים לכאורה, אם דרך ההתפוררות והעמדת גירסאות חדשות במקום שאין היד "המבקרית" מגעת להבין את הדברים לאמתתם, וקביעת תאריכים מיוחדים על כל חלק מיצירותיו של המאור הגדול והאחדותי הזה, לא תהיה מוכנה להעשות לסלילת דרך ושיטה "מודרנית", שחכמת השקר תתפאר בה בראש הומיות. אמנם המסורת החיה והקיימת היא העומדת מנגד לכל שרירות הלב הזאת, והיא העוצרת בעד נבובי הלב מלהפוך את המציאות הנפלאה והמרוממת לאיזה צל דמיוני, שלא היה ולא נברא. ובעל כרחם מוכרחים גם נסוגי הרוח היותר מתהדרים בחדושי הרס לאמר: רבנו משה בן מיימון חי וקיים, הוא היה חי את חייו הנפלאים והקדושים בזמנו, והוא חי חיי אמת, חיים נצחיים בנשמתו האחדותית בגנוי מרומים, וחי עם עמו ועם כל טהורי הלב והרוח ביצירותיו הנשגבות המאירות את מחשבי הדורות לעולמים. אכן בכל מלוא שיעור קומתה הובלטה האחדות המוצקה אשר לנשמתו הקדושה בדברי עצמו, במאמרו הקצר שבפרק החמישי משמונת פרקיו הידועים בפירוש המשנה, שנערכו בתורת הקדמה לפירוש מסכת אבות. שם בא לידי הבעת האומר: בהשתמש האדם בכחות הנפש לצד תכלית אחת", שזהו השם אשר קרא לאותו הפרק הנפלא, שהוא נושא בו חזון עליון על האדם היחיד ומקיף והולך גם על ערכי הכלל כולו, על ישראל ועל העמים כולם. האחדות הנפשית הזאת היתה תמונת חייו, אשר הגדירה בתכונה שהיא אפשרית להיות מושגת בטבעו של האדם. ולפיכך אמר שם על התכונה האחדותית הזאת של ההשתמשות בכחות הנפש לצד תכלית אחת: וכשיזדמן מציאות האדם שזה ענינו, אני אומר שהוא למטה מן הנביאים, ר"ל שישמש כחות נפשו כולם וישים תכליתם ידיעת השם יתברך לבד, ולא יעשה מעשה קטן או גדול ולא ידבר דבר אלא שהפועל ההוא מביא אל מעלה או למה שמביא אל מעלה, והוא יחשוב ויסתכל בכל פועל ותנועה ויראה אם יביא אל התכלית ההוא או לא יביא ואז יעשהו. וזה אשר בקש ממנו יתברך שנכוין אליו באמרו: ואהבת וכו', ר"ל בכל חלקי נפשך שתעשה תכלית כל חלק

ממנה תכלית אחת והיא לאהבת השם יתברך. וכבר הזהיר הנביא ע"ה ע"ז ג"כ ואמר: בכל דרכיך דעהו. וכבר כללו חז"ל זה הענין כולו בקצרה במלות מועטות מורה ע"ז הענין הוראה שלמה מאוד, עד כשאתה תבחן קצור המלות איך ספרו זה הענין הגדול והעצום כולו, אשר חברו בו ספרים ולא השלימוהו, תדע שנאמר בכח אלוהי בלא ספק, והוא אמרם בצוואותיהם: וְכָל מַעֲשֵׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם " (אבות פ"ד). אלה הדברים אינם דברים של ספרות, שאדם מביע על ידם איזה ציור, אשר גם אם הוא נשגב מאוד יוכל להיות רק גלוי זמני שציירה אותו רוחו לשעה, כאן יש מסירת החיים, עצמיות הנפש של האדם, שהוא מוסר לנו את מהות עצמותו. זהו הרמב"ם וזה כוחו הנפלא, כוחו לאלוהיו, אשר אהבו ואשר ידעו ואשר עבדו באמת בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו. ומכחה של אהבה תמימה ומושלמת זאת הופיעו כל הגדולות והנפלאות אשר האיר על ידם את מחשכינו באישיותו הכבירה ובספרותו העומדת לנס עולם. תארץ"תרצ"ה)

המהרש"א ז"ל

באור התלמוד וברורו התחלק מיום חתימתו לשתי מערכות. מצד אחד לקחה מקום בראש הכללת ים התלמוד לכל מקצועותיו ועניניו הרבים, בבקאות מפליאה, שנתנה את האפשרות להעריך כל סוגיא למשנה, לדייק ולהבחין את כל הקוים המשותפים והמבדילים ביניהם, ומתוך כך לחדור לעומק ההבנה ולהגיע לברור יסודי וכולל. וביחד עם זה באה ההתעמקות בכל סוגיא בפני עצמה, השקול הזהיר וההתבוננות החודרת בבאור הענינים במקומם. אחרי רש"י ותוספות נתיחדה שיטת למוד זו גם לגבי המפרשים האלה וחדושי הראשונים בכלל. נוסף על הדיוק בסוגיות התלמוד לשיטותיהן, באה ג"כ ההתעמקות בבאורי המפרשים האלה, בדיוק בכל מלה ובטוי, ובכל הרמזים הדקים והעמוקים הכלולים בהם, בהתאם לשתי השיטות הנזכרות. הגאון רבינו שמואל אידלש ז"ל האיר בחדושי ההלכות שלו אור נפלא על כל ארחות הפרשנות של התלמוד ומפרשיו. הוא הביא לידי מזיגה נעלה את שתי הדרכים הנזכרות, הידיעה הבהירה שבאה ע"י מצוי המדות של מרום פסגת ההכללה של התלמוד וברורו על ידי העמדת הסוגיות אלה לעומת אלה, שהאירו בזה הבונים הראשונים ז"ל, שסגלה לעצמו במדה גאונית נפלאה והתבוננות מעמיקה ומקיפה בקוי ההשוואה וההבדלה לכל פרטי פרטיהם, ביחד עם ההבנה החודרת בעצמיות הסוגיות שבתלמוד ובדברי המפרשים וגדולי הפוסקים במקום שדבריהם נוגעים לא רק להלכה כי אם גם לפרשנות, להארת הסוגיות וביאורן, שבזה הגיע לפעמים לידי עמקות פילוסופית תלמודית. למדרגה גבוהה זו הגיע הודות לישרות הנפלאה שבשכלו הגאוני הכביר שהקיף בסקירה כל כך עמוקה ומכללת את כלליות כל סוגיא עם כל דברי הפרשנים הקדמונים וגדולי הפוסקים, ומתוך עמקה של ההלכה מצה את התמצית הנוגעת לפרשנות. ביחד עם ההערכה הכללית והמקיפה דייק גם בכל הפרטים ופרטי הפרטים וגם בדיוקים הלשוניים של התלמוד וגדולי הראשונים. על ידי דיוק דק וקל שפך אור גדול על סוגיות שלמות. בדיוקים אלה הגיע לפעמים עד לידי ספירת תבות ואותיות. ביחד עם זה היה נזהר מאד בתקוני גרסאות. הוא השתדל ליישר את ההדורים על ידי התעמקות וחדירה לשרשי הסתירות והשוניים וחשיפת ההבדלים הרעיוניים, שגרמו לפעמים לגלוי אורות גנוזים בפירושי סוגיות סתומות. במובן זה יש השואה מרובה בשיטת למודו לשיטת רבינו תם ז"ל ב"ספר הישר". הודות לסגולות יקרות אלה נעשו חדושי ההלכות שלו לאוצר גדול לכל היגעים בתלמוד. הקבוץ הרוחני העצום הזה מפיץ אור לכל אחד לפי מדרגתו. הוא מאיר נתיבות לתלמידים ומגלה טמירין ואופקים חדשים גם לגדולי הגאונים. וכדרכו בהלכה כך דרכו באגדה. גם כאן בולטת החדירה למעמקים, לחשיפת אורות גנוזים, וגם כאן הוא בא מתוך דיקנות

ישרה וזהירה בפרטים לידי הבנה מקיפה ומכללת. בחדושי האגדות מופיעה ג"כ בכל זהרה ההתעמקות המוסרית הגדולה וחוש הקדושה הנשמטית העליונה העוברת כקו אורה בכל דבריו. ביאורו מכוון להאיר על ידו את התכנים המוסריים העליונים וכל אורות החיים הגנוזים באגדה, הישרת הלבבות מההדורים הפנימיים, התקרבות למקור המוסרי של תקון המדות בארחות חיי היחיד והצבור, ביחד עם דרישה צנועה על זהירות מחקור במופלא ומכוסה מהשכל האנושי יתר מהמדה הראויה לכל אחד לפי הבנתו וטהרת רוחו. באור מיוחד מאירה דבקותו בקדושתה של תורה והאמונה התהומית באין סוף, באורה האלקית הצפונה השופכת אור חיים נצחיים על כל מערכות ההויה כולה. תהד"כסלו תרצ"ב)

קדוש ישראל רבי ישראל סלנטר זצ"ל

הנני חושב שגם אלה שזכו להכיר את אחד מענקי הקודש, פנים בפנים, יהי קשה להם מאד לצייר את הקוים היסודיים שברוחם הגדול אחרי תקופה הגונה של סילוקם מאתנו, וקל וחומר שבעדנו, אשר רק מפי השמועה קלטנו זכרונותיו של אדיר הקודש גאון העולם הנפלא, פאר החסידות רבנו ישראל סלנטר זצ"ל, אשר זה יובל שנים נמלא, מאז נגזו ארון הקודש. עבודה קשה היא לכתוב גם איזה רישום, אשר יתאים לגדלותו, קדושתו ותפארתו. בכל זאת איני מוצא את עצמי פטור מלהביע מעט, מקוי הזוהר, אשר חדרו אל לבי מאז, מכל אשר הקשבתי ממקורות נאמנים שונים, על אודות החזיון הגדול הזה, אשר נראה לעיני דור שלפנינו, בחיי איש המופת הפלאי הזה, שהוא ראוי להתנוסס לנס דורים, להתבשם מבשמי נשמתו העליונה ורוחו הכביר הקדוש והטהור. והנה למרות שבמעמקי נפשו היה אחד מהאוצרות הגנוזים, וכל שאיפתו היתה להיות הצנע לכת, ובכל כוחו המוסרי העליון עמל שלא להתודע לרבים, ולהעלים את גדולת תורתו ועומק חכמתו, וקל וחומר את חסידותו, קדושתו וטהרתו, הנה למרות כל אלה, לא היתה שום אפשרות שאור נערב ונפלא כזה לא יתפרץ מתוך מעמקיו, וכל ישראל וביחוד גדולי הדור ואנשי הסגולה, ידעו נאמנה כי איש אלקים קדוש גאון הדור ופלאו חי בתוכם. גאוניות עליונה מתגלה לעתים, פעם בכשרון השכלי, ופעם בכשרון הרצוני. על פי רוב כל הגאונים מרעשי העולם בחדושיהם הנפלאים, ברק הכשרון השכלי הוא המתגלה בהם להפליא, כל אלה הקדושים הצדיקים והחסידים העליונים, שעומדים למופת בהדרת קדשם הנם אדירי הכשרון הרצוני, אשר נתקדש ונתעלה אצלם במדה נפלאה. אור עולם זה, זכה לשני הכתרים באורח פלא. גאון כשרונו השכלי הרעיש לבבות גאוני הזמן, אין קצה לתכונת חריפותו ובקיאותו, למרות מה שבעצמו, מטעמים ידועים לו, לא העלה על הכתב כמעט שום דבר מתגליותיו הנפלאות במכמני התורה, המעט מן המעט ממה שנמצא בכתובים ממנו, הוא עפ"י רוב רשמים נשמעים, כפי שנרשמו, כפי מדתו של כח הקבול אשר להשומע הרושם, בכל זאת לא נמחק כלל זכרון ההתפעלות אשר מלאה את חדרי הלב של גדולי גאוני הדור, מעוצם הגאונות הנפלאה של חלוקיו ופלפוליו, אשר נשאים לעתים בקהל שומעי לקחו, שכל הסגולות של גאונות אדירה נשתקפו מהם במדה נוראה; עומק השכל, בקיאות נפלאה ומדויקת, חריפות עצומה וישרות מכוונה, וכל היצירות הנפלאות הללו היו מתחדשות במהירות פלאית בכל עת הדרוש, רצוא ושוב כמראה הבזק. אך כל הרכוש הרוחני האדיר הזה, כל אוצרות הכשרון השכלי הנפלא הזה וכל הגאונות הנפלאה. כל החריפות והבקיאות המדהימה כל לב, היתה כולה מקודשת לשמים, כולה היתה עומדת הכן לעבודת השם יתברך בקדושה ובטהרה, עבודה תמה ושלמה לעשות רצון קונו בכל לב ונפש. הכשרון הרצוני, אשר היה מתאים בכל הליכות חיו עם הכשרון השכלי ומחובר עמו באחדות נפלאה בחיי קדוש ישראל זה, והעבודה עצמה בכל מלואיה בכל מעמקיה והרחבותיה היתה הנר המאיר את שבילי חיו, זכה וזיכה את הרבים במלא המובן של אומר הקדוש הזה.

הוא האיש הגדול אשר לבו היה תמיד ער לאהבת השם יתברך ויראתו לאהבת ישראל עד תמצית הנפש, אור התורה היה מאיר ומבהיק לפניו, אוצר של יראת שמים שיש לו להקב"ה בבית גנזיו: היה תמיד מחשיף לפניו מטמוני מסתרים והמון מחשבות, ושאיפות קדושות לאין תכלית; יראת השם יתברך ואהבתו עבודתו התמה והקדושה, טהרת המדות, בכל ענפיהן ושריגיהן הדקים והדקים מן הדקים, בקדושה ובטהרה נפלאה, התאחדו בנשמה הגדולה והקדושה הזאת, עם השאיפה להצדק החברותי שהיתה חיה וערה תמיד במרכזו, ברטט נורא וביראה חודרת עד תהום הנפש היה מדבר ומוכיח על החטאות שבין אדם לחברו, ובצער נורא היה מצטער על אשר מהן ישנן כאלה שבני אדם בכלל, ובניניהם נמצאים לצערנו גם אלה שהם הנם מהנזהרים במדה ידועה מעבירות שבין אדם למקום, שדשין בהן בעקביהן מפני חוסר ההכרה במדתה הטהורה של יראת שמים. הרעיון שהקיף את חייו כולם היתה להמציא את הרטיה הכללית, לתחלואי הנפש, לכל הסוגים, להמון הפשוט לפי ערכו, לאנשי המעלה, גדולי התורה, היראה והחכמה לפי ערכם. הוא התבונן כמה עמוקה היא מחלה של הסחת הדעת מהבקורת העצמית, מה שאנשים הנם טרודים, או בחיי יום יום החמריים, או בהטרדות השכליות שלהם, ואין משים על לב למצא את עצמו בסערת החיים, ומתוך כך הולכת היראה הטהורה ומתרחקת מתוך הלבבות. ומכח זה כל המדות וכל המעשים הולכים ומתקלקלים, והדור הולך ומתדלדל, וסכנה צפויה לעמדת התורה והיהדות האמתית ח"ו. אמת הדבר, שגם הקדמונים והאחרונים מחכמי המוסר עמדו על זה, וביותר בירר הדבר בטוב טעם החסיד רבנו משה חיים לוצטו זצ"ל בספרו "מסילת ישרים". שמפני כך היה באמת כפי המפורסם, חביב מאד הספר, ביחוד, על רבנו הגאון ר' ישראל ז"ל, ובכל זאת מצא הוא ז"ל ברוחו הגדול שיש עוד מה להוסיף בהטעמה, שלחכמת המוסר והיראה הדרושה מאד לפי המצב של הדור. וכיון שהכיר את החשיבות הגדולה שבהוספה שהוסיף שוב קבע בה מסמרות ומסר את נפשו עליה, והמשיך לתוכה את כל מעינות גאונותו ועמקי מחשבותיו התרומיות, ותוכן ההוספה היה מה שמצא שעם כל היתרון הנמצא בהשימוש של הלימוד בתורת המוסר, ובבקורת העצמית של האדם, שנתבטאה כרגיל בשם "חשבון הנפש", עוד הדבר צריך להקבע בנפש האדם, בתור קנין נפשי, ולצורך הקנין הנפשי צריכה לבוא התמדה רבה של חזרת הלימודים המוסריים והתלהבות נפשית מעמיקה ומלהיבה, ולשם כך מוכרחים לקבוע שעות ובתים מיוחדים שהלמוד בסגנון זה יהיה נרכש בו לרבים. כמו כל חדוש, מובן, שרבים התנגדו גם לחדוש זה, אבל הוא ז"ל בגאונו הנורא ובקדושת צדקתו עמד כחומה, להוציא אל הפועל את אדיר חפצו זה, ואורו לא נכבה מישראל ופעולותיו הגדולות הולכות הן ונשאות פרי. ומה שהדור צריך עתה, ביחוד, לדעת הוא, מה שנקדנו לעיל, שיחד עם תורת המוסר התעמקותה ולהבת אשה, נשא את לבו, להבליט ברבים את הצדק החברותי, את החומר המיוחד שבמצוות וחובות שבין אדם לחברו, שאין יסוד ליראת שמים ולטהרת המדות מבלעדם. על המדה המיוחדת של עומק החשבון של יראת השם, שהיא מביאה לידי התגברותה של מדת הצדק החברותי וביסוסו בעולם אשר עמד עליה בכל תוקף קדושתו, מעידים הם ספורים רבים ונאמנים ממקורים שונים בכל הליכות חייו, רבי הקדושה והטהרה, אשר ראוי שיתחבר ע"י ספר גדול ומקיף, ולזכר עולם יהיה צדיק. ומתוך ששאיפתו הקדושה והנאצלת להגשמת רעיונו הגדול היתה מיוסדת על הכרה גאונית עמוקה וחודרת, היא מתגלה לפנינו בצורה של שיטה פילוסופית אלקית מוסרית מקיפה, שגם משאת נפש שירית ההולכת ונוקבת עד תהומה של הנשמה האנושית קבועה בה, ומתוך כך הולכים פלגים שונים ונובעים, במשך הזמנים, מתוך שיטתו המיוחדת של אור ישראל זה. וכולם, כל המטפלים ומחזיקים באחד מן החלקים של הופעת אורו הגדול, מכוונים את לבם לתל התלפיות, למקור חיי הקדושה והאצילות המוסרית שהתחיל להיות הולך וזורם כנחל נובע מתוך רוחו הגדול והקדוש של רבנו הגדול, רבי ישראל סלנטר ז"ל. שאנו מוצאים את עצמנו, גם כעת, אחר היובל של גניזות אורו הקדוש בגנזי מרומים, עומדים ברעדה נוכח הזוהר העליון שנאצל

מנשמתו הגדולה, להאיר על ידו את אופק חייו, להעלות בו את אבוקת היראה השלמה, לישר בעולמנו את המסילה של הצדק האמיתי, אשר שרשיו מוכרחים תמיד להיות יונקים מהלשד החיוני של יראת ה' טהורה העומדת לעד. ויהי רצון שבמהרה בימינו יהיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה, להאיר את כל המחשכים, ולחמם את כל הלבבות המקוררים. ויקוים בנו דבר ד': "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ד' אלוקיך נותן לך". נדפס בחוברת זכרון להגרי"ס זצוק"ל "שערי ציון", ובספר ניצוצי אור להרב זסלנסקי)

ראש ישיבת עץ חיים הנצי"ב זצ"ל

בשימנו עין על מצב עמנו בארצנו בדורנו היתום, אז תפרוץ אנחה עמוקה מקרב לבנו לראות, כי המארה הגדולה הרובצת עלינו היא נטילת כבוד מבית חייו פנימה. עוד בדור העבר נמצאו לא לבד רבנים ורועי העדה, אך גם גבירים ובעלי עסק אשר הקדישו רובי עתותם לתורה ולעניני הכלל, היו חכמים רואים את הנולד ועשו כל מה שבחכם לחזק את עמודי הדת ואת מוסרות האחדות הלאומית בין בני עם מפוזר ומפורד, בעוד אשר בימינו, אבדו אנשי מעשה, אין מתעוררים בצדק לשובב נתיבות הכנסיה הישראלית וגם מראשי העם ומאשריו, עיני העדה ורבני הקהלות לא נראה כי ישימו לב אל עתידות הדת וקיומה בעתים הללו, להקדים רפואה לעם נגש ונענה אשר באו מים עד נפשוזו תורתו, עתה כאשר נר אלהים נשמת כנסת ישראל טרם נכבה ועוד לא פסה התקוה לתת להתורה תקומה בארצנו, רבותינו אלה יוצאים ידי חובתם באנחה או בפטפוטי דברים על ענינים שאינם לא מעלים ולא מורידים את כבוד היהדות בארצנו. בדור יתום כזה עלינו לחבב ביותר את היחידים השרידים, אשר מד' אמות של הלכה הם צופים ומביטים לאחריית הימים ובשבתם באהלה של תורה יעבדו עבודתם ברוב אונים ובהכשר דעת לקיום הכנסיה ונצחיות התורה בין בני בית יעקב יושבי ארצנו. בין היחידים השרידים האלה יתנוסס לתפארה הרב הגאון הגדול רב פעלים לתורה ולתעודה רבי נפתלי צבי יהודה ברלין שליט"א ריש מתיבתא בישיבת "עץ החיים" בית אולפנא אשר בוואלאזין יע"א, הבית אשר עד היום הוא האחד ואין שני לו כמעט, להעמיד רבנים תורנים בישראל וממנו יצאה אורה זו תורה אל רבים מערי המדינה. הגאון ר' נפתלי צבי יהודה נ"י הוא חטר מגזע ישישים בעיר מיר אשר בפלך מינסק, נולד לאביו הרב הנכבד רבי יעקב ברלין ז"ל בשנת תקע"ז ובהיותו כבן ארבע עשרה שנה כבר בא בברית הנשואין עם בתו של הגאון רבי יצחק ז"ל ר"מ בוואלאזין בימים ההם. עוד בימי נעוריו נראה, כי האיש הזה לגדולות נוצר, שקידתו העצומה, התרחקותו מכל מנעמי החיים, התמדתו הנפלאה והנטיה הישרה, להעמיק שאלה בכל מקצועות התורה, לנטות מדרך הפלפול העקום ולתור ולדעת את האמת הנכוחה בתורה, כל זה נתנו עדיהם, כי עתיד תלמיד חכם זה להיות למאיר נתיבות התורה ומישר דרכי הלמוד לרבים מבני גילו, ובימים ההם התאמצו כל תופשי התורה לשום כל מעינם בפלפולי הסוגיות בתלמוד, בחדושי גפ"ת והמהרש"א, אשר היה אז לעינים לכל הוגי התלמוד. הדרך הזאת דרך העמקות והחדוד הפלפולי היתה כבושה לרבים וגם חותנו הגאון הגדול שהיה נודע בישרת שכלו הבהיר שם לפני הרב הגאון נצי"ב את התורה הזאת, אך האיש הנעלה הזה, אף כי היה עוד עול ימים ולא מצא את לבבו נכון להתחרות בארז חותנו הגאון ז"ל, נטה בכל זאת מהדרך הכבושה לרבים ותחת הדיקנות היתירה שאין לה בעולמה אלא ד' אמות של ההלכה שהיא עסוקה בו, שם פניו אל דעת התורה שבעל פה במקוריה הראשונים ועל פי רוח הבקרת הישרה הטבועה בלבו הכיר את אוצר החכמה והאור הגנוז בספרי שני התלמודים וירבה לשקוד על תורת כהנים, ספרי וספרא והתוספתות, אבני קדש אלה, שהיו אבני פנה לבנין התלמוד הנאדר הבנוי לתלפיות. המחשבה הגדולה

הזאת, לעזוב את הפלפול המחדד את השכל, אך לא ימלא דעת את הנפש השוקקה לבא עד חקר העניינים הראשיים ויסודות התורה ולאחוז במשפט הבקרת ההגיונית ובחקר ספרי הקדמונים אשר מהם יתד ופנה לדעת יסודות תורה שבעל פה, המחשבה הגדולה הזאת אשר נולדה אז בלב הנציב לא מצאה מסלות בלב תופשי התורה בזמנו וגם לא הרגיעה רוח חותנו הגאון ז"ל, אך הוא באמץ רוחי לא שת לב לכל זה ולא הטה אוזן להמתלחשים עליו לאמר, כי עד נצח לא יראה אור בהיר בהתלמוד בלי אספקלרית המפרשים האחרונים. הגאון הנצי"ב בא לידי החלטה, כי רק בדעה נכונה את ראשוני המפרשים ועוד יותר את ספרי התנאים והאמוראים, כהת"כ, הספרא, התוספתא והאחרון הכביד התלמוד ירושלמי, אשר אותו עזבו רוב התלמודיים בזמנו, כי רק בידיעה נכונה בהספרים האלה נוכל לפתוח לנו שערי התלמוד הבבלי ולפתור כל סתום וחתום בסוגיות הש"ס. רבים ראוהו דרכי למודו כן תמהו על שיטתו החדשה ויוסיפו להתפלא על השקידה העצומה הדרושה לדרך למוד כזה, ובהיותו בן עשרים ושלוש שנים כבר ראה לבו הרבה חכמה ודעת בכל מקצועות תורה שבעל פה ואז החל לכתוב ספרו הגדול על הספרי" חמדה גנוזה עמו עד היום) למלאכה כזאת קרב רק אחרי אשר חש בנפשו, כי כבר הביא אל קרבו הבקיאות העצומה בשני התלמודים וביחוד בתורת כהנים אשר מקומות רבים בו מפיצים אור חדש גם על דברי הספרי, כדברי תורה העניינים במקום זה ועשירים במקום אחר. בימים ההם ונפש הגאון הנצי"ב ירעה לו בראותו, כי כל חבריו מעמיקים רק לדעת סוגיות התלמוד ע"י מפרשינו הרבים ומדברי אלהים חיים אשר בספרי התנאים בהתוספתות ושני התלמודים, המכילות וספרא וספרי יעלימו עיניהם, והנה נמצא לו אח בדעות ורעה אהוב בנפש גאון הדור רבי דוד לוריא זצ"ל הנודע עד היום בשמו רבי דוד מביחוב הנודע עתה לשם ולתהלה כאחד מטובי המבקרים התלמודיים מדור שלפנינו. האיש הגדול אשר עשה לו שם עולם בפירושו על פרקי דרבי אליעזר. הנצי"ב שלח איזה עלים למבחן מספרו על הספרי אל הרד"ל ז"ל. זה האחרון הכיר וידע כי דרך כוכב חדש על שמי היהדות התלמודית ויספר תהלתו בקהל רב, גם חותנו הגאון ז"ל ראה ונוכח כי ישר היה את חתנו, שם הגאון הנצי"ב יצא עתה לתהלה בארץ ומני אז ועד עתה הנהו כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק וחדשים לבקרים יביא את פרי מחשבותיו מנחה להספרות התלמודית. בשנת תרי"א מת הגאון הצדיק ר' יצחק זצ"ל חותנו ותושם משרת ראש הישיבה על שכם חתנו הבכור הגאון ר' אליעזר יצחק ז"ל וגיסו הגאון הנצי"ב נ"י היה לו למשנה. ראש הישיבה הג' רא"י היה איש ידוע חולי ואיש מכאובות וכבד עליו לנשוא העול הכבד של הנהגת הישיבה ובשנת תרי"ד נאסף אל עמיו והגאון הנצי"ב לקח אחרי כבוד להרביץ תורה בישראל בבית אולפנא של הגאון הגדול רבי חיים מוואלאזין זצ"ל וברוב עז והדר כהן פאר במקדש התורה, ויגבר חילים לתורה ולתעודה ותהי ראשית עבודתו לחזק סדרי הישיבה ולהרים דרכי הלמוד לאמתה של תורה, נגד הפלפול העקום. ביחוד שם לבו להרחיב ידיעת התורה והבקיאות בספרי קדמונינו. בין גאוני ארצנו הוא כמעט האחד אשר שם לבו אל ספרי התנאים הראשוניים ספרא וספרי ומכילתא, המה השתות שמהם הושתתו שני התלמודים, כאמור למעלה גם התבונן על דרכי הקדמונים הגאונים שהיו קרובים בזמן אל חתימת התלמוד כרב יהודאי גאון, רב אחא משבחא ורבינו האלפסי, הוא שם לו למטרה להפיץ אור על דבריהם ביחוד במקומות שמביאים דברי התלמוד בחלופי גרסאות או השמטות אשר בדבור אחד פושט הענין את צורתו הראשונה ומקבל צורה חדשה ורבים מהפלפולים נהיו כלא היו ויפלו מאליהם. ראשית עבודתו היתה להאיר עיני המעינים בהלכות גדולות ששנה לנו רבינו הגדול הרי"ף ז"ל ויגל אוצר חדש מחלופי גירסאות, אשר עין רואה תעידם כי כן היתה כונת הרמב"ם בהשמיטו כמה עיקרי דינים, מצד הנוסחאות בתלמוד שהיו לפניו כמו לפני הרי"ף, אשר בעקבותיו יצא. על פי דרך הבקרת הזאת נתבטלו מאליהם תלי תלים של פלפולים על הרמב"ם, אשר כרובם המה הררים תלויים בשערה דקה. הרעיון הזה רחף לפני רבינו ריש מתיבתא דעץ החיים בחבורו "העמק שאלה" על שאילתות דרב אחאי, אשר בדרכו הפשוט והישר דלה פנינים מים התלמוד

בעזרת שקידתו על הספר הקדמון הזה. בשמעו כי בהביבליוטיקה הקיסרית בעה"מ יש שאלתות דרב אחאי ישן נושן בכת"י לא נח ולא שקט עד אשר בא לעה"מ ובעזרת הרב החכם הגדול ד"ר הרכבי נ"י השיג את הספר לקנין עולם ויגל חדשות ונצורות בחלופי הנוסחאות שבין השאליות בכ"י ובין הנדפס. בעת ההיא כתב גם כן ביאורו על התורה, אשר גם בו היתה לו האמת לקו והבקרת הנאמנה למשקלת ויישר דברי חז"ל עפ"י הדקדוק בסגנון מליצת הכתוב. אך בכל עבודתו בתלמוד תורה היה בכל העת ההיא בעל מעשה ויט שכמו לסבול עול העבודה בהנהגת הישיבה וירבה את הכנסותיה ויתמוך תמיכה רבה את בני העניים, אשר מהם תצא תורה, וה' הופיע על כל עצותיו, כי נתוספו ספסלי בני מדרשא ומספר התלמידים עלה לארבע מאות איש (כן ירבו), גם הרגיל אותם לשנן פרשה אחת בכל יום מפרשת השבוע ויער אזנם למוסר לדעת איך ללכת נגד החיים, לבל ירום לבם על אחיהם, התאמץ להשריש בלב תלמידיו אהבת האומה וחבת כנסת ישראל, וברוחו חנך גם את בנו אשר יפה כמו כח האב הגאון הגדול ר' חיים ברלין שליט"א אשר כהן מלפנים בכהונת הרבנות במאסקווי, ועתה הוא שוכן כבוד בעיר ביאלא בתור איש פרטי, כי חננו ה' בעשר ואיננו משתמש בתגא, ועזר גדול בהנהגת הישיבה להגאון הנציב שליט"א היה לו חתנו הגאון ר' רפאל ש"י וחתנו השני הגאון ר' חיים בנו של הגאון הגדול והחריף הנודע הר"ר יוסף דוב סאלאווייצ'יג שליט"א אב"ד בבריסק דליטא. זה השני יציע שלש פעמים בשבוע שיעור בסוגיות הש"ס ורבים יתפלאו מאד על סגנונו החד ועם זה הולך למישרים בדרכי ההגיון והסברא הישרה. בשנה העברה הוציא לאור הגאון הנצי"ב פירוש על שיר השירים בדרך הפשט וכתוב במליצת ישרון בסגנון נעים ונחמד. בקיץ התרמ"ו יצאה אש ותאכל את כל העיר וואלאזין עם בית אולפנא לישיבת "עץ החיים" אז כמעט נפוץ העדר, אך לב הרועה הנאמן הנהו עשוי לבלי חת ולא התרפה ביום צר ובשלשה ירחים הקים בית האולפנא על תלו. בעת ההיא הראה את כל כביר כח לבו, כי לא פנה אל עניניו הפרטים ואל רכושו אשר הלך תמס, כי אם שקד על פתחי נדיבים ויחזיר עטרת התורה ליושנה. הגאון הנצי"ב הוא באמת דורש השכלה נאמנה וחפץ בכבודה של תורה שהרב הרועה עדר ה' יהיה איש בעל מדות תרומיות ובעל נימוס וידיעת התבל במדה נחוצה לתנאי החיים, ביחוד שידע שפת המדינה. ואם יתנגד לקביעות עתים ללמודי חול הוא מיראתו שלא יעשו התלמידים השכלתם קבע ותורתם עראי בכל זאת עשה תקנה גדולה שאלה מהתלמידים שכבר באה דעת התורה אל קרבם וגם התחוללה דעתם עליהם יקבעו עתים מזומנים ללמודי חול בתא מיוחד ועפ"י הדרכת מורים מובהקים גאוננו הנצי"ב שליט"א הוא המחזיק בכל כהו בהרעיון הנשגב של ישוב ארץ הקודש, כמה פעמים יצא לדבר ע"ד קדושת הדעה הזאת במה"ע לב"י ומי יתן וירבו רבנים ומורים כמותו בין בני ישראל אשר בארץ רוסיא כהגאון הזה אשר זה ארבעים שנה הוא ככהן גדול משמש בכהונת התורה בישיבת עץ החיים "וה' האוהב השערים המצוינים בהלכה יאמצהו ויחזקהו להשלים כל חפצו ודור לדור יביע תהלתו כרב בעל תלמוד ומעשה כאחד.

גדול וגבור ר' שמואל מוהליבר זצ"ל

נאמר בשמואל: ונתת לאמתך זרע אנשים, זרע ששקול כשני אנשים". ברכות לא:)

בתוך השדרה הרוחנית שלנו, בתוך השדרה של גדולי התורה וגאוניה, ישנם שני סוגים של גדולים: גדולים סתמיים, בלי כל שם לוויי וגדולים גבורים. ואולם אנחנו, אשר דלדוליה של הגלות הארוכה והממושכה לקחו ושללו מאתנו את הטעם הטוב של הדר הגבורה, אנחנו הננו מסוגלים יותר להבין את הערכתם של הגדולים הסתמיים, או לכל היותר את ערכם של אלה הגדולים אשר צד הגבורה שלהם איננו כלום ואיננו

ניכר בעליל, אבל קשה לנו להבין כראוי את ערך גדולתם של הגדולים הגבורים; אנחנו, ספוגי הגלות, כיון שאנו באים להסביר את ערכם של הגדולים הנאזרים גם בגבורה, את אלה הגדולים "אנשי החיל" שכל היותם והנהגתם מלאה גבורה גלויה, את אלה הגדולים שיש בהם גם בהתגלות מתוכן החיים והגודל הקדמוני של הזמן אשר "גאותם של ישראל" עוד לא נטלה מהם "ונתנה לאומות העולם" הרי אנו מתלבטים מאד בדרך הערכתם של הגדולים האלה מתוך הסברה טבעית תמימה. הגדול יכול להיות גדול בתורה, בעל בעמיו, נכבד בעדתו וגם גדול בדורו גם אם לא בא למדתה של הגבורה. בלבו של הגדול הסתמי אין זרמים שונים שולטים; הוא איננו מוצא את עצמו כי אם במצבו של מלך על כסאו או לכל היותר של מלך במדינה, אבל לא במצבו של מלך במלחמה. המצב האחרון, זהו כבר מצבו של גבור, והגבור הרוחני זהו איש הלב, ו"הלב בנפש", כ"מלך במלחמה" (ספר ידירה). כשנפשו של אדם מוצאת לה ספוק בתפיסתה של החיים הרוחניים, בשורה אחת מיוחדת ומאוחדת, בצורה שיש בה אמנם עושר גדול וון רב והיא כוללת ומקפת אמנם הרבה פרטים וסעיפים, מכל מקום מאחר שכל הפרטים והסעיפים הללו הם הולכים על כונה אחת ורוח אחד, אפילו אם יגיע האדם בצורה זו למדה של גדלות וגאונות איננו צריך לקרוא לעזרה את תוכן הגבורה בעבודת חיי הרוח שלו ואיננו צריך להצטיין בתור גבור בעבודתו מאחר שהיא מרוכזה בתוך סוג אחד, וצורה אחת ותכונה אחת להם. ואולם במצב נפש, כששני סוגים שונים של תפיסת חיים מוצאים להם מקום בלבו של אדם, שני סוגים שסבות שונות גרמו להם להיות מרוחקים זה מזהאז על האדם להתאזר בגבורה כדי לכבוש את כח האיתנים הזה עד כדי לאחד את הזרמים השונים האלה שיהיו שניהם הולכים למקום אחד ושיתארגנו יפה יפה בלב אחד ושניהם בבת אחת יתמלאו במדה הראויה והמתאימה. ושני סוגים של תפיסת חיים רוחניים מוצאים להם מקום גם במהלכם של חיי אומתנו, מצד אחד תפיסת החיים הרוחנית הקדמונית המתגלה לפנינו מתקופת ההוד והזוהר של האומה, מימי השלוה, הפריחה, העוז והשיגוב המלאים הדרת קודש ורעננות של חיים, ומצד השני הולכת ונמשכת בנו תפיסת החיים של תקופת השברון והדכדוך הכללי, שאמנם הגבורה הרוחנית המסתתרת אשר סללה לה מסלות בקרב ימים זועפים של חיי קדושה ושל זהר וטהרה היא עולה למדרגה עליונה מאד ועושר הגדלות של היצירה הוא נפלא לאין חקר, אבל תפיסתם של חיי גדלות אלו היא תפיסה שגדולתה מונח בשברונה וגבורתה בחולשתה בבחינת "והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף". ואלה מבני העליה של האומה, הגדולים שבתוכנו שהם מוצאים להם ספוק בתפיסת החיים השניה המתאימה לעם עני ודל אשר גבורתם הגלויה נשתה, הם המה הגדולים שאנו קרובים להבין את רוחם. אבל כשאנחנו באים להעריך את מהלך הרוח של גדול הדור ואחד הגאונים המפורסמים ששלטו בלבו שתי תפיסות החיים הללו גם יחד וברוח של גבורה שלט על מהלכי הרוח השונים, שם שלום במרומו ונשאר עובד נאמן בשתי המחנות של תפיסות החיים השונות כ"כ זו מזואנו באים להחליט כי זה הגדול הוא גדול נאזר בגבורה, גדול וגבור יחדיו. ודוקא לגדולים גבורים כאלה צריכים אנו להציב ציונים ולהסביר את ערך גדולתם וגבורתם כדי שלא יהיו יותר מדאי כ"צלוחית של פליטון המוקפת צמיד פתיל" וכ"הדס במדבר" שאין הקהל נהנה מריחם הטוב, ואין אדם סופנם ומחשיבם לפי גדולת ערכם באמת. ומסוג גדולי ישראל אלה היה הגאון רבי שמואל מוהליבר זצ"ל. מפעולותיו הגדולות הידועות ומפורסמות ומשאיפותיו וארחות חיו האצילים שנתגלו לי עוד בימי נעורי ושנתחוורו לי עוד יותר אחרי שנזדמן לי להפגש אתו בשנת תר"ן בערך במרחץ דובלין ברוסיהעשה עלי האיש הגדול הזה רושם של גדול גבור, של רב פעלים המושל בשני זרמים של חיים ומשקיע בכל אחד מהם את כל תשומת לבו, את כל נפשו ואת כל כשרונותיו. מצד אחד: רב גאון גדול מלא תורה ומעשים טובים, מחמיר על עצמו במילי דחיסדותא, גם בדברים כאלה שרבים וגדולים נהגו להקל בהם ומצד השני: נפש רעננה מלאה עוז וחיים וצופה צפיה עמוקה לתשועתם של ישראל באופן מוחשי בהיר, לגליות ישראל שישובו, לארץ ישראל שתשתכלל ולהרים ובעות, לאפיקים ולגיאיות שלה,

שיהיו פורחים בכל זיום והדרם ולהוד גבורים ותפארת קדושים שיאירו יחד על דור בנינו, בארץ הצפיה והתחיה; בתוך לבו הרחב של רבי שמואל היתה חיה תמיד ההכרה הברורה כי אנחנו כלנו חייבים לעבוד בעד שני זרמי החיים הרוחניים שלנו גם יחד, ומתוך הכרה זו היה ממשיך את העבודה החיה הקדושה הזאת לאחד ולשלב את שני הזרמים ולמזגם יחד מתוך גבורה פנימית ומתוד ידיעה סודית כזאת אשר חוננו בה יראי ה' האמתיים אשר עליהם נאמר: "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם". לזכר עולם יהיה צדיק ולדורות מוכרח זה להכתב, למען ידע דור אחרון בנים יולדו כי שני זרמי חיים מלאים אוצרות הון רב ישנם בקרבנו: הזרם האחד, זהו זרם החיים אשר סגלה לה האומה הישראלית בגבורה נפלאה, במשך ימי נדודיה הרבים, במשך תקופת הגלות הנפלאה בדלדולה החצוני ובגבורתה הפנימית, זוהי תקופת הדלדול הלאומי המעולפת בלבוש של רפיון ושל חולשה, אבל כחה פנימה איתן ונפלא הוא, זרוע ה' שמה נגלתה ונשמת הוד מלכות וחכמת ישראל סבא על ידה היא מתבלטת; וזרם החיים השני זהו הזרם עוד מהתקופה הקדמונית, מימי הנוער של האומה מימי החוסן והזיו ושאיין אנחנו אסירי עוני מסוגלים להציץ אל יפעת התוך שלו בטהרתו הנותן לנו את הוד גבורתו כי אם ע"י ההשתמשות שלנו עם כל הרכוש הגדול של אוצר הנפלא אשר לזרם החיים של הגדולה שאינה מתגלה במעטה של גבורה כי אם היא מסתתרת בחולשה ורפיון מתוך קללתו של אחיה השלוני: "והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים" שהיא באמת טובה מברכתו של בלעם הרשע שהמשיל את ישראל לארז. הקנה המתנודד והנכפף מכל רוח מצויה כיון שנשתתקו הרוחות הריהו נשאר עומד במקומו חסון בשרשיו המרובים והמשורגים היונקים מלשד פלגי מים רבים (סנהדרין ק"ה); ואולם אשרי האיש שהצליח להגיע למדרגה של "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה". הארז שסגל לו את כל סגולותיו של הקנה אחרי כל הרוחות החזקות שסערו עליו ממזרח, וממערב, מצפון ומים, והוא נשאר עומד בגאון חסנו, ארז זה יש בו מברכת צדיקים אשר רק ברכה ולא קללה בו. שני הזרמים האלה אשר רק יחידי הסגולה של גדולי גבורי ישראל הצליחו לאחדם לחטיבה אחת ולשלוט בהם בגדלות ובגבורהצריכים גם אנו להשתדל ולמזגם יחד בצורה תרבותית מעשית, ואז נדע כי לא לחנם הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות; אז ידע כל העולם כולו כי הרבה יותר מן הרכוש הגדול שהוצאנו אתנו ממצרים אנו עתידים להוציא מתוך שעבוד מלכיות בעזרת עבודתנו הצנועה והמסתתרת בתוך חתולי רפיון וחולשה חצונית, זאת העבודה שעבדנו במשמרת היהדות ובהפרחתה של תורה במשך ימי הגלות המרובים, במשך דורות ותקופות שזרמי חיי גבורה גלויה וחצונית היו חסרים לנו ואז נדע איך להעלות אל מרומנו את רוח האיתנים של גבורת החיים אשר בתחיה הלאומית ההולכת ומפעמת בקרבנו "והיה כגבור אפרים, ושמח לבם כמו יין, ובניהם יראו ושמחו יגל לבם בה'". וכדי לשמור את משמרת הקודש ולתמם את שני החזיונות הגדולים: חזון הגלות וחזון הגאולה גם יחד, שמהרכבתם המזגית המתאימה תצא לנו נשמתה של התחיה הלאומית בכליל הדרהישמשו לנו זכרונותיהם של גאוני ישראל, אלה הגדולים הגבורים אנשי השם, יחידי הסגולה, כרבי שמואל מוהליבר וחבריו שהם המה, מתוך מלחמות פנימיות רבות ועצומות שהן הרבה יותר קשות וכבדות מכל מלחמה חצונית יצרו לנו את זיו נשמתה העדינה, החסינה והאצילה של התחיה הלאומית שלנו; וע"י הופעתם של פרצופי הגדולים הגבורים האלה אשר ברוח ממוזג בגבורה נשמית רבת ערך מצאו את אבן הראשה אשר לתחיתנו הלאומית, את האבן האחת אשר עליה שבעה עינים ואשר לפניו כל הר גדול למישורנמצא שוב את המסלול והדרך לפנינו לעבוד את עבודת ה' וישראל עמו כימי עולם וכשנים קדמוניות. ספר שמואל"י,

תרפ"ג)

ה"חפץ חיים" זצ"ל

קרוב לשני יובלות האיר בעולמנו אור יקרות, אשר רק הדורות הבאים יוכלו לפרט את פרטי הנגוהות אשר הופיעו עליו מזיו הקודש של עמוד אור זה, זה היה הגאון הקדוש רבי ישראל מאיר הכהן זצ"ל, שנלקח מאתנו, לדאבון לבנו, ביום הכ"ד לירח אלול בשנת תרצ"ג שעברה. דורנו השקוע בסכסוכי מפלגות ובענינים חומריים יותר מהמדה הדרושה להערכתם של ענינים אציליים ופעולותיהם בחיים, אינו מוכשר בנקל להעריך מה גדולה היא ההשפעה הנפלאה של גוף קדוש ונשמה קדושה זו על החיים של הדור ההוא ומתוך כך אינו יכול להעריך מה הוא הערך של ההשפעה העתידה להיות נקלטת בחיים העתידיים מאוצרות הקודש אשר השאיר ברכה אחריו בספריו וביותר ברשימת חייו הקדושים והטהורים. זאת היתה נפש מהנפשות היותר מתוקנות. נשמה שהיא שקויה כולה מלשד גן עדן העליון שאין לה בעולמה כי אם החפץ הטוב היותר עדין והיותר קדוש שכולו כלול הוא בקשר המוחלט של החיים רק כדי לעשות רצון קונו, לעשות נחת רוח למי שאמר והיה העולם, על ידי הרמת ערך החיים היחידים של עצמו, ועל ידי הרמת החיים הכלליים של עם ישראל כולו. זה היה כל התוכן של חיי הפלאות הקדושים אשר להאיש הגדול הזה, ענק הצדק והחסד. חפץ פנימי להועיל אל הכלל, לזכות את הרבים זה היה קבוע בנפשו בתור עמוד החיים שלו. הלב הקדוש והטהור הזה נצבט ממש מרוב צער כאשר חש בחושו הבריא, את האומללות שבחיים. ביחס להפקרות הנוראה השולטת בחיי החברה בנוגע להאיסורים החמורים שבתורה הנוגעים לטהרת הדיבור ואיסורי רכילות ולשון הרע ביחוד, ולא היה מוצא מנוח בנפשו עד אשר עלה בידו ליצור את יצירתו הקדושה הראשונה שעל שמה נקבע שמו הגדול לדורות הוא הספר המקודש "חפץ חיים" הכולל הלכות איסור לשון הרע ורכילות לפרטיהם באופן מעובד ומדויק עם מבוא נפלא ורב ערך וכולו הוא הלכות פסוקות מבוססות על יסודות חזקים ממקורות התלמודים הבבלי הירושלמי התוספתא הספרא והספרי ודברי הראשונים עמודי ההוראה ועם זה ביאור ערוך במשא ומתן ישר להראות את המקורות שמהם שאב את כל דבריו על פי יסוד ההלכה. לא הלך בענין זה המכאיב כל כך את החוש המוסרי לסגן את הדברים בצורה של הטפה מוסרית כי אם הכל העמיד על יסוד ההלכה המאוששת. רק במקומות מעטים מאד נמלט מהלב הקדוש איזה ביטוי מוסרי נגד העיוות הלשוני הנהוג בעולם לדאבוננו הגדול. אמנם זמן הגון אחרי אשר כבר נתפשט הספר הקדוש הזה בכל חוגי התלמוד ההלכותי מצא לו לנכון לפרסם גם כן ספר מוסרי מלא מוסר טהור תורת אמת ויראת שמים ברורה שהוא מיוסד בעקרו על הצד המוסרי הטהור של הנקיון הדבור זהו הספר "שמירת הלשון" שכל הגה ממנו מזכירנו את קדושת בעלי המוסר הקדמונים גדולי הנשמה גאוני וצדיקי הדורות. קדושת החסד שהיתה כל כך מושרשת בלבבו היא שגרמה לו לחבר את הספר המצויין "אהבת חסד". ממש כאותו הצביון של הספר חפץ חיים. הלכות קצובות ברורות ומאוששות על כל ענפי החסד. גם הוא שולחן ערוך מדבר בקצב הלכותי מדויק ויחד עם זה חבר ספר מיוחד בתורת המוסר של החסד. בהמשך הזמן התחיל לשים את לבו על מצב היהדות בעולם בכלל. היהדות הרוסית ביחוד במדינות ליטא רייסין וזמוט ופולניא היתה מבוססת לפי הערך, אבל אז התחילה הנדידה ביחוד לאמריקא, לבו פחד מאד לשלומה של היהדות במקומות הרחוקים אשר הישוב היהודי לא נסתדר שם עדיין ובבינת לב מיוחדת נודע לו כמה גדולים הם הנסיונות להמהגרים החדשים בנוגע לשמירת יהדותם במילואה. לשם כך הופיע ממנו הספר "נדחי ישראל". כולו מלא הלכות מפורטות הדרושות לתשומת לב מיוחדת לפי תנאי החיים החדשים של הקבוצים המתחדשים במרחק והתעוררות לבבית טהורה ההולכת כנחל עדנים, מלא אהבה לאחיו, אהבה לחייהם החומריים והרוחניים לחזקם ולעודדם ולמלאם אומץ רוח להתגבר על כל המכשולים ולהגן בכל עוז על שלמות יהדותם. והעין הטובה והקדושה הזאת חדרה לראות את הנעשה במחנה הצעיר ובמורי ישראל אשר נלקחו לצבאות הממשלות והם מוכרחים שם לחיות חיים רחוקים מכל המהות היהדותית והם צריכים הדרכה מיוחדת

באיזה אופן להעמיד את היהדות גם במצב של לחץ והכבדת עול זר הרודה בהם בחזקה ולשם כך חבר את הספר "מחנה ישראל". ובכל משך הזמן הקשיב את הד החיים הישראליים המלאים על פי התורה והמצוה שהם חיי היהדות הקבועים התמידיים, שהנם רשומים לפרטיהם בחלק השולחן הראשון לארבעת חלקיו שהוא חלק אורח חיים. והוא מצא שעם כל מה שנעבד החלק הזה ונתפרש לפרטיו על ידי גדולי הדורות שעסקו בו בכל כך קביעות עדיין הוא צריך ברובי פרטיו בירור והכרעה. ולשם כך חבר את ספר "משנה ברורה" ו"ביאור הלכה" על שולחן ערוך אורח חיים שגם הוא קבע לו כבר נחלת עולמים בתור ספר פוסק מבוסס שהלכה כמותו בכל מקום. ובלב הטהור הזה פנימה בערה אש קודש תמיד. צפיית הישועה השלמה, גאולת ישראל היתה חוזק רוח קדשו בלא הרף, וכאשר תבא הגאולה במהרה בימינו ויבנה בית המקדש הלא אז צריכה היא כל תורת הקדשים להיות ברורה ומחוררת ובפרט אצל הכהנים. והלימוד הזה בצורתו ההלכותית המחוררת ראה אותו הצדיק שהוא עזוב מאד, על כן נטה את ידו הגדולה וחבר את הספר הענקי לקוטי הלכות על סדר קדשים כולו בכל סעיפיו, גם במסכתות של סדרים אחרים שישנם שם הלכות השייכות לעניי הקודש והמקדש כמתכונת הלכות רב אלפסי על התלמוד בחלקים הנהוגים גם בזמן הגלות ובחוץ לארץ. ויחד עם זה יצאו ממנו עוד ספרים ומחברות רבים שביחד עולה מספר ספריו לארבעים ויותר. והופיע על ידו גם כן ספרים גדולי ערך שהיו ספונים בכתבי יד, ועם זה ידיו היו נטויות עד ימי הזקנה המופלגה ועד בכלל לכל דבר החזקת התורה שבה היו כל מעיניו, ובזריזות של נוער נסע במהירות מיוחדת לכל המקומות אשר נועדו לחזק בהם ע"י מפעלים ואסיפות את עמודי התורה וחזוק השייבה. אלה הדברים הנם רשמים קצרים וקלים מאוד מחיי איש הפלאות אשר זכינו להקביל את פניו הקדושים ואשר הדור כולו היה משפע באמת מקדושת חייו ומטהרת מדותיו הנאצלות. ובעוונותינו הרבים נסתם בעדינו האור הגדול הזה. ושמשה של היהדות הטהורה שקעה בהלקח מעל ראשינו עטרת ראשינו הגאון הצדיק הנורא ז"ל. יהי זכרו ברוך ונשמתו תהא צרורה בצרור החיים להמליץ טוב בעדנו ובעד כל בית ישראל להביא לנו את גואל הצדק במהרה בימינו, אמן.

ההד "תרצ"ה

השבת

מצוות הזכרון. כמה עז וגבורה יש בהן לאמץ את הרוח הלאומי, כמה הוד ותפארת יש בהן לשכללו ולפארו, לחבבו ולעדנו בלבות כל בני עמנו, כולם הם אותות היסטוריות מלאות יופי וחיים. וכל פרטיהם ודקדוקיהם הרבים, וכל המון הלימודים והדקדוקים שיש בהם, עד שרחבו ונסבו לחכמה רבה מעונפת ופוריהכמה רב כחם לשפוך רוחם הלאומי והנהדר על העם הזה, החי ברגשות קודש השפוכות על פני כל תולדתו הנפלאה. כשם שהמעשים פועלים את פעולתם הלאומית, כן הלימודים, שנוסדו דוקא על התכונה הנפלאה של המון הדיוקים המכוונים, מפתחים את הרגש הלאומי, ביחד עם התפתחות השכל והחריצות, ועוד ביתר שאת מהמעשים עצמם, וכדברי חז"ל: "תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה". התלמוד מבאר את הסדר והמשטר המעסיק את השכל של חכמי העם על ידי דקדוקי הדינים שיש בתכונת אלה המצוות, קובע את הידיעה הנאמנה כמה רב ורם הוא ערך הרוח הלאומי וכמה שוה הוא להשתדל על הפצתו וקיומו. הפרטים הרבים באמת הם מתוארים במחוגה אלהית, לפי ערך רוח העם והרושם שצריכים לעשות אלה הדברים שחיי הכלליים, חיי רוחו וקיומו תלויים. ע"כ כולם צריכים להיות חביבים, כולם צריכים להיות אהובים, לפי גודל האהבה אשר ירחש לבנו לעמנו האהוב ולרוחו הכביר. השבת! כמה

לאומיות רעננה יש בשמירתנו ובקדושתנו! הזכרון למעשה בראשית, הזכרון המורה כי לתעודה ולכונה של האושר וההשתלמות נברא העולם, ושד' האחד ברא את כל הנמצא, וממילא מובן שהוא לתעודה רמה ונשגבה, אשר אנו מכירים אותה בתור סידור חיי המין האנושי כולו ע"פ דרכי האהבה והאחוה, וכדי להביא את תכלית נשגבה זו, נבחרה האומה האחת המסוגלת לקבע בה סדרי החיים כולם ע"פ חפץ ד', באופן שישתדל רוחה לחיי האהבה והחסד להיות למופת לכל העולם. זכרון למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים. בזכרון למעשה בראשית אנו מכירים התעודה הכללית שהיא כמרכז לתעודתנו הפרטית, ובזכר ליציאת מצרים אנו מכירים את תעודתנו הפרטית, תעודת לאומנו, וחובתנו הקדושה לסדר דרכי חיינו על האופן המביא שלום ואהבת אחים בעמנו, עד שנהיה ראויים לברכת ד' על תעודתנו. השיווי הנפלא, שמביא אהבה נאמנה בטבע, שיווי המעשים שמביא את שיווי הדעות, כמה הוא בולט ומורגש בשביתת השבת לכל חוקותיו ופרטיו. כמעט כל פרטי דרכי החיים כולם שוים הם בכל האומה הישראלית באין הבדל בין איש לרעהו ביום הקדוש והנערץ הזה. בהיתר המלאכה אמנם מתבטל חק השיווי של הפעולות, אולם באיסור המלאכות כולם, הננו משקיפים על כל העם כעל איש אחד גדול, כחברים ורעים המתעלסים באהבים במסיבה אחת שכל אחד משתדל להשוות כל הליכותיו להליכות רעהו כדי שימצא ממנו קורת רוח. ובאמת הבט נא אל הפעולות שכל עדת ישראל כולה תפעל ביום השבת: התפלה, הקידוש, הסעודותמה רב כח השיווי הנפלא הזה להרשים אהבת משפחה בקרב העם הגדול הזה. אשר גדולתו הוא כחו הפנימי לאהבתו הנאמנה הרשומה בתוך חיי הפנימיים. כמה אהבה לאומית ורוממות הרוח יש בשמירת שבת כהלכתנו! כמה פועלת השמירה הזאת לרומם את יקרת ערך האומה בלבב בניה, בהיות הזכרון חי בינינו, כי לאומנו הוא העם הנושא את התעודה הזאת של שכלול רוח האדם ועלמו האמיתי. ואמנם היכול בן אדם להכיר ולרדת לסוף עומקה של ההכרה הזאת? היכול אנוש קצר רוח להשוות בלבבו ערך הדבר הגדול הזה של חיי השלום האנושי, וכמה גדולה היא החובה וכמה קדושה היא המשמרת של כל ההכנות הדרושות להפיק התכלית הנשגבה הזאת?! המלה האחרונה של כל רוממות וכל תעצמות, היא באמת רצון ד': אם יודעים אנחנו את רצון ד', כי הכל הכין לטובתנו האמתית, אם יודעים ומכירים אנחנו כי הטוב האמיתי הוא הטוב הכללי הוא רגש היותר נעים ונחמד המושג לנו. אמנם הדרך ההיא ארוכה מאד. רוח בני האדם עמוק עמוק הוא, וההכשרים לשכללו דורשים עצת ד', שהיא כל הליכות התורה הלאומית מורשה קהלת יעקב. אבל האם יכולים אנו ליתן לו את כבוד ערכו האמיתי? לא בהשערות ולא במליצות נודיע את ערך הכבוד האמיתי הראוי לרחוש להדברים שהם מכשירים את רוחנו הלאומי, כי כח השערתנו כאפס, ומוצא שפתינו ילבט להגיד את רום תפארת התעודה הזאת אשר לעמנו. רוממות נפש אמנם אנחנו מרגישים לכל פועל טוב אבל רק לתשועה של נפש נכאה אחת. אולם להרגיש ערך הרוממות של ההכנה הטבעית, לשכלל את רוחנו הלאומי, כדי שייגיע למטרתו ואשרו, למען יפיק תעודתו ביחש האנושיות כולהעל האוצר הנשגב הזה עניה היא דעתנו לתת ערך! רק בהראותנו בפועל, עד כמה אנו חרדים לקיים את כל הדברים המתחשים ליסד את תכונת הרוח הלאומי בנו, בקיימנו אותם באהבה ובחבה לכל פרטיהם ודקדוקיהם, בשימנו לב למלאותם, לפי עומק תכונתם, ולשמור את רוח העם מחלל קדושתם כל אלה יצירו בנו רק קצת מרוממות הרגש הנשגב שצריך להיות לקראת כל השתתפות של תכלית המרומם הזה שהוא יסודו של עולם. הלימוד וההתבוננות, הדרישה והחקירה של כל הפרטים והענפים, כמה יקרים הם ופועלים את פעולתם הנפלאה, לדעת מה אדיר ונשגב הוא התכלית היוצאת מכל אלה! איסורי המלאכות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים שבהם, סייגיהם וגדריהם, והדברים הנאסרים מפני מראית העין, שלא יביא הדבר לידי הפקר וזלזול, כולם כאחד מרוממים את רוחנו הלאומי, ומשלימים את הרגש המכובד והנערץ שצריכה שתעשה על הנפשות התכלית הנכבדה הזאת, שהיא מטרת הלאומיות בישראל. תורתנו תדריכנו לדעת שחפץ ד' יעלה ביד האדם רק ע"י מעשים, מעשים טובים

ומפיקים אל התכלית, התכלית הקרובה אל ההרגש הפשוט, הוא ההרגש הלאומי, לחזק בנו רוחנו הפנימי, למען נהיה את אשר אנו צריכים להיות, וזהו חפץ ד'. המטרה הבאה מיד אחריה היא ההשתדלות ללכת בדרך המביאה את ההשלמה הטובה לכל המין האנושי, אלא שתורת ד' תלמדנו כי הדרך המיוסדה ע"י מיוצר בראשית, קורא הדורות מראש, היא ע"י שנשתלם אנחנו כראוי בחינוך התרבותי, היוצא לנו מדרכה של תורה. גם תכלית האמונה בפנים ידועים הוא החינוך הטוב והשלום האמיתי שמוכרח לבא על ידה בעולם, בהיות אחדות ד' ית', השגחתו ודרכיו הטובים מאירים בעולם, ועושים רישומם הטבעי על כל דרכי החיים של בני האדם. אז יבאו בעולם חיי עונג, חיים של נחת רוח ומנוחה, חיים שכל מטרתם הגלויה לא תהיה כ"א שלום ואהבה והגיון דעות אמיתיות. וזה אמנם יבא ע"י שיתגלה כבוד ד' באופן מבורר, ע"י שיתאמת בלב כל בני האדם שאין ראוי לעשות דבר כ"א המתאים לחפץ העליון, ובהכירו כי חפץ העליון הוא האהבה והשלום לכל יצוריותהיה זאת כל מעשהו ושמתנו. והנה כל זמן שעוד לא באה ההתפתחות הזאת, הנה כל עמל וכל כשרון מעשה הוא רק קנאת איש מרעהו. המלאכות כולן מתכוונות רק מאהבה הפרטית של כל אדם אל עצמו ואל הרגשותיו הבהמיות, וכל שאיפותיהם בכלל המין האנושי אינו כי אם לתכלית זאת, וע"כ בהכרח יוצא מזה מצב המוסרי ההרוס העומד בעולם כעת, המלא משטמה וכח האגרוף. אשר בגללו כל המין האנושי רובץ תחת משאו. הנה שביתת השבת תלמדנו מה גדול ערך התעודה הלאומית שלנו, שתביא תקופה חדשה בעולם, תקופת מעשים חדשים, אשר כל אלה המעשים בשאיפותיהם אינם דומים להם כלל, כי יבאו מעשים שתכליתם תהיה שלום ואהבה, ואהבת ד'. וכ"ז רק על ידי התפתחות לאומית, להיות גוי אחד, לחיות בקרבנו בתחלה חיי אהבה ואחוה, חיים המורים דעה באשרם הגדול, מה הוא הטוב שתנחיל האמונה והידיעה באחדות ד' ובשליטתו על כל דרכי החיים, אשר בהכרח תשכיל כל האנושיות ללמדם וללכת בעקבותם, כדי לכוון את שלום העולמים הנחמד הזה. אמנם כח המוסרי הפרטי צריך שישתלם כפי עוצם יחושו אל הכלל. האידיאל הנשגב הזה שהוא טבעי וקרוב אל הלב, הוא בעצמו מכוון את מצב המוסרי שבאדם על יסוד נכון, ובמה תמצא את עצמך מחזיק באמת במשאת הנפש הגדולה הזאת? רק בהיותך משלם את המס המגיע מחלקך, היינו בהשתתף עם כלל ישראל, בהנהגה השווה של שמירת קדושת יום השבת. אז הנך יוצא ידי חובתך, לכוון את רוחנו הלאומי הנשגב מצדך ובזה הנך באמת עובד ד', פועל חלקי, בהתכלית הכללי שהנך חלק מחלקיו, כי רק על ידי ההנהגה השווה של כל הכלל כולו יוצאת התכלית. על כן חלילה לך, אחי, לשחת את נפשך, להוציא את עצמך מן הכלל, גם בדבר קטן המסתעף לקדושת יום השבת, שהוא האות בין ד' ובין בני ישראל, אות על התעודה הכללית, שאינה נגמרת כי אם על ידי ההנהגה המתאימה של כל האומה בכללה. כל הדברים שכבר הסכימה עליהם האומה כולה ע"פ הסכמת בונייה, חכמי תורה שבע"פ, שכבר רכשו להם את רוח העם, להיות על ידם מתאמץ ומתחזק יותר להכרת תעודתו, כולם קדושים המה, וכל הנוגע בהם שולח יד במרכז החיים של הרוח הלאומי. ואף אם לא יעלה ביד הפורץ ההוא כי אם מעשהו לבדו, הרי הוא עוקר את נפשו מהתעודה המוסרית, ומונע ממנה הטוב הגדול של ההשתתפות בבנין הרוח הלאומי. ע"כ, אחי, חלילה לך לחלל את קדושת השבת בשביל מצבך ופרנסתך, ומכל שכן בשביל השקפותיך החפשיות על החיים. והלא תוכל להכיר מחומר הדין של התורה, שהיא רוח ד' אשר על האומה בכללה, מה גדול ההפסד הלאומי המגיע משליחות יד בקדושת שבת. ומשום זה, אחי, תהיה זאת ראשית מעשיך, לכוון אורחות חייך בתור בן נאמן לעמך, ע"פ האופן המתאים לרוחו הנשגב. שמור את נפשך, מתוך הכרה לאומיתמכל חילול שבת, ע"פ כל התכנית המתבארת בתורת ד', מתורה שבכתב ובעל פה, וע"פ כל התכנית שכבר קנה זכות אזרח בקרב עמנו. חלילה לך להשליך נעל על הסכמת הגוי כולו במה שמגיע להכרה האמתית ברוחו וכחו הפנימי, ושמור את השבת כהלכתו בכל פרטיו ודקדוקיו, ואם מעט יכבד עליך, טרם שהורגלת, זכור כי הנך קונה בזה החבה הלאומית שהיא הראש לכל ההרגלים המוסריים, החביבים על כל בעל נפש

עדינה. אז, בהתרגלך להיות אח ובן אהוב לעמך ע"פ מעשיך ודרכי חיידך, רק אז תקנה את המושגים הטהורים ההולכים לאור האמונה הטהורה, ואור ד' יאיר עליך, לשמוח בפקודי ד' הישרים. רק אז תשכיל ותבין כי דבר ד' הוא היסוד לכל האושר והשלמות אשר יוכל הרוח לכסוף אליו בהיותו במרום מעלת התפתחותו... השבת תתן לך מושג נאמן מה היא עבודת ד', שהיא באמת מטרת החיים. היא תצליל את הדעת ותזכך את הרעיון מהמון המושגים המוטעים שרכשו להם בני אדם בדבר עבודת ד'. עבודת ד', היא העבודה שעליך לעשות בתור חלק אחד מכלל המציאות, בהוה וגם בעתיד לתכלית השלמתו. אולם בתור איש יהודי עוד לא יספיק לך גם הביאור הזה. ע"כ אתה צריך להבינו בתור בן לעמך, שעליך החובה לקחת חלק בעבודת עמך כדי להביאו להשמתו, כדי ללכת בדרך אשר התוה ד' לכלל עמך, אשר בהיות כל הפרטים מתאמצים לצאת ידי חובתם, רק אז יוציא הכלל כחו הנשגב אל הפועל. ואם חלילה תעלה על לבך מחשבה לא טהורה לאמור: "ומה מני יהלך אם מצדי לא אמלא אחרי כל הפרטים, שעמי מקדש אותם? האם על ידי זה תבטל התעודה הישראלית?" דע, אחי, כי טענה זו יכול לטעון גם הגנב אשר יגנוב שקל כסף, מאיש שאיננו עני: "האם בזה יהרס מצב האיש העשיר?" ובכ"ז הלא תודה, אחי, כי לא ינקה גם הגנב הזה וכי הוא משחית את נפשו המוסרית, והצדק תובע את תפקידו לענוש אותו כדי רשעתו כי שלח יד בבנין הצדק אשר בכללו הוא יסודו של עולם. ומה תאמר, אחי, בהיותך נמנה בין האנשים אשר אם ירבו כמותם בהנהגתם יועם הזוהר הלאומי, כי השבת הוא המחיה את הרוח הלאומי, ברוממות קדושתו הניכרת מכל פרטי הלכותיו, מכל המוני הלימודים שעליהם, מכל דקדוקיהם ועומק כוונותיהם שמכל אלה יאיר אור הנוגה של גודל ערך הרוח הלאומי, ובסתירת אבן אחת מהבנין הגדול הזה, אם כי לא יפול הבנין בכללו, אבל הסותרו הלא הוא נותן יד למהרסי אושר האומה, ואיה איפוא חובתך בתור בן נאמן לעמך לכבדו ולעשות כל אשר יש לאל ידך לרומם אשורו ושלומו? ע"כ דע בצדק, כי בהיותך מחלל גם סעיף אחד מקדושת השבת, הנך ממרה את פי ד', בדבר הנוגע להיות המטרה של תעודת עמך. ויחד עם כל אלה הנה השבת הוא העמוד ההיסטורי היותר נאמן להבטיח לנו את נצחיותנו הלאומית, כי הוא זכר ליציאת מצרים: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוצאך ד' אלהיך". הנה אדון כל המעשים, אביר הטבע, ששם חק ההתפתחות בהטבע הכללי, ובתוכו גם לרוח האדם, אשר בהכרה יבוא לתעודתו, כי הוא צוה ויעמוד, הוא אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים והוא הראה לך לדעת כי אין תעודתך להיות עבד, וכי תמלא את תעודתך רק בהיותך לעם החי חיים של חירות. בהיותך מקדש את השבת לתכלית הידיעה הזאת, תרומם רוחך הלאומי ובכל עת מצוא אשר תמצא מקום לעבוד לטובת עמך ואשורו תמלא רוח ד' לעסוק בזה ברוח נכון, בלב שמח המכיר את ערך פעולתו. והנה יסוד התורה היא עצת ד' לכוון את רוח ישראל בכללו למטרתו, כמו שאמר הנביא: "ואשם דברי בפיך ובצל ידי כסיתך לנטע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אתה". האדם הרואה לעיניו יחשב שיצייר לו מושגים נכבדים וישרישים בלבבות מי שרוצה בהדרכתם ע"י מליצות וספורים למודיים והצעות, אבל ד' ית' פעולתו אמת, הוא יוצר רוח האדם בקרבו, והוא יודע תעלומות לב, איך יתפתח ויתקיים, ואיך ישקע וירד; הוא מצוה על מעשים, שהמה מפתחים ומעמידים את המושגים מעצמם. יד ההשגחה האלהית שמה משטרה גם בתהלוכות ההיסטוריה האנושית, למען יבא רוח האדם אל השלמתו, ולעם ישראל שהוא הנושא את דגל השתלמות רוח האדם צוה לעשות מעשים שתמיד יגדילו וישפיעו לשלמות מלוי תעודת העם על ידם. "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה", גוי גדול וחכם הואמי שיש לו חוקים שהם מישרים את רוחו לקראת תעודתו. ותחת אשר בכל העמים היו צריכים המושגים בעצמם להמסר, וכפי ילדות האדם בהכרח העלו קמשונים ושיבושים אצל עם חכם ונבון החוקר לכל תכלית אין צורך למסור לו מושגים עצמם, כי אם לקבע לו חקים שעל ידם יבא להשכיל את המושגים הטהורים. עם חכם ונבון יוכל להיות רק מי שיש לו חוקים ומשפטים

צדיקים ככל התורה הזאת. ע"כ אחי בתור בן נאמן לעמך שמור נא מכל משמר את אוצר הלאומיות, את קדושת החוקים והמשפטים; וכפי גודל ערך כלל התורה כולה בשמירתה תגדל קדושת השבת שהוא מרכז חיי הרוח של עמנו ומקדש תעודתו כל שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע.

מתנת השבת

לדעת כי אני ה' מקדשכם. אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם. מכאן אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו. שבת י. ב.)

סגולה מיוחדת יש לה למתנת השבת לישראל, שבה מובלטים הם שני הצדדים המהוים ומחיים עולמי עד, הצד הגנוז והצד הידוע, ורוח החיים אשר להשבת מרחפת היא על כל השטח של חיי ישראל מראש ועד עקב. אין לנו, שום מצוה שבתורה, שהיא צריכה כל כך למוד, כל כך הקשבה וכל כך שמירה כמו קדושת השבת. כל חרד לדבר ה' יודע, שבלא שימת לב חודרת, בלא לימוד ושינון, של הלכות שבת, ובלא העמקה עליה, ברוח קדושת השבת אין אנו יוצאים נגדה ידי חובתינו. וכלפי החילופים שבמדריגות של אישי ישראל, בתוכן קדושת היהדות שבנשמתם, ככה יתחלפו המדריגות של קדושתה של שבת אצלם, החל מהמוני ישראל שומרי שבת ועד אנשי התורה והקדושה היותר נשגבים, שבכל הזמנים ובכל הדורות. זהו מצד התוכן הגנוז של מתנת השבת. אבל כשם שהשבת היא מתנה גנוזה מצד אחד ככה היא גם כן מתנה גלויה מצד השני, מתנה הבאה מתוך ההודעה מתוך ה"לך והודיעם" שצוה הקב"ה את משה. גם אלה שרק דעות של ילדות של תינוקות ולא של אישים מבוגרים ברוח ישראל שרויות בלבבם לעומת הערכתה של מתנת השבת, גם הם כל זמן שלא נתקו מחיי האומה, עלולים ומוכרחים הם להכיר כבודה וחסנה, אורה וזיוה, של מתנת השבת לישראל. ולא לחינם המשיכה הברייתא שם את מאמרו של רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו, והננו בזה קרואים ועומדים, רבותינו וחברינו האהובים והנכבדים אשר נתכנסתם להאסיפה הגדולה והקדושה הזאת, על פי הזמנתם של שתי חברות הקודש שיש לנו, בירושלים עיר מעוזנו, "משמרת השבת" ו"למען השבת", שומרינו הותיקים והנכבדים, העומדים יחד על משמרת הקודש, לשמור על המתנה הגנוזה שלנו, אשר בה צפונה כל הארת חיינו, לבל תעשק ממנו, לא על ידי זדים, המתנקשים בחיי האומה ונשמת כבודה, ולא על ידי טועים, המתהלכים במחשכים, אשר לא ידעו במה יכשלו. המים באו עד הנפש, ובמקום ירושת פליטתנו, אדמת הקודש אשר אמרנו ותמיד נאמר כי בצלה נחיה, קמו לנו מהרסים ומחריבים, אלה במחשבת מעל ובלשון אפעה, ואלה בפועל כפים וביד רשע, באים יחדו לנצל את עדיינו מעלינו ולשום את קדושת השבת למרמס, לרגלי כל תאות לב נעוה. ומהם אנשים, אשר יתאמרו להיות מנהלים צבוריים, ומחנכים לקטנים ולגדולים. רבותי! לא עת לחשות ולא לשבת בחבוק ידים ולא להסתפק גם במאמרים קצרים או ארוכים, ולא באסיפות הבאות מזמן לזמן. השבת בין מצד כחה הגנוז ובין מצד חילה הגלוי תובעת מאתנו את עלבונה, עלבונינו הנורא, וכשומרים את חומות ירושלים בשקידה מתמידה ובלתי פוסקת גם אנו לא נחשה וכל היום וכל הלילה לא נתן דמי. המזכירים את ד' אל דמי לכם, ואל תתנו דמי לו, עד אשר קדושת השבת ועושר מתנתה הגנוזה והמודעת האישית והתינוקית גם יחד תשוב להיות לתהילה בארץ. תקופת השנה הננו חשים את החליפות של הזמנים על ידי הסימנים אשר נסתמנו בהם חלקי הזמן על פי הטבע ועל פי התורה. כשאנו עוברים מפרק לפרק בפרקי הזמן כמו משנה לשנה, אנו חשים בקרבנו תופעה של חידוש; הלך חלק מהחיים שלנו ונעשה עבר מסויים, והננו מתעתדים לקבל חלק חדש של חיים בתור עתיד. הצד המוסרי שלנו מרויח

מהרושם הזה של גבולי הזמן המסויימים, שעל ידו הננו יכולים להביא לנפשנו את החשבון של העבר, לזכך אותו ולצרפו ולהסיר את כל הסיגים אשר נטפלו עלינו, על ידי שגגותינו ופשעינו, על ידי כל החולשות שלנו, הנפשיות והגופניות, באופן, שאלה לא יוסיפו את השפעתם הרעה על החיים העתידיים שלנו. ולאידך גיסא אחרי הזיכוך הזה אנו מכשירים את עצמנו לקבל את כל הרשמים הטובים מהצד הבריא הטהור והזך שנפל בגורלנו במשך החלק של החיים, שהננו כעת מכירים אותו בתור עבר. זאת היא תכונת התשובה המתעוררת בקרבנו בכלל ובפרט, לעת החידוש של תקופת השנה, וזאת היא ההכרה הבהירה של ישראל המתחיל את שנתו בעשרת ימי תשובה, אחר שחתם אותה בחודש אלול וימי הסליחות. כשם שאנו מדברים על דבר היחס שלנו אל הזמן בבחינת השנים, כמו כן הננו צריכים לדבר על דבר היחס של הרשמים שלנו ביחס לתקופות, לא להתקופות הקטנות שהן חלקים של השנה, אבל כוונתנו היא לתקופות תולדותיות. כלומר, לזמנים שבהם מתחדשים המאורעות אצלנו עד כדי מדה זו, שאנחנו מתרשמים על ידם, שיצאנו מגבול אל גבול מתקופה ישנה שנעשית אצלנו בתור עבר, לתקופה חדשה שהיא הולכת ומהווה לנו עתיד. אלה השינויים אף על פי שלא נסתמנו הגבולים שלהם לא מצד הטבע הקוסמי ולא מצד התורה, בכל זאת אנו חייבים להקיש אותם אל הצביון של חידוש השנים המסומנות בסימני טבע וסימני תורה. גם בהן, בתקופות, הרי יש לנו עבר ועתיד, ויש לנו קוים של חידושי ענינים המהוים את רשימתם על התפיסה הנפשית של הכלל כולו ושל חלקיו, כלומר, על האומה כולה ועל אישיה הפרטיים. גם חידוש תקופה בחיי העם מוכרח להתקבל באותה ההקשבה של רשמי תשובה, שיש בהם משום הזיכוך והסרת הסיגים של החיים שעברו, כדי שישארו לנו כל תכני העבר הזכים והמאירים, אלה התכנים שיש בהם לשד חיים כעת, במצבו הכללי של כל עם ישראל, וביחשו אל העברת מעמדו, לפחות בחלקים חשובים ממנו, מהגולה אל הארץ, בחילוף תכונתו מהנדידה אל המנוחה, הרי יש בזה משום חידוש של תקופה בחיי הכלל, שאנו מוכרחים שלא לשכח לקבל אותה בצורתה המיוחדת הקבועה בישראל לחידוש של זמנים, כלומר, בפתיחת פתחי תשובה מאירים ורחבים אשר ישמשו לנו להסיר את כל הסיגים אשר נדבקו בקרבנו מתוך העבר של הגלות המרה, מתוך דבוקי הטומאות של ארץ העמים, מתוך המאפלים הקודרים של ארעא דחשוכא, כדי שישארו לנו הנכסים הגדולים, אשר החזקנו בהם בכל תוקף, ואשר מראשיתו של הגלות לקחנו אותם עמנו מארצנו הקדושה, והן הן מניות החיים אשר החיו אותנו ומחיות הם את כללנו גם כעת, למען נוכל להיות עומדים קיימים ושלמים בכל צביוננו ובכל הדרת תקומתנו, להכנס בהם ועל ידם מלאי רכוש רוחני כביר אל התקופה החדשה, תקופת הגאולה והתנוצצות הפדות אשר התחיל צור ישראל להאיר עלינו בקוי אורה. עד אשר ילך האור הלוך וגבוריפוח היום ונסו הצללים, ואור חדש על ציון יאירבמהרה בימינו אמן.

אל התשובה

התשובה היא שיבה אל המקוריות, אל הראשית, לחבר את כל ענפי החיים אל השורש אשר משם הם יוצאים. נשמתנו, הלא טהורה היא, חלק אלוה ממעל, רבת חיים היא במקורה העליון, רבת אורה ורבת תפארת, אבל גודלה ותפארתה, חסנה והדרה, גלוי הוא בעולם הרוח העליון, וכאשר התחילה להתקשר בעולם של החיים המעשיים, ונתאגדה עם הגוף וכל כחותיו, נצטרפה עם דאגותיו וטרדותיו, ונסתבכה בסבכי מלחמת חייו הקשים, אף כי בזה ורק בזה הלא עלתה בידה להרשים את רשמי פעולותיה, על עולם מוגשם ומובלט, על עולם של חיים קשורים בתנאים של חיוניות, ועצמה מפעלית, אבל הלא ענפיה נתפשטו בהכרח במורד כזה, עד שהסתגלה לאלה המפעלים ותוכן החיים המוגבל בהגבלת בשר ודם, ומתוך כך כהו מאורותיה, והועם זיו אורם, ומתוך המחשך הזה, באים כל דרכי התעיה הרבים אשר בחיים האנושיים.

אמנם הננו נקראים אל התשובה, והבת קול היוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה", היא מכה גלים בלבבינו ומזמן לזמן וביחוד בימי התשובה הננו שמים אל לבנו, כי עת לעשות לדיוכבר הגיע הזמן לשוב בתשובה, כלומר, לקשר את הענפים של החיים המתגלים בכל העלילות, בכל המפעלים, בכל התכונות ובכל המדות, אשר לנו. אל מקור שרשם אל טהרתה של הנשמה, אל ראשית הוייתה, אל אצילות כבודה ומקור אור חייה. שובה ישראל עד ד' אלקיך. כמקרה הנשמה בגוף האיש היחידי, ככה הוא מקרה הרוח, המחולל תנועה בקרב עם שלם. ותנועתנו הקדושה, תנועתה של התחיה הלאומית ושיבת ציוןראו עינינו כי היא נאצלה מראש מקדם ממקור הקודש, מתוך השקיקה האלקית, אשר היא מפעמת בכנסת ישראל, האומרת בלי הרף "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ד', לבי ובשרי ירננו אל אל חיי". הצעדים הראשונים אשר נתגלו בלידתה של תנועת הקודש, כאשר יצאו מידי מחולליה הראשונים, הלא כולם היו ספוגים טל קודש, מאויים נאצלים, חזיונו של הלוי, הלא היה מלא צמאון נפשי עמוק, לחזות בנועם ד' בהיכל קדשו, ארמון על מכוננו ושרי קודש מהללים בהדרת קודש, בזיו תפארתם. תחית הנשמה הישראלית בכל מילואה, בכל זיו קדשה, זהו אומר הסלהאשר תכ, ן את הרוח, להחל מפעלים בהגשמת ישוב ארץ ישראל, וטוהר ותם נשקפו מכל המבטים אשר נתגלו לחבת ציון, במלא היהדות. אמנם הנשמה האצילית הזאת, נתקשרה בתקופת הימים עם מסכת עבודה של חיים מעשיים וחמריים, חיי ארץ ממשיים, עם כל מלחמותיהם עם כל הצללים שבהם, עם כל המחשכים הפזורים במהלכים של מלחמת החיים הקשה, רבת המכשולים, ומתוך כך הועם אורה, וכהה זיוה והדרה, ומתוך המעוט הזה של זוהר האורה המקורית באו דרכי תעיה רבים, על החשבון של הוצאת המעשי והתכונה הקרקעית והפוליטית, לבשו שמי השאיפה הקדושה המקורית, קדרות, והננו הולכים ונתקלים בנתיבותיה, חשוכי פנים ובהולי מחשבה. ועל אדמת הקודש הזאת, מכון כל התקוות האציליות, שהנן קשורות קשר אמיץ עם מקור חיינו העליונים עם ההתעלות אל מרומי הטוהר והקודש, אשר יבאו לנו, יחד עם המשמרת האיתנה, של כל אוצרות קדשינו אשר הם לנו למורשה מימי קדם, ממקור אור הקודש, ממעניה של תורת אמת, תורת החיים, אשר בידינו נחלת עולמים, ממקור חיי החיים, מזיו נשמת חי העולמים, אור ישראל וקדושו. על גבול קודש זה, הננו עתה, סובלים כל כך, מדרכי מכשלה ושכחת היסודות המקוריים, אשר לנשמתה של התחיה הלאומית, ומקורה הראשון של חבת ציון המעשית בתעצומות קדשו. ועל ידי המעטת האורה, אשר באה בעקב התחברותה המוכרחת של נשמת התחיה, אל החמריות, והארציות, הננו שרויים באפלה ודלדול כח, עד אשר גם התוכן המעשי בעצמו סובל הוא נוראות. ומתוך המועקה הגדולה, מתוך עצמת המכאוב של הירידה למעמקים הנוראים, הננו קרואים מבת קול היוצאת מחורבות ציון וירושלים, אל התשובה, אל השיבה של התנועה כולה, עם כל ענפיה, אל מקוריותה, היותר ראשונה, אל הוד אצילותה ואל הדרת קדשה, ואם תשוב ישראל נאם ד' אלי תשוב, וגדולה תשובה שמביאה גאולה ורפואה לעולם. וכמו על העולם כולו, וכל פרטיו, גם על התנועה בעצמה, וכל סעיפיה הננו קוראים מנהמת נפשנו, ולבנו צועק אל ד' "כי על התשובה מראש הבטחתנו ועל התשובה עינינו מיחלות לד'", שובה ישראל עד ד' אלקיך, לכו תשובה אל ד' כי הוא טרף וירפאנו, יך ויחבשנו, יחינו מיומים, ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו במהרה בימינו, אמן.

השופר והחצוצרות

הננו עומדים כולנו, כל קהל ישראל בארץ ובגולה, לשמוע את קול השופר, ביום הזכרון, הבע"ל. אמנם,

משתוקקים אנחנו גם כן לשמוע עם השופר את קולן של החצוצרות. מקסים אותנו הציור הקדוש של השופר "האידיאלי", המפואר בהידורו, שפיו מצופה זהב ושתי חצוצרות מן הצדדין, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר". אמנם, אין אנו ראויים עכשיו בדלדולנו למדה זו להגשימה בפועל, ו"רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא כמתניתין אמר ליה רבא לא אמרו אלא במקדש ולא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד ואמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי מאי קרא דכתיב בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד', לפני המלך ד' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא", ואם כן הננו כעת שומעים בבתי כנסיות במקדשינו המעטים רק את קול השופר לבדו, אבל הלא קשורים אנחנו לצפיתנו הבטוחה, שעוד יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה, ונשמע בבית חיינו את הקול המורכב, של החצוצרות וקול השופר ביחד, אמנם גם אז לא נשכח שחצוצרות מקצרות, ושופר מאריך, שמצות היום בשופר. יום הזכרון יום התרועה, הלא הוא היום הגדול הקדוש לאדונינו, שהננו מבליטים על ידי שופרותינו את החגיגות הנצחית של נצח ישראל. קול השופר קורא באזנינו את ההכרזה האדירה של אל תירא עבדי יעקב, ואל תחת ישראל. ובתקופתנו זאת כמה עמוק צריך להיות אצלנו הרושם של ההפגנה הקדושה הזאת, על אף כל צרינו ושוטני נפשינו, האומרים לכו ונכחידם מגוי, ולא יזכר שם ישראל עוד, אשר סביב שתו עלינו בכל תפוצותינו בגולה, גם פה על אדמת קדשנו גאון עז לנו. אמנם ההפגנה הנשמטית הרי כפולה היא, שהרי אנחנו חיים בתוך הטבע המקיף אותנו בחוקיו, והננו מצויים להתהלך עמהם, בקשר קדושת התורה והמצוה את חוקותיו תשמרו, חוקים שחקקתי בהם שמים וארץ. אמנם הננו גם כן מאוגדים, עם כל המעשים אשר רוח האדם הולך ומחדש אותם עם כל הטכניקה כולה, וכל הסתעפויותיה. וכשם שאנו מתהלכים עם חוקי הטבע בהתאמה לדבר ה' ואור תורתו, כן אנו מתהלכים עם חוקי הטכניקה, וחייבים אנו ללכת בהם גם כן בהתאמה עם חוקי התורה ויפעת אורה. ונמצא שיש לנו יהדות טבעית ויהדות טכנית, היהדות הטבעית מובעת היא בתקיעת השופר הכלי הטבעי, אמנם היהדות הטכנית היא מובעת בתקיעת החצוצרות כלי המעשה המתוקן במפעלו של האדם, באומנתו הטכנית. השאיפה האמיצה שלנו היא להרים קרן בשני חלקי היהדות הללו הטבעית והטכנית, אבל כדי להתאים התאמה גמורה לחיינו את כל המשאלים הטבעיים והטכניים יחד, על פי התורה והמצוה, הננו יכולים להוציא אל הפועל דוקא כשנבוא לחיינו הכלליים השלמים, שהסימן לזה הוא כשנזכה לשוב אל נוה קדשנו, בכל הודו והדרו. כשנעמוד לפני ד' במקום נוי של עולם בבית קדשנו ותפארתנו, כשמקדש מלך ועיר מלוכה לנו יהיה משוכלל בהדרו. אמנם גם כאשר היד השלוחה במקדשנו, שברה את חסנינו, אל תשמח אויבתנו לנו. אמת הדבר, שהיד הרשעה יכולה היא להשתלח בהיהדות הטכנית והוד החצוצרות נלקח ממנו לשעה, אבל הכל יודעים שהטכניקה כולה רק על הטבע האיתן היא מיוסדת והיהדות הטבעית שלנו אין שום יד של צר יכולה לשברה. בזה הננו החסינים והעזים שבאומות, ולעולמים נשאר בידינו השופר. ולקולו הננו מתעודדים ובטוחים בשאיפתנו המנצחת שבמהרה ישובו לנו גם החצוצרות, והיהדות הטכנית תופיע עלינו בקרוב בכליל תפארתה, והיא תפאר גם כן את היהדות הטבעית שלנו, שנוטלו ממנה הודה והדרה בתגרת יד האויב אשר הרע בקודש. ובחצוצרות וקול שופר נריע לפני המלך ד' בבית נכון ונשא. ונלמד את עצמנו ואת כל עמי הארץ אשר יראו כי שם ד' נקרא עלינו, כי הטכניקה האנושית נוצרה כדי לשמש את העולם ואת החיים הנועדים על פי דבר ה' להיות חיים תמימים וטהורים כאשר עשה אלקים את האדם ישרוהיא צריכה לא לבלע ולהשחית אלא להעשות טפל לקיומו של העולם בטהרת טבעו הבריא והרענן על פי מהלך חוקי הטבע אשר ברא אלקים חיים ומלך עולם להחיות בהם את בריותיו. ונזכור גם וביחוד אז בימי גדולתנו ופארנו כי השופר מאריך וחצוצרות מקצרות, שמצות היום בשופר. ואשרי העם יודעי תרועה ד' באור פניך יהלכו.

הסוכה האחת"

כל האזרח בישראל ישבו בסכות מלמד שכל ישראל ראויים לישוב בסוכה אחת. סוכה כ"ז ב')

יש הפרש גדול, בין תפיסת החיים, שהיא באה על ידי כח הדמיון של האדם היחיד, או החברה הצבורית בכלל, לתפיסת החיים הבאה, ע"י בהירות השכל, בשעה שהוא ניצול מפגעי הדמיון. השכל מפני שכשהוא עומד בבירורו, הרי הוא דן, על כל הדברים, כמו שהם, לא רק כמו שהדבר נתפס בצירוף הפרטי של האדם, אלא הוא דן על עצמותם של הדברים באין שום הפרש בין אם הוא יכול להגיע למטרתו, להשיג באמת את הדברים כמו שהם, או שאינו יכול להגיע למטרתו זאת, אבל החפץ השכלי, הרי הוא תמיד להגיע אל האמת ולהכיר את הדברים כמו שהם, מה שאין כן החפץ הדמיוני, הדמיון אין לו שום נטיה כלל להגיע להשגתם של הדברים בברורם, אלא הוא משתוקק לצייר דברים כפי מה שהם ניתנים להצטייר בחוג המצייר הפרטי, האסור בדמיונו. ובשביל כך כל זמן שהאדם הוא קשור בכבלי הדמיון בחייו הרי תפיסתו המחשבתית היא רק תפיסה פרטית, וזה גורם שאי אפשר כלל שיתלכדו הדעות ויתאחדו באגד אחד, כל זמן שבני אדם הנם מסורים להחיים הדמיוניים שלהם. כי רק תפיסת החיים השכלית, מפני שהיא לפחות שואפת להכרת הדברים כמו שהם עומדים מחוץ להמעמד הפרטי של המצייר ביחידותו, הכרה זו עלולה היא, לקשר קשר של אחדות בין אישים שונים, ובין חברות שונות, מפני שהבהירות השכלית, שהיא תפיסת חיים כוללת המאחדת את הפרטים, היא מאחדתם. כל חטאות האדם, שהן נמשכות מפני התגבורת של הגסות החומרית על העדינות הנשמית, הן גורמות, שברוחו של האדם מתגברת תפיסת החיים הדמיונית, שהיא בטבעה פרטית, ובשביל כך אי אפשר כלל, שיבאו אנשים לידי אחדות מוחלטה בדיעותיהם, ורגשות חייהם העצמיים, כל זמן שכח הדמיון הבא מתוך ההשפעה הרוחנית הירודה, הזולפת על הרוח מצד הכח החמרי שבאדם, הוא השולט על המערכת של החיים, היחידים והצבוריים, ועל כן כל זמן, שהעונות מקשרים את החיים בכבליהם, אי אפשר לקוות לשיווי בדעות, ולאחדות של שלום, אבל אחרי אשר אור התשובה הופיע בעולמנו, על ידי קדושת יום הקדוש, יום הכפורים, וכל ישראל נטהרו מחלאת החטא, אז הטוהר הנשמתי מתגבר בקרבנו, ובמקום הדמיון המתעה יבא השכל הטהור הגנוז במעמקי נשמתנו להאיר את אופק חיינו, וקרני הוד מאורה של תורה מגרשים את צללי הדמיון המתעה מקרב נפשנו, אז, כאשר בא אחר כך החג הקדוש חג הסוכות ההולך ובא עלינו לטובה, הננו כבר מתכשרים לבא, על ידי טהרת השכל המאיר עלינו, לידי תפיסת החיים העצמיים השופעים ממקור האמת המוחלטת עלינו, ועל ידי זה יכולות הן הדיעות המופרדות על ידי צללי המחשכים של הדמיון להיות הולכות ומתאחדות, ותחת המאפל של הפרודים והמשטמות, ריבי המפלגות והסכסוכים האישיים, המשחיתים בנו כל חלקה טובה, ברוח ובחומר, יבא האור הטהור הנאצל על קדושתה של הסוכה ומגרש מאתנו את צללי הבלהות של הדמיונות המתעים. ואור תורה, וזוהר יראת שמים באהבת אמת, הולך ומתפשט על כל מהותנו, לאחד על ידם את הרעיונות למיניהם, ואז הרינו מתעלים ומגיעים ליקרת האחדות השלמה הראויה להיות מופיעה באור קדושתה על כל פזורי ישראל כולם. וכל ישראל נעשים ראויים לישוב בסוכה אחת.

הסוכה

הסוכה היא בעדנו מבצר הגנה, "תצפנם בסוכה מריב לשונות". אנשי כנסת הגדולה שבטלו יצרא דעבודה זרה מישראל, כתוב עליהם שעשו סוכות כאלה שלא נעשו כמותם מימות יהושע בן נון "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא, ותהי שמחה גדולה מאד". ומה היו הסוכות המפוארות הללו, מפרשים שם בתלמוד דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה, ואגין זכותא עלייהו כי סוכה". ואם כן הסוכה היא בעלת תוכן של הגנה. ואם יפלא בעינינו איך תוכל דירת עראי כסוכה להגן עד שבלא היסוס נוכל עוד לקחת אותה כדוגמא להגנה והבטחון שלנו, איך יוכל בנין של "שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח"ליהפך למבצר ולמגן נגד כל צר ואויב. מוכרחים אנחנו להגיד גלוי לפני כל באי עולם שאמת נצחית היא, שדוקא זאת הסוכה שהיא נבנית דוקא בצורה כל כך קלושה עד שמצד צורתה החיצונה אינה ראויה לכאורה להיות נקראת אפילו בשם של בית דירה, היא היא הראויה להיות לנו למגדל עוז ולמבצר מפני כל אויבומתנקם. כי באיזה אופן תוכל הסוכה הפרוצה ופתוחה מעברים ליהפך לבית דירה, הוי אומר לא מפני החוזק החמרי שבמחיצותיה הקלושות והחלשות, אלא מפני שהחוק, דבר ד', הוא אשר גזר אומרשבימי החג הקדוש הזה חג האסיף, זאת היא בית דירתנו. זה יהיה לנו למוד לדורות, כי להאומץ הדרוש לנו לבנין ביתנו, כלומר בנין הבית הלאומי שלנו, זקוקים אנו דוקא לאימוץ הרוחני, לאימוצו של החג, לאימוצו של דבר ד' הקיים לעד. ואם כלי המשחית היותר חדישים יכולים לפרוץ פרץ נבעה גם במבצרים היותר חזקים, יכולים למגר גם חומות נחושת עבים, הרי אין בכחם ולא בכח שום כלי יוצר שבעולם להפיל את החומה החזקה והבצורה של החוק, ומזה נדע שהחוק, הוא יהיה מבצרנו הנצחי ומשגב לנו. גם כעת בשעה שאנו נגשים לבנות מחדש את ביתנו הלאומי על ארץ אבותינו, נכיר נא את האמת המוחלטת שהחוק הרוחני שהוא דבר ד' אשר גזר אומר, שבית ישראל יבנה, הוא הוא חומתנו הבצורה, למרות מה שהעין הקלושה של האדם לא תוכל להכיר חסנו ועוזו. וכשאנו באים לבנות את סוכתנו המגינה בעדינו גם בהמתתו של יצרא דעבודה זרה, בכל המובנים שלו, העתיקים והחדשים, יהיה נא נגד עינינו, שהחוסן שלנו יהיה החוק חוקנוחוקי תורתנו הקדושה העומדים וקיימים וחיים לעד! אמנם, אנו צריכים להדר את הסוכה, ונויי סוכה מלויים את הסוכה תמיד ואנו רגילים מדורות עולמים "לעטר אותה בסדינים המצויירים ולתלות בה אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ופרכילי ענבים ועטרות של שבלים, יינות שמנים וסלתות", זאת היא הסוכה הארץ ישראלית הטפוסית, כלומר, הננו נקראים גם להדר את החוק שהוא מעוזנו "לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה", ולא עשו לפנינו משורת הדין. אנחנו הננו מוכנים לעמוד על הגובה העליון של דבר ד' במוסרו הטהור, להכנס עם כל אחינו לא רק במדת החוק, הדין, כי אם גם לפנינו משורת הדין. והיתה לנו סוכתנו למגדל עוז מפני אויבסלה, ובית ישראל יבנה בארצו בכל עוז תפארתו וסוכת דוד הנופלת תקום לנובמהרה בימינו אמן.

נר חנוכה

נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו. שבת כ"א ב'.

שחרורו של רוח ישראל המיוחד בטהרתו הפנימית מעקת הרוח היוני המתהדר ביפיפותו החיצונה שתחתיה שוכנת כיעור וטומאה השחרור שזכינו לו על ידי ההתעוררות הקדושה של תחית הרוח הלאומי על ידי גבורי קנאת הקודש החשמונאים הכהנים הקדושים, הניח את חותמו על מהלך הדורות לכל הזמנים. ההתנגשות של רוח יון עם רוח ישראל, זהו פרוצס שאינו פוסק עד אשר יפוח היום הגדול, אשר בו

יהיה נצדק קודש. אמנם כח החיים הגדול הטמון בהאור הצנוע שבנר החנוכה, הוא מבטיח לנו את בטחונו של הנצחון שלנצח ישראל. יהמו יחמרו המים העכורים של ימי החולין הסוערים הרוצים לבלוע כל קודש, ישטפו בעזוז רעשם ממלכות ועממים אבל חוסן ישראל לעד לא ימעד. בתוכיותה של נשמת האדם ישנה הכרה שבלא אור הקודש, בלא נצוצי הקדושה המחיים את כל, אין עמדה לא לרוח האדם ולא לחברתו, ללאומיו, ולמלכותיו. והיכן הוא האוצר אשר האור הזה הקדוש בעצם טהרתו גנוז, הוי אומר באותו גוי קדוש אשר מני אז עד עולם הוא הנהו נושא את הדגל של תביעת הקדושה בטהרתה בעולם. בעתים נורמליות הנונו מרגישים בקרבנו אומץ של הכרזה פומבית, ידעו כל באי עולם המתהלכים בארצות החיים כי אור עולם לנו ומאתנו קרנים להנהיר בהם ועל ידם ארץ וחוצות, ומצות נר חנוכה, הסמל הקדוש הזה, היא להניחה על פתח ביתו מבחוץ. בעת אשר הנהרה המקודשת מופיעה היא גם מבחוץ אין אנו צריכים לדאוג, כבר יודעים אנו ובטוחים אז שהפנים הוא מלא אורה "טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה". אמנם בשעת הסכנה, בזמן שרוחות רעות מנשבות בעולם, שנאה פראית על ישראל ועל גזעו המקודש, בוז ומסטמה על כל קניני קדשו, עמדת תוללים ריקי לב ומוח המחללים את גאון עזו, אז הנהרה שמבחוץ לא תוכל להגיה את המחשכים העבים שהם שולטים שם. אז יפנה ישראל אל ביתו ואל שולחנו, אל קניני תרבותו הפנימיים, אל טהרת רוחו ונקיון כפיו, אל תורתו תורת אמת, המיוחדת לו, ואל מצותיו, שהן ארחות חייו לעולמים, לבנין ביתו על אדמת קדשו בכל עוז קנאת קודש, על פי תכונתו ועל פי רוחו, והנר הזה סמל נצחונו מניחו על שולחנו, להאיר על ידו את אורח חייו והארת נשמתו. ובנר הזה האצור אצלנו פנימה ידע נאמנה, שלא יחסר כל שהוא, מכל עשרו הרוחני ומכבודו כבוד האמת והצדק. וסוף כל סוף יבואו רחוקים ויכירו כי נחלת עולמים לתבל כולה, לנצחון הצדק והאמת להנצחת השלום והעמדת חיי האנושיות על מכונם האיתן והבטוח, נחלת גויים כולם, באחרית הימים, לא ממקום אחר תבא כי אם מבית ישראל ומשולחנו הגבוה: "תערוך לפני שולחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה". ונפשות כל יצורים ימלאו צמאונם לכל נשגב וטהור, לכל אמת ואמונת אומן מההשפעה הטהורה אשר תצא מנר ישראל, אשר "בשעת הסכנה היה מניחה על שולחנו ודיו". ומטל חרמון היורד על הררי ציון, יצוה ד' את הברכהלישראל ואדם, כאמור והריקותי לכם ברכה עד בלי די. ועוד ישונו בניס כולם יחד, לשיר מקרב לב ונפש, "זה חלקי מכל עמלי, עם ישראל חי, וחיה יחיה עד בלי די", ועבור תעבור סערת הסכנה במהרה בימינו, ונשוב אל מצות נר חנוכה להשיבה על מכונה, להדליקה על פתח ביתינו מבחוץ, ויראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, על עמו ונחלתו סלה.

פך השמן

וקשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים "שבת כא):

טומאת השמנים, השחתת המדות והדעות, שבאו למחנה ישראל מסבת התגברות היונים ושלטונם, היא הצרה היותר איומה הנוגעת עד נפש האומה. אמנם זאת היא ממפלאות תמים דעים, שגם הדעות המסתעפות מעומק יסוד התורה, אחדות השם יתברך ואמונתו, נפגמו מתגרת עול הרוח הונית. הנה, כשם שהכהן הכללי שבעם ד' הוכן להורות חוקי ד' ומשפטיו, להראות בפועל תוכן של חיים קדושים וטהורים למען היות למופת לעם כולו, כן יש בכל אדם מישראל צד כהונה, מפני שבכללם המה ממלכת כהנים וגוי קדוש. והתשוקה הפנימית לקדושת החיים ולדעת התורה וללכת בדרכיה, גנוזה היא בעומק הלב

הישראלי. וכבר בארנו בע"ה בתעודת מעשר שני הנאכל לבעלים, שהוא בא לעורר את יסוד הכהונה העצמית, הנמזגת בנפש כל אדם מישראל. והנה הכהונה בכללה, המתפשטת על דרכי החיים ועל כל מרחב הדעה הטהורה, גם היא היתה כבר מוכנה להתחלל מכחה של יון. אבל עוד יותר עמוק בלב, שוכן אור הנשמה הישראלית, ששם גנוז הקשר הפנימי של האיש הישראלי, המופיע בכל עוז בכלל האומה, עם האמונה העיקרית בשם ד' אלקי ישראל והרצון החזק והנערץ שלא להפרד מבית חייהם מהאמונה בכללה, זהו העולם הפנימי הישראלי, שדוגמתו בתוך הכלל הוא הכהן הגדול הנכנס לפני ולפנים לשרת בקדש ביום הקדוש המובדל מכל עסקי החיים הגשמיים, אותו הפך הקטן שמונח בחותמו של כהן גדול לא יכלו היונים לטמאות. כל כח וזרוע לא יוכל לעקור מכלל ישראל קשורם הפנימי העמוק עם ד' אלקי ישראל. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה. כי אם אמנם הפך כאשר נשאר בקטנותו, כאשר האמונה תהיה גנוזה רק בלב, ולא תראה את כחה על החיים בפועל, במה זה תוכל עמוד? וכיון שהחיים בפועל כבר לקחו להם דרך אחרת, שלא על פי היסוד של האמונה הפנימית, הלא תוכל חלילה שארית הפליטה להכבות מערמת הדשן של החיים המוזרים המוצברים עליה ומונעים את אורה מלהתפשט, באפס עצים תכבה אש. אבל זהו הכח הנפלא שיש ברשף האור הגנוז, שאף על פי שימצא לפניו דרכי חיים הפוכים מתכנו, דעות המתפשטות העומדות מנגד לו מבלי שבעלי הדעות ידעו שהם הולכים בזה בדרך הפוכה מאשר טמון בפנימיות היותר עמוקה שבנפשם; אך הנה תגלה יד ד' ע"י עלילותיו עם עם זו בחר לו, והניצוץ הקטן יתלהב, ויעקור משרש את כל ארחות החיים להשיב לבן של ישראל לאביהם שבשמים, עד שישפיקו עליו חמרים חמרים, ויתפשט על כל ארחות החיים להשיב לבן של ישראל לאביהם שבשמים, עד שישפיקו כחות החיים המעשיים שהם כבר הולכים לדרך התורה והמצוה, להחיות את ישראל ולהאיר אורם, עד עבור כל הזמן ההוא ועד בוא התקופה החדשה של אור מדש על ציון, עד בוא שנת גאולהוים רצון לד'. ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב. ע"כ בעת ההיא, בעת המהומה והמבוכה, אשר סדרי החיים היונים נתפשטו בארץ ישראל למכביר, ונשאר רק ברק האמונה הפנימית השוכנת עמוק בלב הישראלי, היה האות בדוגמת פך שמן קטן המונח בחותמו של כהן גדול שאותו לא יטמאו זרים, אבל היוכל להתמיד אורו בהיות סדרי החיים ההולכים במרוצת זמן ההוה בלתי נמשכים אחריו לחזקו ולפשטו לעשותו ידוע ומוכח ומוחש בלב? פך שמן קטן הוא ואין בו כי אם להדליק יום אחד, שעה אחת, שעת התרוממות, שבה ירום האדם משפלות החיים, על ידי אור פנימי של קשר האמונה בשם ד' אלקי עולם. אבל באין לו קשר חיים קימים בכל מעשיו בדרכה של תורה, מהר ישוב לרדת. אמנם נעשה בו נס: אף על פי שלא היו כלל החיים אז מוכנים שיתפשט בהם אור קדש של האמונה העיקרית, אבל מכח יד ד' ואמונתו שלא יעזוב את עמו בעבור שמו הגדול, הנה הספיק זה הפך הקטן להדליק ממנו שמנה ימים, הרומזים על הארכת הזמן עד עבור כל תקופת ההוה ובאה תקופת העתיד הנאדרה בקדש, שהארץ תמלא דעה את ד' כמים לים מכסים.

אגרת הפורים

ננס יין יצא סוד, ומאוד אנו צריכים בחיינו, שסודות הנעלמים יצאו ויתגלו. על ידי גלויים של הסודות נכיר את עצמנו, נכיר את מה שחבוי בקרבנו, בשעה שאנחנו נבוא לאותה הבחינה של "לבסומי עד דלא ידע" נפטר לפחות לשעה מכל אותן הידיעות המטעות אותנו המוליכות אותנו כשבויים ואין לפדות, כאסירים ואין להתיר, והידיעות המטעות הללו הן מסתירות ממנו את היסוד. הבלא מפיך הבלא ובסומא מפיך בסומא, מבוסמים אנחנו יותר מדאי מדמיונות חיצוניים ובשביל כך אין אנו מרישים את האמיתיות הפנימיות שלנו, את סוד האמת. סבורים אנחנו, שבחכמתנו ובפקחות הפקחים שבנו באנו עד הלום, להיות

לנו על כל פנים יתד וגדר ביהודה, אתחלתא כל שהיא לאתחלתא דאתחלתא לגאולה, ואנו שוכחים, כי לולא יד ד' בעל מלחמות זורע צדקות ומצמיח ישועות לא היו כל מפעלותינו פועלות מאומה, שוכחים אנו, שהיד הסודית הזאת, זאת היא כל המפעל. שכורים אנחנו מביסומים שיש בהם כדי הטעיה, ובשביל כך אין אנו שמים אל לבנו את חשבוננו של העולם הגדול, של אותו העולם, שאדון עולם מנהיגו ואנחנו יש לנו עמו ברית כרותה באלה ובשבעה, ברית מלח עולם, השומר על רוח ישראל ונצחו. ואותות ישנם בינו ובינינו והאותות לא יעברו מאתנו, לא יעברו מפנימיותנו, מעצם הוייתנו, אות ברית קודש אשר בבשרנו אות עולם הוא, וגם ערלי ישראל נקראים מולים, מפני שכוח הברית הרי הוא מונח בעצמיותנו, ובשביל כך לא תועיל כל השתמטות, כל התנכרות, גם אם עד הדיוטה התחתונה ירד היורד במורד, לא יוכל להחליף את עורו, אה גופו ואת נפשו. ודאי הרבה יסבול, הרבה תלאות וחרפות נוראות ישא עד אשר ישוב אל אותה המחנה, מחנה ישראל, אשר עמה הוא קשור באמת, עד אשר ישוב אל הברית הכרותה ברוח ובבשר, ושב ורפא לו. אות השבת! י הוא גם כן חתום בהאופי העצמי שלנו. לא יחשבו מחלליו אשר ממנו יצאו, שיוכלו לכחד את האות הזה מהם, חתום הוא גם כן במעמקי נשמתם. כל הוייתם הפנימית דורשת מהם את ההתגלות של האות. הנשמה המתעלפת בתוכיותה היא סובלת את מכאוביה, וסוף כל סוף היא תנצח, אחרי סבל מרובה הכל מוכרח לשוב אל מקורו. "ושמרו בני ישראל את השבת", וכל זמן שאינם שבים אל המקור נגד עצמם הם נלחמים, את עצמם הם מכים ובוזים. יהיו לנו ימי הפורים הבאים עלינו לטובה, הימים אשר ברצון קבלנו עלינו את זאת התורה, אשר מני אז קבלנוה על ידי "כפיית הר כגיגית". יהיו לנו אלו הימים בכל תפיסתם הכוללת, ימים אשר האמרה של "לך כנוס את כל היהודים" צריכה להיות מצלצלת באזנינו בצלצלי שמעלימים שתפרוץ אצלנו ממחבואה היהודי, התודעה הפנימית שלנו והתודעה הבאה מתוך מצפונה של הנשמה החבויה בכל נפש מישראל בקרבה פנימה החסינה יותר מכל עזותן של ההעזות היותר חצופות, הבאות מתוך הגאווה הנבובה של הידיעות המטעות שהן מסבבות אותנו. נערטל את עצמנו פעם מכל אלה הידיעות אשר גם בהיותנו מדברים על דבר ענייני הכלליים, גם בשעה שאנו אויבים את אויבינו ואנו אוהבים את אוהבינו, גם בשעה שאנו עומדים על ההכרה של איבת העולם אשר לנגדנו מכל ההמנים שבכל הדורות ובשעה שאנו מתמלאים אהבה לכל המצילים והמגינים שלנו, לכל המרדכיים שבכל הזמנים גם אז יאפילו עלינו הידיעות המטעות את האור הבהיר. גם אז אנחנו חושבים בחובנו על דבר נצחונות פעוטים של כתה כלפי כתה, של מפלגה כלפי מפלגה. גם אז אנו מנוגעים בעקשנות לקחת את הטפל ולזרוק את העיקר, לדבר רק על דבר קניינים פרטיים, מפעלים של זעיר שם וזעיר שם, של צו לצו וקו לקו, ואנו שוכחים את סוד הגבורה והתפארת העליונה המעטרת אותנו, החבויה בתוכיות נשמתנו, התובעת ממנו את עלבונה והמרעישה את כל יסודי עולם כדי להחיש את גאולתנו השלמה, אשר רק על ידה יראו כל אפסי ארץ ישועת אלקינו. נגלה נא את אגרת הפורים הזאת בכל פלאותיה העומדת ממעל לכל ידיעותינו הפעוטות ונכריז על כוחו של ישראל המאוחד, המאחד את כל עם ד' לכל פלגיו, שהוא הסוד של היהדות הנצחית שעל ידו נתרומם ונתנשא מעל כל המכשולים אשר בדרך תחיתנו הלאומית, "והיה לד' לשם, זה מקרא מגילה", ונכנס יין יצא סוד.

עד דלא ידע

לך כנוס את כל היהודים (אסתר ד' ט"ז):

אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. (מגילה ז):

בימי הפורים האלה, בשעות קשות הללו שיסורים מקיפים וממלאים את כלל ישראל הגוי כולו צרות רבות מבחוץ. ויותר גדולה היא הצרה מפני הצרות הפנימיות שלנו, מפני שנשבת שלום הבית אצלנו, שלום בית ישראל. נזכר נא את הימים הללו ומאורעותיהם כמו שהם כתובים לפנינו במגילת אסתר, אשר ברוח הקודש נאמרה. ורוח הקודש עומד הוא ממעל לכל חליפות העתים ומלמעלה שלכל שינויי התכסיסים של הדורות. והאמרה הנצחית של "לך כנוס את כל היהודים" היא מוכרחת להחיות אותנו עוד הפעם, ולרוממנו מכל שפלותינו. אבל בודאי כאן ישאל מי שיודע לשאול, וגם מי שאינו יודע לשאול: היתכן, עכשו, אתה אומר "לך כנוס את כל היהודים"? כיצד תכניס בכפיפה אחת, במסגרת אחת את כולם, את כל סיעותיהם ואת כל מפלגותיהם, כיצד ישובו העצמות הפזורות על פני כל בקעת הגלות הרחבה, הגלות החמרית והגלות הרוחנית להתקרב אחד אל אחד, להיות לשיעור קומה אחד הנקרא כלל ישראל, העומד לדרוש את חסנו, את תחיתו ואת שיבת שבותו? אף אתה אמור לו שהפיזור הזה, גם החומרי וגם הרוחני יש לנו מקום אחד ששם איננו יכול לשלוט עלינו. וכי תאמר הרי אנחנו רואים בעינינו את הצרה הפנימית האיננה, איך שקמים יהודים כנגד יהודים, איך שאחים נהפכים זה נגד זה לזאבים ולנחשים, ואיך זה תאמר: "לך כנוס את כל היהודים"? אמנם כל האומר ששקר בדה המן הרשע באמרו "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד" אינו אלא טועה. באמת מפוזר ומפורד הוא העם האחד, אבל בכל זה עם אחד הוא. ושמה תאמר איך יתכן שיהיו שני הפכים בנושא אחד, עם אחד מצד אחד ומפוזר ומפורד מצד השני. אל תתמה על החפץ. ישנם פלאים בעולם. והעם הזה שכל עמידתו בעולם מרופדת היא בפלאי פלאות, הוא מראה בהוייתו גם כן את הפלא הזה, ובמהותו העצמית הרי הוא עם אחד, למרות מה שהוא מפוזר ומפורד. אמת הדבר שמחלתנו הגדולה, מחלת הגלות, בין מחלת הגלות שבפועל שנתכה עלינו במלוא זעפה, בין מחלת הגלות שבכח, שלפפה אותנו מאז, אשר על ידה באה עלינו הקטסטרופה הגלותית "ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתינו", היא מלפפת אותנו ועושה אותנו לעם מפוזר ומפורד, אבל נח ישראל לא ישקר. הגלות עם כל נוראותיה מוכרח שקץ יבא לה, ובעת אשר הרוח מתחיל לבא מארבע כנפות הארץ, מהמצוקות הסובבות אותנו מעבר מזה ומתהגלות הנפשית הממלאה את קרבנו גם יחד לשוב ולהבנות בארץ חיינו מעבר מזה, הננו קרובים להכיר כי ישנה תרופה גם למחלת הפיזור והפירוד שלנו. וסוף כל סוף עם אחד אנחנו ועם אחד נהיה, ועוד הפעם יקום ישראל, באמרתו הנצחית של לך כנוס את כל היהודים". אבל עוד הפעם הקושיא גדולה היא ועומדת על דרך הגאולה כקיר ברזל ואבן נגף הרי סוף כל סוף הפיזור והפירוד אוכל אותנו בכל פה. אף אתה אמור להסתם מקשה הלזה, כי כשם שהרפואה העצמית של הפרט משתמשת היא כבר למעשה לחשוף מעיינות של עצמה ושל בריאות מתוך האדם עצמו, מנפשו אל נפשו, מתוך הנפש הבלתי ידועה, הטמירה ומכוסה כל כך עד שהאדם עצמו אינו מכיר את מהותו, מפני שידוע הוא שהמחלות הנפשיות ותוצאותיהן הגופניות, אינן מקננות אלא בצד הזיבורית של האדם, וזהו הצד הידוע שלו, דוקא הצד הפומבי והמפורסם שלו. אבל הצד הגנוז שלו, הצד הבלתי ידוע שלו, הוא תמיד מלא אמונה, מלא חיים וכו', ומאוצר בריאותו הגנוזה יש סיפוק רב, להשפיע על הצד הידוע והפומבי שלו, המטעה אותו לחשוב על עצמו שהוא חולה ורצוף, בשעה שבאמת הוא בעל נפש אמיצה בריאה ומלאה חיים ועוז. ומה שנמצא בפרט, נמצא הוא במדה הרבה יותר גדולה בכלל כולו. ובכלל ישראל ביחוד שסוף סוף באמת הוא עם אחד "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", הננו הפעם מוכרחים להודות על שגיאותינו שאנו חושבים לתאר לנו את עצמנו, את מהותה של היהדות על פי המראה החיצון שלה, על פי הפומביות שהיא הזיבורית שלה. ומזה בא הפחד שאנו מתפחדים מפני קלסתר פנינו אנו. ואנו דנים רק על אותו הצד של הפיזור והפירוד שלנו. וגם ההמנים של כל הזמנים שהם פוגעים בנו בארס

שנאתם, וביחוד בזמן המעבר הזה, הם תופסים את הצד החלש לפי שהוא הצד הפומבי והידוע אבל דוקא על ידי מזעזעונו אלה נבא לחוש שיש לנו נפש כללית בלתי ידועה, נפש אומתית גדולה אשר אנחנו הסחנו את דעתנו ממנה, והיא מלאה עצמה ויש בה כח להעמידנו על רגלינו, לחדש את חיינו כימי עולם ולעמוד גם כן נגד כל מיני העמלקים החפצים כל כך לזנב את נחשלינו. והיהדות הטמירה הבלתי נודעת גם לנו לעצמנו, זאת הנשמה הגדולה של האומה הגדולה הנושאת את סבל העולם ואת אור העולם בתוכה, היא תודע לנו בימים הגדולים הללו, ומהמקום הבלתי ידוע שבנפש האומה, תבא לנו הברכה של "לך כנוס את כל היהודים" ואנו צריכים להוקיר מאד בימי הפורים הללו עד ימי הפורים הבאים עלינו לטובה לדורות את האוצר הגדול והטמיר הזה ששם מונח הוא אשרינו ועושר חיינו, וסגולת עם אחד שלנו תנצח את כל הצד של המפוזר והמפורד שלנו. ומתוד כל הגואלים הפודים והאוהבים, ומתוך כל המשעבדים המוכרים והשונאים, מתוך כל מועצותיהם השונות, יושב בשמים ישחק, להעמיד לנו אור ישועה וגאולת עולמים, ומתוך המעמד של "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", תבא הכרה עליונה למצא את היהודי הבלתי ידוע שבתוכנו, ואח אל אח יתודע, ויד ליד תנתן, וקול גדול ישמע: קומו ונעלה ציון אל בית אלקינו, וכבימי מור והדס יאמר גם היום ישנו עם אחד מאוגד וגבוש עומד בחסנו, לבנות את כל הריסותיו מאוצרו הפנימי הסמוי מן העין אשר בו גנוזה היא הברכה של "לך כנוס את כל היהודים". ו"מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", ונאמר לחיים, ולחיים טובים "ולשלו" לכל ישראל, ואמרו אמן.

חירותנו

החירות שאנו מתרשמים בה ביותר בליל התקדש חג של זמן חירותנו, בעת אשר גם בעצם ימי הגלות והשעבוד לא חדלנו מלהביע את התגעגעותנו אליה באמרנו הַשְׁתֵּא עבדי לשנה הבאה בני חורין", היא מוכרחת להיות הולכת ומתפתחת בקרבנו פנימה מדריגה אחר מדריגה, עד אשר יבא היום אשר ינוסו הצללים, וחירותנו המוחלטת תאיר עלינו באורה המלא כעצם השמים לטוהר. אבל להתלמד אנו צריכים איך לסגל לנו את אותו הרוח הגדול של החירות אשר זרח עלינו אמנם בתקופות המאירות שלנו, ואשר יצא כברקנוצץ בהופעתה של הגאולה הראשונה, גאולת מצרים, אשר נגלה עלינו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, בכבודו הגדול, וקרבתו לעבודתו שהיא חירותנו הגמורה, והרים אותנו משפלותה של העבדות הנכריה אשר שוא היא עבודתה. כיצד אנחנו צריכים להבין את אותה החירות המיוחדת שלנו וכיצד יהיה אפשר לנו להסתגל אליה במציאות החיים, וביחוד, כיצד נתאים את מדת החירות הזאת למצעדי חיינו החדשים שברקי חירות לאומית מתחילים להאיר עלינו בזהרם, בחסדי צור ישראל גואלנו מעולם ברוך הוא. ההבדל שבין העבד ובן החורין, איננו רק הבדל מעמדי, מה שבמקרה זה הוא משועבד לאחר, וזה הוא בלתי משועבד. אנו יכולים למצא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חירות, ולהיפוך, בן חורין שרוחו הוא רוח של עבד. החירות הצביונית היא אותה הרוח הנשאה, שהאדם וכן העם בכללו מתרומם על ידה, להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של צלם אלקים אשר בקרבו, ובתכונה כזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים שהם שוים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות, שלעולם אין תוכן חייו והרגשתו מעורים בתכונתו הנפשית העצמית כי אם במה שהוא יפה וטוב אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית, במה שאותו האחר מוצא שהוא יפה ושהוא טוב. ואנחנו כבושי הגלות, שכל כך הרבה מאות בשנים היינו משועבדים בידי אדונים קשים, לולא פנימיות נשמתנו העליונה הספוגה רוח של חירות, רוח של הכרה

עצמית פנימית "חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות" , לולא זאת המתנה הנפלאה שלנו שנתנה לנו מאז, בעת צאתנו לחירות עולם מיד פרעה מלך מצרים, לולא זאת, היתה הגלות יכולה להפך רוחנו בקרבנו לרוח של עבדים. אבל הננו מפגינים בזה ברוחב לב, בחג זמן חירותנו, כי באמת הננו חשים את עצמנו בני חורין בעצם מהותנו, והשאיפה הנאצלת שלנו אל הטוב ואל הנשגב היא אצלנו השאיפה העצמית שלנו, שאנו חשים ברוחנו פנימה מה הוא הטוב ומה הוא הנעלה. ולאור החירות הזו, החירות הפנימית ההולכת ומתגלה בקרבנו כעת במצעדי תחיתנו הלאומית על כל פנים בשיעורים מוגבלים לפי הערך של תוכני הגאולה המתגלים לנו, רק קמעה קמעה, נטף אחר נטף, לאורה הפנימי של החירות העצמית הזאת נסע ונלך להבליט יותר ויותר את עצמאותנו הרעננה הפנימית, אותה שקנינו על ידי גילוי שכינה, אותה החירות שקנינו על ידי הפלא הגדול היחיד בעולם, שנעשה עמנו בעת אשר גאלנו השם יתברך, וגאל את אבותינו ממצרים לחירות עולם.

חירות וביעור חמץ

אלה השנים המסמנים לנו את חג הגאולה, חג הפסח, זמן חירותנו. ולדורות מה אנחנו למדים מאלה שני הנושאים הללו התלויים זה בזה? התשובה הנצחית היא, שתנאי הגאולה שנים המה: החירות העצמית, חירות הגוף מכל שיעבוד זר, מכל שיעבוד הכופה את צלם אלקים אשר באדם להיות משועבד לכל כח אשר הוא מוריד את ערכו, את תפארת גדולתו והדרת קדשו, והחירות הזאת אינה נקנית כי אם על ידי חירותה של הנשמה, חירות הרוח מכל מה שהוא מטה אותו ממסילתה הישרה והאיתנה היצוקה במהותו העצמית. אבל אלה שני סוגי החירות אינם באים, ואין האדם בתור אישיות פרטית ולא העם בתור קיבוץ שלם בעל רוח מיוחד זוכה להם, כי אם על ידי הביעור מכל גבולו את כל דבר המעכב את חירותו, שזה חמצו השאור שבעיסה שהיזקו מצוי ביותר בעת אשר אור של גאולה מתנוצץ עליו. אז, בשעת המעבר, הכחות הנרדמים קמים לתחיה. גלי חיים סואנים בכח, ובזמן התסיסה מתעוררים גם הסיגים הנפשיים והגופניים יחד, עם השיא של כחות החיים הטובים. ואז המשמרת צריכה להיות גדולה, וחלוצי הגאולה, שהם הדור כולו שהוא זוכה כבר לראות בעיניו את ראשית הנצנים של צמיחת הגאולה חייבים להיות בתוכה המון מחשבות סברות, ציורים ולמודים, שהם גורמים לעקור ולכלות, לטמא ולהשחית כל פאר וכל עוז לישראל. האם לא מחנכים ומדריכים קמו בתוכנו שהם אווזים בהגה החנוך וההנהגה, שהם מקריבים את בנינו למולך, לחבב עליהם את כל מחשבה זרה, את כל רעיון תפלה, רק בשביל הזכות שהוא נצר זר, ושהוא לא משדות ישראל, כי מגפן סדום ושדמות עמורה. מי הוביל אותנו עד תהום החושך של שנאת אחים לאחים, עד כדי חורבן וקעקוע של כל מה שעלה בחרף נפש ובעמל דורות למעלה מכח אנוש, אם לא היניקה הזרה מהחמץ ומהשאור של המערכה הרוחנית, אשר העלתה שרטון בימי עלייתה של דרגת צמיחת גאולתנו. מי גרם לנו את כל העורון שלא נוכל להביט אל מרום, ולראות איך שצור ישראל מוליד אותנו על כנפי נשרים, להובילנו אל רוממותה של הגאולה. רק אם אנחנו מצדנו נתנער, להתרומם מכל השפלות של העבדות לכל מה שהוא זר, בין שהוא מתבטא בשפות זרות, בין שהוא בשפתנו או אם רק רוחו הוא זר וארסי לנו. בואו נא אחים אל הסדר כולנו, יודע לנו שהננו בני מלכים, ועם שהחירות היא גורלו הנצחי, לא עבד ישראל ולא יליד בית ולא יהי לבוז, מאז אשר נשא ברמה מיום חג חירותנו, את דגל החירות וביעור החמץ אשר יבואו כמים בקרבנו וכשמן בעצמותינו על ידי כח האיתנים של המפעל הקדוש והנאמן, בקיימנו את דבר ד' גואל ישראל מעולם ועד עולם, אשר צונו לשמור את המצות. שמרו את החירות ואת ביעור החמץ, והגאלו מהרה גאולה שלמה.

מצה זו

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. (הגדה)

נצח ישראל לא ישקר". האמת הוא הנצח, אין תמורה באמת ואין עבר בנצח. לעד ולעולם קיים הוא אות הנצח, ועם עולם אשר נטעו יוצרו כלו זרע אמת, הנצח הוא גורלו, וגם עברו קיים הוא לנצח. מגרגרי אבקי הזנה, מקמח או מסולת, בהתאחדם על ידי זילוף המים לתוכם, יבא הבצק, זה החומר אשר יובא באש והיה ללחם, היסוד המזין, הממשיך את חיי האדם בצורתם המפותחת. ככה היה מצב ישראל בהיותו בלוע בעבדות מצרים, באין תורה, באפס נשמת חיים שיש בה לשד לאחד על ידו את גרגרי הנפשות המפורדות, להעשות כלו מוצק אחד בעל כוח, ליתן מיים ותנועה לגוי עומד לנס עמים, העתיד לא רק להחיות את עצמו לעולמים, אלא גם ליתן חיי עולם לכל האנושיות כולה במשך הדורות מהחל עד כלה באחרית הימים. וכוח חיים אדירים זה הוצק ביסודו, באותה השעה הנצחית הגדולה, בשעה שנגלה על אבותינו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. שטף החיים העליונים ממי הבריכה העליונה, שהופיע מגילוי שכינה אשר אין האנושיות כולה יודעת להמשיל לו דוגמא, איחד בפעם אחת את הגרגרים הגוייתיים והנפשיים והפכם למוצק גבוש אחד, לעשות ממנו את העם היחיד, שהוא מקור מחית העולם לעדי עד. ובצקם של אבותינו לא יכול היה להשתנות מצביונו, כי לא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם; והגאולה בלבת אשה העמידה את בצקת העם בצביונו הנצחי ורוממתו מעל לכל שינויים ותמורות. הננו שומרים את חוקת החג הקדוש, חג המצות לדורותינו, ורשמי הגאולה של שעת הנצח, חוזרים ומופיעים עלינו בכל זהרם בליל התקדש חג, וממשיכים הם את זיום בכל משך ימי החג הגדול והקדוש, חג חרות עולמים אשר לעם עולמים. וידעו כל אלה אשר לבם ערל, וישמעו נא אלה אשר אזנם אטומה, כי משמרת המצות יונקת היא את חילה לדורות מאותה המשמרת הנצחית של שעת הנצח, של הופעת הגאולה, אשר לא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, ובכוח זה גם בצקם של בנינו לא יחמיץ לעולמים. שוא לכם טחי תפל, המתאמצים להחמיץ נפשות שנעשו מאותו הבצק הנצחי אשר לא הספיק להחמיץ! כל תרבות האדם, לחם החול, חמץ הוא. התמורות מושלות עליו וצביונותיו משתנים על ידי גלגלי הזמנים. לא כן נצח ישראל אשר לא ישקר ולא ינחם. הולך הוא במסילתו הישרה, על אף מנדיו, וכל מטילי ארס השאור בעיסתו הצחה, המדה הנצחית אשר לא הספיקה ולעולם לא תספיק להחמיץ. זכרו נא זאת דור בנינו בגולה, וקל וחומר בארץ, בכל הזמנים והעתים, וקל וחומר בעת הרת עולם זו, בשעה שהדם של צלצלי הנצח, הבאים מקול גאולת העולמים, באים עלינו מתוך שטף של יסורים ומכאובים נוראים; זכרו והתאושו, שמרו ושמרתם את המצות, שמרו משמרת ליל שמורים, ודעו; כי גם אם תעלה מחשבת תפל לשנות את בצקם של אבותינו שהיא בצקם של בנינו ובני בנינו לעדלא יועילו כל מעשיכם, כי לא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ ולעד לא תחמיץ עיסתנו הכללית, אך תעמוד ברוחה ובטעמה מלאה רעננות, וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. גדלו נא אור נשמתכם העזיזה! הכינו לב לקבל את הרושם האדיר של מצה זו שאנו אוכלים, על שום מהעל שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם הלילה הזה כולנו מסובין האדם התלוש" זו היא הזועה היותר מחרידה את הנשמה, האדם מוכרח הוא שיהיה לו מעמד ושמעמדו יהא בלתי מתנווד. הגלות, מהו עיקר צרתה? הוה אומר: התלישות. איום מאד הדבר שהאדם מרגיש שבמובן ידוע

ועיקרי הרי הוא תלוש, מתנוודד, פורח באויר... עמדתו על הבסיס הטבעי, על גבי הקרקע, איננה עמדה כלל, מפני שאין הקרקע שלו, מפני שבכל יחושיה איננה קנינו ולא קנין עמו, "כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם". זאת היא הצרה, צרת הדורות של ישראל, מאז גלה מארצו, מאז נדד בגויים. אמנם במצב של תלישות, לא די שקשה לחיות, אלא שבמובן הכללי והדורי אי אפשר כלל להתקיים, ועל כן חוק היסטורי הוא שהקיבוצים התלושים אבדו שמים וזכרם, בזמן קצר לפי הערך. אך בפלא למעלה מכל הנהוג בחוקי הקיום של כל העמים, עם ישראל חי עד כה והתקיים, אם גם קיום של צער ומכאובים, גם במצב תלישותו. ולא עוד אלא שהראה גבורות ברוחו הגדול גם בכל המעברים השונים של גליותיו. כשאנו דנין לדעת מה הוא הכח אשר על ידו התגבר על הצרה האיומה של התלישות, הוה אומר: שמאז, קנה לו העם הנפלא הזה מציאות כפולה וממילא גם מעמד כפול וקרקע רוחנית בטוחה, שהיא מצע איתן לנשמתו, אשר אותה לקח עמו גם בכל ימי נדודיו הארץ הרוחנית, האצילית, העליונה הזאת, היא תורת ד'! התורה, תורת חיינו, אשר קשר אותה עם רוחו קשר בל ינתק, היא היא אשר הצילה אותנו מתלישותנו החומרית שלא תשפיע עליו עד לזועת כליון. והיום, כאשר אנו ב"ה הולכים ושבים לארצנו, הולכים ומתקשרים לבסיס של המציאות העמדתית, כשרגלינו מתחילות לדרוך על אדמתנו אנו, על אותה האדמה אדמת הקודש, שהננו מרגישים בכל חושינו שהיא מוצקה תחת פעמינו, כי בברית ד', ברית עולם, אשר לעד לא תמוט, היא קשורה עמנו קשר עולם הננו הולכים ומתרפאים ממחלת תלישותנו הגלותית. ומתוך החלק המבריא של העם, החלק ההולך ומתקשר עם ארצו, ועם יציקת עמדתו, הננו מרעיפים רסיסי עמדה ובריות גופא הגורמת גם לנהורא מעליא. לכל עם ישראל, הגוי כולו, המתפלל תמיד דרך. אבל, היתכן שבמקום שהגוף שלנו, הפרטי והלאומי, מוצא לו מצב להנצל ממארת התלישות, תשאר דוקא הנשמה הפרטית וקל וחומר הכללית, תלושה מעמדתה? הנשמה הישראלית כשהיא פורחת באויר, כשאין לה היציקות של מעמד החיים בתורה ובמצוה, ברוח ובמעשה, בסדרי יום ויום ובחגיגות הימים החגיגיים, זמני שמחה וחגי נדבה, עם כל מצותיהם הרעננות המשמחות כליות ולב והמרנינות כל נפש ורוח, אז הלא הנשמה היא תלושה וכמה עצמו מכאביה האמיתיים וכמה גדול הוא ההרס שלה! על כן, בכפליים נזכור נא בלילה הזה, בליל התקדש חג חרותנו, כי הננו העם אשר אפילו בגלותו לא אבד את איתן עמדתו הרוחנית. ועל אחת כמה וכמה בשובו אל ארצו וחסון עמדתו, שהוא הולך ומתחסן בהם בכל ערכיו, עתה בבוא עת לחננה. זאת היא הוראת ההסבה. מצב של בני חורין שהם קבועים ולא תלושים, מעורים ביסוד חייהם, המזלף עליהם שפעת חיים לרויה לכל מהותם, לגוף ולנשמה, לכל היותם. אשרי העם שככה לו, אשרי העם שדי אלקיו. הלילה הזה כולנו מסובין!

למקדש כהלל

זכר למקדש כהלל. כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים היה כורך פסח מצה ומרור ואוכלן ביחד. לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו. (הגדה)

חג חירותנו. חג המצות. אור הגאולה הולך ושופע עלינו. בכל הזמנים, ובכל הדורות. גם בדורות היותר אפלים, גם בימים, אשר החושך כסה את כל אופקנו מסיב. וקל וחומר שאנו שואבים ממנו בכל מלא נשמותינו עידוד ותקוה לאור הגאולה ההולכת ומתחדשת עלינו, בחסדי גואל ישראל המאיר לנו באורו בקוי גאולה בימינו בתוך כל המחשכים אשר שנו עלינו מעברים. ואם בתוך האורות הנעימים אשר לצמיחת קוי הישועה, גם בהם עצמם רבו מרירות המחשכים, אם רבו סבלותינו מבית ומחוץ. אם מאלה

אשר ההשגחה העליונה הטילה עליהם את הסבל של עזרת ישראל לצעוד לקראת גאולתו תחייתו ובנין ארצו מבחוץ, הם כל כך מעבירים עלינו את הדרך, מכבידים עלינו את האופנים אשר על ידם נוכל להתקרב למטרתנו הקדושה, אשר צור ישראל התוה לפנינו, לשיבת שבותינו. ואם גם בפנים המחנה בגבול ישראל, שמה ושערוריה מסביב, פיזור כחות ופילוג מחשבות, משטמת אחים ריב לשונות וקריאה למהלומות, תחת אשר עלינו להיות מעוטרים ברגשי אהבה ואחוה שלום וריעות, אל נא יפול לבנו. יודעים אנו כי אוצר חיים של גאולת אמת ונצחון קודש, שם מאז מעולם שומר ישראל וגואלו בקרבנו. וסוף כל סוף יפתח הדלתות אשר לחדרי הלבבות האטומות, ודרכי נועם ושלום שהם יסודות הגאולה יקחו את מקומם תחת ארחות הריב והשנאה אשר אנחנו נתקלים בהם בעת המרה הזאת. אמנם צריכים אנו להתבונן על הסבה מאיזה צד באו עלינו הכשלונות הללו, המערבים את הטעם של מרירות הגלות בתוך ההופעות הנעימות של רשמי הגאולה. והסבה היא כל כך גלויה. הכשלון החיצוני הרי הוא בא מפני שאנחנו הנמכנו את הדרגה הגאולתית, כי במקום שהננו חייבים להכריז נגד כל העולם התרבותי כולו כי אנו נוחלי המורשה היותר קדושה, העם אשר יוצר רוח האדם בקרבו נתן בו נשמה יתירה באור תורת חיים העומדת להיות לנס עמים ולגאולת התבל כולה, ותורתנו, ואורחות חיינו, שהם הם סימני החיים הנצחיים אשר לנו, הנם על זה עדים נאמנים, ואנחנו, החלקים מקרבנו ולצערנו דוקא מאלה שהם קרובים כל כך למפעל הבנין והתחיה הלאומית המתחדשת עלינו, מוכרחים אנו להודות שנכשלונו בזה, ואותותינו אותות הנצח נזנחו, ונשכחו מן הלב ומן החיים, ועל זה נפשינו מלאה מרורות. כי מכשול זה הוריד את יפעת כבודנו וכבודה של צמיחת הגאולה, מבחוץ ומבפנים. כל זמן שהקנין היותר יקר, היהדות במילואה, בידיעה, ברגש, ובמעשה, תופסת בנו את המקום העקרי, הרי אנו יכולים לסבול גם כן חיכוכים של מפלגות ודעות שונות בארחות הבנין והתחיה הלאומית, וחילוקי הדעות עוד יוכלו להביא בקרבנו עושר רוח וריבוי לנשמתה של האומה העומדת בנו בצביונה ותמונתה, אבל בזמן השכחה היסודית, בזמן הזנחת כל יסוד החיים כל דבר ה', אשר באור תורה ונר מצוה, העושה אותנו לעם, הרי המפלגתיות עושה בנו שמות עד כדי שנאת אחים תהומית המהוה לעינינו את הצרה, שהננו שרויים בה בתוך מעגלי גאולתינו. אמנם בטוחים אנו ביד ד' גואל ישראל הנטויה עלינו לטובה כי סוף כל סוף אור הקודש שהוא אור השלום יופיע עלינו. ומדתו של הלל, האוהב שלום והרודף שלום, האוהב את הבריות ומקרבן לתורהלמשמרת הקודש של עם ד' הגוי כולו תשוב אלינו. שלום נדבר אל כל פזורינו ומפלגותינו ואור הגאולה הבא יחד עם זכרון הפסח והמצה, סימני החירות, ימתיק לנו את רשמי המרירות של הגלות ומכאוביה הרוחניים והחמריים שהמרור מסמנם, ונזכה לגאולה שלמה אשר תפרוש עלינו סוכת שלום ואור אמת במהרה בימינו.

בין עבדות לחירות

כשאנו מונים את ההבדלות המפורשות, המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, אנו דנים מהם גם על כללות ההבדלות שאנו חייבים להבדיל גם בדברים שאינם מפורשים ונלמוד סתום מן המפורש. אחד הדברים הראויים להיות נחשבים בסוגי ההבדלות הוא תוכן ההבדלה שבין עבדות לחירות. לא כל כך נקל הוא לתפוש את המושג של עבדות בכל מלואו והקיפו, עד כדי להכיר איך להפטר מכבליו ולעמוד על המרחב של החירות, לצאת מכלל הארור של עבד ולבא לכלל הברוך של בן חורין. לא מלאכה קלה היא גם כן ההכרה של מושג החירות במילואו והיקיפו, עד כדי הבירור להיות נקשר בחירות של אמת ולא להכשל בחירות מזויפת, שהיא הרבה גרועה ושפלה מכל עבדות.

הדבר הזה נוהג בכל איש פרטי באופיו המיוחד, ובאורח חייו המעשיים והמחשבתיים, ונוהג באופן יותר עליון ויותר כללי באומה בכללותה. וכשאנו בודקים את החמץ לאור הנר אנו בודקים ג"כ את חדרי הלב, לבער אחרי חומצת העבדות שנדבקה בנפשותינו, למען נוכל להכנס אל חוג האורה של חג חירותנו ברוממות נפש, נקיים מכל כתם של העבדות, בין של אותה העבדות הגלויה, המשפילה את הוד הנפש ומעכירה את אצילות הרוח, ובין אותה העבדות הכמוסה, המזדייפת על ידי צבעים מזויפים של חירות שטחי טפל [שמתעים על ידם את ההמון העור. עבדים היינו לפרעה במצרים, והמרור הוא זכר לעבדות, על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים. העבד, שנפשו היא עבדותית, חייו הם שפלים אבל אינם מרים. לא תוכל הנפש העבדותית להרגיש את היסורים שבשפלות שבעבדות, כי השפלות הזאת הלא מתאימה היא לתכונתו ואפיו, ויוכל להיות לפעמים ג"כ מלא רצון ממנה ולקרא בשביל כך: לא אצא חפשי. אנו אמנם גם בעבדותנו היינו עבדים משועבדים בלחץ תחת ידי מענים, אבל הזוהר של החירות האצילית אשר מצד גזענו הקדוש ממורשת אבות נשיאי אלקים בקרב העמים לא היה יכול להיות כבוי כולו בקרבנו, על כן היו חיי העבדות חיים מרים לנו. ובכח ירושת קודש זאת הננו מוכנים גם עתה להבחין בין עבדות לחירות, בין מה שהוא מתאים לרוחנו בעצם טהרו ובין מה שהוא חודר אל חיינו מתוך התמדת השיעבודים והגלויות. ומתוך רוח החירות ההולכת ונוצרת בקרבנו על אדמת הקודש, במקום אשר יש לנו הצדק המלא לחוש בקרבנו את גדולת החירות בטבעיותה העדינה, נקח לנו אומץ להחיות את כל כחותינו לכל שדרותינו. ובחג הקדוש הזה, זמן חירותנו, יופיעו עלינו נהורות החירות בעצם טהרתם, להבדיל בין עבדות לחירות ובין חירות טהורה שהיא חירות של אמת, ובין חירות מזוייפת שחותם העבדות חרות עליה בעומק מהותה. והקול היוצא ממעמקי הלב, מתוך חדות נפש וכמיהת רוח גם יחד, מתוך כל בית ישראל בליל הסדר המרומם "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין" שהוא נשמע כעת גם אצלנו היושבים על אדמת האומה, קול גדול זה יעורר את הקול הכללי של כל האומה כולה, לכל תפוצותיה, להשיב מתוך מעמקי נפש: השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל! במהרה בימינו אמן. פסח מצרים ופסח לעתיד בשעות הגדולות של ליל התקדש חג חירותנו, באותן השעות, אשר רבבות אלפי ישראל יושבין מסובין על הסדר ופניהם מקרינין מזיו גדולה של יציאת מצרים, של אותה חירות עולמים אשר הפליא ה' להופיע בה על אבותינו ועלינו, שמידה קרני הוד לאותה החרות העליונה שכל נשמה טהורה בכל היצור כולו שואפת אליה, מיד מתנוצץ בנו הרעיון איך לקשר את העבר אל העתיד ביחש לגאולה, מיד אנו נזקקים להבין את היסוד המאחד והמחבר את שתי הגאולות, דווקא על ידי האופי המבדיל שביניהם. האופי של פסח מצרים הלא היה בחפזון, חפזון השכינה, חפזון דישראל וחפזון דמצרים, הכל נעשה במהירות בשטף, כזורק חץ מקשת. הנה קבוצת עבדי עולם, אשר כמעט שכחו לגמרי את גאון נפשם הפנימית ששכן בקרבם מכח מורשת אבות נשיאי אלוקים בתבל, הנה קמה בדחיפת יד עושה פלא, ונהיתה לעם גדול מלא עצמה, גבורת חיל ואצילות נפשית, אשר לא ראה העולם דוגמתם. והפלא הזה נעשה כדי להבדיל את העם הזה מכל המהומה החשיכה של כל עמי האליל אשר מלאו את הארץ, מכל עברי הישוב אז. לעומת זה, הננו מתכוננים לגאולת העתיד, לגאולה אשר על דגלה חקוק אומר סלה: "כי לא בחפזון תצאון". בצעדים אטיים הננו הולכים אל מערכת הגאולה, ומטרתה איננה כעת אותה הבריחה מכל העולם כולו, כי במשך הזמן כבר הספקנו להאיר הרבה אופקים שהיו מלאי מחשך, הספיקה השפעתנו לזכך את העולם בהרבה מדריגות, ורשמי אור נשמתנו אשר הובלטה בקדושת תורתנו ובאופי חיינו, אשר החזקנו אותו בכל מסירות נפש משך דורות רבים, נהיו ככוכבי אורה לעמים רבים. ועתה הנה הגאולה לעתיד הולכת היא ובאה בשביל שתי מגמות אדירות. המגמה האחת לגמור את המפעל של אורנו הנפלא במלא התבל, להציג אותה האורה בצורתה היסודית הטהורה, מנוקה מכל הסיג והתפל אשר נצברו עליה על ידי הזיקה (אשר)

[ל]עמים רבים, שסוף כל סוף החללה האלילית לא תמה מהם לגמרי והמגמה השנית, להסיר מאתנו בעצמנו את כל אותן הנטיות הזרות, אשר עלו בנו מתוך ההתערבות בין הגויים בכל משך הזמן הארוך של הגלות ותוצאותיה. כי אז, דוקא אז, כאשר עוד הפעם כיום צאתינו ממצרים נעמוד על רגלי עצמנו בעצמה הנשמטית, להיות דורכים על במתי ארץ בגאון ד' צור ישראל, אז יראו כל העמים צדקנו, ומשפט חירותינו יגלה ויראה על פני כל מלא עולם. בשביל תוכן גאולה זו, גאולת העתיד היונקת מלשדה של גאולת העבר על ידי הרתנוקות של ההוה, דרושה לנו עכשיו דוקא אותה המדה של "לא בחפזון" כדי שנוכל לשאוב כח מהמעין הגדול של יציאת החפזון של גאולת העבר. ומי יתן ויקשיבו זאת כל בנינו העומדים כעת על סף גאולת העתיד, וידעו את המגמה האדירה של הגאולה בכיוון עתידה, וממנה יכירו גם כן את האמצעים אשר הם דרושים לנו כדי שנוכל להחזיק את הרתוק האיתן, את קשר הגאולה רחוקת העבר עם הגאולה של העתיד, על ידי מפעלינו ומשאת נפשינו בהוה. כי לא להעשות עם בעל נייר מחוק שכל רשמי הודו ותפארת קדושתו אשר רשם על עצמו ועל העולם בתפארת חייו ואדרת קדושת שיבתו הנפלאה יהיו מטושטשים מפני הזנחה ואי הכרה בערכם, בכבודם, ובשיא גבהם הנוראלא לשם כך הננו קרואים אל הגאולה האיטית מנוגדת החפזון שלנו, כי אם, למען נעמוד לפני כל העולם במעמד מלוטש, במצב של נשמה צרופה, שכל סיגיה כבר יצאו ממנה, והרי היא עומדת במלא הדרה להופיע על במת התבל, להיות לאור עולם לכל העמים תחת כל השמים, להגלות בתור העם הפלאי היחיד שאין דומה לו בקנינו הנאצלים ובסגולת חייו, אשר כל כלי יוצר עליו לא יצלה. זאת היא התכונה המחברת לנו את פסח מצרים עם פסח לעתיד.

הר כגיגית

ויתיצבו בתחתית ההר", מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית. שבת פח.)

ביום מתן תורתנו, שאנו חוגגים אותו בשמחה של קדושה כל כך עמוקה, צריכים אנו לזכור, כי לא רק ברצון חפשי קבלנו עלינו עולה של תורה; אלא בכפית הר כגיגית עלה הדבר. מתוך אמר סלהשל "אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" נחרתה התורה במעמקי נשמתנו. ועתה, כאשר הננו צריכים לשוב לימי עלומינו וצעדי התחיה הלאומית נשמעים בהד קולם הפועם, עוד הפעם הננו שבים למעמד רציני כזה. עוד הפעם הננו עומדים סוף כל סוף לקבל את התורה מתוך כפית הר כגיגית בתור סם החיים של תחית האומה ובנינה בארצה. אולי לא נעים לנו הדבר, אילו היה תלוי בחפצנו הפשוט אפשר שהיינו בוחרים בקבלה כזו שבאה חק רצון חפשי, שאנחנו חושבים אותו ליותר אידיאלי. אבל לא כאשר יראה האדם לעינים מתהוים הדברים במציאות. אין אנו יכולים לשטקוף לתכנם של הדברים בעצמיותם והננו רואים רק את הברק הנוצץ עליהם מבחוץ. אמנם החכמה העליונה, חכמת רבון כל העולמים, אשר "הוא אמר ויהי, צוה ויעמוד", היא מיסדת את מפעלותיה ביסוד המציאות ובעצמותה של ההויה על פי אמתתן. היא יודעת, כי חלושים אנחנו, חלושי רצון הננו וחלושים הם האידיאלים שלנו, אין אנו רואים כלל וכלל שקיומו של עולם מלא ימסר לרצוננו, ועל כן הננו קרואים מתוך הכרח אל הדבר הגדול והנשגב העומד ברומו של עולם, ומתוך הכרחים פנימיים והכרחים חיצוניים לקבלתה של תורה ביסוד תחית הפלאות שלנו גם בהוה. כן היה מראש מקדם וכן נראה שיהיה עדיין גם בדור אחרון זה, שהננו עומדים בו על סף תחיתנו הלאומית. זה שנים, שהמון רב יושבי תבל ושוכני ארץ רואים כי נשא נס הרים לשיבתם של האומה הקדושה והעתיקה, הנושאת את דגל הנצח ואור עולם בקרבה, לארצה ארץ הפלאות, שכל חזון

קודש וכל יפעת עולמים ממנה זורחים. אך מעט הורס הנס, עם זקיפתו קמעה נראית עוד כעין חולשה בידיים המרימות אותו, והוא, הלא מוכרח הוא להתרומם הגבה למעלה, להתרומם לעיני אפסי ארץ ואיים רחוקים, ותחית ישראל על אדמתו צריכה היא להופיע בתור אחד מפלאי התבל, שמורה וערכה ברוח קדשה. והנה קמים אנשים מקרבנו הרואים חזון לבם ומשפילים בכח השפעתם את הרום אשר לתחיה הנפלאה הזאת, אשר רק באספקלריא של קדש אפשר להציץ על כל עזוז נוראותיה. הולך ומפעם בתוך מחננו הקול החלש של האידיאליות והרצון החפשי, אשר אמנם ברק לו ויפעה, אבל רק פרחים יתן לנו ולא פרי, זעזועי רוח וצלצולי מלים, ולא אור חיים וגבורת נשמה ולא גבורת רעם של זיו נבואה ואור ורוח הקדש, שכל הנשמה העדינה, שלנו ושל האנושיות כולה, כל כך כמהה להם. אמנם יודעים אנו, כי סוף כל סוף מדת הגבורה בא תבא, אבל דוקא מתוך הגזרה והחקה, ולא מתוך האידיאלים החפשיים, שיפעת עץ רקב ואמץ קורי עכביש להם. דוקא מתוך ההכרח הגדול והעצום, מתוך הגבורה של מעלה, מתוך קול ד' בכת, מתוך קול ד' שובר ארזים, מתוך הקול המרעיש הררי עד ומפוצץ גבעות עולם. והקול הזה בעז רעם גבורתו שוב הוא כופה עלינו הר כגיגית ואומר לנו: אם אתם מקבלים את התורה מוטב, רק אם אנחנו מקבלים את התורה, את מקור החיים והאורה, היה תהיה לנו תחיה לאומית תמה וברה, אדירה ואיומה, רק אם אנחנו מקבלים את התורה ושמים אותה לתורת חיים וחקת לאום בארץ עברנו ועתידנו, בארץ ישראל, תהיה תחיתנו הלאומית תחיה מבוססת, בעלת שרשים חזקים ואמיצים ואחרית ותקוה, תחיה שתחדור באור חייה בתוך כל השדרות של האומה, הרחוקות והקרובות, שתפליא את כל העמים בפלאי הופעותיה. וההכרה הגדולה הזאת הולכת היא וחודרת, הולכת ומתבררת גם אצל אלה אשר עדיין לבא לפומא לא גליא; להם, והיא עוד תלך ותחדור, תלך ותתברר, וכמאז ומקדם היא תגלה בחיים ובפועל את אותו הכח המכריח המקים אותנו לתחית אמת, ומתוך גבורת החיים וההויה של כפית הר כגיגית, לקבל על ידה את דבר ד' בתור חק חיים ומשפט לאם בארצנו, נשוב ונחיה להיות לעיני כל הגוים למה שאנו מוכרחים להיות, להעם הגדול והקדוש על אדמת הקדש כימי עולם וכשנים קדמוניות.

מאי הר סיני?

א"ל ההוא מרבנן לרב כהנא, מי שמיע לך מאי הר סיני? א"ל הר שנעשו בו נסים לישראל, א"ל הר ניסאי מיבעי ליה אלא הר שנעשה סימן טוב לישראל, הר סימנאי מיבעי ליה. א"ל מ"ט לא שכיחת קמיה דר"פ ורב הונא בריה דרב יהושע דמעייני באגדתא, דר"ח ורבה בריה דר"ה דאמרי תרווייהו, מאי הר סיני, הר שירדה שנה לאומות העולם עליו. שבת פ"ט א')

הדבר המציין את השינוי שנעשה בישראל ובעולם ע"י קבלתה של תורה דוקא במדבר, בהר סיני, לא בארץ המיוחדת לישראל כ"א במדבר במקום הפקר לכל, בעוד אשר התוכן הרושם את האומה לא היה שום דבר חמרי כ"א המחשבה והדעה, השאיפה של הקדושה והאורה האלקית העליונה, מורה באמת, כי תוכנה הפנימי של תורה הוא עיון ראוי ומוכרח לכל האדם, לכל העמים אשר על פני האדמה. לא ענין עליון ומופלא מן האדם יש כאן כ"א ענין הולם את האדם, אשר מבלעדו יחשב לחיה רעה, ובתוך הענין השוה כ"כ לנפש האדם, גנוז כל העליוניות של אוצרות הקודש הכמוסים באורה של תורה. על כן לא נבלט בהר סיני זה התוכן המיוחד לישראל להיות שולטים על הטבע, להיות מוארים באור אלקי עליון ממעל לכל סדרי היצירה הרגילים, שזהו ענין המתבאר ע"י הנסים הרבים שנעשו לישראל, הנפלאות הם אשר מורים על הפלא העצום שיש באומה פליאה זו. וכן אין התוכן של קבלת התורה ביעודה על הר סיני מציין דוקא

איזו סגולה מיוחדת, שהיא נמצאת רק בישראל בתור סימן מיוחד, מה שאין לכל האדם אשר על פני האדמה בו שום חלק ונחלה וכשרון. כי באמת בשביל זה התוכן המיוחד לא היה יותר מקום נאה להופעתה של תורה כ"א ארץ ישראל, ומכון הר הקודש שנראה כמיחד נחלת ישראל מכל העמים. ואם היה הדבר כך, שיסודה של תורה וקדושתה היה מציין רק את המופלא מכל האדם בטבע, לא היה שום מקום לתרעומת ושנאה על אומות העולם, על אשר נתרחקו מהתורה ולא רצו לקבלה, כי אין אדם נתפס על מעלה שאינה שייכת לו. אבל באמת יסוד קבלתה של תורה בהר סיני, במדבר, היה תוכן מבליט, כי מקורה של תורה הוא מקור מים חיים לכל משפחות האדם, רק אם יסורו מדרכי רשע, ולא ירצו ללכת בשרירות לב, להרע להזיק ולחבל. ומתוך שדוקא בתו האדם הכללי ובצלמו האלקי פגמו העמים כולם בהתרחקם מן התורה, על כן ירדה שנאה לאומות העולם דוקא מהר סיני, וזהו יסוד שמו, נסו ודגלו, עד אשר יתרומם הר האלקים הר הגבנונים ויראה הודו על כל יושבי תבל, ושב ורפא להם, ד' בס סיני בקודש.

צליל אומר (לחג השבועות)

אמר ר' יוחנן מאי דכתיב: ד' יתן אומר המבשרות צבא רב, כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות. שבת פ"ח) צבא רב, כל האומות. (רש"י)

בשעה שאנו צריכים לפנות בכוון של דברינו לאותו החוג הפנימי היקר וחביב לנו כל כך, להחוג של נוצרי אמונים, שומרי תורה ומצוה, לחזקם ולעודדם, בשביל החזקתה של העמדה הנצחית אשר לישראל ולרוח ד' אשר עליו, לבנות על ידו ובכחו את אותו הבנין אשר הגיע בימינו "עת בנותו", בנין האומה בארץ חמדתה, אין אנו פטורים מלישא את עינינו גם אל החוגים אשר לצערנו הגדול נתרחקו מאתנו, באשמתה של הגלות המרה והמון תלאותיה החומריות והרוחניות. אלה הדברים בעצמם שהם יוצאים מעמקי לבבינו, שהם מכריזים ומעודדים ומעוררים לבבות לקומם הריסות עמנו בארצנו עפ"י יסודי תורתנו הקדושה, חיינו ואורך ימינו, כשהם יצאו בטהרה, בטהרת נשמה מתוך רגשי קודש טהורים מלאי אהבת אחים, בכל עמקי תהומה, יסגלו להם את כחם, להיות זורמים בהשפעתם גם על השדרות הרחוקות, וקוים מאור הטוהר וזיקים משלהבת הקודש, אשר בנשמת האומה בכללותה, גם אליהם יגיעו, להאיר את המחשכים שבנשמה ולחמם את הלבבות אשר נתקררו, לעודדם לשוב אל ד' אל תורתו ואל עמו, בשובם אל ארצו. ואותה מדת הבטחון האדירה בנצחיותה של האומה, ונצחון רוח קדשה, האוזר אותנו בגבורה, בעת שהיא הולכת ומתגלה בבנינים מפעליים המרחיבים ומאדירים את עמדתנו בארץ קדשנו, באותה המדה שאופי הבנין והמפעל עצמו נושא עליו את דגלה של תורה והבלטת החיים הישראליים במלוא טהרתם, התכונה הזאת בעצמה היא כבר משמשת גם היא להיות קול שופר וצינור של שפע, להזיל על ידו מים מחיים, לפלגים רחוקים. ובטוחים אנו שבמשך הזמן יציצו הנצנים וגם ישאו פרי תנובה להחיות נשמות שוממות, ולהצדיק קודש. ומאותה השפעה שקול ד' בכח, אשר הופיע על הר סיני באופן ישר אלינו, אל ממלכת הכהנים והגוי הקדוש, בישר צבא רב, ונתחלק לשבעים לשון, אשר תהלוכותיה של ההתחלקות הזאת, מכירה היא היטב גם התולדה האנושית הכללית, ברצונה או בעל כרחה, מכח השפעת קדוש עליון זו, מאז ועד עתה הננו בטוחים גם כן, שכל הצלילים הבאים בכל שטף הדורות, מקול ד' בכח, הכח ממקור החיים המלאים הוד קודש, שהם יונקים את לשדם, מאותו המקור של האומר אשר נתן ד' המבשר צבא רב, גם הם יבשרו צבא רב, ויתחלקו לשונות רבים, וכל חוג וחוג, יקבל מהם את אותו החלק של ההשפעה, שהוא יהיה מוכשר לקבלה. ואבנים שחקו מים, ולאט לאט תתגבר ההופעה המאירה ותגרש את

כל המחשכים, כי לא יטוש ד' את עמו ונחלתו לא יעזובוכימי עולם עוד יתן לנו ד' אומר המבשרות צבא רב, במהרה בימינו אמן.

ענן התורה וענן הגאולה

ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. שְׁמוֹת
(יט ט)

כל ההארות שבעולם, בשעה שאנו רוצים שיפעלו את פעולתן להגיה מחשכים ידועים, אנו צריכים לשים את כל המגמה שלנו, להסיר את המאפל החוצץ, את הלוט הנסוך על פני היסוד האורי, ולפי אותה המדה שאנו מחשפים את האורה, ככה חולפים המחשכים ואור בהיר מזריח את האפקים, הדרושים להיות מוארים. כלל זה נוהג בין במפעלים של האור המוחשי ובין במפעלים של האור השכלי הרוחני. יוצא מן הכלל הזה רק האור העליון, אורו של מי שאמר והיה העולם ברוך הוא, שהופעתו וגלויו אינם באים על ידי חשיפת האור, אלא דוקא ע"י הסתרת אורו. כי שתי סבות נמצאות בעולם שהן גורמות למחשכים: סבה אחת מצד הכח המזהיר, וסבה שניה מצד המקבל את האורה. בכל האורות שבעולם הסבה העיקרית למציאות המחשכים החומריים והרוחניים היא מיעוט ההארה, העלמת האור או צמצומו וזעירותו, ועל כן הפעולה המביאה להארה היא פעולת ההחשפה של ההתגלות האורית ושפעת רבויה, מה שאין כן במדתה של האורה העליונה. אור ד', ויאר לנו, נהורא עימיה שרא. המחשכים האנושיים באים ביחס לבחינה זו רק דוקא, מפני שעינו החלשה של האדם, שכלו המוגבל והרופף, איננו יכול להסתכל בזוהר הנורא של האורה האלקית, ומפני כך האנושיות המטומטמת בורחת מלפני ה' כעטלף הבורח מאור השמש. והסבה המביאה להאיר את האורה העליונה אורות כל האורות כולן, עקרה ושרשה היא רק הפעולה של העלמת האורה במדה ידועה. העטפתה וצמצומה וסתרה, הן הן גילויה. מדה זו הנאמרת בהשגה, בהכרה וידיעה, נאמרת גם כן בהופעת ההתודעות של הכח הפועל במפעלים, וכל דבר שכח האלקי העליון מופיע בו יותר, הרי הוא צריך הסתרה יותר גדולה, כדי שהמצב יביא שיוכלו עיני האדם להיות נהנים מזיו האורה, ולא יכהו העינים מרוב ההשפעה האורית. אחת מההופעות שהאורה העליונה השמימית מופיעה בהן על הארץ קשורה באורו של משיח, שהוא אור הגאולה מראשית צמיחתה של אורה זו. היא היתה לוטה מאפלים עד בלי להכיר איזה אור מתנוצץ ממנה. וכן הולכות התעלומות בכל המדרגות עד אשר ביסוד הבית השני שנבנה על ידי עזרתו של כורש הפרסי, אותו הגוי שהחמיץ גם כן, גם בו אור משיח התנוצץ במסתרים, כי הלא "כה אמר ד' למשיחו לכורש, ואקרא לך בשמך אכנך ולא ידעתני, אאזרך ולא ידעתני". ובימינו אלה אין שום ספק שעוד הפעם אורו של משיח, אור של גאולה בבחינת תעלומה מופיע ומתנוצץ לפנינו, ומרוב הזוהר המעולף בעיקרו בעובי חושך, עד כדי הסתרה נוראה, שהיא הולכת ונמשכת מאז אשר דבר ה' בא אל הרועה הנאמן ללמד לדורות, כי העב הענן המסתיר את האור העליון הוא הענן המכין את ההתגלות של אורו, וכל הקשורים בקדושת ישראל, וקדושתה של תורה, שהיא לעד ולעולם מקור הגאולה, יבינו וידעו כי מעב הענן המסתיר את האור האלקי, תצא אורה אשר תופיע על הנשמות כולן, על כל ישראל ומהם על כל העמים, וכי הַנְּנִי בא אליך בעב הענן", במסתרים, במעשים אשר מבין הקרואים לעמוד בראשם ולעשותם, ישנם כאלה שאינם יודעים כלל את ערכם ואת מהותם, ביחס לתפקידם ההשגחיי העליון, הם נקראים בשםם ולא ידעו מי הוא הקורא אותם, וכמו אצל כורש הנכרי מתקיים גם

בהם : אכנך ואאזרך ולא ידעתני. אבל הסוף של ההסתרה הנוראה הזאת, תהיה ההופעה היותר אדירה והיותר נצחית : למען ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. ומאופל וממסתור, עיני עורים תראינה באור חדש, אשר יופיע על ציון ועל מקראיה במהרה בימינו אמך.

נעשה ונשמע

אמר רבי אלעזר : בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה מי גילה רז זה לבני, רז שמלאכי השרת משתמשים בו" (שבת פ"ח).

הקדמת נעשה לנשמע זהו כחן של ישראל מאז ומעולם. מפני שאנו חשים בקרבנו שבמעמקי הטבע של כל מהותנו, כל קדושת היהדות צפונה. ואם אנו חשים איזו חלישות בגבורתה בנוגע לנפשנו, אנחנו צריכים ראשית לכל להתעורר להיות נאמנים לעצמנו. ננער את עצמנו מכל התכחשות עצמית ונדע להגן בגאון על הצביון השלם שלנו. ואז נצעוד בעוז על דרכנו בכל מסילות החיים ובכללם גם כן בדרכה של התחיה הלאומית ובנין הארץ. כל דבר החקוק בטבע אינו צריך לשמיעה וללמוד. הדבורה בונה את תאי כוורתה בדיוק המספרי היותר שלם, בלי שמיעה של שעורים בהנדסה, מפני שכך חקוק בטבע. ובעולם הרוחני אין היצורים הרוחניים העליונים צריכים שמיעה לפני מפעליהם, מפני שקדושתם היא להם טבעית. רק בני אדם העלולים להיות נבוכים על ידי מהומות המדע המזויף, צריכים התאמצות לשוב אל הטבע הטהור הנפשי שלהם. ואנחנו במעמד הר סיני, בעת אשר ראש הפסגה של אמיתת הויתנו נתגלה על כללנו, בעת אשר אדון כל נגלה עלינו בערפלי טוהר ללמד לעמנו תורה ומצוות, באנו לידי המעלה העליונה הזאת, ונהיינו ישראלים טבעיים טהורים, כטבע האיתן של נשמתנו בעצם טהרה. ובשביל כך הקדמנו נעשה לנשמע, למעלה מכל התרבות המזויפת של האנושיות השוגה בהבליה והסובלת מסכלות רשעתה בשליטת האדם לרע לו, ואובדת בזה את עצמה ועצמה. ועתה אחים כולכם צעירים וזקנים, בתעופה אמיצה נשוב לאותו הטוהר הנשגב שלנו. ונאמנים לעצם טבע נשמתנו, נעמוד כולנו לבצר את שבות שבותנו בארץ חיינו, על פי היסוד של הטוהר והאמון העצמי. נגלה בכל מפעלי החיים הכלליים והפרטיים את אותו הרז הכמוס מכל האנושיות כולה, המתענה ביסורי כחשותה לעצמה. ובת קול תפוצץ ממרומי הקודש עוד הפעם : "מי גילה רז זה לבני? רז שמלאכי השרת משתמשים בו! וכימי עולם נענה כולנו קול אחד חוצב להבות אש : "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע"

לד' ולכם

א"ר אלעזר : הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא? יום שנתנה בו תורה הוא. פסחים ס"ח)

המוסר העליון של היחיד זהו מוסרו של הכלל כולו. אם הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מפני שיום שנתנה בו תורה הוא, שומעים אנו מזה מה הנה ההרגשות הקדושות שעל ידי היום הקדוש יום שנתנה בו תורה צריכות הן להתרשם בנפשותינו ביחש להכלל כולו. הלכם של היחיד היא כטיפה אחת בתוך הים הגדול של הכלל, על כן צריכים אנחנו בעצרת לקלוט את המחשבה של הלכם הכללי, של הלכם של כלל ישראל. מפני מה הטעם שהוא יום שנתנה בו תורה מחייב הוא להודות דבעינן נמי לכם יותר מימים

קדושים אחרים, מפני שמן התורה הקדושה הגדולה והרחבה, תורת ד' צור כל העולמים, אנו יודעים איך לקדש את הלכם ואיך להבין שגם הלכם באמת אינו לכם נבדל אלא לד' הוא. לולא התורה שנתנה לנו, אם לא ההוא יומא דקא גרים, היה באמת הלכם נפרד מהלד' פירוד תהומי, אבל בא היום הגדול היום שנתנה בו תורה והעביר אותנו מעל לגבולי הפירודים הללו, ויודעים אנו ממקורה של תורה דוקא דבעינן נמי לכם. ומהלכם של הפרט אנו מציצים על הלכם של הכלל כולו, הלכם של כלל ישראל, ואנו מעלים אותו, מקדשים אותו ומאחדים אותו עם הקדושה של הלד' באין מהיצות מבדילות רק ביחודא שלים בשם כל ישראל. מתוך ההבטה, בשפופרת קודש זאת, הנתנת לנו מהיום שנתנה בו תורה, על האופק הרחב של כלל האומה בארץ ישראל ובגולה, הננו באים לצפיית מרחקים. לקדש את הלכם הכללי. אל נא נביט בעיני חול על כל מה שמחזק את הכח הכללי, את כל מה שמאגד אותו, את כל מה שנותן לו כח ועצמה לעמוד נגד כל הגלים הסוערים לבלע אותו. נלמוד ונלמד שברוכה היא לנו כל יד המושיטה עזרה ותקומה לישראל בכל מקום ובכל מצב, כל מפעל המחיה גם את הלכם של האומה השבורה והדווייה שדם שותת מכל אבריה המפורקים ועצמותיה המפוצחות. נקדים נא אנחנו את ברכת השלום לכל דורש טוב לישראל, נקדש נא את הלכם הכללי, את הלכם אשר באמת לד' הוא! אז נטעום כל הימים מהטעם הגדול של שתי הלחם קרבן החג הקדוש הזה שנתנה בו תורה, "חמץ תאפינה", והם ברכת ד'. "לד' לכהן" קנאן השם ונתנן לכהן, קנאן קונה שמים וארץ ונתנן לממלכת הכהנים וגוי הקדוש, להטעים על ידם לכל יצורי תבל את הטעם הנפלא, טעמו של הגן אשר נטע ד' בעדן מקדם ואשר נתנה אל האדם לעבדה ולשמרה. ועל ידי השפעה קדושה זאת הנובעת ממקור מים חיים, מבארה של תורה, נדע אנחנו וידעו כל המושפעים על ידינו כי לד' הארץ ומלואה תבל ויושבי בהוכי גם הלכם באמת לד' הוא. ואז יקויים חזון הנבואה "כי נחם ד' ציון נחם כל חרבותיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ד' ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה" במהרה בימינו אמן.

ממלכת כהנים

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות י"ט ו')

התורה והממלכה, בישראל קשורים זה עם זה קשר בל ינתק. המלך בשבתו על כסא ממלכתו, כתב לו את ספר התורה המיוחד לו, כמשנה התורה, כתיבה מיוחדת בתור מלך מושל על העם ומנהיג את החיים החברתיים של הכלל, חוץ מהספר הרגיל שכל אחד מישראל צריך לכתוב לעצמו, בתור בן ישראל מצד החובה של ואתם כתבו לכם את השירה הזאת. מה אנו למדים מחובה ממלכתית זאת, שקבלת התורה בישראל קבלה כפולה היא, קבלת חובת היחיד בתור יחיד השייך להכלל, לכללות האומה בקדושתה. וקבלת התורה, בתור קבלתה של האומה המנהיגה את חייה החברתיים, בתור לאום. אמנם, עבודה קשה היא ביחוד שמירת התורה הכללית הממלכתית, עבודה הרבה יותר קשה מהשמירה של התורה היחידית. כי התורה ומצותיה באו לצרף את הבריות, ומלאכת הצירוף של הכלל כולו בתור חברה הזקוקה לענינים מדיניים, הוא הרבה יותר מסובך בדרך עבודתו ממלאכת הצירוף של כל יחיד כשהוא לעצמו בתור איש פרטי. כי הרי עינינו הרואות שגם המוסר האנושי הפשוט, בדברים שחוש הצדק הטבעי הוא מסייע אותו, עד כמה שאצל הפרטים יש לו על כל פנים איזה אחיזה בחיים, לא זכתה האנושיות בכללותה עדיין, שיהיה מוסכם בתור חובת מוסר ביחש להמדיניות הצבוריות, ואפילו המפלגתית כולה. ובשביל כך אנו יודעים שאותו היצר הרע שבאדם הפרטי הרי הוא מתגבר בכפלי כפלים בהאדם המדיני הכללי, עד שכל מושגי הטוב והרע, הצדק והרשע הרי הם נעשים אבודים לגמרי מתוך המהומה המדינית והקלחת הממלכתית

הרותחת, אשר היא כים נגרש, ובשביל כך נטע יוצר העולמים מראש ומקדם את שמו של משיח לפני בריאת העולם, לפני שמש ינון שמו. כח ממלכתי נגזר מעצם היסוד שבקדושה מוכן הוא בעומק נשמת ישראל הכללית, לפני שמהומת החיים של העולם כולו תוכל לרשום עליו את הרשמים של מחיקת הצדק ואבדן המוסר, הבא במדה הרגילה מתוך הזרם הנורא שבהשתערו גלי החיים החברותיים. ומפני כך אנחנו קוראים את מגילת רות החותמת בתולדתנו של דוד מלך ישראל, יסוד משיח אלקי יעקב, בחג השבועות זמן מתן תורתנו. והיה זה לנו לאות, שבאותה התנועה שהננו מרגישים בה את הצמיחה החברותית הלאומית, אנו חייבים לרומם בה את המדריגה המוסרית ואת הזיקה ליסוד הקודש שלנו, בכחה של תורתנו הקדושה שהיא תורת חיים מקור הצדק ומעין האמת. וחלילה לנו לחשוב שהגלים הסוערים שבשאיפה המדינית רשאים הם לעור את עינינו, מבלי לראות נכוחה, וקל וחומר שחס לנו ליתן ליצר המפלגתי העלול להתעורר ביותר, בעת שהתנועה המדינית הולכת להוצר, שיעביר אותנו על מדת הצדק והאמת, על מדת האהבה האנושית הכללית והפרטית, אהבת ישראל, וחובת הקדושה המיוחדת לישראל. כי חובתנו היא לא רק להיות אנשי קודש בתור אנשים פרטיים, כי אם גם וביחוד להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש לשאוף ליסוד ממלכתי מקודש, שהוא כדאי להיות נקרא בשמו עוד מלפני ההתהוות של העולם המעשי וכל סאונו, מיסוד התורה שקדמה לעולם, ומיסודו של דוד מלך ישראל החי וקיים, ועמד כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, במהרה בימינו אמן. תוקף גדולת היום עולם מתחדשת בקרבנו, ונכונים הננו להקשיב עוד הפעם את קול ה' בכח, קול ה' בהדר, כאשר שמענו אז במדבר לפני בואנו לארץ, טרם דרכה כף רגלנו על ככר אדמה אשר נאחזנו בה לנצח, כאשר גדלה נשמתנו בקרבנו, ומטל של תחיה שבנו לחיות חיים חדשים, אחרי אשר פרחו נשמתנו, מרוב חזון וגדולה אצילית. ועתה, כאשר ימי תחיתך הלאומית הולכים ובאים, והנך שב מחנות מחנות אל ארץ ירושתך, כיום הזה הכון לקראת אלהיך, ישראל. דע, כי אחרית היצירה היא על שכמך; דע כי מעולם לא תהיה אתה אומה אחרת בעלת צביון אחר, כי אם ממלכת כהנים וגוי קדוש, ועליך חובת עולם מוטלת להאיר כל מחשכך וכל מחשכי עולם, באור תורה ונר מצוה. דע ישראל, כי כימות עולם הנך הולך להעשות עם אחד, כימי חסד נעוריק, ואהבת כלולותיך. חדל ישראל להיות עוד שוגה במחלוקת ובפרודים, אשר קדושת אדון השלום מסתלקת על ידיהם ממך, ועדי השמים אשר מהר חורב הרי הוא מוסר מאתך, על ידי רוחות המשטמה, מלאכי החבלה, אשר ריב ומדון יחרחרו בקרבך. דע ישראל, ביום הקדוש הזה, ותספוג את הידיעה הקדושה הזאת לתוך נשמתך תמיד, כי הנך נשא על כנפי נשרים, כי מחשבותיך הנם מחשבות יוצר כל עולמי עד, והגיונות רוחך בקרבך חצובים הם מאש שחורה על גבי אש לבנה, יסוד חכמת הבריאה, בסוד: "מחשבתן של ישראל קודמת. דע, כי דרכך הכבושה, ישראל, היא מקור כל החדוש אשר בא ואשר יבוא לטובה על האנושיות הנהלאה; שמור את איתן רוחך בקרבך, ובשמחת ילדותך, ענה כמאז בקול גדול גם עתה, את הקריאה הגדולה והנלהבה: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". וארחות חייך על אדמתך, וסדרי לאומך, וחיי עריך, מושבותיך, וקבוצותיך, המה יהיו צלצלי השמע אשר לקול הגדול הזה. וכימי עולם, ימלא כל חללו של עולם תמהון על הדרת כבוד אלהים חיים המופיעה בנשמת העם השב, זקן העמים, אשר נפזר לכל האפסים, והנה קם לרכז את חיו, ולחדש את נעוריו, בכל פאר עזוז תם ילדותו, וחוסן גבורת עלומיו על אדמת גאונו, ובת קול תשוב ותפוצץ בקול אדיר, אשר ישמע בכל המחנות, בכל העמים ובכל הלשונו: "מי גילה רז זה לבני, רז שמלאכי השרת משתמשים בו, שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו, לשמוע בקול דבר. אתה ישראל, השב לבנות שממות ארצך, המצפה לתחיתך הלאומית, שמע את הד הקול הגדול הזה, אשר ישמע בעולם כולו, בהיותך נאזר בגבורת רוחך הגדול, הספוג מטללי התחיה, אשר באוצר חי העולמים סלה. וברוחך הגדול והקדוש הזה, תחוג יהודה את חגיך, תחוג בעוז את היום האדיר והנאור הזה את יום חג השבועות חג הבכורים, זמן מתן תורתנו, דע עמי לשמוח בו חדות

יום הבכורים זמן מתן תורתנו

אלה הם שני התארים של החג הקדוש, חג השבועות הבע"ל. הראשון, יום הבכורים, הוא התואר. שהתורה שבכתב קבעה לו זמן מתן תורתנו קבעה לו התורה שבעל פה. בנוסח התפלה המיוסדת על פי אנשי כנסת הגדולה, שהם תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות, ולא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה. הרינו למדים שתורה שבכתב ותורה שבעל פה מתייחסות זו לזו כיחש של הגוף והנשמה זה לזה, גופי התורה שבכתב, אותיותיה כולן כמו שהן, הן הנושא, שהנשמה העליונה, האור העליון שהוא מתגלה בכל מכמני התורה האצורה בתורה שבעל פה לכל מדרגותיה, הולך ושופע על ידם. ארבע דרכי התורה, הפרדס: הפשט, הרמז, הדרש והסוד, הלא רק החלק הראשון, הפשט, הוא המתראה לנו על ידי האותיות שבתורה שבכתב כמו שהוא, אבל שלש הדרכים שעל ידן אנו מוארים באורות היקרים בכל חגווי נשמתנו, הלא הן כולן מכלל התורה שבעל פה שעל ידן מתבלטים, המה קרני האורה המיוחדים לישראל והן הן נשמתה של תורה. אנחנו באים לידי כל תקומותינו על ידי הקשר הגמור של הגוף והנשמה באגודה אחת, וכל פירוד הבא לחוץ ביניהם הרי הוא מכחיש את החיל והתעצומה של כנסת ישראל. הרבה סבלנו ועדיין אנו סובלים מאלה אשר נתקו את התורה שבכתב מהאורה של תורה שבעל פה, כל שיטות התעיה למיניהן, הכותים, הצדוקים, הקראים וכל מגלי פנים בתורה שלא כהלכה לכתותיהם, כל אלה העמידו את הפשט במצב מפורד באפס השפעה מיתר דרכי התורה המחשיפים לנו את אורה בכל מילואה. ההנתקה הזאת של הפשט מעל שלשת דרכי התורה האחרים המשלימים אותה, היא היא שגרמה ג"כ את המורד של החורבן הגמור שהננו סובלים על ידי שולחי היד במקדשה של תורה, אלה מחבלי כרם ד' הזונים אחרי הבלי הגוים, ביחוד המפלצת שיצאה בהרחבתה על ידי המלומדים הגרמנים השקועים בשנאת ישראל בכל אופי רוחם האכזרי אשר ינקו אותו משדי גזעם, המראה לנו כעת את פרצופו האמיתי, והם הם מחברי הספרים המסואבים מיסודה של חוצפת "הבקורת של כתבי הקודש", שהיא כולה הרכבה של רשעה וסכלות, ובכל זאת הזנו אחריהם חלק ממחנכי דורנו הצעיר להוותנו וחרפתנו. אמנם לא פחות מזה סבלנו והננו סובלים מאלה אשר נתקו שלש הדרכים האחרות הרמז, הדרש והסוד מהיסוד של הפשט קבעו להם אלה מין תורה שבעל פה מזויפת שאינה קשורה באיתן היסוד של תורה שבכתב. תקלה זו התחילה מהאלכסנדרונים בימי קדם, שמהם יצאו המינים הראשונים ששרשיהם הפורים ראש ולענה הם ממלאים עכשיו חללן של רשויות בעולם הזר הסובב אותנו והדוחק את רגלינו בכל הארצות וגם בארץ הצבי. מיסודם של האליגוריסטים הקצוניים למפלגותיהם יצא כל המראה של פרצות כרם בית ישראל וההפקרות המעשית בנוגע לכל דבר חוק ומשפט, שהנוהים אחריהם הנם הראשונים לחלל כל קודש בפועל ובמעשה והמרחיבים את ההפקרות בין ההמונים הרחבים המאבדים בידיים את כל ההוד שבתחיתנו הלאומית ונוטלים ממנה את כל הדרה. השיבה הלאומית שלנו לארץ, על פי הסגנון המחודש שהולך ומתרחב בימינו לשמחת לבב כל אוהב עמו וארצו, היא צריכה שמירה מעולה שחלק הפשטי שבה הרי הוא בודאי ישובה של הארץ, בנינה ושכלולה שבנינו הבונים התחילו לעבוד בה את עבודתם הקדושה בכל כך מסירות. אבל כל החיים הטהורים, כל רוח ישראל ואורו, הרי הם שפעת נשמתה של התכונה הפשטית; בחינת תורה שבעל פה בכל דרכיה, הרמז, הדרש והסוד, המרוממים את הרוח ומחיים את הפשט. נזהר נא לבלי להכשל בניתוק של אלה שני היסודות החיים זה מזה, ותהיה נא תחיתנו הלאומית ובנינו בארץ אבות מלאים חיים שלמים באחדות גמורה של גופה עם נשמתה, ונזכיר נא ביום

החג הקדוש הזה הבעל"ט, חג השבועות, שכמו שהוא יום הכפורים בתורה שבכתב הוא גם כן זמן מתן תורתנו בתורה שבעל פה. והאחדות הקדושה הזאת תשיב לנו את אומץ רוחנו, את שלומנו הפנימי, ואת יפעת כבודנו לעיני כל אפסי ארץ במהרה בימינו אמן.

יום הבכורים זמן מתן תורתנו

מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא, שהיו הצדוקים אומרים : יחיד מתנדב ומביא תמיד (ונצחו חכמים שבא משל צבור, מתרומת הלשכה); מתמניא ביה, עד סוף מועדא, איתותב חגא דשבועיא, שהיו בייתוסים אומרים : עצרת אחר שבת (ולפי זה אין קצירת העומר דוחה שבת, ונצחום חכמים שעצרת אינו דוקא אחר שבת וממילא קצירת העומר הוא ממחרת יום טוב, ואם חל בשבת דוחה את השבת. (מנחות ס"ה א')

בתקופתנו הגדולה להתעוררותה של האומה לשיבת שבותה, לחדוש עמדתה העצמית על ארצה העתיקה, אחרי שנות מאות רבות של תרדמה לאומית ושל חורבן הישוב אשר לארצנו הקדושה, הננו חייבים חובה כפולה לפשפש באוצרותינו העתיקים לדעת מה היו אלה הזרמים אשר היו בחיינו הכלליים מאז. כי רק על ידי הידיעה הזאת נוכל לכוון את המשקל, לדעת איזה זרם הוא עצמי ומקורי לנו, ומתוך כך גם נצחי בטבעו ונותן לנו תקומה, זרם רוחני שכח כביר צפון בו להחזיק את חיי האומה בכל תקופותיה ולהגביר את כחה העצמי, ליתן לה את לשד חייה על אף כל צורריה ורומסי כבודה; ואיזהו זרם מקרי, לקוח מבארות זרים ובא אל גבול האומה על ידי השפעה של חולשה עצמית ושל דלדול כחה המקורי, ומתוך כך אין לו תקומה נצחית והוא כמוץ לפני רוח הזמנים אשר ישטפוהו בלי להשאיר לו רושם עמוק בחיי הכלל. הימים, אשר רוח לאומי מעשי לא היה אפשר לו להתעורר, מפני חסרון התנאים המביאים את אפשרותו והמכניסים לו בסיס קיים, אינם יכולים לבוא לידי חשבון, בעת אשר החיים הלאומיים, בקשר לשיבת העם אל נחלתו, לא היו יכולים להתגלות במעשה, נרדמו גם אלה הזרמים, אשר היו גורמים לו תנועתו הפנימית והיו מסובבים על ידי אומץ חייו, על כן לא היו ניכרים לנו, גם הצד החיובי וגם הצד השלילי שבהם. אבל עכשו, כאשר בא התור של תקופת התחיה הלאומית, לשיבה אל הארץ, אל אדמת המורשה העתיקה, בצורת עם הקם ומבקש את דרכי חייו העצמיים, פתאם נתגלו בקרבנו הזרמים השונים שהיו שקועים בתרדמה ליטרגית, מעוצם השקיעה של הגלות, והחובה וגם האפשרות ללמוד, את תורת החיים הכלליים, מימי הזוהר העתיקים, שהן עומדות לפנינו במלוא תביעתן. ההתעוררות הלאומית למעשה, לא באה אלינו כי אם בזכותו של כח החיים האמיץ הצפון בנו, שהוא מלא פלאי פלאים, כח חיים כזה אשר אין לו דוגמא ומשל בשום עם, גזע ודת תחת כל השמים, כח חיים כזה המנצח את כל מלוא העולם, החסון והכביר בכל תכסיסי מלחמתו נגדו, ומתוך שיש כח חיים כזה לנו, מצאה ההתעוררות הלאומית מקום לפיתוחה. ובהבנה יותר ישרה הננו יכולים לבוא לידי ההחלטה הברורה, כי ההתעוררות הלאומית בעצמותה איננה כי אם הבעה של סגנון כח החיים העצמיים האצור בקרבנו מאז ומעולם, ואחרי אשר מסבות שונות, מבית ומחוץ, באה ההתעוררות הלאומית בתכונה של חידוש התשוקה העזיזה שהיתה מעולם טמונה בעומק נשמתה של האומה, לשוב אל ארצה ואל מקום מכורתה, הרי צריך באר תחיה זה, אשר נסתם תקופה כל כך ארוכה בכל שנות הגלות, להיות חוזר ונחפר. הכורים אשר עמלו להסיר את גלי העפר, אשר כסו את המעין החתום, היו צריכים הרבה מרץ עד כדי להגיע לאיזה עורק, אשר יתחיל להראות איזה סימנים של מעינות של חיים מפכים ועולים. אמנם נכרה הבאר אבל לא לכל עמקו. לא הגיע

עדיין עד המקום אשר התהום הרוחני האמיתי אשר לאוצר החיים של האומה יגלה על ידי צנוריו את עצמות אופיותו ואת טבע מקורו. האדם מכיר בתחילה את מה שנחוץ לו ואת ההשפעות הבאות מהמקרים החצוניים עד אשר יבוגר שכלו לבוא לידי המדרגה הפנימית להכיר את עצמו ואת אופיו ואת נפשו ואת מהותו היסודי, והעם בכללו למרות מה שבתוך אוצר רוחו מונחים כל גנזיו היקרים בכליל שלמותו, כשצפות שאלות מעשיות לא יכול הרוח להתגלות מתוך מעמקיו, וסברות שטחיות באות בראשונה ומתהוות לכח פועל בחיים המעשיים של סדרי ההתעוררות הלאומית, ורק אחרי הרת מכשולים, ואחרי פגישת צורי מכשול רבים בחיי הכלל ובמהלכה של ההתעוררות הלאומית, מוכנים אנו לבוא לידי תנועה יותר עמוקה, יותר עצמית, יותר ויותר מקורית, בנויה ומיוסדת על העמדה של הכרת צביונו האמיתי מתוך עומק נשמת עמנו וטהרת רוחו. אם עם פלאים אנחנו, אם אין אנו יכולים להשוות ולהתאים את רוחנו המהותי לרוח כל עם אשר על פני האדמה, אם סוד קיומנו הוא ספון בסגולתנו המיוחדת אשר אם נהיה אנחנו חסרים אין עם בעולם אשר ימלאנה, מוכרח מהלך חיינו כלו. ביחוד בצעדים של התעוררות תחיתנו הלאומית, להיות מתבלט בקרבנו על פי ארחותיו המיוחדים, והסגולה המיוחדת המעצמת את האומה ונותנת לה כח לחיות ועוזו להתנער לתחיה מופתית אחרי מאות שנות גלות פזור ודלדול, היא מוכרחת להיות ניכרת לא בתור התארה צדדית שישנם יחידים באומה, רבים או מעטים, אשר הם מסגלים עצמם לה, אבל דבר אין לה עם הכלל ועם האופי הצבורי ומהלכיו כי אם בתור אותו הצביון היחיד שהוא התוכן של נשמת האומה ושהוא מוכרח להתבלט בכל ארחות חייה הרוחניים והמעשיים בכללות המהות של העממות כולה. אז, כאשר יכרה באר התחיה עד מדת התהום הזאת לא יפכו עוד המים של התחיה הלאומית דלוחים ומלאי אבקת עפרים, כי אם מים חיים זכים צלולים משיבי נפש העם לכל פלגיו ומעוררים אותו לחייו הגדולים ההולכים ומתחדשים ממקורם. גם בתקופת הבית השני בשובנו אל הארץ המורשה, אחרי המשבר הגדול של גלות בבל, כבר בא הצורך לכרות עמוק את מעין החיים אשר להתחיה, גם אז עמדו כבר מכשולים על הדרך, והכרות שטחיות אשר לא יכלו להחזיק מעמד נצחי בחיי האומה צצו ועלו על שדמותינו והיו לנו לרועץ, לצמחי לענה וראש. לשאוב חיים ממקור דבר ד', אשר בספר היחיד, הניתן לעם סגולה אחד, על פני כל התבל כולה, על זה צריכים אומץ לב והעמקת דעת בלתי מצויה, והידענים השטחיים ודאי לא היו יכולים למצא את ידיהם ואת רגליהם בסקירה תהומית זו. עלו קמשונים בדמות צדוקיות וביתוסיות, והללו באו בטענותיהם המזוייפות לאמור: כיצד יכולה עבודת ה' היותר מסתורית, הנעולה באלפי עזקאין בעד שכלו הרציונלי של האדם, להיות יסודי דבורי? ככה היתה הטענה הצדוקית. עבודת הקדש ודוקא היותר כללית והיותר יסודית שלה, צריכהלפי דעתם להיות דבר פרטי יחיד מתנדב ומביא תמיד", זאת היא ההשגה השטחית, הצדוקית, שהננו עדיין אוכלים את הבוסר הצומח של גפן סדום זאת ושינינו קהות, אבל נצח ישראל נצח וינצחו "איתוקס תמידא" כי אמנם לא דבר פרטי הוא התוכן של עבודת הקדש בישראל, כי אם דבר דבורי וכללי ודבר העומד ברום חיי הלאום ומחיה את הלאום כולו, ואי אפשר שיהיה יוצא מקשר החיים הזה כל אשר יחובר אל החיים באומה. והלאה אנו צועדים. בנין הארץ, היסוד הראשי, החקלאות, הלא היא אצל כל העמים רק גורם כלכלי חיוני פשוט, אבל העם אשר הנושא שלו כולו הוא קדש קדשים, וארצו, ושפתו, וכל ערכיו כלם קודש הם, כי הוא כולו ממלא את בטוי הקודש של כל האנושיות וכל היקום כולו, ובכל מקום שקוי אור קדש משתלחים לברכה אינם כי אם ענפים מגזע מטעיו, הרי גם חקלאותו כולה היא ספוגת קודש, והקודש הזה שביסוד החקלאי מובלט הוא על ידי זה שחגיגת ראשית הקציר, העומר, עולה הוא למדרגת עבודת הקודש היותר עליונה, והקרבת המקודש עמו הוא קרבן דבור, שבחווה את השבת. הביתוסיות ודאי לא היתה חרדה על קדושת השבת ושמירתו יותר משומרי התורה הנצחיים, הפרושים, ולא בשביל משמרת השבת ממלאכת קצירת העומר היתה מלחמתם כל כך נטושה נגד המציאות של האפשרות שידחה העומר את השבת, אם לא יפרשו

כפירוש הפלסטר שלהם, ממחרת השבת, ממחרת שבת בראשית, אבל מחשבת רעל עמוקה היתה בלבבם. הם, אשר לא יכלו להתעמק בסגולת ישראל המיוחדת, לדעת את עומק הקדש אשר לגוי הקדוש הזה, אשר בשבתו על אדמת קדשו גם חקלאותו ובנין ארצו בכל תוצאותיה המעשיות והקרקעיות תוכן קודש יש להם, ודגל קודש הוא דגלם, ואוצר הקודש, התורה הקדושה, הוא כל מוסד חייהם הלאומיים כמו הפרטיים. זאת ידעו הכל כי השבת קודש הוא לישראל והשביתה מכל מלאכה היא בו חובה נמרצת, יוצא מן הכלל הוא רק התוכן של עבודת הקודש העליונה, המסתורית, הספוגה אור קדש קדשים, עבודת המקדש, אבל מי יהין לחשוב שתהיה החקלאות קשורה בקשר אמיץ, עם עבודת הקודש העליונה הרזית, השמימית: ידעו הכל כי אסורה היא כל עבודה וכל מלאכה בשבת, ובחריש ובקציר תשבות, ואיך יכול הקרבן הבא ב"החל חרמש בקמה" להיות דוחה את השבת, אם לא הרמז הגדול שיש כאן כי החקלאות הארץ ישראלית בישראל, יסוד ישובו ובנין נחלתו, נמשכת היא ממקור הקודש באומה קדושה זו, ואם כי כל העבודה החקלאית בגילויה והתמשכותה המעשית, הרי היא מכלל מלאכת החול ואסורה בשבת, אבל הקרבן של חגיגת ראשית הקציר מהחל חרמש בקמה מוכרח להיות עולה למדרגת הקודש של הצבור הקבועה הדוחה את השבת, ואז האומה יודעת בכללותה איך לנצור את אישון עינה, את קדשיה כולם, את דבר ד' אשר עמה, את התורה ואת המצוות שהם חיי סגולתה. וזאת לא יכלה הבייתוסיות לעכל, עיניה החלשות כהו ולא יכלו לסבול את האור הגדול הזה הזורח במלוא הדרו, ועל כן רצתה להאפיל אותו ולהבליט ש"אין קצירת העומר דוחה את השבת", אין החקלאות עולה גם בישראל למדרגה של קודש קדשים, וממילא יתפוס בה החול הרגיל את מעמדו ומזה תוכל כבר הדרגה להיות הולכת ויורדת עד כדי האפסיות של אור הקודש מחיי הלאום, והקבוץ הישובי. אבל נצחו חכמים ו"איתותב חגא דשבועיא", ונודע לכל ישראל כי "ממחרת השבת" וממילא עד ממחרת השבת השביעית אין משמעותם שבת בראשית, ואם אירע ראשית הקציר, קרבן העומר להיות בשבת, דינו הוא כדין כל עבודת הקודש הקבועה, הצבורית, להיות דוחה את השבת, ומזה דוקא יבוא מקור חיים לקדושת השבת ושמירתו בכל צביונו וקדושת משפטי התורה וחוקיה, בכל הדרת קדשם, בדבר ה' מקדש השבת. ומזה גם כן אנו למדים כי רוח האומה כולה, ביחודה וכללותה, כולו קודש הוא "כי עם קדוש אתה לדי' אלקיך" וברוח המיוחד הזה אשר אין בכל העמים משלו נקום ונתעודדוכל עמי התבל יתנו לנו כבוד ועוז ותחית עולם תהיה לנו, וידעו תועי רוח בינה, כי קדוש ישראל הוא מקור ישענו סלה, וחיי התורה והמצוה כולם חיי הלאום כולו המה. ונגד המהרסים מכל הצדדים, ונגד הכורים השטחיים, שלא הבינו ולא יבינו עוד את רוח האומה לכל עומקו, שהתאמצו ומתאמצים לעשות את עבודת הקודש ומשמרת התורה והמצוות כולה רק לדבר פרטי באומה יתוקם לנו תמידא" הבא דוקא משל צבור; ונגד אלה החפצים לנתק את היסוד החקלאי בארץ ישראל מקשר קדושתו המחיה אותו לעד על אדמת הקודש, איתותב חגא דשבועיא. והיה לנו יום הבכורים יום מתן תורתנו לאות עולם לישראל, ולערובת נצח לתקומת שיבת שבותו, וצמיחת קרן ישעו, על אדמת קדשו אשר אהב סלה, בימין ה' רוממה! ימין ה' העושה חיל אשר רק בה ישע ישראל תשועת עולמים וארצו תבנה בנין שלם במהרה בימינו.

החדש במדינה ובמקדש

העומר היה מתיר (את החדש) במדינה, ושתי הלחם במקדש. משנה מנחות סח:)

נשמה אחת היא המחיה את המדינה ואת המקדש בישראל, לא בקשרים מלאכותיים הננו מקשרים את

חיי עמנו הכלליים לכל צביוניהם רק מפני שככה מורה אותנו מקור חיינו. וכן הוא הצביון השלם של נשמת לאומנו. אין חצאיות, אין חלקיות ואין תוכנים של פירוד במהותה של אותה הנשמה הגדולה של האומה אשר קדושת האחדות היא כל חייה כל יסודה וקיומה "אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" ועל כן קולו של יעקב הוא הבוקע ועולה בצורתו המאוחדת מכל השדרות אשר בתנועת הכלל ושאיופתיו בישראל. קול הכורס והיוגב על אדמת ישראל וקול התורה והתפלה באהלי יעקב עד קול הזמרה הנאצלה אשר בהיכל ד', קול אחד הוא בתוכיות הוייתנו בין כשהוא נודע ומוכר לבעלי הקול המשמיעים אותו לרבים ולעצמם, בין כשהוא כל כך נעלם עד לאפס הכרה. ומתוך הקול הכללי ומקור חיינו, יוצאים הם שני הצדדים המבליטים את מהותה של האומה אשר בגדלה ובבנינה הם גדולים ומבונים, ובקטנה ובחורבנה הם מוקטנים והרוסים, והם הם המדינה והמקדש. בכל העמים אשר רוח חייהם הוא בעל תכונה מורכבת אם גם יהיה להם איזה תוכן הגורם לפעמים לעצב את תכנית מדינתם ותכנית מקדשם באיזה עיצוב מכונתי אשר יאגדם ברתוקות של איחוד, מתוך שהאיחוד הזה הוא בלתי טבעי להם הרי הם מוכרחים תמיד להיות רודפים אחרי תוכנים חדשים להשיג על ידם איזה סמך של חיזוק בעד המצב הקיים "אומר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים" ובשביל כך האוצרות אשר הרכוש הישן המאחד את הוייתם אינם בני קיימא, והלהיטות אחרי כל תוכן חדש, קשורה היא בטבע מציאותם, אין החדש צריך אצלם היתר, כי מבלעדי חליפת תוכן וחיידוש צורה אין עמדה להרכבה המכוננית, שמקור חיים עצמי אין לה, ושן הזמן הולכת ומכלה אותה, והם עומדים תמיד בעצם ומדרגה של יבחר אלהים חדשים "לא כאלה חלק יעקב, האחדות המהותית של המדינה והמקדש, טבוע הוא בעצם נשמתנו, רק הסיגים אשר נדבקו בנו מדרכי הגוים, הם הם הגורמים לתועים איזה תקופה קצרה לחשוב שיוכל להיות אצלנו תכנית של מדינה שאינה תכנית של מקדש, או תכנית של מקדש שאינה של מדינה, על פי מעמק הרוח ויסוד היצירה שלהם, ובשביל שהעושר הגדול של החיים ועצמת כח הקיום המונח בכח הגדול אשר לעם הקדוש, אשר חיי עולם הם חיינו, כל זה הוא מונח דוקא בתורה הקדומה הישנה, אשר רוחה והוייתה הוא מאז מקדם "עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל" בשביל כך הננו מתייחשים אל כל חדש בשאלה והננו זקוקים לתוכן המתיר את החדש, והמראה בעליל שזה הבא מן החדש בצורתו החיצונית, באמת הוא עתיק עתיקא, ואז הוא מתקבל באהבה והוא הולך ומתקשר בקשר המקודש של היסוד האחדותי של האומה בכל מהלכי חייה. וסימן לדבר "העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש". ומתוך האור הישן, האורה שברא צור כל העולמים מאז מראשית, ו"שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו, מסוף העולם ועד סופו", מאור קדום זה, שנגנז בנשמת ישראל באורה של תורה, מהאור הישן הזה יזרח לנו אור חדש, אשר על ציון יאיר, ונזכה כלנו במהרה לאורו, בגווניו השונים והמאוחדים במקורם באור חיים שלמים אשר יקיפו את כל הוייתנו ויאחדו את כל פרודותנו במדינה ובמקדש שיבנו יחדיו במהרה בימינו אמן.

בכורים

כיצד מעלין את הבכורים, כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד ולנין ברחובה של עיר, ולא היו נכנסין לבתים, ולמשכים היה הממונה אומר: קומו ונעלה ציון, אל בית ד' אלקינו. (בכורים פ"ג מ"ב)

בנוהג בין האומות, שאומה שכל עסקה ומחיתה אינה כי אם עבודת אדמה ולא תשים מגמתה למסחר ולחרושת המעשה שהוא מורכב עם המסחר, לשים מקום דרישה למעשי ידי האומנים בעלי מלאכה

וחרושת, היא יורדת בהתפתחותה בכשרונות נפשיותיה, מפני שהיא ע"פ המצב הזה מתבודדת לעצמה ואין לה מקום לקלוט רוחות של דעות ומדות חדשות מיתר האומות. אמנם עם ד' אלה, אע"פ שתכליתם ודאי להיות עם חכם ובנון כליל המעלות המדות והדעות היותר טהורות ומושכלות, מ"מ חפץ ד' הוא שיהיו נטועים על אדמתם, נהנים ונזונים מטוב ארצם, איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, ולא ישימו כל מעיינם בעניי כלכלה, זולת עבודת אדמתם ויבולה, המביאים להיות נפזר בעמים שונים לעשות מסחר וקנין. והוא מפני שכבר שם בכח האומה היקרה הזאת שתהיה יכולה להשתכלל בעצמה בכל חמדת שכל ורעיון וכל כשרון, ואין לה צורך לקלוט רוחות מן החוץ. אמנם באומות העולם כח המסחר יחזק את האגד החברותי מפני המשא ומתן שיש לסוחרים הצריכים זה לזה, ועובדי אדמה שכל אחד מתענג על טוב ארצו אינם נאגדים זה עם זה ע"י דברים כאלה. אמנם כך היא המדה שיהיה האגד המקשר את עם ד' אהבה שאינה תלויה בדבר, כי אם קשר רוחני, אהבת ד' ותורתו, שכל הטוב והנשגב היוצא מזה אינו נבנה כי אם ע"י כח העממי שבעם ישראל. על כן הבכורים הם המורים על החבה היתרה הנודעת ליסוד עבודת האדמה לאומה הישראלית, שתרבותה תגדל דוקא בהיותה בתור עם לבדד ואינה ראויה ללמוד אל דרך הגויים, וכח האחדות נשלם ע"י הצד הרוחני שהוא אדיר בה. על כן כל עיירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד, תחת שבאומות העולם היה יסוד אחדותם נבנה ע"י יריד ומסחר, נבנה כאן ע"י הדבר המשותף בעבודת ד' טהורה. ולנים ברחובה של עיר להורות גם כן על חבתם לחיי הטבע שנמצאת בעבודת האדמה. ואינם נכנסים לבתים גם כן מפני טומאת אוהל. שאמנם ההתרחקות מחיי הטבע הטהורים גורמת טומאות רבות ואשרי העם שבורר לו חיי תם טבעיים בהנצלו עם זה מירידה של פראי אדם וזוכה להיות תרבותי ובעל דעה רמה וזכה עד מאוד. וזה אי אפשר כי אם בעם ד' אלקי ישראל שהוא כרכא דכולה ביה, ממנו כהניו, ממנו נביאיו, ממנו שריו, ממנו מלכיו, שנאמר: ממנו פנה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה, שכל יתרונו יהיה רק כשישים לב לפתח את החמודות הקדושות הגנוזות בכחו העצמי הגדול, ואיננו צריך כלל לכרמי זרים. במקהלות ברכו אלקים ד' ממקור ישראל.

והשור הולך לפנייהם, וקרניו מצופות זהב ועטרת של זית בראשו. בכורים פ"ג

(מ"ג)

אומה שיש לה מטרה עליונה ונשגבה, מציינת את דרכה לחבב את העבודה, כי רק בעבודה ויגיע כפים בלאום יסודרו חיים כשרים וישרים. והנה אם לא היתה לה שאיפה יותר גבוהה מחיי הגוף, לא היה לה לפנות לעושר וגדולה, אבל כיון שיש לה נפש רמה השואפת להגדיל פעלה, בעולם, על כן תשאף גם לעושר על ידי עבודה. אמנם העושר לא יהיה מכוון לעצמו, כי אם כדי שעל ידו תבוא להאיר את עצמו ואת העולם, באור החכמה והדעת האמתית, אור ד' אלקי עולם. וזאת היא תעודת ישראל. השור הולך לפנייהם, מכוון אל העבודה, רב תבואות בכח שור. וקרניו מצופות זהב, להורות שאל העושר תביא בדרך ישר רק העבודה, ולא לשלול ולבוז ולבלע חיל זרים, רק בכח וגבורת שור, בעבודת יגיעה ועמל. אמנם לא זאת היא גמר התעודה. כי אם עטרה של זית המורה על אורה כשמן זית שבמנורה המורה על התורה ודעת, הרוצה שיחכים ידרים, סימן לדבר מנורה בדרום. וכן אמרו חז"ל ביונה שהביאה עלה זית, דבר המביא אורה לעולם. כלומר: מגמתנו שהעבודה תביא לעושר, והעושר לעטרת החכמה והאורה.

החליל מכה לפנייהם עד שמגיעים קרוב לירושלים. (בכורים פ"ג מ"ג)

החליל הוא המיוחד ביותר לשמחה גם לאבל. חלילים לכלה או למת. השמחה השלמה מתנוצצת ביותר כשלא יחסר עמה הרגש של מציאות האבל האפשרי לבא, והוא נשמר ונצל ממנו. ע"כ אלה השלשה הכחות הראשיים המצליחים את האומה: העבודה בכח הגוף השור ההולך לפנייהם; העושר הבא ע"י קרניו המצופות זהב; וההשכלה הבאה עם העושר והחריצות עטרה של זית שעל ראשו. אבל אפשר שכל אלה יביאו ח"ו ג"כ שואה על האומה כשישתמשו עם החמודות האלה להרע. העבודה תוכל להשפיל את הצורה האנושית אל השקיעה החמרית לבדה. העושר יביא המון חמדת תענוגי החיים שמטמטמת את הלב מבינה אמיתית מחכמת צדק אלקית. החכמה תוכל להועיל להרע, כמאמר: חכמתך ודעתך היא שובבתך. אמנם עם ההישרה האלקית במעגלי צדק ומישרים שתדריכנו תורת ד', דבר ד' היוצא מירושלים, הננו בטוחים שההצלחות האלה המכשירות את אושר האומה יביאוה באמת לרום מעלתה. על כן החליל, המוכשר גם לשמחה וגם לאבל, מכה לפנייהם בתכונת דפיקת קול צהלה ושמחה עזה עד שמגיעים קרוב לירושלים, כי שם צוה ד' את הברכה.

נחמו, נחמו עמי!

נחמו, נחמו עמי, אבל עוד בכתב של אש גחלת שחורה, חרותים הם על לבנת פני אותיות השאלה הגדולה, אשר חזרתי להגות נכאים ביום המר של אבלנו הגדול: ואיך אנחם? אם היה שברי רק שברון של עם גולה עשוק ומארצו נהדף, אולי הייתי חושב לנטפי נחומים, את אשר אראה, בניס בונים באים בקץ הימים, ומישבים ארז שוממה, אף כי שוממותי כים הם רחבים, ובניני הוא רק כעב קטן, ככף איש לערכם, בכל זה יש ערך של אחוז, לחשוב נחומים לעומת היגון. אבל מה נעשה בעת אשר יתיצב לנגדנו היגון הקודר על נביקת הרוח, הלא זהו העומק שבכוס יגוני, ומה יוכלו נחומי מפעלים ובניני חרבות, לשעשע נפשי, אם בתוך הבנין, הנני רואה אש יוקדת, הולכת ומהרסת?! מעוז האומה, הודה והדרה, יפעת כבודה וששון עוזה, הלא הוא באמת רק רוח קדשה המתגלה במשמרת חייה, אור תורתה, אשר בעדה באו באש ובמים, ואם בני בוני, הם אל ארצי באים, ובידיהם כשיל וכלפות להחריב את המעוז המקדש, עוד טרם החל להבנות, וכל רעיון קודש, אשר ממקור נשמתו נוזל, וכל ארשת אבות אשר ממעיני מפכה, למרמס ומרפש יזנח, לרגלי כל שור וחמור, אשר יתאמר לבוא אל הארץ החרבה, עשירת חוסן הקודש, ובפיו מרמה לאמר בונה אנכי ארץ לעם, ואיך אנחם?! כה תהגה נפשי ממרורים. אבל הלא דבר ד' הוא הקורא אלי לאמר: נחמו, נחמו עמי, ודבר ד' יקום לעולם. על כן אתחזק ואתעודד ואומר: שובי נפשי למנוחכי ומלא תקות נחומים. קומי נא וחשוב מפלאות תמים דעים, אשר לעד כה הגיענו. ואם בחלקי בוני בניינו, עוד רוח עוים מסוכה, ואותו הסער אשר מצא לו מקום בארץ המלאה מוטה, אשר חזון שוא, ישמיעו מנהליה על פני תבל, לחדש רוח האדם על יסוד רגבי חומר מובס, באין מחשבת נצח ובאפס רוח אלקים חיים, חדר הוא במפלצת הבליו ועד חלק מהבונים, אשר באו והתגנבו אל תוך מערכתנו הגיע, ואשר באמת רק הרעל הזה, אשר נמסך בזמן האחרון בין מחנה עובדינו, הוא אשר הסיר את צניף ההוד מעל כל רגש קודש, והוא אשר הניע לבבות לדרוך ברגל זדון על כל מחמדי אבות, עד אשר רוח עז הנצחים, אשר תמיד רחף על פני שדרות בניינו מאז מעולם, החל להתחלש, אל נא נפשי ממנו תפחד פחד. דעי נא כי רק רוח עובר הוא, חלום פותה זה, וכמחזה אשר ראינו בחלקים רבים, מבני עמנו אשר נתעו בחסד לאומים הכוזב, לחשוב את מעונות הגליות לבית מבטחם, נעשה כקש נדף, מעת אשר רוח תקות קודש החל לנשוב, מהררי ציון, כן קרוב היום, אשר כמחלום בלהות יקיצו כל הנתעים ויראו, כי רק רוח בער צרר אותם בחפניו, והמעמד האיתן אשר לעם עולם על ארץ, אשר נחלת עולמים היא לעם אשר ישור אל כל כחות הבלע ברוח

קדשו, ואון אלחיינו, הוא ואך הוא הנהו חרב גאותו מעולם, נחלת אברהם יצחק ויעקב וחבל קדשו, מסיני בקודש. אז, בבוקר לא עבות אחד, שוב ישובו אלינו כל העדרים הנטעים, ובין יבינו כולם, כי המטרה של תפקידי השליחה אשר לכל מלאכת הכחש אשר במלא עולם ובקרב עמים וממלכות, בכל חזיוני סופרי חול ומשוררי נבל ויין, היא מכוונת מיד קורא הדורות מראש ועד סוף לעומת כל ענני השוא, אשר טחו תפל כל המתהללים באלילים, שבכל הסגנונים, שהם כל אלה אשר אטמו אזניהם משמוע אל דבר ד' בכח ובהדר", אשר יצא ויצא עוד מכל נאות יעקב בהבנותם, בכליל תפארתם, בכל שיגוב טהרו, ואז ישובו לנו כל הבנים, אשר רחקו, והדרת קודש. יראה על כל מעשי בונינו אשר בארץ תפארתנו לעד, ואז ננחם. נחמו, נחמו עמי, יאמר אלקיכם !

(על בחירת נשים)

ב"ה. עה"ק ירושלם ת"ו י"א תשרי תר"פ.

מכתב גלוי! לכבוד ועד הסתדרות "המזרחי".

נתכבדתי בשאלתכם לחות את דעתי על דעת שאלת בחירת הנשים באספת נבחרת יהודי ארץ ישראל, העומדת כעת על הפרק, ועם כל מה שאני איני כדאי ששלחתם לי, הנני מוצא לצורך השעה לבאר את דעתי בזה, בקיצור היותר אפשרי. הנני חושב שהשאלה מתחלקת לשלשה סעיפים :

(א) בדבר הדין, אם הדבר מותר או אסור ;

(ב) בדבר טובת הכלל, אם תצמח טובה לישראל מן החיוב או מן השלילה ;

(ג) בדבר האידיאל, אם הכרתנו המוסרית היא שוללת את הענין או מחיבתו ;

מוכרחים אנו לבאר את יחסנו לאלה שלשת הערכים, כי חפץ אני שהדברים יקיפו בשימת לבם את כל שדרותינו, בין שלומי אמוני ישראל שהכרעת ההלכה היא העיקרית אצלם, ובין אלה שטובת האומה היא אצלם המכרעת, ובין אותם שעיקר מבטם הוא האידיאל המוסרי כשהוא לעצמו. והנה בדבר הדין אין לי מה להוסיף על דברי הרבנים שקדמוני בתורה בנביאים ובכתובים, בהלכה ובאגדה, הננו שומעים קול אחד, שחובת עבודת הצבור הקבועה מוטלת היא על הגברים שהאיש דרכו לכבש ואין האשה דרכה לכבש", ושתפקידים של משרה, של משפט ושל עדות, אינם שייכים לה, וכל כבודה היא פנימה. וההשתדלות למנוע את תערובות המינים בקבוצים היא כחוט חורז במהלך התורה בכללה. וממילא ודאי שנגד הדין היא כל התחדשות של הנהגה צבורית המביאה בהכרח לידי התערבות של המינים בהמון, בקבוצה ובמסבה אחת, במהלך החיים התדיריים של הכלל. נשאר לנו לדון בדבר מצד טובת הכלל, ועל זה אני חושב שחובה לנו להודיע לכל אחינו מכל החוגים השונים שכולם ודאי טובת עמנו והרחבת זכויותינו בארץ ישראל הם דורשים, שידעו כי יסודה של הדקלרציה של הממשלה הבריטית, שנטעה לנו נצר רך לצמיחת גאולה, הוא טבוע בעיקרו של המבט, שטובי אומות העולם בכלל וטובי העם הבריטי ביחוד, מביטים על קשורנו לארץ ישראל בצדק כעל דבר מקודש בקדושת שמים, שהם מושפעים בזה מתוך האספקלריה של קדש של התנ"ך המקודש לחלק היותר גדול של עמי התרבות שבזמננו. ורוח התנ"ך משוער הוא גם עכשיו אצל החלק היותר מכריע שבעולם, שהוא הולך על צד הצניעות בכלל, והיראה מכל השחתה העלולה לבוא לעולם מצד חולשת האדם ביחסו לנטיה המינית, ורגש הכבוד המיוחד אל האשה הוא בו מבוסס ומרוכז בחיי הבית ושפור החיים הפנימיים וכל עבודות האדם העדינות המסתעפות מהם. שונאי ישראל, בין מבית ובין מבחוץ, משתמשים עכשיו הרבה בעלילה, שישראל הצעיר אבד את

קישורו אל הספר הקדוש, ועל כן לא לו הזכות על הארץ התנכ"ית. ואנחנו הננו חיבים לעמוד על המשמר להראות לכל באי עולם, שנשמת ישראל חיה היא בעצם צביונה והארץ התנכ"ית מגיעה היא לעם התנכ"י, כי בכל נשמתו חי הוא ברוח של ארץ הקדש והספר הקדוש הזה. וכן הוא האמת שבפנימיות רוחם בנינו "למודי ה' " הם והאידיאל של חייהם הוא כלו קדש ותנכ"י. על כן חובתנו הקדושה היא, כי בראשית הצעד לאיזה צביון מדיני חברתי שלנו יהיה ניכר כראוי חותם התום והטהור התנכ"י הממוזג בחיינו מדורות עולם, וזה יובלט דוקא במה שנמנע מהחדוש האירופי הזר לרוח התנ"ך והמסרת הלאומית הנובעת ממנו, שהוא הסתבכותה של האשה בבחירות ובחיים הצבוריים ההומים ורועשים בהמון. וכדאי הדבר להבליט, שאנו צועדים את צעדי גאולתנו, לא על מנת להיות דוקא תלמידים של התרבות האירופית, שלפחות במה שנוגע למוסר ולטהרת המדות פשטה את הרגל, על דעת כל המבקרים העמוקים שאינם מתפחדים ממראה וגובה קומתה, אלא על מנת להשמיע עוד לעולם כולו את אמרתנו הרעננה הקדושה והבהירה כפי מה שהיא תשאב ממקורנו פנימה. וראוי לנו ללכת על כל פנים, בפניה זו, קוממיות בשעה הגדולה של הצורך להבלטת צביונו הלאומי בחיינו החברתיים על אדמתנו. ובטוחים נוכל להיות שזה העוז יתן לנו כבוד בעולם הרבה יותר ממה שעלול לתן לנו כל חקוי חיצוני הבא על פי רוב מתוך חולשה פנימית. אמנם על דבר האידיאל בודאי טבוע הוא עמוק בנשמתנו האידיאל של הנקיון מכל חטא, וכשיצא האידיאל הזה מן הכח אל הפועל, אז יטהר העולם וימצאו אז דרכים ישרים ובטוחים לפעולתה והשפעתה הטהורה, העדינה והקדושה, של האשה, האם בישראל, בחיים בכלל ובפרט, בשלמות השפעה וההתאמה אל ערכה הפנימי המיוחד, במלוי החזון, כל אשת חיל עטרת בעלה. אבל חזון עתיד זה איננו מושקף עדין כלל בחיי התרבות הזמניים שהם רקובים מבפנים, אף על פי שהם מגוהצים מבחוץ. וכל צעד של פזיזות שאנחנו עושים במהלך החיים הכלליים שלנו מבלי להתחשב עם השקפתנו על ערך האשה בהוה ובעתיד המוטבעת עמוק ברוחנו איננו כי אם מעכב את המהלך האידיאלי הזה. ורק שיבת ישראל אל ארצו, אל מכונו וממלכתו, אל רוח קדשו, נבואתו ומקדשו, עתידה היא להביא לעולם את אותה הנהרה העליונה, שכל הנשמות האצילות של האנושיות כולה, עורגות אליה. וזה, בא יבא דוקא על ידי שמירת צביונו האמיתי ככל חוקת התורה משפטיה שהיא מדריכה אותנו בדרכי החיים של רוממות קרן, של חפש עליון ושל גאולה. זאת היא הכרתי הפנימית, שאני מוסרה לכם, אחי האהובים, בתם לבבי בצפית ישועה קרובה ובברכת ה' מציון וירושלים. ברגשי כבוד הק' אברהם יצחק הכהן קוק

(על בחירת נשים)

ב"ה, עה"ק ירושלם ת"ו, יי ניסן תר"פ.

תשובה כללית! לרבים השואלים אותי, על דבר השתתפות הנשים בבחירת "אספת הנבחרים". הגיעה לידי שאלתכם הנכבדה בדבר ההתייחסות לענין בחירת הנשים לאספת הנבחרים של יהודי ארץ ישראל כעת, אף שכבר גליתי את דעתי בענין זה בכללו במכתבי הגלוי להסתדרות "המזרחי". והנה כאז כן עתה אני מוכרח לומר, שאני איני כדאי ששלחתם לי, כי רואה אני שהכרח גדול הוא לאסוף אספה גדולה של רבני ארץ ישראל ועל פיה יקום הדבר למעשה. חושב אני, כי עוד לא נפרדה כל כך המדיניות אצלנו מן הדת, עד שתהיה לנו אפשרות לחשוב, כי יום רשות למדינאים שלנו לעשות איזה דבר כללי, בשם הצבור הארצישראלי ביחוד, בלא שום התחשבות עם דעתם של כל האוטריטטים של הדת בארץ ישראל, ברובם הגדול. ע"כ לדעתי הכרח הוא, שכל רבני ארץ ישראל יחד יחליטו את משפטם על זה, ומצב הזמן הדוחק

ביחוד הוא הגורם הגדול להזדרז כמה דאפשר שתצא האספה הזאת אל הפועל במוקדם היותר אפשרי אמנם לגלוי דעתי בצורה תאורית, הנני מוצא לי עכשיו, להוסיף קצת ברור על הדברים, אשר אמרתי במכתבי הגלוי הנ"ל. כאז כן עתה מוכרחני לומר, שהרבנים שהודיעו את האיסור מצד הדין עד כה שאבו את דעתם ממקור הקול האחד שאנו שומעים מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים, מן ההלכה ומן ההגדה, המורה שרוח האומה כולה בצביונו וטהרתו, עומד הוא נגד החדוש המודרני הזה, ואם אנו מטים את עצמנו כאן דוקא לתכונת המוסר האירי החדש, הרי אנו עושים בזה מעשה בגידה ביחס למוסרנו אנו, "למוסר היהדות", מה שמביא לנבק את רוח האומה ולהוריד לארץ את המבצר של התחיה הלאומית, ואם אין אנו נביאים, בני נביאים אנחנו, ואנו חייבים לקרא בקול גדול לכל אחינו החפצים כעת בבצורה של תחיתנו: שישמרו ברוחם ולא יאכילו אותנו את הבוסר הזה שיביא בהכרח לידי קהיון שנים, שנהיה מוכרחים להתחרט על זה הרבה מאד. אנו מאמינים, שמבטנו על החיים החברתיים הוא יותר עדין ויותר טהור מהמבט של עמי התרבות הזמניים בכלל. המשפחה שלנו היא לנו קדושה בצורה הרבה יותר עמוקה, ממה שהיא בכל העולם המודרני, וזהו היסוד של אושרה וכבודה של האשה בישראל. אצל העמים האחרים, אין המשפחה יסודה של האומה, אין המשפחה קבועה ועמוקה כל כך כמו שהיא בתוכנו. ומטעם זה הם אינם נרתעים כל כך מפני הבדקים שבחיי המשפחה ולא יסבלו כל כך מפני תוצאותיהם בחיי האומה. הגורם הנפשי של הדרישה הזאת, לקרא את הפומביות של הבהירות בשם זכויות לנשים, בא בעקרו ע"י מעמדן האומלל של הנשים ההמוניות אצל העמים האלה. אם היה מצב המשפחה שלהם כל כך שלו ומכובד, כמו שהוא בישראל ע"פ הרוב, לא היו הנשים בעצמן ולא אנשי המדע והמוסר והאדיאלים הגבוהים דורשים את מה שהם קוראים בשם: זכויות" של בחירה לנשים, באותו הנוסח הרגיל, שהוא עלול לקלקל את שלום הבית, ואשר מקלקול זה מוכרח לבא רקבון גדול באחרית לחיים המדיניים והלאומיים בכלל. אבל מתוך היאוש ומרירות הנפש, הבאים לרגלי מהלך הגסות של הגברים בקלקול חיי המשפחה, חשבו להעזר ע"י איזה יפוי כח צבורי, לנסות בזה את הטבת מצבן ההרוס בבית פנימה, מבלי לחוס עוד על הבדקים המתוספים בו ע"י זה, אחרי שכבר רבו פרציו כל כך מבלעדי זה. אנחנו לא ירדנו ולא נרד למעמד כזה, ולא נרצה לראות את אחיותינו במעמד ירוד כזה. הבית אצלנו הוא גם עתה מכון קדש, וחלילה לנו להשבית את הזהר של חיי אחיותינו, ולתן מקום למרר אותם ע"י המולת הדעות ומחלוקותיהן בעניני הבחירות והשאלות המדיניות. האשה הישראלית מבססת את זכויותיה על פי התוכן העדין של ערך הנפש המיוחד לה, לא על פי חקים קצובים וחתוכים, עשויים ביציקה מוכנית, שהם בעדה קרני ברזל, שאינם הולמים כלל לעדנת נפשה, ועפ"י רוב איננה די חזקה, לפי אפיה הטבעי, להשתמש בהם, ואין בכחם להשלים את מה שהם מקלקלים ביסודם של היחושים הנפשיים, השולטים בהקפתם על כל שטח החיים כולו. המשפחה היא לנו יסודה של האומה, בית יעקב יבנה את עם ישראל. אנו מכינים את בנין האומה על פי טבע נפשנו. הננו תמיד מוכנים להכריז על דבר החובה המוסרית של ההקשבה לדעת האשה בכל בית בישראל גם בנוגע לשאלות כלליות חברותיות ומדיניות. אבל הדעה המוסכמת מוכרחת היא לצאת דוקא מן הבית. מהמשפחה בתומתה, והמשועבד להוציא אותה לרשות הרבים הוא האיש אבי המשפחה שעליו מוטלת חובת פרסומה של הדעה המשפחתית. וכשאנו דורשים מן האשה שהיא תצא לרשות הרבים המדינית, ותסתבך בפרסום דעתה בשאלות בחירות ומדיניות בכלל, אז אנו עושים אחת משתי אלה: או שהיא מתלמדת ע"י זה בחנופה, להחניף לאיש ולתן את קולה ע"פ קולו. שלא כפי הכרתה, שאנו מקלקלים בזה את מוסרה ואת חופשה הפנימיאיו שעל ידי מהומות הדעות וחלוקיהן, נהרס מצב שלום הבית והבדקים הקליליים שבמשפחה מוכרחים להביא פרץ גדול באומה. ולעניי העמים הרינו מורידים את כבודנו הכללי, כשאנו מראים לעולם, כי שיטה מקורית הנובעת, מהתכן של רוחנו העצמי המתגלה ע"י תורתנו ומסורותינו הקדושות, שאינן בעדנו רק דברים סמבוליים

כ"א ערכי חיים ממשיים, אין לנו בשביל תכנית מדינית, ובתחלת צעדנו הראשון של מסה מדינית אנו צריכים כבר להיות דוקא תלמידים קטנים של עמי התרבות הזמניים, שהם עצמם עומדים עדיין נבוכים הרבה בשאלות חייהם הקשות, ביחוד בכל הערכים הרוחניים והמוסריים שבהם, וביחוד בהפרובלימה הקשה הזאת של שאלת הבית והמדינה. מתירא אני מאד מפני הקטגוריא של שונאינו מבית ומחוץ, שלא תתרבה על ידי הצעד הפזיז הזה. ומצד הכרתי הפנימית, קורא אני לכל אחינו ואחיותינו החפצים בבנין עמנו: ליסד את אספתנו המיסדת של נבחרי מדינתנו, על פי רוח עמנו החסון והעתיק, על פי רוחנו המקורי שהוא עומד להשפיע, מעז הטוהר והקודש שלו, על כל עמי התרבות, לסדר להם דרך חיים יותר מתוקנת ויותר רצויה, שילמד אותם לבנות את המדינה דוקא על היסוד של בנין המשפחה והבית, וסגולות נפשיות המכשירות מצב של חיים לאומיים כאלה, ישאבו הם ממקורנו. כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים " אל תגעו ביסוד היסודות של זכויות אמותינו, אחיותינו ובנותינו. את הזכויות המקוריות האיתנות המיוסדות על יפוי הכח המוסרי והטבעי הפנימי המיוחד, ועל ערכה המקודש העדין והנעלה של האשה בישראל, שהן עושות שרשים עמוקים בחיים ומאשרות אותן אושר קיים. אל תמירו אותן בזכויות קלילות, כתובות, שהן נשאות ברובן רק על הנייר, בתור גהוץ של חופש חיצוני וממררות בתוצאותיהן את חייהן, בבית פנימה. מעט יותר מתיונות וישוב הדעת ויותר אמונה דרושים לנו מאד מאד בזמן הזה, בימי תסיסת תחיתנו. אלה ישוו עלינו הוד והדר, הם ירבו בקרבנו שלום ורוח התאמה והדדיות, ויוסיף לנו אמצ' להגשים בחיים את תחיתנו הנשאפת מכלנו. וגם אלה המחזיקים בעד השתתפות הנשים בבחירות צריכים הם לשום על לב, שבכל אופי הדברים הללו שאמרתי הנם נובעים מתוך הכרה נפשית של רבבות אחינו כשרי ישראל, המקושרים בכל לבם ונפשם לחיי האומה ורוחה פנימה. ואלה הרבבות חיים הם עמנו בארץ ישראל, ואנחנו צריכים מאד לשיתוף כחותיהם, ועתידים הם ג"כ להיות בכלל העולים החדשים שאנחנו כל כך מצפים להם, ומצדם עומד הוא מצב הדבר של השתתפות הנשים בבחירות, ע"פ הסגנון הפומבי האירי החדש, בצורה של מניעה נפשית עמוקה, ועתה נשקול נא במשקל השכל הישר, איך הוא יותר טוב ונאות לבנין האומה, כשאנו צריכים לבור לנו אחת משתי אלה: או שנותר כעת על ההתקדמות הזאת של שתוף הבחירה של הנשים בצורתה הפומבית, ונהיה במצבנו המוסרי פוליטי, עומדים במעמדה של אנגליה לפני חדוש הלכה זו, למשל, ויתר הממלכות הגדולות שלא התקדמו עדיין בפנה זו, אבל בזה נאחד את כל הכח של הצבור הארצי ישראלי כאיש אחד לבנין האומה והארץ, או שעל ידי העמידה החזקה על יסוד התביעה של השתתפות הבחירה לנשים, דוקא באותו הנוסח המחודש, ילקח לנו על ידי זה הבסיס הראשון של חיים לאומיים פוליטיים כלליים, שאנו חפצים כולנו ליסדו כעת, ותחת יסוד לאומי מדיני מוצק יהיה לנו יסוד מפלגתי מפורר. אני חושב שבפעם הזאת, צריכים דוקא אחינו המודרניים לעשות לפנינו משורת הדין שלהם, ולותר על דרישתם החדשה, ואז כשיעלה בידינו לרכז את האומה הלא יתברר מאליו לאיזה צד נוטה הוא רוח האומה בכללה, וזה הלא דבר פשוט הוא שאין מלעיטים לשום אומה שבעולם דרכי תרבות בעל כרחה. ואפילו אם היה הצדק, עם אלה האומרים, שהתוכן של המוסר, הדורש את מה שקוראים שיווי הזכויות של הנשים והשתתפותם הצבורית על פי הנוסח המודרני הוא דבר נאה ומתקבל, ולא כמו שמוכר לנו על פי רוחנו אנו שהוא בעדנו דבר כעור ואינו מתקבל! מכל מקום הלא כל אומה תאמר, שהיא מערכת את הטוב ואת הרע, את היפה ואת הכעור, על פי ערכיה היא, וגם אנו חפצים לבנות את עולמנו על פי הערכים שלנו. על פי חשבון הנפש שלי, צריכה טענה זו להכנס אל הלב של כל הנפשות הישרות, החפצות בבנין האומה באמת, שמהם יש לקוות שנבנה בארץ בצורה הגונה של חיים מדיניים הראויים לשמם. זוהי כאמור הצעת דעתי ולמעשה הרינו צריכים עכשיו לגלוי דעתם ולהחלטתם של קבוץ רבותינו שבארץ ישראל, שאקוה שכל טובי הכוחות שלנו יעזרו להוציא מן הכח אל הפועל, ושהעסקנים הנכבדים שלנו ביסוד האספה המיסדת או אספת הנבחרים, יתמכו גם הם מצדם להסיר את

הסבה המונעת את הרוב היותר גדול של הצבור היהודי בארץ ישראל מלהשתתף בהאספה הלאומית של בחירת הנבחרים, באופן שנוכל להודיע גלוי לכל ישראל ולכל העולם את ההסכמה המוחלטת של האספה המיסדת, שתהיה באמת באת הכח של הצבור הישראלי שבארץ ישראל, שבפנים ידועים הרי הוא בא הכח המדיני של כללות האומה כלה. ותקוה טובה זו בא תבוא בע"ה על ידי ברורי הדברים שיצאו לאור על ידי אספת הרבנים הכללית של כל רבני ארץ ישראל. בצפיית ישועה ורגשי כבוד, אחיכם ועבדכם הנאמן אברהם יצחק הכהן קוק.

על עשרת השבטים

ב"ה, ירושלים י"ח שבט תרפ"ג. לכבוד יד"נ הרב המאוה"ג אוצר חכמת האמת, מארי דרזיז מו"ה שמעון צבי הורוויץ שליט"א ר"מ דישיבת שער השמים פעיה"ק ת"ו. הנני בזה להביע לכת"ר ידי"נ שליט"א, את תודתי על עבודתו רבת הערך בספרו היקר "קול מבשר", שתעודתו היא להעיר את לב טובי עמנו לדרוש ולחקור אחרי אחינו האובדים מאתנו, לפי הסוגים השונים, שכללם הם: עשרת השבטים והרכבים, ואחרון חביב בני משה. והנה אסף סר את כל הנמצא כתוב בזה מימי קדם, ואת כל הדברים שבאו בענין קדוש זה ע"י התעוררות רוח טהרה בלב גדולי ישראל מימים כבירים עד הדור האחרון. ונפלאות גדולות ראו עינינו איך שע"י הרעיון של מציאות עשרת השבטים שהכה שורש כ"כ עמוק בלבו של האדם הגדול ר' מנשה בן ישראל ז"ל, נסתבבו הדברים של שיבת אחינו בני ישראל לארץ בריטניא. ומפעולה זו אנו רואים תוצאות של איזה צמיחת ישועה בימינו אלה, אחרי העלילות הגדולות של המלחמה וההצהרה הבריטית בדבר ביתנו הלאומי, שבודאי מאת ד' היתה זאת. וסוף כל סוף יגלה ויראה ע"י מסיבות הללו, הופעת ישועה כללית המקרבת את צפיית גאולתנו בעז"ה. והנה שלשה הסוגים של האחים הנעלמים כעת מאתנו ואנו כמהים כ"כ להתגלותם שהם בני משה, עשרת השבטים, והרכבים, הנם מקבילים להיות ירושת פלטה ובסיס של תיקון לעומת שלשת החסרונות היסודיים שהגלות המרה וגורמיה, שהם חטאות הציבור והיחיד שקדמו לה, סבבו אותם להביא את האומה בכללה לידי הכשבר הנורא שאנו נמצאים בתוכו, עד אשר יפוח היום במהרה ונסו הצללים!. החסרונות השלשה הם: האחד האפלת אור התורה, כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה (חגיגה ה' ע"ב). חסרון זה עומד להתמלאות ע"י בני משה נוחלי אורה העליון של תורה, "לא נתנה פלפולא של תורה אלא למשה וזרעו" (נדרים ל"ה א') עיי"ש. השני הוא כשלון הכח עוז הרוח שהוא דבר עצמי לישראל, "מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין" (ביצה כ"ה ב'). הגלות נטלה ממנו את האופי העז, "גאותן של ישראל שנטלה מהן" (חגעה שם). חסרון זה עומד הוא להתמלאות ע"י השפעתם של עשרת השבטים שהננו מצפים את הופעתם בתור קיבוץ שלם חסון ועומד בצביון גאותו התמימה, ועזן של ישראל לא נכחד אצלם. החסרון השלישי הוא חסרון הטהרה של המדות, שהחל לאכול אותנו ע"י השפעתן של האומות החטאות אשר סבבו אותנו "חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת" (שבת קמ"ז ב'). גורמי הגלות וההשפעה הרעה הזאת, הבאה ע"י התרבויות הזרות של העמים שטופי התאות החומריות ומבטי החיים והעולם שבאים ע"י השיטוף הזה, היא היא הממשיכה את מאפל הגלות עלינו עד אשר יאיר לנו אור ה' ועם עני ודל יחסה בשם ה'. להשלים החסרון הבא מההשפעה החמרית הזאת, יבאו בני הרכבים. אלה הנזירים הטפסיים ששמשו למשל ולמוסר לכל בית ישראל בנאמנות רוחם והשתמרותם מלהשטף בזרמי החיים בעת ירידתם, כמבואר (בירמיה ל"ה). על ידם ישבו לנו החיים הבריאים הצנועים והטהורים הראויים להיות טבעיים לגוי קדוש על אדמת הקודש, העומד

להיות סגולה מכל העמים אשר תחת כל השמים. וכל חמודות עולם אלואורה של תורה הבא מתוספתה של הנשמה ויתרונה, גדולת הרוח ורוממותו בהדרת קדש, טהרת המדות, בשקט החיים והמרגע הרוחני העליון כולם יחד עתידין הם לחזור לנו ע"י קדושת שבת קודש מקור הברכה ומכון הגאולה להגעגוע של התגלותו של סמבטון. המראה את חותם השבת בתור קשר עליון היורד ממרומי הקודש ומתגלה גם במערכות העשייה של העולם השקוע במשקע הטבע החומרי. הצפיה הזאת שתבא ותגלה עלינו במהרה יש לה סמוכין עם הכשרתה של צמיחות אור הגאולה במצעדיה ע"י התגלותם והתועדותם של ומלשת הסוגים אשר לאחינו הנעלמים שאנו צמאים ומשתוקקים לתחבורתם המאוחדת באחדות אחים גדולה הנושאים כולם יחד רוממות קרן לבית ישראל בהדרת קודש ועז ה' על עמו ונחלתו. וכמו כן הצפייה הנאמנה של כת"ר, מחקריו בענין הקדוש הזה של בקשת אחינו הנעלמים, נסיעותיו וקבוץ כל האמור בענין נשגב זה, יש לנו לקוות שיתנו את פריים בחסד עליון, להתעוררות מעשית ורוחנית, והדברים יתבררו ויתלבנו במשך הזמן, בחסדי צור ישראל ב"ה. והנני בזה חותם בברכה שזוכה במהרה בימינו לראות קבוץ נדחינו מארבע כנפות הארץ, בית ישראל ובית יהודה יחדיו, "מלכם לפניכם וה' בראשם", כעתירת כל אסירי התקוה המצפים לגאולה וישועה קרובה על עם ד' ונחלתו, ברוממות קרן, ובאור תשובה שלמה, תשובה מאהבה אשר על ידה יבוא לציון גואל במהרה בימינו אמן. ידידו עוז דושי"ת מאה"ר הק' אברהם יצחק הכהן קוק הקדמה לספר קול מבשר)

מכתב לפועל המזרחי

אחים יקרים, הפועל המזרחי, בחיפה. חביבי, נתקבצתם לכבודו של אותו האדם הגדול, אשר יסד את התנועה המזרחית, אשר בשמה אתם דוגלים, הגאון המנוח רבי יצחק יעקב ריינס ז"ל, ליום הזכרון הי"ג של העלותו מאתנו, יהי זכרו ברוך. הנני רוצה להביע לפניכם, יקירי רוחי, את אשר יהגה לבי בנדון המטרות השונות אשר ליסוד "המזרחי", שהנני מוצא אותן נחלקות לשלוש מערכות. שכל אחת מהן כדאית בפני עצמה לתשומת לב, לכל אשר נפש יהודית נכונה בקרבו: המטרה האחת היאכאשר בתקופתנו המאוחרת נתעוררה ההכרה הלאומית בעולם, והיא חדרה גם כן בשדרות רבות בעמנו, והשפעותיה הגיעו עד לידי הרחבת העבודה הממשית לשיבת ישראל אל ארץ האבות, ולחיזוק בנין הארץ. וההרגשה הזאת מיסוד הטבעי שלה, הוכרה בראשונה ביותר בליטה, אצל החלק מעמנו אשר ההרגשות הטבעיות של האחדות הגזעית והלאומית היתה אצלם יותר תופשת מקום, מפני שההרגשות הנעלות מהנה, הבנויות על יסוד הקדושה והתורה, נתרופפו אצלם לדאבונינו. אבל עם זה היתה דעתו של חלק מגדולי ישראל נוטה, שאעפ"י שההבלטה של ההכרה הלאומית בגולה באה אולי מתוך הליקוי שברוח החיים היותר עליון, אבל מתוך שהננו מוצאים בכחה של הבלטה זו שימוש מעשי, המצורף למטרה שהיא קדש קדשים, שהיא בנין ארצנו הקדושה והרגלת רגל ישראל על אדמת ירושתו, חייבים אנחנו להרחיב את ההכרה הזאת, ולהכניסה גם כן בחוגים היותר מקודשים שבעמנו, בשדרותיהם של שלומי אמוני ישראל, כדי להאדיר את המפעל הגדול והקדוש היוצא מתוכה של ההכרה הלאומית שנתחדשהזאת היא המטרה הראשונה לנשיאת דגל "המזרחי". המטרה השניה היא אמנם יותר עוד חשובה מהראשונה, כי ע"י השיתוף של בחירי ישראל, גדולי התורה והיראה, וכל המון בית ישראל התמים עם ד' ורד עם קדושו, יתרומם גם כן הרוח של אלה אשר מרחוק עמדו וכפשע היה בינם ובין היציאה מחוץ למחנה ישראל והטמיעה בין הגויים, כי גם המה ישובו וינהרו מאור הקודש, ולאט לאט תשוב אליהם אותה ההרגשה העליונה, שהיא באמת נשמתה

של ההכרה הלאומית, ושובו וחיו. וישבו לבצרון להבנות לדורות בתוך עם ד', ברוח אמונים ובנפש יהודית שלמה. אבל יותר נעלה מאלה שתי המטרות, היא המטרה השלישית של נשיאת דגל המזרחי, שאינה מכוונת אל היחידים נושאי הרעיון, אלא אל עצמותו של הרעיון בעצמו, כי הרעיון הלאומי כשהוא רק חילוני הלא יוכל להתהפך לרועץ לישראל, לנכר את כל אותות האומה. ולהפג מקרבה את כל רשמי חייה, שאז יוכל להיות כח מהרס, במקום כח בונה. ועל כן הננו נקראים, מטעם "המזרחי" להרעיף טללי תחיה ממקור הקודש, ממקור האמונה הקדושה והתמימה, ממקור החיים הישראליים המקודשים בקדושת תורה ומצוה, על כללותו של הרעיון הלאומי כולו. ומתוך ההשגה של ההכרה הלאומית כולה אל מקור שרשה בקודש, ישבו אלינו כל הכוחות הטובים המשמשים להיות גורמי התחיה הלאומית וההתעוררות של בנין הארץ בכל מלא הקודש, כפי אשר היא גנוזה בנשמת ישראל מיסוד געגועי הקודש לארץ הקודש ולגאולת האומה, בצפיית ישועתה מאז ומעולם. עליכם אחים, "הפועל המזרחי", החובה היא בעיקרה: החדירה אל אותו העומק של העלאת הרעיון הלאומי למרום פסגת קדושי. הלא יודעים אתם שהסכנה של ההתנכרות לרוח האומה בכל אופיה תוכל להולד מכחה של התנועה המקיפה את הפועל הכללי, אם לא נקדים רפואה רוחנית רבת עוז ורבת תוכן מוסרי ישראלי מקורי. לכו אחים בדרך הקודש אשר בחרתם, דגל תורת ישראל וקדושת אור ד' המלא הוד כל האידיאלים היותר נשגבים, אשר האנושיות העתידה תדגל בשמם. שאו ברמה החיים הטהורים והנאמנים, עבודת הבנין והתחיה הלאומית המאוחדות בשמירת התום של כל החיל והחוסן אשר בתורת חיים, במורשת אבות קדושי עליון ומסורת קודש נאמנה בדבר אלוקים חיים. בכל אלה היו למופת לכל אחיכם, ושם שמים, שם ישראל, ושם תחיית הארץ ובנינה, יתגדל ויתקדש על ידכם, והייתם לברכת דור דורים משובבי נתיבות לשבת בבנין ארץ חמדה, השבה לתחיה על ידי בניה בונה, כדבר ד' הנאמן סלה. כברכת אחיכם מוקירכם נצח אברהם יצחק הכהן קוק נתיבה, ט"ו אלול, תר"ז)

חובת תלמוד תורה

לכי ידידי הרב המאוה"ג, חו"ב, סוע"ה,
 מו"ה שמואל אהרן ובר שליט"א.
 המזכיר הראשי להרבנות הראשית לארץ ישראל,
 פעה"ק ת"ו.

שלו רב, נתבשרתי מכת"ר כי קרב אל מלאכת הקודש בעריכת הירחון התורני "קול תורה" שנמסרה לידי על פי כבוד ידידינו הגאונים חברי "ועד הרבנים המאוחד", נושאי דגל התורה וההוראה פעה"ק, ובארץ הקודש בכלל ת"ו. תקותי חזקה, כי הודו והזדרת קדשו של הקובץ הזה היוצא ממקום מכון בית חיינו, מציון וירושלים, והנתמך בכוחם הרוחני של גדולי הדור, אשר עמנו פה בארץ ישראל, והמחוברים לטהרה שבחוץ לארץ, יברכס ד', יראה בכבוד וחוץ על אופקי התורה לכל מקצועותיה. והציצים והפרחים יגדילו את אהבת התורה בלב תופשיה. לרוממה ולשגבה, ולהרבות כבודה וזהרה. וכאשר חובת תלמודה של תורה הקבוע הלא הוא נלמד מושננתם שיהיו דברי תורה מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם דבר שלא תגמגם ותאמר לו, כדאי בקדושין דף ל', וכד' הר"ן בנדרים דף ח', שמזה באה חובת השקידה בתורה, ללמוד תמיד יום ולילה, לפי כחו, שבמון דבר זה יכול להתקיים רק ע"י תלמידי חכמים העוסקים בתורה בקביעות שהם שמים לילות כימים בעסק התורה, מה שאין כן במעמד התורה אצל האנשים שהם עסוקים

בדרך ארץ, שהם נתבעים בעיקר על קביעות עתים לתורה, כמבואר בשבת דף ל"א, בכלל השאלות של יום הדין, ובחילוק של אלה שני הסוגים, מתישבת קושית התוס' שם סנהדרין דף ז' ד"ה אלא. וכ"ה בקדושין דף מ' ד"ה אין, דאמרינן התם אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה, ואילו בשבת שם אמרינן ששואלין לו נשאת ונתת באמונה בתחלה. ותירצו בתי' השני שם ששואלין תחלה על משא ומתן, ומכל מקום יקבל דינו תחלה על דברי תורה, והדבר צריך טעם והסברה רבה, מדוע משנין את סדר השאלה מסדר קבלת הדין, ובלשון התוס' בקדושין שם הוא בקצרה דוקא לענין שאלה ששואלין על משא ומתן אבל מכל מקום נפרעין ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה. ולע"ד דבאמת צריך לבאר דהסוגיות עסוקות בשני סוגי אנשים, אצל בע"ב העסוקים וטרודים בדברי משא ומתן, להם דיה החובה של קביעות עתים לתורה, ע"כ אצלם שעיקר מעמדם בעולם הזה הוא המו"מ שואלין נשאת ונתת באמונה, ואח"כ קביעת עתים לתורה, מה שאין כן תלמידי חכמים הקבועים בתורה שהם מקיימין בדיוק את החוקה של ושננתם, שיהיו דברי תורה מחודדין בפיך, בעסקם בתורה יום ולילה, בלא הפסקה רק בקביעות גמורה כפי חכם, לא שייך לשאול אותם בענין משא ומתן שהם אינם עסוקים בו, ולא שייך לומר להם קבעת עתים לתורה, שהם לא יוכלו לצאת כלל ידי חובתם בקביעות עתים, ועליהם אמרו חז"ל כל הקובע עתים לתורה ה"ז מפר תורה, כמבואר בילקוט תהילים רמו תתע"ה, מאגדת שמואל שם, ר' פינחס ור' חלקיה בשם ר', סימון העושה תורתו עתים מפר ברית, מאי טעמא עת לעשות לדי' הפרו תורתך, אי"ר אלעזר מה התינוק הזה מבקש לאכול כל שעות ביום, כך צריך אדם להיות יגע בתורה כל שעות ביום, וזה בודאי נאמר לתלמידי חכמים הקבועים בתורה שעל ידם מתקיימת המצוה דושננתם במילואה, וי"ל שחובה זו של שקידת התורה המיוחדת לתלמידי חכמים לקבועים בה קשה מאד שלא תתבטל מן האדם איזה פעם, ואולי ע"ז אמרו בזבחים דף ז', אין לך אדם מישראל שאינו מחויב בעשה, שגם תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד, שמתקיימת על ידם מצות ושננתם, קשה להנצל מאיזה הפסק, והוי בזה ביטול מצוות עשה זו החביבה שאין לה שיעור ומשו"ה נחשבים כולם למחוייבי עולה דמכפרת אעשה, וממילא לסוג זה אין צריכין שאלה כלל, וע"כ אין שואלין כלל, בתחלת דינו של אדם, ודנין את הכל על תלמוד תורה, מפניכל הם בחזקת חייבים בזה. ובזה ניחא להבין חסד עליון שיש בסדר המשפט העליון שדנין את הכל בתחלת הדין גם בלא שאלה על דעת תורה, הכונה על ביטול מצוות עשה דושננתם באיזה בחינה שהיא, ששום אדם לא נמלט ממנה. וטעם ההקדמה של פרעון להדין בזה הוא משום הא דקיי"ל, בב"ק דף נ. מוסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה, או מרבה ונורא על כל סביביו, ומבואר מזה שמדת הדין מדקדקת על הגדולים הרבה יותר ממה שהיא מדקדקת על האנשים הפשוטים, ואם נבא לדון מהו טעם הדבר שסוף כל סוף לקתה מדת הדין, וכי בשביל שהוא נתקדש יפסיד. והלו שלא נתקדש כ"כ ירויח בויתור, וגם איך יצוייר ויתור, שהרי סמוך למאמר זה נאמר שם מאמרו של רבי חנינא כל האומר הקב"ה ותן כו', ופשוט הוא שהטעם איננו מטעם ויתוש אלא מפני שמאחר שלא נתקדש כ"כ לבא למדריגת סביביו לא הרגיש בחוט השערה, ודמי לאונס דרחמנא פטרי', מקרא דולנערה ל"ת דבר, כמבואר בד' הרמב"ם בה' יסודי התורה פ"ה ה"ד שלמדן מכאן שלא לענוש את מי שנאנס, אבל הלא עדיין מדת הדין מקטרגת ואומרת הרי כל אדם יש לו הבחירה לעלות במעלות הקודש וזאת היא חובתנו, וא"כ איך יהי עדיין חוטא נשכר, בשעה שאם הי' גם הוא מתקדש הי' מרגיש באותה חוט השערה, ואיך לא ידקדקו עמו, ואם הי' ידוקדק כחוט השערה של סביביו לאנשים הפשוטים הלא הוא למעלה מכחם, שהרי רבו משערות כו', ועל כן סדר השי"ת בחסדי משפטיו שיהיה תחלת דינו של אדם על דעת תורה, והכונה על כל חובת תורה במילואה גם ביחש למצות ושננתם, שע"ז א"צ שאלה כלל שאין לך אדם מישראל שאינו מחוייב מעתה בעשה זו, ואחרי שכבר קבל הדין על זה, אז שואלין אותו לפי ההדרגה, נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה, והדבר דומה להא דאמרי' בב"ק דף פ"ה ת"ר שבת רואין אותו כאילו הוא שומר

קשואין ואם תאמר לקתה מדת הדין כו' שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו, ונמצא שההקדמה של חומר הדין בנתינת דמי ידו ודמי רגלו מקילה עליו, שאינו משלם כ"א את ההיזק שאדם מחוסר אבר הוא יכול להרויח, וה"נ ע"י תחלת דינו של אדם שהיא עדי"ת שלמעלה מגדר שאלה, שכמובן שרק על ידה יכולין לעלות במעלות קדושת סביביו, שוב אין מדת הדין יכולה לקטרג על חובת דין שלמעלה ממדרגתו שהרי בלא כחה של תורה בקביעות ובקיום ושננתם לא יוכל להגיע לה, כמבואר בברייתא דר"פ בן יאיר, שראש הכל היא תורה. והנה להגדיל תורה במדת ושננתם, פועל בודאי חידושה של תורה וחבובה, ועל כן אפריון אמטי לכת"ר שבהיותו מתאמץ בע"ה לשכלל את הירחון הזה שישמע על ידו קול תורה מגאוני ירושלים, שיהיה לו בע"ה זיקת חבה בכל היהדות כולה, יתגבר כח שנונה של תורה, וכשישאל אדם לא תהי התשובה בגמגום, כי מציון תצא תורה והלכה ברורה לאמתתה בע"ה, ואבקש את כל גדולי עמנו להחזיק במעוז הירחון הזה ולחזקו ולאמצו, כדי שיהי אפשר לעשותו למעין נובע מקור חכמה ודעת תורת אמת, בליבונה של תורה ויראת ד' טהורה, בקדושת חבת ארץ חמדה, וחיזוק בנינה והדרה, בנצחון עז לישראל לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוח ד' אשר עלינו ועל דור בנינו, ויכלו שונאינו ויבשו, וישראל יעשה חיל, לפאר הדר זיו ארץ קדשו ומכון תורתו, להחיש לנו ישע ופדות בבנין בית תפארתנו, ובביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן. כנפשו היפה ונפש ידו דוש"ת המברכו בחיזוק ידיו לעבודת הקודש באה"ר אברהם יצחק הכהן קוק קול תורה, תר"ץ)

על גרי הצדק

כדאי לנו לתפוס את יסוד הגרות בכללותו, כמה רבה חשיבותו בישראל, עד שדרש רבא (חגיגה ג, א) מאי דכתיב "מה יפו פעמיד בנעלים בת נדיב", כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל! בת נדיבבתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר: "נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם". אלקי אברהם ולא אלקי יצחק ויעקב, אלא אלקי אברהם שהיה תחלה לגרים. הננו רואים את הקשר המקודש שיש לכבודה של הקדושה החוגגת של העליה לרגל, המשרה עוז והדרת קודש על ישראל, עם הערך של חביבות הגרים. כי שפעת הקודש של עם ד' ממקור בית חייה אשר יתפשט לעתיד על כל עמי התבל, מראה היא בכל דור ודור את ניצוצי ברקיה, ע"י הנפשות הפניניות המפוזרות בגויי הארצות שמהן באים לנו גרי הצדק שאנו חייבים לאוהבם במדה טובה כפולה. ואף שאמרו חז"ל (יבמות קט, ב): "א"ר יצחק מאי דכתיב "רע ירוע כי ערב זר רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים", ומייתי על זה הא דאמר רבי חלבו: "קשים גרים לישראל כספחת", כבר כתבו בזה התוס' שם ד"ה "רעה אחר רעה": אומר ר"י דהיינו היכא שמשאיאם אותם להתגייר או שמקבלים אותם מיד, אבל אם הם מתאמצים להתגייר יש לנו לקבלם, שהרי מצינו שנענשו אברהם יצחק ויעקב שלא קבלו לתמנע שבאת להתגייר, והלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו ונפק מינה עמלק דצערניהו לישראל, וכדאמרינן באגדת חלק (צט, ב). וגם יהושע קבל את רחב הזונה, ונעמה ורות המואביה (נתקבלו), ובריש פרק במה מדליקין (ל, א) שגייר הלל אותו שאמר "גיירני על מנת שתשימני כהן גדול" ואותו ד"על מנת שתלמדני כל התורה כולה" ואעפ"י שלא היו מתאמצים להתגייר יודע היה הלל בהם שסופם להיות גרים גמורים כמו שעשה לבסוף. עכ"ל. והננו למדים מדבריהם ז"ל שאין מה לדבר שהננו רחוקים מלהשיא איש מאומות העולם שיתגייר (כמו שאחרים עושים בנוגע לציד נפשות), לא באלה חלק יעקב, אלא גם בבאים מעצמם, הננו בודקים אותם בבדיקה מעולה, אם באמת הוארה נפשם מניצוץ האור האלקי של תוה"ק, ומקדושת ישראל בכלל. ואנו יודעים בין הגרים אנשי סגולה נפלאים, והכרתי גר

צדק שהיה פעה"ק, שמו היה רבי אברהם יעקב, והיו מכנים אותו בשם ליאון גר הצדק, שרושם גדול היה עושה על כל מכיריו באמת. הוא היה כומר בניו יורק בכנסייה גדולה ועשירה, ונשאו לבו להסיר מעליו את כל הבלי הכבוד וההרחבה שהיתה כרוכה במעמדו, ונכנס לתחת כנפי השכינה ונתגייר הוא ומשפחתו, ובא לירושלים ולמד בשקידה גדולה וביראת שמים אמיתית, עד שנעשה תלמיד חכם חשוב בגפ"ת. וזכורני שבשנת תרס"ו בערך בא לביתי ביפו, ואמר שיש לו להציע לפני בקשה אם ארצה למלא אותה, וכאשר תשובתי היתה שהנני נכון למלאות חפצו בגבול היכולת שלי בלי"נ, אמר לי שראה מחברת שלי בשם "ארר היקר" ששמה דיברתי על דיוקנו הרוחני של כבוד מו"ח הגאון האדר"ת ז"ל. שלקחה את לבבו בזה שרק היהדות יכולה להתפאר שיש לה בין האנשים הרוחניים שלה פרצופים טהורים כאלה, מה שרחוק מאד למצא אצל אחרים. וע"כ הוא רוצה שאתן לו רשות כשתהיה לו הזדמנות להעתיק את המחברת הנ"ל לשפות אירופיות שהוא יודען. מובן שהרשיתי לו בחפץ לב. אחרי אשר הארכתני עמו בשיחות פנימיות נפשיות, שאלתי ממנו אם יש לי רשות לשאול אותו, באיזה אופן בא לידי הצעד הגדול הזה להכנס לדת ישראל, אחרי חיים רחבים בתור כומר? אחרי התבוננות קצרה מצדו, שהכרתי שהוא תפוס ברגש עמוק מאד, אמר לי, שהענין בא אליו מתוך רגש של הכרת תודה, להשם יתברך, אחרי שנתרפא באופן פלאי, ממחלה מסוכנת ומיואשת שתקפה עליו. ואמר לי שאאמין לו, שתמיד היה דתי במעמקי נפשו, ובטבע נפשו שכנה הכרה גמורה, שאין אדם קונה לו את יתרון האדם על ידי שום תרבות ושום מדע בעולם. כי אם על ידי קדושת האמונה האלקית, שמבלעדיה אפילו אם יהיה גדול בכל מחמדי המוסר והפילוסופיא, תהיה תכונתו רק כמו בעל חי מלומד, אבל אותו צלם אלקים המיוחד לאדם, לא ישיג בשום אופן כי אם על ידי חיים של קדושת האמונה. אבל, הוסיף לומר, זה גם כן הוכר לו בעומק הנפש, שדוקא אמונה אלקית טהורה שאין בה שמץ של אליליות, היא רק היא תוכל לאשר את האדם להביא אותו לידי אותה המדרגה האצילה הנובעת מקדושת האמונה, ועל פי הרגש הזה התחיל לפשפש באמונתו אם היא באמת נקיה מתערובות של אליליות, ובלב פצוע בא לידי מסקנה, שאי אפשר שיהיה תמים באמונתו בלא ערוב של מחשבה אלילית. ידע אמנם שישנם תיאולוגים רציונליים, שתיארו את אמונתם בתור אמונה מופשטת מאליליות, אבל הוא הכיר שאלה האנשים לא בעלי אמונה הם, אלא אנשים משכילים ומתפלספים. ומאד עגמה נפשו מזה, עד אשר שם את פניו לאמונת ישראל. שבה מצא את הטהרה הגמורה של אמונה אלקית טהורה, ונכנס בכל לבו ונפשו תחת כנפי השכינה, ומצא על ידה מחסה לנשמתו הרעבה לאור האמונה האלקית בכל מילואה. גרים מסוג זה, הנם החלק המאיר שבכללות גרי הצדק, שדבקו רוחם נשתלמה במה שקשרו את חייהם עם קדושת ישראל, וקדושת ירושלים עיה"ק ת"ו, עיר ד' שמה לנצח. וזה מכוון לדברי חז"ל הקדושים במגילה (י"ז, ע"ב): "וכולל גרי הצדק עם הצדיקים שנאמר: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" וסמך ליה "וכי יגור אתכם גר". והיכן מתרוממת קרנם? בירושלים!! שנאמר: "שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך". (ההד שנה י"א, חוב' ז' תרצ"ו)

מכתב לבני עקיבא

ב"ה. יום י"א לחדש ניסן תרצ"ד.

יקירי לבבי "בני עקיבא". עז לכם ויפעת נשמה ממקור ישראל. חביבי, ממעמקי הלב הנני שולח לכם את הבעת הוקרתי לכינוסכם היקר. חזקה מאד היא תקותי שאתם תדעו איך לשאוב ממעיני הישועה, שבכלל הם הולכים ונפתחים לישראל וארצו. לרוחו ורגש חירותו, למרות כל הסבוכים, המעצורים והצרות ברוח ובחומר שהננו בתור חלק מכלל ישראל סובלים כל כך מהם בפרק המעבר של הזמן הקשה הזה.

ממעיינות האלה, תהיו אתם אחי היקרים יודעים לקלוט את הזוך ואת הטוהר, שבהם תכירו להפלות יפה בין זרם לזרם, בין משקע זר שסערת הרוח מעלה בזעפו ובין תהליך של מי מנוחות המשיב נפש, אשר בהם יהיה חלקכם ובהם תהיו נוחלים אומץ עד כדי השפעה גם כן על חוגים שונים, להרחיב את יסוד ברכת החיים אשר צור ישראל וגואלו חי מופיע בה בעיתים הללו על עם סגולתו. מרבי עקיבא אורן של ישראל אשר בשמו אתם נקראים בבחינת איגודכם, היו נא מכוונים לשלשת הסימנים המצינים לנו לדורות את קדושתו העליונה, שהם: ראשיתאהבת התורה עד לכדי מסירות נפש של סבל בלתי גבולי, הדעה היסודית שסם החיים של האומה ומכון גאולתה אין לו תוכן אחר כי אם זאת התורה שהיא חיינו ואורך ימינו". השנית ההכללה "כולהו סתימתאה אליבא דרבי עקיבא" פלגים רבים הולכים וזורמים, מתניתין, תוספתא, ספרי, ספרא וכו' אבל הכל בא מתוך אותו היס הגדול, תורתו הכוללת של רבי עקיבא (עיין סנהדרין פ"ו). התורה תורת חיינו כל פלגיה המתגלים ברוח וכל הפלגים המתגלים בחיי האומה, ממנה הם זורמים, ולאחדם עם מקורם הברוך לנצח אנו נדרשים. נברך בתורה תחילה ונמצא את הארץ אשר אבדה לנו על אשר לא ברכו בתורה תחלה (עיין בבא מציעא פ"ה). והשלישית היא מדת רבי עקיבא המיוחדת, שהיא מתעוררת עכשיו בזמן צמיחת הישועה, להיות לנו לאור עולם, התלהבות ומסירות לחזק כל חזון של גאולה ותחיה לישראל וארצו. ודוקא מפני שהחזון בשעתו נכשל, ובר כוכבא נפל ועמו נפל ישראל בבחינת חירותו הלאומית, בטוחים אנו כי תורת אמת אשר בפה קדוש יבוא תור לה, והתור הזה הולך ובא, ולא תקום פעמים צרה, ולא לחנם לחם ישראל מלחמת קיומו ונצחו עד דור אחרון ועד בכלל. לכו אחים ובנים חביבים בכח זה, בכח ד' גואל ישראל, אל ירך לבבכם, אל תערצו מכל קולות של צווחות וקל גסים. ד' עמנו, ובשמו ותורתו נדגול ונעשה חיל, לקרבת גאולתנו ופדות נפשנו, בישע צור ישראל אשר הננו לעדי עד עמו וצאן מרעיתו. בברכה, חיים, שלום, חדות רוח וקושט סלה. נאמן אהבתכם אברהם יצחק הכהן קוק זרעים שנה א', חוב' א' תרצ"ז)

על הגאון רבי אברהם מסוכטשוב זצ"ל

ב"ה. י"ג מ"ח תרצ"ה. כעת בא לביתי ידידי היקר הרה"ג מו"ה שבתי בארנשטיין שליט"א ובשורה טובה בפיו משמחת נשואין של החתן הרב היקר מו"ה ליביל עלבינגער שליט"א עורך הירחון התורני בית אברהם הנ"ל עם אחותו תחי' למז"ט נינת הגה"ק בעל אבני נזר זצ"ל וכאשר תמיד חביבה עלי תורתו הקדושה של הגאון הקדוש בעל אבני נזר זצ"ל, ועל כן נזדרזתי לבקשתו לשלוח איזה דבר להמערכת החשובה ותהי זאת ג"כ בתורת ברכת מז"ט לפרי צדיקים, מטעי קודש, לבית קדוש ד' מרנא ר' אברהם מסאכאמטאב זצוקלה"ה וזי"ע ועכ"י. והנה בדרך כללות על דבר דרכו בקודש המיוחדת בעומקה של הלכה שראיתי שידדי הגאון מקוטנא נכדו שליט"א נטה במאמרו היקר (בבית אברהם חוברת א') עת כנוס" קו בנין לסמן את צד החידוש המקורי שלו, שלא הי' צריך להקדמות משל אחרים ובודאי שיש צד של אמת בדברים. והנני רגיל לומר, שזהו מה שאמרו חז"ל בגמ, דב"מ פ"ה ב' בהוא מדרבנן דהוה שכיח אליהו גביה דלצפרא הוה שפירן עיניה ולאורתא דמיין כדמקילין בנורא וכו' א"ל דאמרי ליה לאליהו אחוי לי רבנן כי סלקי למתיבתא דרקיע, אמר לי בכולהו מצית לאיסתכול בהו, לבר מגוהרקא דר' חייא דלא תיסתכל ביה, מאי סימנייהו, בכולהו אזלי מלאכי כי סלקי ונחיתי לבר מגוהרקי דר' חייא דמנפשיה סליק ונחית כו'. והבחינה המבדלת הזאת במעלות קדושים למעלה בקודש, במדת עלייתם למתיבתא דרקיע, היא מוחשת בתור דוגמא בגבורתה של תורה. שאלה גדולי התורה שהם מוכרחים

להעמיד את דבריהם המחודשים על יסודות של הקודמים להם, הם הם בבחינת מלאכים המעלים את גוהרקי דידהו למתיבתא דרקיע להעלות בזה את תורתם, ואלה גיבורי כח הגאונים האדירים, אשר זכו להעמיד דבריהם מתוך נהרות חכמת לבבם הקדושה בבחינת נהרא מכיפיה מיבריך, הם הנם בדוגמתו של רבי חייא, דגוהרקי דידהו סליק ונחית מדנפשיה, עולה רקיעי החכמה ויורד תהומותיה בחוסן כח נשמתו הקדושה חלק אלוה ממרומים אשר זכה לו. מזה הסוג הנאדר בקודש הי' הגאון הקדוש בעל אבני נזר זצ"ל. ודבריו הנובעים כפרץ מים כבירים, הנם בנויים על אשיות שכלו הטהור הקדוש והמבהיק כזוהר הרקיע. אמנם כבר הקדים הוא ז"ל בעצמו בהקדמתו היקרה לספרו "אגלי טל" ששם את לבו בעיקר, אחרי עמלו הגדול בפלפולא דאורייתא, על פי רוחו הכביר להיות דולה מים מבארות עמוקים לברר את השיטות של רבותינו הראשונים ז"ל שמהם תצא תורה לכל ישראל. ואם שמתוך בירורים הללו לשיטותיהם של הקדמונים מתנוצצים ללבנו ברקים נהדרים מאד, המנהירים את העין בזיו חריפותם העמוקה כל אלה הנם באמת רק דברים מסתעפים מעיקר היסוד שהוא בירורן של השיטות של רבותינו גדולי הראשונים, שאנו צריכים ללכת בעיקבותיהם בכל דרכי התורה וכדאמרי' בירושלמי פסחים פרק אלו דברים ה"א, כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, וכפי' ראשון של הקרבן עדה שהוא העיקר, שפי' שהיא קבלת רבותיו, ומ"מ אע"פ שהכל מיוסד על דברי הראשונים עמודי ההוראה, ניכרת היא גבורתו המיוחדת של המחדש המקורי, דסליק ודנחית מדנפשיה. והרי מצאנו לרבי אליעזר הגדול שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, סוכה כ"ז ב' ויומא ס"ו ב', וקשה בזה מה שמצאנו באבות דר"נ פ"ו גבי רבי אליעזר שדרש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם, ולכאורה זה סותר את הכלל של מדתו של ר"א שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. וצריכין אנו לומר שאם היינו אומרים שאמר דברים שלא אמרן פה לעולם הי' זה באמת סתירה על הכלל שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. אבל כיון שאמרו שלא שמעתן אוזן מעולם, אנו מבינים שהפה של הרב אב התורה רבן יוחנן בן זכאי אמרו אבל מכל השומעים הצטיין רבי אליעזר הגדול בהקשבתו העמוקה שאזנו שמעה מתורתו של רבו מה שלא שמעו אחרים. ונמצא שבאמת לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, ותורתו היתה תורה שלימה שיש לה בית אב, ומכל מקום היתה כולה תורה מחודשת על ידי גבורת שכלו הקדוש. ודוגמא לזה הננו מוצאים בתורתו של מרן הגה"ק רבינו אברהם בטל אבני נזר ז"ל בספריו הקדושים. עולה הוא שמים ויורד תהומות בתעופת שכלו, אבל באמת דבריו איתנים ומבוססים על פי הקשבתו המיוחדת בתורתן של ראשונים רבנן קמאי ז"ל אשר לאורם נסע ונלך. והנני בזה מברך במעולה שבברכות את כל תומכי הישיבה הקדושה "בית אברהם" והמחזיקים את הירחון התורני "בית אברהם" ואת כל ההולכים בדרך הקודש אשר התנה הגאון הקדוש רבן של ישראל ז"ל באורח חיים של חידושי תורת אמת, זכותו יעמוד לנו ולכל ישראל אמן. והי' זה שלוי' כנה"י ונפש מברכס באה"ר מהר הקודש מירושלים. הק' אברהם יצחק הכהן קוק בית אברהם, תשרי, תרצ"ו)

ביאור ופירוש מתוך ההקדמה לעין אי"ה

א.

מ"ם פתוחה מ"ם סתומה, מאמר פתוח מאמר סתום (שבת ק"ד). אנו רגילין לקרא בשם את הדורשים בעמקי תורה, להאיר אור על דברי כתובים או על מאמרי חז"ל: מדרשים או מבארים. שני השמות הללו

הנם מכוונים לשני מיני דרישות שונות, שכי"א צריכה להיות מושלמת בעיניה. יסוד שלמות האדם בנוי בחלק גדול ממנו, על כח הבאור או הפרוש. דברי חכמים המאירים לדורות עולם צריכים ומוכרחים להיות קצרים, בתור מועט מחזיק את המרובה, והם נזקקים לחכמי דורות המרחיבים דבריהם ומבארים או מפרשים אותם, וקל וחומר דברי תורה ודברי נבואה ורוח הקודש. לפי המובן הפשוט נדמה שכל יסוד עבודה זו, עבודת הפרוש או הבאור בכללה היא עבודה מסופקת. הספק כרוך בעקבה אם יבוא הדרוש למטרתו, אם יכון את האמת הנאמרת במאמר או בפסוק שהוא דורשו. אם נסתכל בערך כזה על כל עבודת העובדים על שדה התורה, יתחמץ לבבנו מאד איך יתכן לעבודה קדושה כזאת הלוקחת חלק בראש בהתעודדות רוח הקדושה, ביחוד לנו עם תורת ד' אתנו, שתהיה דבר המוטל בספק אם יכון הדורש את כונת המאמר טוב, ואם לאו, לשוא יגע חלילה. חז"ל אמרו דרוש וקבל שכר. עלינו אמנם חובה לחפש בכל דבר המובטח שיביא קבול שכר את צד התועלת שיש בו, ושע"כ יש בו מקום לקבל שכר. כשנעיין בדבר יפה, נמצא שהדבר קשור ביסוד האמונה בהשגחת השי"ת הנפלאה ובשליטת האחדות האמתית. בעולם המעשה אנו רואים כי היצורים כולם מוצאים את הדברים המועילים להם, או ע"י דברים מוכנים ביצירה, או ע"י דברים היוצאים לאור במשך הזמן ותוספת הנסיון המתלווה עם החקירה והשכל. כאשר נשים אל לב נדע כי כשם שיש השגחה אלהית מכוונת על הדברים שיש בהם תועלת לבריות ע"י כל מה שיוצא מהטבע הפשוט כן ההשגחה מטפלת ג"כ בכל הדברים שיועילו ליצורים שצריך להם חבור ושכל אנושי לנסיון דורות רבים. וכאלה כן אלה יכוונו את היותם לתכלית כוללת הטובה וההשלמה היותר מתוקנת לנמצאים. וכבר בארנו בע"ה בענין ברכת מאורי האש המיוחדת למוצאי שבת להמשיך קדושת השבת גם לימות המעשה, לדעת שכל מעשה וענין המתחדש ג"כ ע"י בינה יתירה שנתן הקב"ה באדם מעין דוגמא שלמעלה הכל הוא ית' היוצר הוא הבורא ו"סוף דבר במחשבה תחילה" שכל דבר שיצא לאור בעתו ובזמנו באופן המתאים להחפץ הכללי, שאין אנו יכולין לשקור עליו בפרט. א"כ יש סדר לפגישות המקריות. לפעמים יצא דבר חדש ביצירה המלאכותית לאור ע"י דברים רבים, והמקרים היותר עקרניים אלה הפועלים על שכל האדם המעשי להחכימו להוציא כלי למעשהו "אנכי בראתי חרש נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו". אף אנו נאמר בענין הדברים השכליים, הכל יודעים כי "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר", כל מה שתתרחב יותר דרישת התורה לכל צדדיה, יתכוננו יותר רוח ישראל בקדושתו וטהרתו. ע"כ כל דבר ודבר מהתורה שמתחדש, הוא מוסיף עונג נפשי לנשמה הישראלית, והעונג הזה הוא מוסיף כח ועצמה לרוחניות האומה בכללה. האופן שע"י נבוא להרחיב את התורה בדרך ישרה, היא הפגישה השכלית שלנו עם הידיעות שישנם אתנו כבר, לבררם ולהרחיבם. והנה כאשר עולם הרעיונות הוא ים גדול ורחב ידים ולהתבוננות אין תכלית וקצבה, כל המוסיף לדלות מים מבורות עמוקים עפ"י דרכי התורה והשכל, הוא מוסיף טובה וברכה לעולם. ע"כ יש בטבע הענינים הנאמרים מאז והרעיונות שכבר נאמרו שני ענינים. האחד, להבין אל נכון יסוד אותו המאמר מצד עצמו, את המונח בו בכללו ובפרטי וזאת היא תכונת הפרוש, מפורש מלשון פרש "יפרש השחה לשחות". הרחבה של עצם הדברים שכבר ישנם בתוכנו של המאמר אלא שהם בו מקופלים, ע"כ עלינו להרחיב הקמטים כדי לעמוד על כל הרחבתו של המאמר. אמנם יש עוד יחש ידוע, כמה יש בכח כל אותן הרעיונות הכלולים במאמר לפעול על רעיונות שיש להם יחש עמהם עפ"י חוקי הקשור ההגיוני וכל המובן שיש בכל מאמר זה וכל הפרטים שבהרחבתו להפעיל על טבע השכל לחולל ולהוליד דברים חדשים, גם זה הוא מכלל המאמר, לא מצד עצם תכונת המאמר הפרטי, כ"א מצד הגבורה האלהית שהכינה את העולם השכלי ערוך בכל צרכיו ומוכן להרחבה אין קץ. מזה הצד יוקחו הדברים באופן רחב מאד, ע"ז נאמר נעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק. זהו הצד העליון שבדרכי הדרישה. וביאור, הוא השם הנאה לו מלשון באר, באר מים חיים. עפ"י המדה הזאת יזלו מים חדשים לבקרים מכל הגה ורעיון של חכמת אמת שנפל לנו מורשה מדורות

הראשונים מאבותינו הקדושים ע"ה, בין דברי תורה עצמם שהם ודאי "כפטיש יפוצץ סלע", בין דברי חכמים ז"ל. מזה הצד יונח הבאור, לא מצד תכונת המאמר בפרטיות כ"א מצד פעל ד' שיש בזה, שהכין לנו סבות רבות לאשרנו ולהצלחתנו האמתית, האיר את נפשינו באורו אור האמת, ולתת לנו מחיה נפשות מלאה מזון אל זן. זה הצד האחרון, הצד הבאורי, הוא המתגבר ביחוד באגדות יותר מבהלכות. ההלכות, שתכליתם הוא להודיא את הסדר המעשי הדבר העקרי בדרישתם היא התכנית המכוונת בגופו של מאמר היחידי או מיוצא מקבוץ המון מאמרים רשומים לתכלית מעשית אחת. לא כן האגדות, המה בתור אור זרוע זרע קודש הנושא פרי האמת והשלום, נטוע על תלמי לב הנפשות הנותנות שכמם לסבול עולה של תורה וחכמה, הם הוכנו לא רק למען תוכנם הפרטי, כ"א למען כל המון הרעיונות הטובים והזכים שיוכלו לעורר עפ"י קשרים הגיוניים. כאשר נבוא בזה הצד לבאר ד"ח וחדותם, כבר יש לנו עסק יותר כללי מפרטיותו של המאמר, כי אנו עסוקים על יסוד ההשגחה האלהית שרצתה להועילנו בהזמנת הסבות להמציא לנו מזונות רוחניים המבריאים את נשמותינו. א"כ אנו עסוקים בפועל ד' ומעשהו, וזהו עומק כונת ר' יהושע במדרש תהלים כ"ח (הובא בהקדמת מנורת המאור) "כי לא יבינו אל פעולת ד'אלו הן ההגדות". והן הן הדברים המכוונים במ"ם פתוחה מ"ם סתומה, מאמר פתוח מאמר סתום. המאמר הפתוח הוא יחש של כל מאמר בודד לא רק לפי ערכו והדבר המבצר בתוכו בלבד, כ"א עפ"י ערך כל אותם ההשפעות שאפשר לו להשפיע לכשיתבאר, כאשר "מעין ישיתוהו", על עולם הרעיונות ההולכות בדרך ישרה. הוא פתוח בדרך מפולש לעולם הגדול של ההשכלות המלאות זיו, ומעורר בדרך פתחו להכניס אל תוכו ועל ידו תלי תלים של הרחבות שכליות שנותנות אומץ וגבורה לנפשות ההוגות בהם. אמנם לא יבנה המאמר הפתוח ולא יבוא אל הכונה להועיל בדרך היחש הרחוק והכולל, אלא א"כ יהיה קודם ג"כ מאמר סתום המבצר מכל צדדיו ומתפרש יפה עפ"י תכנו הפנימי שנמצא בתוכו מפורש ושום שכל. על שני אלה היסודות הפרוש והבאור נבנו כלל עבודת הקודש של דרישת תוה"ק, ובזה הננו בטוחים שהננו עמלים ומקבלים שכר אם לא כונה דעתנו לפעמים אל כונת המאמר מצד פרטיותו. אבל כ"ז שאנו הולכים בדרך ישרה והמאמר ההוא פעל על רעיונותינו לעורר אותנו להשכיל ולהרחיב דברי שכל, הננו אם לא מפרשים אותו עכ"פ מבארים אותו, והננו שואבים בששון מים עמוקים ממעיני הישועה וכתרגומו דהאי קרא ושאתם מים בששון ממעיני הישועה, ותקבלן אולפן חדתן מבחירי צדיקיא. והנה במשנה תורה נאמר הוֹאִיל מִשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת", ובעזרא נאמר: "ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש ושום שכל". השינוי הזה הוא שינוי מכוון עפ"י הדברים העקריים שהיתה השעה צריכה להם בימי משה ובימי עזרא. כבר אמרו תז"לראוי היה עזרא שתנתן על ידו תורה לישראל כו' ואעפ"י שלא נתנה ע"י תורה נשתנה ע"י הכתב. שינוי הכתב היה דבר מסתעף מעבודת התורה בהצורה שהיתה צפויה לראשי אלפי ישראל, שמהם היו נביאים ובעלי הופעה אלהית ברוח הקודש, את אשר יפעל ישראל בימי מנוחתו השניה ימי בית שני, שהיו באמת רק ימים של כניסת כח כדי להתאזר לקראת המשא הגדול והארון שהיה צריך לבוא אח"כ, סבל הגלות. פעולת ישראל ע"י התורה ביחש העמים לא היתה ניכרת בכל ימי הבית הראשון. כל כבוד התורה היה פנימה בבית ישראל; הכתב הקשה והמלופף העברי לא היה אפשר לו לשמור את התורה בטהרתה רק בהיות ישראל עם שוכן בטח בארצו ולא הורק מכלי אל כלי, אז היו יכולים בחירי הכהנים והלויים לעמוד על המשמר לכתב התורה להגיה ולשומרה מכל טעות. אותה השמירה הטבעית משבושים שבאים ע"י כתב מדמוי אות לאות אחרת שהוא גורם טעויות שיוכלו בהמשך הזמן לאבד חלילה כל הונה של תורה לא היה עם הכתב העברי, והיה דבר זה להורות שהתורה עפ"י דרך שמירתה אז בבית ראשון, טרם שבאו אנשי כנה"ג וחכמי הדורות ועשו סיג ואזנים לתורה, היתה ראויה להשמר רק בעם יושב בארצו, שלא הוטל עליו טלטול גלות ופזור נורא, כאשר יעיד ע"ז הכתב, שהוא כתב שעלול להשתנות. ולוא היה הכתב הזה נוהג בישראל גם בגלות האומה הזאת, אז כבר עלו חלילה קמשונים רבים וכסו את

פני התורה כולה ע"י החלופים של האותיות בצורתם מסופרים שונים, עד שבאו הדברים למעמד מסובך ומשונה מאד. ע"כ בראשית ימי בית שני שידעו גדולי עמנו שלא היתה גאולה שאין אחריה גלות, החלו לבצר עמדת האומה הרוחנית ע"י מעמד תורת ד' שתהיה יכולה להשמר גם בגלות המבהיל העומד אז אחר כתלנו. ותהיה ראשית המעשה של השמירה לתורה, גם באבדן כל מרכז לאומה, בשינוי מכתב עברי המלופף לכתב אשורי המאושר ומבורר באותיותיו הברורות, שבו תהיה השמירה נכונה משבויים של אותיות דומות, גם באפס המרכז של הכהנים והלויים שומרי התורה גם עז מלכות. בכתב האשורי היתה התורה נכונה לצאת גם היא במדה בגלות עם ישראל. והכנת הגלות החלה כמו בערך הכתב, גם בערך דרכי התורה בשמירתה. לצורך שמירת התורה בגלות העתידה באו הסייגים התקנות והגזירות: הם הם שעמדו לישראל להיות לעם עולם לה' אלהי ישראל, אשר קבלה עליה האומה באהבה רבה, "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך" אלא שאם תחילת הויתם של התקנות והגזירות היתה מפני הכרח הגלות, שמירת האומה לבל תטבע בים התלאות הנוראות שהיו עתידים לבוא עליה, הנה כל השלמה ושכלול אנושי בא מראש ע"י ההכרח, גם חיי החברה וכל התקונים המדיניים באים ע"י חזוק יד ההכרח. אמנם אחרי שההכרח מוציאם לאור אז יכיר האדם כמה מאושר הוא ע"י שקנה לו קנינים טובים ונעלים כאלה ולא יעזבם, לא רק מפני ההכרח כ"א מפני הטוב והנועם שמוצא בחיים המשוכללים. כן היא תוכן ההכרה הכוללת את האומה בכללה בדבר תושבע"פ וגזירות ותקנות תכמים להגדיל תורה ולהאדירה. הסבה שחוללה את ההרחבה הזאת היתה צורך שמירת התורה בשטף ים זועף של הגלות העתידה, אבל כשכבר הורגלה האומה בדרכי קודש הנפלאים ההם במעשים טהורים וקדושים ומנהגים טובים שנתוספו לה ע"י תקנת חכמי המסורה, באי בסוד ה', כבר התפשטה עליהם כח האהבה הנצחת עד שקבעו להם מקום מבוצר באומה לעד לעולם. כי בהכרה פנימית תדע עד כמה מועילים לה אלה ההדרכות המתוקנות והקדושות להעלותה למרומי האושר של המוסר האמתי וקרבת ד' שהוא כל חיי רוחה וששון ישעה וחפצה. לבד הגזירות והתקנות יש גם בדרכי הדרישה שני ענינים חלוקים זה מזה שכל אחת התגברה כפי המצב הראוי לאומה מצדה ומעמדה ההוה והעתיד. בפי "כי יפלא ממך דבר למשפט" כפול בשביל זה הלשון "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם". ואם היה דרך דרישת התורה אחד לשניהם לכהן ולשופט אין צורך בפרטן. אמנם משפטי התורה הפרטיים אפשר שיהיו נחתכים עפ"י הרוח הכללי של התורה, עפ"י כח טעמי תורה המתאים להמוסר הכללי שבתורה. אפשר ג"כ לנתח הפרטים מהכללים עפ"י דרך למוד פרטי לדון דבר מדבר מאין צורך להשקיף על כח הכללי, כי הכח הכללי צבור הוא בפרטים. מובן הדבר כי לפרט פרטי הלכות עפ"י רוח התורה הכללי צריך שיהיה הפוסק את אותן ההלכות בעל חכמה רבה שיוכל לעמוד באותם הדברים הגדולים שעקרי תורה מיוסדים עליהם, ומי שהוא פחות ממדרגה זו יוכל רק לבוא למדה זו של פסיקת הלכות פרטיות עפ"י הדברים האפשריים לדון בפרטי ההלכות בעל ערכם הפרטי. זהו החלוק שבין הכהן והשופט: הכהן הונח שיהיה איש אשר רוח אלקים בו, הכהן הגדול היה ראוי שידבר ברוח הקודש, הוא יוכל באר פרטי התורה עפ"י עקריה ורוחה הכללי; לא כן השופט לא יבא למדה זו. אבל ידמה מלתא למלתא, וע"פ הפרטים המפורסמים יברר דינו גם בדברים הנעלמים ממנו בדת ודין. והננו מצוים לשמע אל שניהם כפי מעמד הדור. בהיות ישראל כוכן בטח בדד בארצו, יותר היה מוצא חפץ אם היו מתרבים אצלו מורי התורה עפ"י דרך הכהונה לבאר פרטי הלכות בהשקפה של הרוח הכללי שבתורה ולמפרש טעמא דקרא באופן ברור ומפורש. היראה שיש לחוש לטעות על הדרך הגדולה הזאת כי טעמי תורה הם דרכים גדולי ערך מאד והבא להתנהג על פיהם בפרטים עלול להכשל. אינה תופסת מקום כ"ז כשיש מרכז בטוח לאומה בעניני התורה, ב"ד הגדול שמשם תורה יוצאת לכל ישראל "המקום אשר יבחר ד' ". אמנם בהיות סכנת הגלות נשקפת לעין עמנו. אז א"א היה עוד להיות הפרטים נחתכים עפ"י עקרי יסוד התורה בסתרי טעמיה, כי אם אין שבט ומרכז בטוח עלול הדבר להיות מזה הלילה הפרת תורה, אם

כל מורה יגלה פנים בתורה עפ"י יסודי עקריה ודרכיה הראשיים וביותר שמעטים המה בטבע האנושי האנשים שיוכלו לבוא למדת חכמה רבתי כזאת. ע"כ התפשט ביותר דרך השופט, המובן של הוצאת הפרטים מהכלל ע"י ערכם של הפרטים עצמם, בדרך הפשוט של המדות שהתורה נדרשת בהם. ע"כ מימות משה ועד עזרא כ"ז שלא נשתנה הכתב וכ"ז שלא הונח בטבע התורה ההכנה להגנה של גלות וטלטלה, היה מתגבר בתורה דרך הבאור, הדרישה הבנויה עפ"י ערכי הכללים שהם דומים לדרישת כל רעיון לא רק מצ"ע, כ"א מצד הרעיונות שמטבעו להוליד עפ"י דרך ישרה. כן דרישת התורה שעפ"י הכללים אין הפרטים נולדים ומסתעפים זה מזה, כ"א כולם יחד יוצאים הם מהכללים הראשיים יסודי ועקרי התורה וסתרי טעמיה הגדולים "הואיל משה באר את התורה". "עלי באר ענו לה". אמנם עזרא שכבר ראה ראשית לו להכין הגנה לתורה גם לימי הגלות הארוכה הבאה, הוא ראה כי ההרחקה הגדולה שעפ"י דרך הבאור, שהוא יוצא מתכונת המאמר הפתוח, תוכל לבוא לפי מעוט הלבבות של הדורות ודלדול האומה במניעת מרכזה וכחותיה הרוחניים והגשמיים לידי הפרת התורה. ע"כ התחיל להנהיג ביותר את דרך הפרוש, "מפורש ושום שכל" לדון בכל דבר עפ"י פרטיו ולדון את הפרטים אלו מאלו מבלי צורך ההעמקה ביסודי כללי עמקי טעמי תורה. ע"כ מאז אבדה חכמת חכמינו, נשאר ביותר דרך הפרוש על חלקי התורה המעשיים. אמנם על האגדות שהם דברים המסורים ללבו של אדם, בהם הכללים בטבע מתגלים ביותר על הפרטים, נשאר עדיין גם בידינו כח הבאור המצטרף לכח הפרוש להתהלך ברחבה בתור מאמר פתוח, ולחקור בפרטים עפ"י הערך של הרעיונות הכלליים שיש להן יחש עם המאמר, לא כשיוקח בערכו הפרטי כ"א כשיובא בתור פעולת ד' ומעשי ידיו לכוללו עם כל תולדותיו, הוא הבאור הידוע לצדיק הנותן תמיד שמחה לישרי לב.

ב.

תניא: אחר כל אכילתך אכול מלח, ואחר כל שתייתך שתה מים, ואי אתה ניזוק. ברכות מ.) אם שהאדם הרחיב צרכיו בכל עניניו והרבה להשתמש בכל ענינים מורכבים שהמציא בעמלו והמצאותיו, מ"מ ראוי שיזכור תמיד כי ראוי להתקרב תמיד אל עצם הטבע, ולהרגיל עצמו להיות חי עמה ולא ישכח את המקור הראשי לכל ההרכבות. והחינוך הזה יועיל הרבה לבריאות הגוף, שלא ימשך הרבה במותרות שאין להם סוף, שהמותרות בלא גבול יאבדו מן האדם את ההמשכה להענינים הטבעיים במקורם. וגם ימשך מזה תועלת נפשית בשכל ודעת, וממנו ליראת ד', ושלמות האמתית תוצאות. כי אע"פ שמרחיב דעתו בתולדות רבות שכליות, מ"מ היסודות הפשוטים, שהם המושכלות הראשונים, ושרשי האמונה הפשוטה הברורה ע"י הקבלה המפורסמת תמיד יהיו בפיו ובלבבו. וכשם שבאכילתו "אחר כל אכילתך אכול מלח", שהוא המאכל האחד שיוכל האדם לאכל את היסוד הטבעי כמו שהוא, שלא חלו בו שנויים ותמורות, כי הוא נמצא ג"כ בעמק האדמה כתבניתו בלא ידי אדם וגם שינויים טבעיים לא חלו עליו מיום כוננו ד' ביסודות הארץ, והמים ג"כ המשקה הטבעי שלא חלו בה ידים, והם מרגילים את הגוף והנפש גם יחד לזכור את המקור הנקי והפשוט שממנו תוצאות להמון ההרכבות, כן הוא מעיר את השכל שלא להתרחק מהמקור הראשי, שהאלהים ברא את האדם ישר. וישיג האמיתות הדרושות לשלימותן באורח ישר, וע"י הטבע הישר של הנפש יעלה להגדיל בחכמה ודעת, אם לא יבקש חשבונות רבים, כ"א ידע שחשבון יחיד עליו לבקש מבלי להתרחק מהיושר האלוהי המוטבע בנפשו, אז ימצא אשרו ומעלת רוחו בכל המון ההרכבות השכליות ולא יתעה מני אורח כ"א ילך בדרך צדיקים הולך ואור.

ג.

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: מאי דכתיב "את הכל עשה יפה בעתו" קהלת ג'. מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו לפניו. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשיתלה קורא לדבר אחר ואיהו דידיה עביד. ברכות מג: (היופי הוא הסדר המתוקן המורה ביותר על הכונה שבמעשה. כי אפשרי הדבר שלפי הציור המדומה מזדמן תועלת מושכת מדבר שבמקרה, אבל אי אפשר כלל שיזדמז דבר לוקח את הלב ביופיו מבלי אשר תקדם לזה הערכה מכוונת, שמשפט היופי הוא קבוץ חוקים נפרדים אל תוך מערכה אחת וסדור מקביל. ע"כ ראשית ההתבוננות במעשי ד' הוא מצד חוקי היופי השולטים בכל המציאות של הרוחני והגשמי, העצמי והמקרי. וחוק זה שולט גם בסדרי הזמנים. כך נבין בהסתכלות כללית את סדרי המאורעות כולם, גם את אלה אשר לא נרגיש בהם כל יופי, איך הם משלימים את היופי הכללי ואת הסדור המתוקן. והיופי שבמקרי הזמנים המתחלפים, שהולכים על סדר נקצב ונערך, אחד באחד יגשומה שמביא אותנו להסתכל גם ביופי הפרטי של כל עצם, עד שלא ימצא שום מקרה של פעולה אשר אין היופי מלווה עמו. ואפילו האומניות, שברובן הן רואות ליסוד בסבתן העיקרית את תועלת החיים החמריים, נלוות עמן בהכרח גם מן היופי "שכל אחד ייפה לו הקב"ה אומנותו בפניו", וישנו יחס לאומנתו של כל אחד עם כחות נפשו עד שלא תשאהו רוחו להחליפה באחרת. וזוהי ההתבוננות המעולה על דיוק ההשגחה העליונה שלא יש דבר נעזב מחכמת אדון כל המעשים. והיינו דאמרי אינשי: "תלי קורא ל"דבר אחר" ואיהו דידיה עביד". פירושו, שאם אפילו תשתדל לציר לפני העוסק במלאכה פחותה שלפי ההשקפה המצויה יש בה ענין עם כיעור ותתוה לו מלאכה אחרת שיש בה עסק עם יופי, לא יתבטל ע"י זה מהמשך מלאכתו, אעפ"י שחוק נפשי הוא לכל אדם להמשך אחרי היופי, מפני שיש כאן חוק יופי חזק מאד המתאים את אומנתו עם חוקי נפשו; ואפילו יחס הכיעור הוא ערוך ביופי פנימי שרב כחו למשוך אליו את נפשו לבל יזח מבגו כדי שישתכלל העולם בכל דרכי ישובו. כן הן ההשלמות הדורשות זמן. כשהאדם נדרש לתת כחות רבים וזמן בשביל איזה חכמה ומלאכה, היא נתונה לחן בעיני העוסקים בה, אעפ"י שיש בה דרכים שאינם ראויים לכבוש לבבות. וכל זה הוא מפני שיד ד' עשתה זאת, שהכל יהיה יפה בעתו. במקרי העולם ישנן דוגמאות רבות לדבר בשביל מי שמסתכל בהם בידיעה עמוקה. למשל, המלחמות אינם יפות כלל, אבל צפונה בהן עכ"פ טובה לעתיד, שהרי לפעמים ההתנגשויות של האומות הקטנות הביאו אחר כך התרקמות האומות הגדולות שהוא חבור יותר גדול בשביל המין האנושי, שבכחו להביא בעתיד לחבור ושלוש היותר גדול שבעולם. ולפעמים הן גורמות פירוד של ממלכה רשעה גדולה להעמיד במקומה חלקים יותר מתאימים בשביל יעוד העתיד של האנושיות. ואעפ"י שאין המלחמות יפות לעצמן נתן הקב"ה חן הדבר בעיני בני האדם עד זמן ועידן, והוסכם שהחרב היא תכשיט והגבורה שבמלחמה היא תפארת לבעליה, רק מפני שזהו דבר יפה בעתו עד עת שלא יהיה בו צרך מתוך ידיעת ד' וחכמתו, אשר תמלא את כל הארץ כמים לים מכסים.

ד.

שלשה מרחיבים דעתו של אדם, אלו הן: דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים. ברכות נז: הישרת הדרך של האדם היא בשני אופנים, ביחוד בימי הבחורות, כשכחות הגוף והנפש הנם בתקפם וחמדת החיים עזה עד מאד. הדרך הרגילה הוא, שכל רגשי היופי הם טובים ומרחיבים את הנפש. ומי שהנהו צדיק תמים ומשתמש בהם בדרך ישרה ודאי שזהו דרך טובה ונעימה, כי לא לחנם נברא הרגש הגדול הזה באדם. ועוד, שרגשי היופי מפתחים וגם מגדילים את הכוחות הנפשיים הטובים. דירה נאה, אשה נאה וכלים נאים מרחיבים דעתו של האדם. וזהו, שהריח הטוב, שהנהו המיצג הכללי של ההנאות היפות, ראוי רק לבעלי נפשות עדינות ובעלי הרגשות זכות. ועל כן אמרו חז"ל י על המוגמר שהוא דבר שאינו שוה לכל נפש. ועל מי שהתפתח אצלו חוש הריח באופן נעלה אמרו חז"ל: בני, טהרה יש בדך. כי כחות הנפש כשהם מלאים גבורתם הרי הם כלים יקרים בשביל כל אשר שאר רוח לו להשכיל ולהטיב. והנה למרות כל השבח שביסוד היופי יאלץ האדם עפ"י רוב לדחותו בכל זאת, בפרט בימי הבחורות, מפני ההפסד המוסרי שעלול לבוא לרגליו. ואז, אם אמנם דרך זו, לדחות את היופי שאינו אלא טוב חיצוני מפני הפסד עיקרי, הנה דרך משובחה. הרי כל זמן שיאלץ האדם מתוך הכרח לשחת איזה דבר טוב ויקר אין זאת כבר מציאות שלמה. המעלה היותר עליונה היא שיהיה השכל שלם כל כך וכחות המוסר כה חזקים עד שיפנקו גם את רגש היופי בכל צבעיו ופרטיו, עד אשר עוד יוסיף הוד והדר לשלימות האמתית של המוסר הטוב וקדושת ההנהגה ודעת אלוהים ביראת ד' ואהבתו.

ה.

אמר רב: אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חודש, שנאמר: נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד". תהלים לא. ג. ברכות נח: כל דבר הטבוע בנפש, באופן כללי, יש לו ודאי יסוד במציאות, מצד העבר. ההוה, והעתיד. בכולם יחד, או עכ"פ בתיקון המציאות. המיתה, אם היה חזיונה ענין של הפסד, שאין לו תיקון, וחסרון במציאות, שאין לו השבה, לא היה מונח בטבע הנפש האנושית, שיהיה הפצע נשאר כל כך עמוק בלב בחיים הקרובים והאהובים, הכלי האובד אינו נפסד, בעליו אינו מתיאש ממנו, מפני שמניעת היאוש תביא להשתדלות של חיפוש, ולפעמים תהיה הסיבה להשבת האבדה. אם היתה אבדת המות אבדה שאין לה השבה, לא היה הרושם מאריך זמן. אריכות הזמן של הרושם המעציב והמר מורה, שאמנם בכללות האנושות עוד צפונה ארוכה ומנוס גם ממר המות, ועצה עמוקה להעזר ג"כ אחרי בואו. אמנם העצה היא מופלאת, הדרכים המביאים לה ביד ד' הנה, "וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם" (יחזקאל לז, ג). אבל בשביל מציאות העצה והארוכה, שסוף כל סוף היא עתידה לבא. נשאר הרושם של אבדן המות, לא כרושם של חליפה טבעית, מוטבעת ומורגלת, כי אם כרושם של אבדת דבר המתבקש. וכשם שאבדת הכלי אינה מוחלטת כי אם ביחש בעליה, וגם יש מציאות שתשוב ותתגלה, אחרי היאוש היותר אחרון, אע"פ שחליפת סדרי החיים במשך זמן שנה, הסיעו את הרעיון מהדבק שהיה בין הקונה אל הקנין, לא שינו דבר בתכונת המציאות, וממטמונים יחפרו גם בדור אחרון כלים אובדים של דורות הראשונים ויהיו לסגולה. כן יורה היחש הנפשי של אורך הגעגוע של דבר הנראה שאין להשיב, כי יש תקוה כי "יהיו מתיך נבלתי יקומו" (ישעיה כו, יט), תחיית המתים מן התורה.

א.

אמר רבב"ח לדידי חזי לי קיקיון דיונה ולצלוליבא דמי, ומדפשק' רב' ועל פום חנוותא מדלן יתיה, ומפריצדוהי עבדא משהא, ובענפוהי ניחן כל בריחי דמערבא. שבת כ"א) ההצלחה הזאת של העושר העוברת ואינה מתקיימת כלל כקיקיון הזה, העמיד פה במחזה את תכונתה, תעודתה בכלל, ואופן השימוש הראוי להשתמש בה. והנה ראשית הציור צריך להיות אצד כל איש השואף לעושר, כי לא יגע כל אדם במה שמוכן לחברו אפילו כמלא נימא, ע"כ לא ישלח ידו בעולתה כי לא יצליח, באשר תעודת ההצלחה הזאת ותכונתה היא שתעמוד בגבולה לפי חוג הצדק והיושר שיגיע לאדם מברכת ד' עליו, הציור הזה ישמרהו משלוח יד בעולה אבל להשקיט את רוחו הסוער לעמול ולהשיג עושר רב צריך עוד ציור אחר לדעת שתחום העושר המגיע לכל איש הוא מצומצם ומוגבל, לפי אותו הערך הראוי לו. "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת", וההטרדה היתרה לא תוסיף על המקור שכבר הוא מוגבל ומצומצם, מפני שיש לכל עושר פרטי תעודה ותכלית כפי מדתו. אכנס מה שנוגע לתכלית העושר בכלל, ראוי לדעת כי איננו תכלית לעצמו, וכי רק אמצעי הוא להרחיב על ידו טוב וחסד כפי ברכת ד' עליו. בהיותו מכיר העושר בתור אמצעי להגדיל טוב וצדקה, ראוי הוא שגם הוא יהנה בו במשפט. אבל חלילה לן מלשכח תעודתו בתור אמצעי להרבות על ידו קנינו בצדקה ומעשים טובים. תכונת הצדקה הראויה לגדולי העושר צריכה שתתפשט לטובת כל נקשה ומר נפש, אבל הענין היסודי שלה צריך שיהיו ממנו תוצאות לטובת כלל האומה. הצד היותר עיקרי צריך שיהי' הרמת התורה, אור האומה עם ד' אלה וקיומם הרוחני, וישלח ג"כ פארות להרחיב צדקה בעסקי האומה הכלליים החומריים, והצד הטוב הוא כשיגיעו למקום שתקבל כלל האומה מהם כח ועז. לדידי חזי לי קיקיון דיונה, ציירתיו בכל צדדיו איך הוא צריך להיות ידוע בלב בעליו, למען יהי' באמת על ידו מוצלח לעד, ולא יהי' סופו רק מפח נפש. הידיעה הפשוטה הקודמת לכל צריך להיות דלצלוליבא דמי. צלוליבא, נראה שהוא אילן צלף, כמו צלוליפא, ונתוספו כפילות אותיות כדרך לשון ארמית, אתרוגא, גינוניתא וכיו"ב. בו תיחם יהושע לישראל את הארץ, (ב"ב נו.) והוא מקטע רגליהון דרשיעיא, מסיגי גבול, (ביצה כה;), כלומר שהוא שומר את תחומו, ואינו נכנס לגבול חבירו. ההצלחה הזאת המדומה של העושר דומה לו בזה שאין לה יכולת לבלע כלל ולינק את הלשד השייך ע"פ דרכי ההשגחה העליונה לחבירו. אמנם מה שנוגע לעצמו, כדפשקי רבי, לא על נחל שאין לו סוף ישלח שר שיו, שיוכל להאמין חיל לבלע הרבה באין קצב, כ"א יניקתו מצומצמת כצמצום בצעי המים שאינם נובעים, כלומר, כפי החק הנקצב אשר עליו אין להוסיף. ע"כ השתדלות יתירה איננה מביאה להרבות הון. ומה שנוגע לתעודתו, על פום חנוותא מדלן יתיה, המקשט את חנותו, אין כוונתו כ"א כדי שיבאו לתוכו קונים ותמכר סחורתו ביותר, הרי ענינו הוא להרבות סחרו ואתנו, לא הקישוט העצמי. כן העושר ניתן לאדם הראוי לו שירבה קנינו על ידו, ירבה צדקה ויעשה טוב כפי השגת ידו, וכאשר ישתמש בו בתור אמצעי כקישוט זה שעל פום חנוותא יבא לתעודת אשרו. וכאשר הדבר המהנה הניתן על פום חנוותא, יודע החנוני כי כפי אשר ירבו לשבת בצילו כן תרב הצלחתו, כן צריך להיות מושרש בלבבו של אדם שמקור הצלחתו הקיימת תהי' לפי מרבית הנהנים מהצלחתו הזמנית, והנאתו הפרטית תהי'. טפילה כאותה ההנאה של בעל החנות מקישוט חנותו שמעוטרת בפרחים יפים. ומפריצדוהי, מהצד העיקרי והמרכזי שבעושר כך ראוי להיות עבדין משהא, להוציא על ידה שמנה של תורה לחזק את האומה בכללה, במצבה הרוחני, ע"י החזקת התורה להפיץ אורה ע"פ תבל. ובענפוהי ניחן כל בריחי דמערבא, ארץ ישראל היא מרכז האומה גם בימי גלותנו ופזורינו, והשרויים בה צריכים חזק ועודד מכלל האומה, לעזור להם למלא תפקידם, להבריא את הארץ. שתהיה מסוגלת לישב גדול של התכונות הגאולה. כלל הדבר, שאם שבכלל תכונת השימוש בהצלחה צריך שתהיה ההטבה לכל, כהא דמדלן על פום חנוותא, מ"מ הצפיה העיקרית צריכה להיות טובת הכלל בתור עיקר ומרכז, רוחניות

האומה קדושתה ותורת ד' אשר בקרבה, ובתור התפשטות והרחבה בכמות, לחזק נפילת ארץ ישראל וחולשתה, שהיא מצוה קבועה בכל דור ודור זה הוא צביון העושר באופן הראוי לו. תני רמי ב"ח, פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן במקדש. הוא תני לה והוא אמר לה. להעלות נר תמיד. כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה, ולא שתהא עולה ע"י דבר אהר. (שבת כא) המשכת השמן אחר הפתילה שבשמונים של הדלקת נר שבת והפתילה שתהיה כזאת שאין האור מסכסכת בה, תעיר עוד על שלימות המבוקש שהוא תכלית השבת, קדושת הגוף וקדושת השכל, באיזה צורה יהיו מגוונים. הגוף העב והגס, שכל מגמתו הוא להריק כוס חיי התענוגים הגופניים אל פיהו, אין האור השכלי יכול להדבק בו. ישכיל אמנם במלאכות, ויגיד ג"כ דברי חכמה כנה עליו הרוח, אבל החכמה לא תנוח בלבבו, רגע תחול עליו רוח חכמה מצד הטבע של צלם האלהים, אשר בו יצר ה' את האדם שיהי שואף לחכמה וצדק, אבל זה יהי כרגע, כי הנטיה החומרית תתגבר לכבות ולהכחות אור השכל. הגוף שהוא הפתילה שהאור השכלי נאחז בו צריך שיהיה נטהר באופן נאות, שלא תהיה האור מסכסכת בו, כ"א קבוע. זאת היא תעודת מנוחת השבת וקדושתו, להעיר את האדם על חיים של מנוחה, ואי אפשר למנוחה שלמה כ"א בהיות הנטיה הגופנית כבר מוכשרת להיות נוטה מטבעה אל הקדושה, הצדק והטוב. השמן, השכל, צריך ג"כ שיהיה באופן שיפעל על ההדרכה הגופנית לטובה, לא ככל המתחכמים ללא חכמת אמת, שלמרות בינתם וחדות שכלם ילכו בשרירות לבם, ויעשו כל תועבת ה' אשר שנה. החכמה הרצויה המביאה לאחרית ותקוה, שהיא באמת חכמת ישראל, היא המדרכת את האדם בפעולותיו הגופניות בדרך ישרה. השמן שנמשך אחר הפתילה, השבת, היא ההוראה הפרטית על ההשלמה שירדוף כל יחיד מישראל. והנה לפעמים תהיה תכונת הפרטים שבאומה להיות התשוקה החמרית פונה אל השכל והצדק, והחכמה היא ג"כ תעזור להשכיל במעשה ולהטיב. אבל בבואה אל כלל האומה, אז יבטלו אלה התעודות, כי המגמה הכללית שבאומה תהיה רק להוסיף אומץ גופני וחומרי להרבות עצמה וחילה, מבלי להשקיף אם תרמס ברגלים כל חק ומשפט צדק, וכן החכמה ביחס לאומה תפעול רק להפיץ אורה והשכלה מופשטת למען הרבות כבודה והדרה בעולם, אבל לא למען הדריכה במעגלי צדק ומישרים. והוא חזיון נמצא ונהוג, שגם האומות, שאנשים פרטיים כבר נמצאים בהם שעורגים אל הצדק והיושר, האורה והחכמה, אבל הכלל, הכח הלאומי, מתנשא רק באגרוף ובחזקת יד לא ידע רחם, ולא יכיר יושר, וחכמתו תשמש רק להיות בצעו. לא כאלה חלק יעקב. כל כבודנו הלאומי הוא המושווה עם הכבוד הפרטי. חוקי ד', החוקים והמשפטים הצדיקים, המה כבודנו נגד העמים, והמה מעמידים את חיי הכלל צדיקים וטהורים כחיי הפרט. החכמה הכללית הלאומית. כחכמת היחיד הפרטי תרדוף ביחוד לישר הדרכים המעשיים, להכיר לידע ולהודיע ולהודע כי דעת ד' האמיתית היא עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ד'. ע"כ הפתילות והשמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, ההוראה שיש במצב הגופני שראוי שיהיה מטבעו פונה אל הקדושה וצדק, וכן במצב השכל והחכמה שיהי פונה אל הישרת המעשים בפועל, שימשך אחר הפתילה החמרית, ולא ישוט רק באויר לשאוף רוח התחכמות בלא תוצאות מעשיות טובות וצודקות. כשם שהיא תעודת הפרט כן היא תעודת הכלל, אין מדליקין בהם במקדש, כשם אור הכלל מראה פעולתו וקדושתו. והנה כשהנטיה הגופנית היא רק לחומר ותאוותיה הגופניות, והנטיה השכלית היא רק לדברים מופשטים, א"א למצב הקדושה והמוסר הטוב להתמיד באומה וכן ביחיד, כי אין לצדק בסיס חזק וטבעי, וצריך תמיד שיתקיים רק ע"י סיוע צדדי, למשל, ההכרח של חיי החברה, שמור לי ואשמור לך, אהוב בשביל שיאהבוך, דבר זה אינו מתמיד, כי ימצאו עתים רבות שלא יספיקו הסמוכות הללו להחזיק את היושר המט ליפול, מאחר שאין לו מעין טבעי, מקור יראת ד' וחיי צדק מאור תורת ד' שבלב פנימה מקומה, עם תורתי בלבם. להעלות נר תמיד צריך שתהיה השלהבת עולה מאיליה, ולא ע"י דבר אחר. הצדק האלהי, הקדושה וכל המדות הטובות, צריכות שימשכו מעומק הנפש בעצם הטבע, מצד טהרת הגוף ע"י

קדושת המצוות שבפועל, ומצד טהרת הנשמה ואור השכל ע"י שמנה של תורה, זאת היא שלהבת העולה מאיליה ולא העולה ע"י דבר אחר. כשיש לאדם בפרט ולאומה בכלל כבר קנין קבוע לקדושה וליושר אמיתי, איננו צריך עזר דמיוני לעורר רוהו לסור מדרך רעה, כי כליותיו תעלזנה מישרים, ואור צדיקים ישמח. תנן מבלאי מכנסי כהנים ומהמיניהם מהם היו מפקיעין ובהן היו מדליקין, שמחת בית השואבה שאני. שבת כא.) הכחות האנושיות מתחלקות הנה לשתי מערכות. כחות הנפשיות וכחות הגופניות. יסוד הכחות הגופניות השפלות, המה כח הצומח וההזנה והנמשכים עמהם, בתור פועלים בלתי מרגישים. והנה הציור המעולה, שכל הכחות המתיחסות אל הגוף אמנם יהיו נמשכות לגמרי אחרי האורה של שמן השכל, דבר זה יתכן רק בפעולות הנפשיות של הנפש החיונית שהמה ג"כ כחות בגוף, הקנאה והתאוה, האהבה והשנאה ויתר הנטיות, הציור והמדמה, המתעורר והמתפעל, כולם י,היו מוכנים לפעול מטבעם לפי תכונות השכל, מקבל מאור מאורה של תורה. אמנם הכחות השפלות, כח הזן והצומח וכיו"ב, אין התעודה האנושית באה, שהם ישנו סדר טבעם. הם צריכים לפעול ע"פ טבעם כדרך בריאותם הבריאה והחזק, אמנם השכל והנטיה הטובה של הכחות הנפשיות ישעבדם לתורה ולתעודה. כן נהוג הדבר בחיי הפרט וכן בחיי הכלל. הנטיות הטבעיות שמקורן בטבע הגוף הבריאה והמוצק אינם צריכים להתרעע, כי בזה כבר אינה מעלת השלימות, כ"א חלישות כח וחלי רע. כח ועצמה צריך שימצא בכל הנטיות הגופניות היותר נמוכות, אמנם בכל עוזם ורעננותם יהיו משועבדים בחשק לב לתורה ולצדק האלהי. עבודת הכהנים היא עבודת הכלל, התעלות הקדושה וקרבת ד' הרצויה בעבודת הקודש צריכה שתראה פעולותיה על הכלל כולו, ע"י הני כהני שלוחי דידן ושלוחי דרחמנא. בגדי הכהנים המיוחדים ביחוד לחלקי הגוף השפלים, מקום כחות הצומח והזן, הפועלים הטבעיים, שדבר אין להם עם השכל ועם הנטיות המוסריות, הם מורים התקדשות אלו הכחות בכלל האומה. האבנט, המכוון בתור אמצעי. בין החלק העליון, מקום הכחות הנפשיות, לבין החלק התחתון שבגוף, מקום הכחות הגופניות השפלות, מורה אמנם על היחס החזק שיש לכחות השפלות אל הכחות הנפשיות, עד שהקדושה המעלה את הנטיות הנפשיות פועלת להגביל יפה את סדרי הפעולות הטבעיות לצד המעלה והקדושה. והמכנסים המה ביחוד לחלק הכחות הגופניות. אמנם זאת המדרגה של פתילה שאין האור מסכסכת בה, כלומר, שכבר קנין עצמי של אורה קבוע בה, שכבר היא פונה אל האור והקדושה מעצם טבעה, לאיאות כ"א לכחות הנפשיות. אבל הכחות הגופניות שהם פועלים טבעיים שאינם מכירים את פעולתם, האורה צריכה בהכרה ובצדק דוקא לסכסך בהם מצד עצמם וטבעם. הכח המעכל הזן וכל הכחות הטבעיות, דבר אין להם עם הצדק והמוסר, אמנם פעולותיהם הם מוסרים אל השלטון הכללי, אל השכל, וכל הכחות שכבר נתקדשו בקדושתו ע"כ אין גם בהם רע. והם עומדים לשכלל את החיים בכל התרחבותם ע"פ המשקל של האורה האלהית, להורות אמנם שגעת פעולתם הם פועלים טבעיים ואין האורה נכנסת בהם, אבל כיון שהם נכנעים אל השלטון הכללי השכלי, ע"כ הפעולה כשנפעלה כבר בכחות הללו ימצא בה האור האלהי שימושו המלא: הכח הזן יזון ויעכל, יהנה ויכלה, אבל כאשר כבר פעל פעולתו, מה יעשה בו השלטון הכללי, ישתמש באלה הכחות הנמצאים לו ע"י הפעולות הטבעיות לתכלית תעודתו, לתורה עבודה וגמילות חסדים. ע"כ האורה האפשרית להעלות היא מבלאי מכנסי כהנים ומהמיניהם, כלומר מכחות השפלות אחרי פעולתן, בסך הכולל של תוצאות הפעולה נמצאת האורה המבוקשת, כך הוא בחיי הפרט וכן הדבר בחיי הכלל. חלילה לבקש להתעמר בכח טבעי להחלישו או לבטלו, למעט צביונו או להקטין פעולתו הטבעית. החיים צריכים שילכו במהלכם הטבעי גם באומה בכללה, אבל מתוך שמונהגים יהיו ע"פ האורה של התורה והצדק האלהי, גם מהכחות החיוניים השפלים ימלא הבית אורה. עם שמעצמם אינם מהדברים שאפשר להאורה להאחו בהם אחיזה עצמית, אבל כ"כ יגבר עליהם השמן האלהי, אור השכל וקדושת המדות, עד שירוצו ארחם למטרות הקדושות שהכחות הרוחניים הציבו להם. אמנם היתכן שהאדם בחיי הבלו יוכל עוד לשמח על כחותיו השפלים, שאי

אפשר לשנותם מתכונתם הגסה והפשוטה. אמת הדבר שקשה מאד להתרומם עד כדי מדה זו שכ"כ יהיה לבו ברשותו עד שיוכל ג"כ לשמח בחברת הכחות השפלים, אבל בכלל האומה יש התרוממות נפש כזאת: שמחת בית השואבה. נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. הברכה האלהית חופפת על הכח הצומח בכללו בכל מקום שהוא. וזאת היא השמחה היותר עליונה, שראוי שתשמח האומה הקדושה, כי היא מוכנה למצב נכון ונשא כזה במוסרה הטוב, עד שלא ימצא שמץ עול ורשע גם בכחותיה הטבעיים היותר שפלים, כי היא תדע איך לשים להם גבול ואיך להזהר שלא יפרצו גדרים. וכאשר השכילו חכמי קודש לקדש את השמחה הלאומית בקדושת הצניעות וסיגי התורה, בתיקון גדול, אנשים לבד ונשים לבד, שהוא אות על ההדרכה הכללית בכל הכחות השפלים, שהאומה בכללה שיש לה מורים קדושים, אנשי קודש, המדריכים אותה בדרך ישרה, תשמח בצדק על כל נטיותיה היותר חומריות, כי על ריבוי אור התורה כולם יתאחדו להאיר אעפ"י שמטבעם אינם נמשכים אחר הפתילה. שמחת בית השואבה שאני, הפרט אמנם יבא למדה זו באחרית הימים, שתהיה הקדושה האלהית מתגברת ג"כ על הנטיות הטבעיות ועל כל זה תשאיר אותם עם כל רעונותם והדרם כאשר העירו חכמינו ז"ל משחיטת היצר הרע*, והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר, ועשיתי את אשר בחקי תלכו, דיה היא הידיעה הזאת בשעתה. אבל המדה התמידית היא להכיר את הכחות הטבעיים כחקים טבעיים מוכרחים, ולדעת שמטבעם אין האורה נמשכת בהם. ע"כ צריכים הם שמירה תמידית והשפעת אורה ע"י התרבות האורה בשמנה של תורה והרוממות שתשפיע בכחות הנפשיים הנמזגים בגוף, שהיא הפתילה התמידית המושכת אחריה את השמן, וממשכת עמה גם כן אותן הכחות הטבעיים להשכיל להיטיב. כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו, להגביה לרומם ולחזק הכחות הרוחניים המקודשים בקדושת האורה, מדליקין בו. על כן המדה התמידית היא שיהיו הפתילות דוקא מאותן שמשכות אחריהן את השמן, בהן האורה נאחזת ואליהן תכוון התורה האלהית בהדרכתה, ובזה יהיו החיים טהורים וגם שמחים. שמחת בית השואבה שאני, בשמחה הכללית של כלל האומה ראוי לשמח מאד על ריבוי כחותיה, גם היותר פשוטים ושפלים, כי מצד ערך הכלל כולם קדושים ועתידיים להיות לאורים גדולים להאיר ארץ מכבודם, בשגם שמחת בית השואבה נועדת לאות על תעודת הכלל העתידה, שאז יתקדשו גם הכחות החומרניים הטבעיים. אבל זאת היא רק מעשה ד' אשר יפלא בעיני העם הזה, אבל דרך החיים שהוא מורה קו המדה לפעולתנו ע"פ דרכינו, אין דרך הפתילות הללו לאחיות האור, כ"א לאותן המיוחדות לזה מתכונתם, הכחות הרוחניים העומדים לשרת את השכל ולהמלאות מאורו.

ז.

תי"ר: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי. (שבת ל: לא.) הוקרת החיים ובעליהם והאהבה להם צריכה לעולם לבוא מצד הצד העליון שיש בחיים, כלומר, מפני שכל אשר יחובר אל החיים יש בטחון להוציא ממנו, מעצמו או ממעשיו או מפעולותיו, בעת מן העתים, את הטוב והישר שבו, את ההרגשים הטובים והנעלים, את ההנאות הנאות והיפות, שהם טובים לשעתם וטובים לעד ולעולם, טובים למי שנהנה מהם וטובים להכלל כולו: ובשביל הצד העליון הזה, שהוא המטרה שבחיים, שכל העולם כולו נברא בשבילו, ראוי לסבול ולשא(ת) ג"כ את כל הדברים הנגררים עמו, (ש)אע"פ, שפעמים רבות הם נוטים מדרך הטובה והישרה ומעקלים את יושר התעודה התכליתית של החיים, מ"מ סוף סוף יש למצוא בכל דבר וענין יחס ג"כ אל הטוב והישר, אל החכמה והצדק בדרך רחוק או קרוב, שמצדו ראוי לסבול ג"כ את

הפסולת והמותר המעוקם : וכל מה שיהיה האדם בעל נפש עדינה יותר ומלא דעה רחבה, ימצא ביותר קלות את התוכן הטוב הגנוז ג"כ בעומק כל מאורע שבחיים, שבעצמו הוא איננו מכוון יפה אל הטוב הראוי, שיכספהו כל בעל לב טהור. אמנם המשקל המושפע על הרעיונות של הבאים להתלמד מגדולי הדעת צריך שיהיה לעולם אותו המשקל המכריע לכף הטוב והצדק, המברר לבריות, כי תכלית החיים ותעודתם הם הטוב והיושר, הצדק והחכמה, וכל החמודות שבהם יתרומם האדם ורוחו תתקדש ותתנשא, וזה הברור יושפע בשני אופנים : באופן הענוותנות והסבלנות ובאופן הקפדנות והדייקנות. הענוותנות תראה איך גדול הוא כוח הצדק והטוב, החוק המושרש בחיים בחסד עליון, אשר עשה את הכל לתכלית הטוב והצדק, שגם כל הדברים הרחוקים והמאורעות הקשים יש ביד הכוח הכללי המוטבע על תכלית החיים לספחו אל הטוב ולהשתמש בו לתכלית היושר והתיקון הנאה שבחיים, והקפדנות אמנם תשמש להראות לדעת, כי המרכז, שאליו כצדדי החיים ונטיותיהם צריכים לפנות הוא רק הטוב והצדק, והראוי לבל נכשל ע"י מחזה הסבלנות לדמות, כי כל הצדדים המתגלים כמו שהם בניוולם הם המה דרכי הטוב והנכון להחזיק במ כשהם לעצמם. ע"כ אדון כל המעשים, ששתל בעולמו מאורים גדולים חכמי לב להורות את המין האנושי ארחות צדק, נתן כוחות מחולפים בנפשות שונות של ענקי הרוח, אותם בעלי הדעת הגדולה, שברוב חכמתם ובגודלת נפשם הם בוררים להם דרך לעצמם, איך להזריך את עצמם ואת בני דורם, ואיך להשפיע ג"כ על הדורות הבאים בכוחם הנשגב. יש מהם שפנו לפי כשרונם לכבוש את הדרך המרכזי, ללמד את עצם היסוד של מרכז החיים, שנבנה ע"פ הקפדנות, והמחאה היותר נמרצה לכל נטיה זרה ומעוותת, ויש, אשר בחרו ללמד את גודל כשרון המרכז ואיכותו הנהדרה, איך יש בכוחו לחולל נפלאות כאלה להפוך את כל הדברים שהם טפלים לו בחיים למען תעודתו, ובזה ממילא יש די לימוד לכונן את המגמה הפנימית רק אל התכלית היותר נשגבת ויותר קדושה ונאצלת, "כל מעשיך יהיו לשם שמים". זה היה המקום, שממנו נתפלגו הכוחות האדירים, שהיו למאורים במחנה ישראל. הלל ושמאי, שזה פעל בענוותנותו להורות על איכות התכלית שבחיים, ועל רוחב כוחה, וזה פעל בקפדנותו להורות על הצד הכמותי שבתכלית החיים. להטביע את החותם במקומו הראוי לו. ע"כ באלו הענקים וכיוצא בהם. שראויים להיות מבררי דרך לעצמם ולעמוד כעמוד אש להאיר את מחשכי רבים ועצומים, אין לדון כלל לומר מי עדיף ממי, איזה כוח יותר נאדר וצריך להיות יקר וחביב יותר, כמו שאין ליתן משקל על כוח האור והחום, איזה מהם נאה יותר ומתוקן יותר, כי כל אחד פועל את פעולתו במקומו ובערכו. אמנם רק יחידים הנם אלה, שאינם צריכים להעמיד להם מופת להיות להם למשל על דרך חייהם, כ"א הם בעצמם כוחם יפה לצעד הדרך הישרה שהם רואים בעינם החודרת לטוב להם ולבריות, אבל רובא דעלמא הם צריכים להעמיד להם למופת את אנשי הרוח וגדולי הנפש ללכת בעקבותיהם בערך ההשפעה של התויית הדרך לכל אדם. ע"ז הורו לנו חז"ל, ששונה היא מאוד מדת הענוותנות ממדת הקפדנות: מדת הענוותנות היא טובה כשהיא לעצמה במקורה, אצל המקור הגדול והענקי, שממציא לו דרכו ברום ערכה הכביר, וטובה ג"כ בהשפעתה על כל אדם ג"כ הקטנים הרבה ממנו, שיציגו, למשל, את המדה הנחמדה ההיא להטות כלפי חסד ולהכריע את הצדדים המרובים שמטים מן הטוב, אל הטוב, החסד והיושר, אע"פ שלא תעלה ביד הקטן את אשר עלה ביד הגדול מ"מ הרבה טוב ושלוש ישפת בעולם ע"י המדה הטובה הזאת. מה שא"כ הקפדנות, אם היא טובה במקורה, אצל הענק שבהשגחה האלהית הועמד לפלס דרך החיים לפני אדם רב להראות באצבע על מרכז היושר והצדק הנכסף התכליתי, אמנם איננו טוב כ"א באיש הגדול המקורי. אבל אם הקטן יציב לו אורח כזה למופת הוא יפול למדחפות, הוא בקטנו לא יוכל כלל להבחין את מדת מרכז הצדק ומה הוא הערך של הנטיה הראויה למחאה והתנגדות נמרצה, ונמצא, שמדה זאת תביאהו להשחית את מדותיו ולאבד את שלום הסביבה שהוא חונה בה, ותועלתה רחוקה ממנו מהגיע. על כן לעולם יהא אדם, האדם הנהוג, כלל האדם הצריך מאוד ללימוד והדרכה וצריך למופת

להעמיד דוגמה לנפשו ללכת בעקבות מי שגדול ממנו שעשה והצליח, יהא ענוותן כהלל, את הלל רשאי וחייב הוא לקחת לו למופת ג"כ על מדרגתו הקטנה, ואל יהא קפדן כשמאי, חלילה להציב למופת את מדת קפדנותו של שמאי, שאם טובה וגדולה היתה לפי ערכו הגדול ולפי רב כוח השפעתו וגדולת שכלו ועצם נדיבת נפשו, וכוונתו העליונה והבהירה, אבל אין מדה זו יכולה כלל להיות מועתקת בהעתקה קטנה, מה שא"כ מדת הענוותנות היא יכולה ג"כ להיות נעתקת אצל כל אדם לפי ערכו, כ"א לפי כוחו, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. מעשה בשני בני אדם, שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. לפעמים יש, שיצא איש למלחמה ולא ידע את כוח האויב הנצב כנגדו, כי יחשוב אותו לחלש ואין אונים, אז לא יהיה נחרץ כ"כ לחגור עוז ועצמה בעצה ותחבולה איך לנצחו, ואם יפול בנפלים, אין כל פלא, ואין ראייה מזה על גבורת הגבור, כי מאחר, שאותו שכנגדו חשב אותו לחלש לא היתה גבורת התנגדותו שלמה. מה שא"כ כאשר יכיר הלוחם עם מי הוא לוחם, ואחרי ידיעה הוא יוצא להלחם אתו, אז ודאי יבור לו האמצעים המסוגלים ביותר לנצח את הגבור, שעליו הוא מגיח קרב, ורוחו בקרבו יעורר בגבורה עצומה, ואם בכ"ז יפול מנוצח, אז נדע גבורת הגבור. על כן ספרו לנו בזה, ששני האנשים ידעו מגבורת ענוותנותו של הלל, עד ששניהם המרו זא"ז בתחלה וכל אחד אמר לחברו, שמי שילך ויקניט את הלל, דייקו שילך ויקניט, כי למלאכה גדולה כהקנטת העניו הנפלא הזה צריכה הליכה מיוחדת, כלומר, סילוק כל רעיון וכל עסק מטריד הצדה ולפנות עסקיו ורעיוניו רק למטרה זו להקניט את נשיא אלהים זה, עד אשר קצבו בעדה את הסכום הגדול ביותר שבקצבת הבושת שהוא ד' מאות זוז, בדעתם כמה גדולה היא ההשתדלות והפשטת מעיל הבושה לגמרי, עד כדי לשער האפשריות של הקנטה באיש אלקים זה, ואחרי כל אלה הידיעות אמר אחד מהם אני אקניטנו. מדת העזות ככל המדות, אפשר שיחגור האדם את כוחו לציירה בלבבו ונפשו ולהזדרז לעשות איזה דבר ממנה, גם אם תהיה נגד תכונתו הפנימית, אמנם כ"ז שלא פעל בעצמו ההסכמה הגמורה לאותה הנטייה אז מדת הבושה והיושר הפנימי תעכב מאוד את הוצאת רושם העזות אל הפועל, ע"כ רק אז יצא כוח העזות בכל תקפו כשיפעל מי שרוצה להעזי פניו בעצמו כ"כ לעשות את עזותו בלא שום התנגדות פנימית, ובלא שום דבר ורעיון מוסרי מעיק. ע"כ ספרו לנו, שאותו האיש שאחר הידיעה בכבדות הדבר להקניט את הלל כ"ז שיהיה רק ציור כ"ד מערך חובת הבושה. הראויה להמצא בלב כ"א מישראל, נגד נגיד ד' כמוהו, פעל כ"כ להגביר את כוח עזותו עד שסילק והסיח מנפשו כלל את הכבדות שיש בזה, בהעבירו מלבבו את יקרת ערכו של הלל, עד שפעל בעצמו להקניטו בלא שום הכבדה והעקה כלל. ע"כ לא אמר אני אלך ואקניטנו, כ"א אקניטנו, כלומר, בלא שום ציור של הכרת יתרונו וכבודו, עד שלא אצטרך להיות מכין עצמי בהתחזקות להקניטו, שזה מובן בלשון אלך ואקניטנו, כ"א בציור מלא עזות עד שפעל בעצמו לחשב את נשיא ישראל זה כאחד הירודים שבעם, שאין צורך בשום הכנה להקנטתו, ואחר שכבר ידע מתחילה בכבידות הדבר עד שהיה בעצמו ממרה עם חברו, ואח"כ הסכימה דעתו, שמה שא"א שיעשה טרם מחות מלבו הציור של גדולת האיש שעוסק להקניטו, שא"א כלל לדמות שתהיה אפשרות להקניטו רק אחרי מחות ציור גדולתו עד כדי אפשרות קלות הראש הקיצונה ביותר לנגדו, חשב שאז אפשר להקניטו, ובזה ימלאו כל הצדדים האפשריים למלא את הכוח האפשרי יותר להוציא לאור פעולת ההקנטה. הציור הקדום בכבידות העניו, היאוש המוקדם. וההתחזקות הבאה במחשבה תחילה לסלק כל ציור חשיבות והכבדת ההקנטה, הם יחד עוזרים לציין לנו בשלימות קדושת ענוותנותו של הלל, עד שכל ההשתדלות הנמרצה ביותר לא הספיקה להוציא כרגע מענוותנותו. אותו היום ערב שבה היה והלל חפף את ראשו. הסבות המיישבות את הדעת, שלא יהיה האדם מתרגש ובא לידי הקפדה, תהיינה ברוב או במצב המנוחה השלמה, שאז דעתו של אדם מיושבת ולבו רחב, ולא ירגיזוהו כ"כ בנקל דברים שהם למורת רוחו, אע"פ, שמצד אחד עלול מצב המנוחה ביותר להיות האדם נוח להתרגש, מפני שהוא מוצא את עצמו מופרע ממנוחה והשקט. ע"י אותו הדבר

המעירו להיות נקנט מ"מ יש בזה ג"כ צד יתרון, שכוח המנוחה מישב את הנפש עד שיוכל לסבול בשלוות לב גם מה שהוא ההיפך מתכונתו, ולאידך גיסא מצב ההטרדה ורוב העבודה לפעמים יכשירו את האדם להיות נח וסבלן, אע"פ. שמנוחה הנפש השלמה תחסר לו אז, ההכנה הנמצאת בהיות האדם מסור לעול של טרדות הנפש היא בעצמה תכשירהו לסבול גם כן דברים שהם שנויים במצב רוחו, ויוכל לסבול גם כן מצד זה ענין הראוי להיות מקניט. אע"פ, שהרחבת הלב ותכונת הנפש הנדרשת להשקט הראוי להמצא מצד המנוח, חסרה אז. אמנם בהיות האדם מכשיר עצמו לצאת ממצב של עול והטרדה למצב של מנוחה ושלות הנפש אז מתקבצות שתי הסיבות ביחד, שכ"א מהנה גורמת שלילת כוח הסבלנות ועלילות הנטיה להתרגשות ורוגז, כי מצב המנוחה עוד לא בא, שיעזור להרחיב את הדעת, וההסכמה הפנימית הנמצאת באותם הזמנים, שהאדם מסור בהם לעול השינויים, המזדמנים במשך המון המית החיים המעשיים גם היא חסרה. וע"כ עלול אז האדם להתרגשות משני הצדדים. יש אמנם, עוד דבר שמשקיט את כוח ההקפדה והוא בהיות האדם מוכן להיות מתערב עם בני אדם, באותה שעה כבר הדעה הפנימית שלו מתעתדת לקבל רשמים שונים מאנשים שונים מרוחו ולסובלם, אבל בעת שהאדם מכין עצמו למצב המחייבו להיות נפרש מבני אדם מצד הצניעות. וביותר בהיותו עסוק בעסק גופני נמוך ומוכרח, אז עלילות ההקפדה נכונה יותר לבוא לדבר הבא מן הצד שלא כרוחו, מפני מיעוט הכנתו לשינוי דעות. ובשימנו אל לב את אלה כמה נפלא הוא ההכשר להתרגש דוקה ביום ערב שבת, שהאיש הישראלי מוכז בו להיות מעתיק עצמו ממצב ההטרדה למצב המנוחה, וההסכמה של ההכנה לטרדה כבר עברה ושלוות המנוחה עוד לא באה, ואם נוסף לזה הוא עסוק אז בענין המבדילו בטבע נימוסו מבני אדם אחרים, יהיה ההכשרה להתרגש מדבר המרגיז, הבא בלא סדר והכשר קדום, עלול יותר. ע"כ כמה היתה השעה מכוונת להתרגשות מצד החוצפה הבלתי משוערת, שהעיז הממרה הזה נגד נשיא ישראל, בהיות אותו היום ערב שבת וגם הלל היה חופף את ראשו. מלתא דצניעותא, המפרידה הכנהו מבני אדם צדדיים ושינוי רוחותיהם ורק תכונת מצב הנפש, שראויה להמצא בזמן כזה תציינו לנו, עד כמה היתה מדת הענווה והסבלנות מוטבעת בעומק קדושת נפשו של הלל, עד שלמרות כל ההכנות ההפכיות הראויות להיות גורמות התרגשות לא היה עם היה אפשר בכל ההשתדלות הנמרצה ביותר להביאו ליוי קפידה. מזה למדנו. שהעווה האמתית מונחת היא בלב העניו ונפשו באין צורך לשום הכשר מעשי ועיוני ובלא שום אפשרות הסרה משום מאורע שיהיה. זאת היא הענווה האמתית העמוקה, שציינו לנו בתואר ענוותנותו של הלל. הלך ועבר על פתח ביתו. אמר: מי כאן, הלל? מי כאן, הלל? לחזק יותר את כוח הזלזול הראוי לעורר הקנטה, גם לאדם שהוא ענוותן ביותר, לא הלך ישר לפתח ביתו, שמורה עכ"פ, שיש לו צורך עיקרי אליו, שזה עכ"פ היה מונע חוזק הקפידא, שאע"פ שתהינה שאלותיו דברים, שראויים להקפיד עליהם, מ"מ הלא יש מקום לדון שע"פ ציורו הוא מוצא אותם בתור שאלות, שהן ראויות להיות נשאלות בהן לחכם, ולפי דמיונו הם דברים עיקריים, ולא היה הזלזול בולט. אבל הוא רק עבר על פתח ביתו, כאדם שהולך למטרה אחרת לא בשביל לבוא לביתו. א"כ הדבר מוכח, שלא היה כאן דבר, שהלהיב את רעיונו אפילו לפי שיטתו להתפרץ בגלל התרת הספיקות הללו מגבול הנימוס, כ"א להורות על מיעוט החשיבות, שהוא מצייר את הלל עד שגם בשביל דבר בטל שאצלו עצמו ג"כ אינו חשוב לקבוע ע"ז מהלך מיוחד, הוא מטרידו באופן גס כזה, ע"כ עבר דוקא על פתח ביתו. והנה ביתו של נשיא ישראל ודאי היה גלוי ומפורסם לכל שהוא מקום כבודו, ואותו האיש רצה להבליט איך שהוא ממעט ג"כ את פרסומו עד שבעברו על פתח ביתו צריך לשאול אם מי שהוא כאן הוא הלל, ואמר: מי כאן הלל? לא "אם הלל דר כאן", להורות, עד כמה הוא מחשיב את ערכו של הלל לדבר נטפל, שרק מפני שעבר על פתח בית זה ונזכר, שמי שהוא כאן הלל מצא לנכון לפטפט עמו דברים בעצם עסק חיפוף ראשו והכנתו לקדושת השבת, שזה ראוי להקציף גם את הגדול שבענוים, וכפל הלשון מורה, שלא עשה את מעשהו בפזיזות ואיזו קלות ראש, שנתעוררה בו לשעה כי אם אחרי ישוב הדעת

וההסכמה הגמורה, כענין הן שבועה לאו שבועה, כדאמר הן הן ולא לאו. נתעטף ויצא לקראתו. דרך הענווה האמיתית הוא לכבד ג"כ את עצמו במדה הראויה, כי יסוד הענווה היא הכרת האמת לאמיתותה, בלא שום עוורון וערבויה של דמיון, שברוב האנשים האהבה הנפרזה לעצמם מסמאת את עיניהם מלראות בחסרון הנמצא בעצמם, וממילא גם בטובת רעיהם ויתרונם. אבל העניו רואה את עצמו מכובד מצד צלם אלקים אשר בו. מצד החכמה והטוב הנקנה בנפשו, ומוכן לראות ג"כ את חסרונותיו בלא שום משוי פנים, וכן רואה הוא ביתרון חברו מצד צלם אלקים וסגולת הנפש. ע"כ בהיותו מכבד את עצמו יתכוון שיהיה בכבודו מכבד לאחרים, שיותר ניכר הוא כבוד הבריות כשמכובד מכבד אותם משיכבדם בזוי, ע"כ מצא לנדרש, שיהיה מתעטף שזהו רגש הכבוד, שמתחש לעצמו בהיותו הדור בלבשו, מעוטף בנימוס, להורות, שאין הענווה באה מחסרון הכרה של רגש הכבוד כ"א דוקא מהכרתו והכרתו לטוב במדה הוגנת, ויצא לקראתו כשהוא עטוף, כדי שיהיה הבא אצלו מתכבד בכבודו. א"ל: בני, מה אתה מבקש? מתנאי הענווה הוא, שיחובר עמה הכבוד לזולתו. אמנם הכבוד כשהוא לעצמו עוד איננו גמר התכלית כ"א שתחובר עמו האהבה, והאהבה כשמתחברת עם הכבוד תביא לידי מעשה, להיות מוכן לטובת חברו בפועל, וכשתהיה ההכנה להיטיב מצורפת עם רחשי הכבוד והאהבה, אז תהיה הטובה מקובלת להמקבל ולא ירגיש עמה בושה וכבידות. ע"כ אחרי הוראות הכבוד של הפעולה, מההתעטפות והציאה לקראתו, הורה הוראת האהבה, באמרו: בני, להורות, שיחוש אליו אהבה טבעית כאהבת אב לבנו, ואחרי האהבה הציורית אמר לו: "מה אתה מבקש?" כלומר, שהוא מוכן ג"כ להגשים את האהבה בפועל למלא מבוקשו במה שיהיה בידו.

ח.

אמונת זה סדר זרעים אמר ריש לקיש מאי דכתיב "והיה אמונת עתיך חוסך ישועות חכמת ודעת" אמונת זה סדר זרעים וכו'. שבת ל"א, א) היסוד הטבעי הוא הדבר שראוי לבקשו בכל ענין, בין בעניני החומר, בין בעניני הרוח, וכאשר האלקים עשה את האדם ישר, הנה כל התכונות הטובות הן מוטבעות בו, במקור יצירתו, וההפסד המוסרי הבא בעטיין של הנטיות הרעות, הנם הדברים המשביתים את טבע הנפש מטהרה, ע"כ היסוד לכל טובה ולכל מוסר עליון שהוא האמונה, הוא נעוץ בעומק הטבע הישר, האנושי, ומשחיתי האמונה הם עוקרים בחזקת היד המלאה זימה ושוחד את האדם ממקור חייו הטבעיים, הרוחניים, הנותנים לו שלות לב ושמחת נפש בעולם הזה ואחרית ותקוה לעולם הבא. והנה בתחילת היצירה, קודם שנתקלקלה הבריאה ע"י יצר לב האדם הרע, הלא היתה הזריעה לבדה היסוד הכלכלי לבני אדם, כי אסור היה לאכול בשר, רק כל עץ זרע זרע ועץ עושה פריזהו היסוד המקיים את העולם, ע"כ גם כעת אחרי הירידה, שכונת התורה כולה היא להחזיר את העולם לתקונו, והמון המסבות, כשיתנהגו עפ"י עצותיה העמוקות של תורה, הנתונות מפלא יועץ, אדון כל המעשים ב"ה, הם משיבים לאיתנו את המצב המתוקן שירד ככה, ועוד בהרבה מעלות עולות לרגלי הירידה הגדולה. ע"כ בחוקי ד' שבסדרי עניני הזריעה, יש יחס ישר לענין כח האמונה היסודי עם ההנהגה התורית של הזרעים, שהם היסוד הטבעי הראוי להשאר לעד לכח מחזיק ומקיים למין האנושי, להעמידו על תמימות טבעו, "עתידין כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע", כשם שהחלק הזה עסוק בחלק הטבעי שבמציאות, שבהיות האדם מסור לו כראוי נמשך הוא אל תמימות טבעו מצד גופניותו, כן החנוך הלימודי הזה פועל עליו להגביר בו שלמות תמימות טבעו הרוחני, שהוא כח האמונה אמונת זה סדר זרעים ". אמנם ראוי שיתמלא כח

האמונה בכל הקניינים הטובים הנקנים בעזר למוד ועמל המסעדים אותו, מפרשים אותו, ומרוממים אותו, ע"כ נרשם הוא ביחש של סמיכות אמונת כלומר ראוי הוא להסמך לכל הקניינים הנשגבים, הבאים ממנו ואליו הם שבים.

דרשה בעת חנוכת בית התלמוד תורה ברחובות ת"ו

שנוסד ע"י חברת "שומרי תורה" ירושלים, עיקות"ו) אל תגעו במשיחי אלו תנוקות של בית רבן. שבת קי"ט:ט) אם ראית עיירות נתלשות ממקומן בארץ ישראל על שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר משנים. פתיחתא דאיכא רבתי) יסוד האומה ביחש העתיד שלה, תלוי ביסוד החנוך. כבר נודע מכל חכמי לב, כי התקון בחנוך הוא תקון בכל, וזה אמנם נודע לנו מפי הנסיון לכל צדדיו, הרבה יותר ממה שאפשר לדעת מפי השמועה והלמוד. החנוך צריך שיהיה לעולם מתאים עם טבע האומה ואמתת תכונתה. ובישראל שהננו נבדלים הרבה מכל העמים, מבית ומחוז, במעלות שונות ותכונות נפרדות, ועם זה גם כן בחולשות שונות ולקוים מיוחדים שצריכים הגנות מיוחדות "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקד עליכם את כל עונותיכם" אנחנו צריכים לצורך שכלול החנוך תמיד לעמוד על אופיה של אומתנו. זה הדבר נוהג בישראל תמיד, בכל עת ובכל זמן ובכל מקום, אמנם יותר ויותר הדבר נוגע אלינו יושבי ארץ הקודש, וביותר יושבי המושבות, בוני הישוב החדש בדורנו, שהננו צריכים להיות מלאי עוז ה' ותקות דור דורים. פה צריכה צורתנו האמתית להיות מפותחת בחנוך הילדים יפה יפה, וכשם שכל מעלה וכל תקון הגון שבו, הוא שורש נאמן לתקונים הבאים ושכלולים עתידיים עלינו לטובה בעזרת צור ישראל ב"ה, כן כל קלקול והריסה, כל עוות וטעות שבדבר הגדול הזה, הוא רקב כללי המהרס את כל אשר אנחנו שואפים לבנות, ומחבל את כל מעשה ידינו. על כן באהבת עמנו וארצנו, אנו חיבים להתחזק ביותר ליסוד החנוך שבישוב החדש החביב, על היסוד הישראלי הטבעי, על יסוד כזה שנהיה בטוחים שהילד היהודי יהיה על ידו כשיגדל איש יהודי שלם, טוב לעצמו, גם טוב לעמו ונאמן לארצו באמונתו אמת. הכלל טוב עם אלוהים ועם אנשים. איך אמנם עושים דבר זה, איך שותלים את כרם בית ישראל באופן שנהיה בטוחים שילכו יונקותיו ישגשו יפריחו ויעשו שורש למטה ופרי למעלה? מובן הדבר שהתשובה הבטוחה היא: כשיהיו תנאי השתילה על פי הטבעיות המיוחדת שלנו, שתהיה חפשית מכל חקוי שפל יליד עבדות פנימית, ביותר בדברים היסודיים שעיקרי הצביון המפורט שלנו בהם תלויים. על כן אנחנו צריכים להשכיל מעט אל צורת החנוך ותעודתו בישראל, ואז מאליו יקרא ההבדל העמוק שבינו ובין תכונת החנוך הכללי שבעמים וזה אמנם יורנו לדעת, עד כמה אנחנו מוכרחים להיות גבורי כח לכבוש לנו דרך לעצמנו במהלך החנוך, ולא להפך לקופים מחקים, אפילו אם נתרגם את הכל עברית. לא הלשון הוא הכל, אף על פי שאין אנו ממעטים כלל ערכו הגדול, אבל העיקר הוא הצורה ויסוד החיים העצמי. על הילדות תפול תמיד השאלה, איך אנו מכירים אותה ביחווה לחנוך. אם היא רק כמו הכשר להאישות, או שיש לה ערך כביר בפני עצמה. מובן הדבר שכשמעמי דים את יסוד החיים רק על העבודה והפרנסה, אין לילדות זכות מצד עצמה, כי אם, הילד הוא לפי זה גולם יפה שאפשר לחק ממנו כלי מעשה חזק ועובר לסוחר. לא כן הוא לפי ההכרה האידיאלית, המערכת את החיים לפי הטוהר שבהם, לפי הטוב החסד והתום הנמסך בקרבם. על פי זה המשפט יעלה לנו ערך הילדות לא רק בתור הכשר לאישות וגדלות, כי אם חטיבה יקרה בחיים מצד עצמה, ולפעמים תעלה אצלנו בתור המעולה שבתקופות החיים שכל החיים ראויים להיות כמכשירים לעמדתה. אז נאמר דברים כמשמעם "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תנוקות של בית רבן"

מפני שהוא "הבל שאין בו חטא". התנוק, כשיחונך כראוי, ביחוד התנוק העברי, כמה קדושה ותום, כמה טהרה ומדות נעלות נמצא בנפש הנקיה והאהובה הילדותית שבקרבו, כל זמן שטומאת שוק החיים לא השביתה את החן וההון של פרח שושן זה, כמה קדוש וטהור הוא. אמנם טובה הילדות, נאה וקדושה היא, אבל הלא היא גם כן חלושה, ולא תוכל לעמוד בפני זרם החיים ההולך ומתגבר, לפי מדת הגדלות, גדלות החומר והרוח, והתרבות יחס החברה הגדולה והמסובכת. על כן זאת היא חובתנו, לשמור בכל עז את תומת הילדות וטהרתה ולהעבירה לאטה עם כל זהרה ונקיונה אל תקופת הגדלות, באופן שהגדלות תעניק לה רק את העוז והגבורה החסרים לה, גבורת הגוף וגבורת הרוח, אבל לא תהין להרס את היתרונות היקרים של הילדות האהובה והחביבה עדי עד. "מפי עוללים ויונקים יסדת עז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם". להביא את הילדות בעצם תומה וטהרתה אל גבול הבחורות והשחרות, הזקנה והשיבה, באופן שתוסד עוז, שלעולם לא ינוס לחה, זאת היא תעודת החנוך בישראל. "בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז' ", "כבן שנה שלא חטא" זהו הציור היותר מרומם של משאת הנפש שבחנוך עמנו. מתאים הוא אמנם החנוך הפרטי אל הכללי, וחייב הוא להתאים לו. כשם שצורת החנוך כשהיא מכרת את הילדות רק למעבר בעלמא, לזיין על ידה את האיש העתיד בכלי קרב למלחמת קיומו שזהו יסוד החנוך הכללי של אותם העמים, שחרבם היא גאותם הפנימית, ואין באוצרם העצמי, ברוח הלאומי הטבעי שלהם מחאה קיימת על זה המושג המתאים מאד לברכתו של עשו, על כן התקופות הבאות אחרי הילדות, הן נכונות להרס את הילדות, ולבנות על חורבנה תקופות יותר חזקות ממנה, ויותר מוצלחות לכח ידיים וחיל האגרון. וכך הם הולכים ומתפתחים; נוצצים ונובלים, תקופה בולעת תקופה, עם עם, וכל מה שיוסיפו שרשי העבר להעקר, הנם יותר קרובים אל המטרה. ילדותם הלאומית מונחת להם כאבן מעמסה, והם מסתתנים אותה קמעה קמעה, וכל המוסיף למחוק זכר העבר הרי זה משובח. לא כאלה חלק יעקב. גם לנו היתה ילדות, אבל ילדותנו, כמה נאה היא, כמה קדושה היא, וכמה מוכשרים אנו להתכלל בה עדי עד. "הלך וקראת באזני ירושלם לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר", "כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני", "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה' ילדות לאומית כזאת שגם לעת זקנה ושיבה תהיה צולחת להתפאר בה ולהתרומם על ידה ועבורה, אינה נמצאת בכל העולם כלו כי אם בישראל, וערכנו זה, צריך שלא תמנע מאתנו ידיעתו הברורה והמוחשית. הכרת ערכנו זה באמת, אשר בו נפלינו מכל העמים אשר על פני האדמה, ושעל כן התולדה שלנו היא לגמרי אחרת, אחרת מתולדות כל עם ועם, צריכה שתחקק על לב דורותינו, למען תהיה לנו מקור נפתח לגבורה ולתפארת. על פי אותה המדה שאנחנו זקוקים לה, ומה אומלל הוא העם אשר יחונך בחנוך של זיוף התולדה שלו. חסרון ידיעה או טעות של שינוי פרטים וערכי תקופות בסדרי ההסטוריה שבכל אומה, הם גם יחשבו למכשלה לא מועטה בפתוח חנוכה, אבל על כל אלה עולה המכשול של טעות יסודית בכל הרוח של עצם התולדה ביסוד החיים שלה. טעות כזאת נוטלת את חיי האומה מן העולם, ביחוסה ההסטורי, מטמטם את לבה ומעורר את עיניה ביחוסה להכרת עצמה, שהיא הקודמת שבהכרות לצרכי חייה, קיומה בתור אומה, והתפתחותה. "מיום שנגנו ספר יוחסין תשש כחם של חכמים וכהה מאור עיניהם", ואין לך דבר שיטביע כל כך את הרוח ההסטורי בעצם תומו באופן בטוח בלב האומה, כחנוך יסודי על פי תכונתה של האומה. זה הוא כח העז המקיים את חיי הצבור. הנותן כח גם לעדות פרטיות לחיות ולהתקיים בכח לאומי איתן ורענן. והנה מה שנוגע לחנוך שלנו, אחינו שבחוץ לארץ. אף אם פנו מעט או הרבה פה ושם מדרך החנוך הטבעי שלנו, החנוך המתאים עם יסוד חיינו בתור אומה שלמה ומצויינת, שמכרת לשמוח ולהתפאר במה שהיא באמת בשם ה' שנקרא עליה, וידו הנטויה על תולדתה משחר טל ילדותה עד תהום שיבתה, הנה עם כל הכשלון שיש בזה, אין הדברים נוגעים כל כך ליסודי הקהילות וקיומם. לא כח האומה מקיים את הצבורים, כי אם כח זר, זה הכח המקיף שמה

את כל החיים הכלליים. "כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה". לא כן חיי עמנו על אדמת הקדש, הם צריכים להיות טבועים במטבע האומה ונסמכים על הבסיס הלאומי הטהור. על כן אין להם זכות הקיום וההפרחה כי אם בהיות הצביון הפרטי שלנו חודר בהם בעצם עז כחו, שיהיה החנוך מתאים לסדרנו המיוחד שבו נתגדלנו מראש צורים, להכיר את הילדות הכללית והפרטית לחטיבה נצחית שהיא עומדת בצביונה, ורק מוסיפה חיל ומתרוממת על ידי התקופות הבאות אחריה שמשלימות אותה. בתנאי זה, בתנאי ההכשרה של הילדות שתהיה ראויה לנצחיותה, להיות קדושת הילדות וטהרתה מוכנת לקלוט בקרבה את סכום ההרגשות היותר נשאות הראויות לנו, ושתתקיימנה עם העז והגבורה, גבורת הרוח וגבורת החומר הנדרש לעם חי ואיתן, עם קדוש חכם ונבון, עם עז כזה, נכונות להתקיים אותן העיירות החביבות, מושבותינו החדשות, בהנצלן מאותה הסיבה, ה' ישמרנו, האיומה, שעל ידה עיירות בארץ ישראל נתלשות ממקומן... בהכירה את טפוסה המיוחד שראוי להיות נקבע על חנוך ילדיה החיים בחייה, ועתידיה להמלא רוח עז בעדה. אֵל תגעו במשיחי אלו תנוקות של בית רבן". המשיחות איננה פעולה עוברת, שדיה שעתה. היא מסומנת בזמנה ופועלת בכל התקופה הארוכה של פעולת המשיח. מניך לכהן גדול שנטל משמן המשחה שעל ראשו, ונתן על בני מעיו, מנין שהוא חייב? שנאמר "על בשר אדם לא ייסך". אמר לו רב אחא בריה דרבא לרב אשי: מאי שנא מהא דתניא כהן שסך בשמן של תרומה, בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש? אמר לו, התם "ומתו בו כי יחללו" כתיב, כיון דחלליה הא איתחיל. אבל גבי שמן המשחה כתיב: "כי נזר שמן משחת אלהיו עליו", שמן משחה קרייה רחמנא דאע"ג דאיתיה עליו. לא איתחיל". נזר אלהיו היא המשיחות שמן משחת קדש גם אחרי עבור השעה המברקת, שעת הפרחים, זמן המשיחה, וכך הוא משפט הילדות המאושרה כשהיא מתנהלת בערכה הראוי, לא להשביטה מטהרתה על פי החשבונות הרבים של החיים הגסים והכעורים שבחברה המקולקלת, כי אם לשמרה בקדושתה וטהרתה באופן שתשא פרי קדש הלולים לאישות לכל חליפות תקופותיה אל תגעו במשיחי אלו תנוקות של בית רבן. זהו מבט שלם, עברי, על החנוך בכלל ועל החנוך הארץ ישראלי בפרט, ויותר מכל אלה על החנוך שבקרב הישוב החדש, שבו צבורים הררי עז של תקוה לעמנו וארצנו. יותר נכבד ומענן הוא לנו החנוך שבישוב החדש, מפני שצריך לקבץ בו עם הקדושה והטהרה התם והאמונה, גם תפארת ועז, כראוי לחפץ החיים החזק והמתוכן, ההולך ומפעם במושבותינו, שעתידי הוא להיות פורח ועולה בעזרת השם יתברך, כשנשכיל להובילו למטרתו יפה. "הציבי לך ציונים שימי לך תמרורים שיתי לבך למסלה דרך הלכת שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה". התעודה הגדולה והנכבדה הזאת של שכלול החנוך במושבות, להצלחת הישוב החדש והפרכתו היא עוררה את לבב האגודה הגדולה והקדושה שחברה לה יחד מגדולי עולם, גאונים וצדיקים, חכמים ונבונים, נדיבים וגבורים, אנשי שם ואנשי מעלה מיקירי ירושלים וסביבותיה אגודתנו הנהדרה בעז לאלהים חברת "שומרי תורה", להחל מעשיה. האח! אחים יקרים, כמה ירחב הלב וישמח לראות כמה הגדילו לעשות החברים החביבים והגדולים הללו בזמן הקצר שבו אך החלו לעשות מעשיהם. כמה גדולים הם מעשי צדיקים "כי עצום עושה דברו שמעצים כחן של צדיקים לעשות רצונו". אין די אומר בפי ולא די רגש בלבבי כדי לברכם ולפארם כמדתם הראויה להם מה טובו אהליך יעקב" מה נאים הם הבנינים הקדושים שהקימו לתלפיות, כמה השכילו לעשות בזה מחאה פומבית על כל אותה העלילה המצויה בדור על אוהבי שם ה' החרדים באהבה ויראה טהורה לדבר קדשו, שהם רחוקים מרגשי ההוד והעז. הנה עידיכם בירה! ראו הבניה והגזרה, הפאר הטהר והנקיון, המעידים על טוב טעמים של בונייהם. וכמה יקר לנו טוב טעם וחרן תפארת זה המפעם בלב אנשי קדש, צדיקים ותמימים גבורי כח עושי דברו יתברך שמו, בכל לב ובכל נפש. הטעם הטוב הזה הוא ערובה נכונה לנו על הסדרים הנאים שיוצרו בפנים ההנהגה בעה"י ברוך ה' הבוחר בציון שהחיינו והגיענו לזמן הזה, לראות בהתחלת צמיחת קרן לעם ה' על אדמת הקדש במושבות, וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו, ובחסדו ואור פניו אנו

בטוחים כי בימינו נסעד להגדיל פעלינו בכל המושבות העומדות ושעתידות להוסד בחסד ה' על עמו ונחלתו ויחיש דברו הטוב "כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך, וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים". החבצלת, תרס"ה, גליון כ"ז כ"ח)

אחדות ושניות

הרוחניות, מלבד עדניה הגדולים לאין תכלית כשהיא לעצמה, היא נותנת עז וגדולה גם לחיים החומריים. וכשאתה רואה שמתגבר החפץ בקרב האומה לבסס את חייה החומריים, סימן הוא, שהרוחניות התגברה בעולם, עד שהתרוממה גם מעלת החומריות, הדרושה להשלמת תכנית היצירה. כשהרוחניות מתגברת אז מוצאים בני האדם טעם לחייהם. אז הם מבינים ומרגישים שכדאי לחיות. ערך החיים אז הולך ועולה, ועל כן מבקשים אז בני האדם לבסס יותר את החיים החומריים, שיהיו יותר בטוחים, יותר רחבים ונאים. אז ירבו בעולם שלום אהבה וחדוה, "אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה". כי הרוחניות הגדולה והנשגבה, המקפת את הכל וחודרת אל תוך הכל, ממלאה בנחלי עדניה גם את החיים הריאליים החומריים, ומצרפת ומזככת אותם, מפני שלפניה אין העולם החומרי נפרד מהעולם הרוחני, אחדות שלמה יש בין שני העולמות האלה, כי שניהם ממקור אחד מוצאים "כי ביה ה, צור עולמים". ואולם קצרי ההשגה, כשהם רואים בעולם נטיה כלפי החיים החומריים, מתנפלים על החדוש הזה ובקנאתם לחומריות הם מבקשים לבטל לגמרי את הרוחניות, שלדעתם היא סותרת את החומריות החביבה עליהם. והם מעבירים קו בין החומריות ובין הרוחניות; והעולמות, שהם באמת אחד, נפגמים אצלם לשנים, הסותרים זה את זה. ועם ישראל גוי אחד בארץ, שהשניות שנואה לו על פי שרש נשמתו, מרגיש כי ההפרדה בין החומריות ובין הרוחניות מסבה לו צער גדול ועמוק, והוא מבקש לו דרך לשוב אל האחדות. אין עם ישראל יכול לסבול את השניות, שהיא עבודה זרה. והוא בא בכור ברזל להזדכך ולהנקות מחלאתה של עבודה זרה זו. אין תקנה לעבודה זרה אלא נתיצה ואבוד, ויד פושעי ישראל בה בראשונה. הם, מקימי הפסל, ממהרים בעצמם לנתצו. פושעי ישראל סוף סוף גם הם בני עם אחד, גם הם אינם יכולים לסבל את השניות, ועל כן הם מקדימים בעבודת הנתיצה... נותצים הם מתחילה את הרוחניות החלוקה מעל החומריות וסותרת לה. בבקרת עזה הם מבקרים אותה ומראים את כל שקרה והפסדה. מנתצים ומשברים הם רוחניות זו בקנאות המיוחדת לעם ישראל ושמחים רגע לראות כי האליל של הרוחניות היה למעי מפלה. ואולם מחוסר הבחנה עמוקה הם טועים לחשב, כי כבר עקרו את כל הרוחניות משרש, שמעכשיו אין עוד רוחניות בעולם, אבל באמת הספיקו לנתץ רק את אליל הרוחניות, את הרוחניות האילויונית, הרומנטית, בת הדמיון הכוזב, ולא את הרוחניות האמתית שאי אפשר להכחידה, והיא עומדת וקימה לנצח, בין שמודים בה ובין שכופרים בה. ואחרי שגמרו את עבודת הנתיצה של אליל הרוחניות, הם על כרחם באים לנתץ גם את אליל החומריות, כי אחרי שהחומריות נפרדת מהרוחניות גם היא אינה אלא אליל ואין לה זכות הקיום. אז מתעוררות מלחמות המפלגות והמעמדים, והמלחמות הקשות והאכזריות מרעילות את נעימות החומריות. קשה לאדם ליהנות מסעודתו אם בידו האחת הוא אוחז את הפרוסה ובידו השנית חנית ורובה לבתק את חברו, הבא גם הוא לנגדו מזוין לגזל את הפרוסה מידו. ומצד השני החומריות כשהיא לעצמה נעשית לאה, מאין קורטוב של רוחניות אמתית, ואכולי ספק ונגועי שעמום אינם מוצאים דרך אחרת אלא אבוד עצמם לדעת. והספרות עוד באה ומוסיפה שמן על המוקד, כמעט מכל שיר ושיר, מכל ספור וציור בוקעת ועולה אנקת חלל, הקורעת שמים מעל ומפעפעת כארס מתחת עד קצוי שאול. החוקרים מבקשים איזה

תכלית לחיים ואינם מוצאים, אין קו של אור להאיר ולחמם את הנפש הרועדת מקור. גם מקול המחרפים והמגדפים, החצופים ועזי הפנים, אתה שומע תרעומות של איוב, הסובל יסורים אין קץ ומרב כעסו הוא נכון לרמס, לטרף ולהשחית את הכל. כך הולכים פושעי ישראל ושוברים בעצמם את אלילי הזמן, שוברים ומנפצים ומנקים את המקום מהרוחניות המזויפה ומהחומריות הריקה והשפלה ומפנים דרך לקדושה העליונה. שתשלח היא את אורה להשיב לב בני ישראל אל אמונת האחדות. תרתי דסתר"י" הוא מסקנת ההגיון הצר. אצלו הסתירה מביאה לידי בטול וכליון, אבל בעולם הריאלי אין הדבר כן: שני יסודות מתנגדים זה לזה מתלכדים יחד ומביאים לידי הפריה, ומכל שכן בעולם הרוחני "מיכאל שר של אש וגבריאל שר של שלג עושים שלום ביניהם". ובאמת בספירה של האמונה הגדולה והרחבה אין הרוחניות סותרת את החומריות, והחומריות את הרוחניות, אלא שתיהן מתחברות יחד להגדיל ולהפרות את נשמת אומתנו העורגת אל האחדות. "לית שכינתא שריא באתר פגימא", אומר הזוהר, אבל "לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא". הוא אחד, ושמו אחד, והכל על ידו מתאחד ומתעלה. וגם החומריות הדבוקה אל הרוחניות מזדככת מגסות, פראיות ובהמיות, ומקבלת צורה של עדינות והוד עליון. לפעמים, אמנם, אנו רואים שבעלי הרוחניות, צדיקי הדור, נוטים לנזירות ופרישות ומואסים בחומריות. אבל זהו סימן שבא קלקול בעולם, וכדי להתרפאות מן הקלקול הם משתמשים בסמים חריפים, שהבריא, כמובן, אינו צריך להם כלל. משל נתנו המקובלים מקדושת השבת וקדושת יום הכפורים. קדושת השבת גדולה מקדושת יום הכפורים, ובכל זאת מצוה לאכל ולשתות בשבת ולהתענג בחיים והיא תדירה, ולהיפך יום הכפורים קדושתו פחותה מקדושת השבת ואסור לאכל בו ולהתענג, מפני שהוא בא לכפר על החטאים, ועל כן אינו בא אלא פעם, בתקופה ידועה. וכשהחטאים מתמרקים, אז הרוחנות והחומריות מתאחדים יחד, והעולם מתמלא חדוה וענגזמן שמחתנו. נרשם ע"י אז"ר, הניר שנה א' חוב' א' תרס"ו)

נאום בחנוכת בית הרב

אנו קוראים בפרשת השבוע ע"ד חצוצרות הכסף שהן משמשות למקרא העדה ולמסע את המחנוות. הננו מסמיכים על זה מה שאנחנו פוגשים בהתנהגות שלנו, בעת אשר אנחנו מוציאים מן הכח אל הפועל מפעלים טובים מועילים, לטובת הכלל או לטובת הפרט, שני שבילים שהם לכאורה הפוכים זה מזה ומ"מ הם שניהם מכוננים למקום אחד ושניהם צריכים לקחת את מקומם הראוי להם. שני הדרכים האלה הם; מצד אחד דרך הפרסום, הפומביות וההפגנה; והדרך השני הוא דרך החשאיות והצניעות. מעבר מזה אנחנו מוצאים: "בבית אלקים נהלך ברגש", ומטעם זה מפיסין וחוזרין ומפיסין, ומטיבין וחוזרים ומטיבין, כמבואר ביומא כ"ד ע"ב ולי"ג ע"ב, כדי להרגיש את כל העזרה כולה, ומקראות מלאים הם, לקבע הדרת קודש בקול המון חוגג במאורעות רבים: "הללוהו בתוף ומחול, הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה". ולעומת זה כמה אנחנו מדברים בשבחה של הצניעות והחשאיות במפעלים הטובים והקדושים, והנביא אומר: "הגיד לך אדם מה טוב וגו', והצנע לכת עם אלקיך". וגם דברים שדרכם לעשותם בפרהסיא אמרה תורה והצנע לכת, כמבואר בסוכה מ"ט ע"ב. ואיך יכוננו יחדיו שני הדברים הללו, צורך הצנע וצורך הפרסום? אבל לכל זמן והכל לשם שמים ולפי הנדרש לשם המטרה הקדושה שאיש יהודי נאמן מציב לו נגד עינו ולבו במפעליו. כי ישנם מפעלים מעשיים, וישנם מחשבות, שאיפות ואידיאלים, שבהתרחבותם והתפרסמותם הם הם הגורמים לחזק את המפעלים ולהרבות בטובתם בכמות ובאיכות. האידיאלים נכרזים בעולם ע"י הפרסום, הרמת הקול והפומביות. והמעשים כשהם

לעצמם, בין המובילים לטובת הכלל בין שהם מביאים לטובת הפרט, כמה שהם יותר מוצנעים הם יותר יפים. ואין לך יפה מן הצניעות והצנע לכת עם אלקיך. הריח והטעם במובנם הרוחני מקבילים לעומת האידיאל והמעשה. הריח מסמן את השאיפה האידיאלית לפי ערכה לפני התגשמותה במעשה, ובמדרש שיר השירים א', כ' (לריח שמניך טובים כל המצוות שעשו לפניך האבלות ריחות היו, אבל אנו שמן תורק שמך, רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. והטעם אחרי ההתגשמות המעשית שבפועל. השמן והיין מקבילים לעומת הריח והטעם. הריח לריח שמניך טובים ", והטעם כאמור "וחכך כיון הטוב", כהדין דשתי חמר עתיק אע"ג דהוא שתי ליה טעמיה בפומיה (ירושלמי ברכות פ"ב ה"א). הבשמים נותני הריח, שהם הסמנתם של האידיאלים והשאיפות, והיין בעל הטעם הממשי הטוב, מחולקים זה מזה לעומת שאלת הפרסום והחשאיות. בבשמים שנינו: כשהוא שוחק אומר הדק היטב, היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים (ברייתא דקטורת, כריתות דף ו' ע"ב). ואצל היין שנינו גזבר הקיש בקנה, ועל השאלה ולימא ליה מימר, אמרו: מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר ריו"ח כשם שהדיבור יפה לבשמים כך דיבור רע ליין (מנחות פ' ע"א). הקול והפרסום לצורך הכרזתם של האידיאלים הם יפים מאד, אבל מצד המעשים יותר יפה היא הצניעות. נדיבי ישראל המצטיינים בצדקתם יש בהם ממדות שנשתבחה בהן אומתנו הקדושה: שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים, בישנים, וגומלי חסדים (יבמות ע"ט א'). סמוכה היא מדת הבישנות הישראלית שהיא שרשה של הצניעות למדת גמילות חסדים. אנחנו יודעים כמה צדקות וגמילות חסדים עושים נדיבינו המצויינים שאחד מהמכובדים והמעולים שבהם הוא נדיבנו היקר מר ישראל אהרן פישל שליט"א. בחשאי בצניעות בלא פרסום ובלא שום קולות, כיון הטוב ההולך למישרים שהקול והדיבור קשה לו. והלואי שנעשה את כל מעשינו הכלליים ביחוד בתכונה מעשית כזאת שיש בה הרבה מהמעשה ומעט מהקולניות והפומביות היתירה המזקת ומקלקלת ע"פ רוב. אמנם הסכמנו כולנו שמפעל הזה של הבנין החשוב שנדב הנדיב היקר שאנו חוגגים עתה את חנוכתו יהיה מחובר עם סגולתם של הבשמים נותני הריח, שהקול יפה להם, ולמה? מפני שכאן אנו עסוקים בהצורך של הכרזה על אידיאל מרומם שצריך ללכת מעלה מעלה, להתפתח ולהגדיל את מפעלו ע"י קבוץ הכחות המפוזרים שלנו שיחדיו ילכו מעלה מעלה בבנין חורבות ירושלים, הכולל בתוכו את החזוק של בנין הארץ ובנין האומה הבנין החומרי בתור בסיס להבנין העליון הקדוש והרוחני, בנין התורה והקדושה, אור החיים של כל התחיה הלאומית כולה לכל אגפיה. ודבר הצריך לפטם בריחו למרחקים הקול בודאי יפה לו; כשהוא שוחק, אומר: הדק היטב, היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים. הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, ואם משמחו זוכה לתורה שנתנה בחמישה קולות ועוד הוא כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים שנאמר: יִשְׁמַע... בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול אומרים הודו את ד' צבאות כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה אמר ד'..." (ברכות ו' ע', ב). סמכו ענין בנין חורבות ירושלים לשמחת חתן שהיא קשורה להאזהרה של כל הנהנה ממנו ואינו משמחו, ומעריצה היא את השמחה האידיאלית לעומת ההנאה. שמחתה של תורה, המרוממת את החיים למדריגת הקדושה והאצילות הטהורה, היא השמחה הזכה המתעלה מעל נטית ההנאה. ע"י בעלי העדינות הנוטים אל הצמצום האידיאלית במפעליהם, שלא יבקשו רק את ההנאה, את הרוח הגשמי תבנה ירושלים. והנדיב היקר, ששם לו את בנין ירושלים לאידיאל המרומם במעשה צדקותיו, ראוי לנו לשמוח בשמחתו, ומכוונים הם לטובה של הפצת הריח הטוב של הבושם האידיאלי של אהבת ארצנו הקדושה, של חבת ציון ואהבת ירושלים ובנינה, בלב כל אחינו מקרוב ומרחוק וביחוד מרחוק. חצוצרות הכסף היו משמשות בשביל האידיאל הגדול של מקרא העדה, התאחדות הכחות, ומסע המחנות הצעידה מחיל אל חיל בבנין הקודש בבנין ירושלים בצורה פרטית ובצורה כללית, אשר מהמעשה הנאה הזה של ההתנדבות היפה של הבנין הזה, שאני מחבבו בתור בנין אחת מחרבות ירושלים, ויותר הוא תביב לשם מטרתו העדינה

שיש בה משום חזוק התורה וכבודה ואמוץ יראת ד' טהורה בעיר קדשנו ותפארתנו. שוה הוא המפעל הנאה הזה שיוכל לשמש דוגמא למעשים עוד יותר כוללים ויותר כבירים, כמו בנין האולם הגדול להרבנות הראשית בארץ ישראל בכללותה, שיהי לתפארת לעם ד' הגוי כולו, שאנו מקוים שיבנה בע"ה, ועוד בנינים חשובים וקדושים לטובת הצבור להגדיל על ידם את כבודה של ירושלים וקדושתה. שוה היא העובדה החשובה הזאת לאותן חצוצרות כסף המסמנות את החגיגות הפומביות הנאה של נוכחות הוד מעלתו אחינו הנציב העליון השוכן כעת כבוד עם משפחתו הנשאה בחברתנו פה, ויתר גדולי עולמנו הרבנים הגאונים וגדולי המעשים והעסקנות בחיינו הכלליים בישראל ובאדם שנתועדו כולם יחד ברגש חגיגי משותף לשם מפעלו החשוב של נדיבנו היקר. והקולות הללו היוצאים מהחצוצרות הפומביות הללו יהי רצון שישמשו לנו למקרא העדה, לאחדות כל כחותינו המנהלים את האומה. זאת היא ועידתם של הנשיאים "ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל", ונועדו על ידם אלינו כל ישראל, כל העדה. אין להסתפק במועט כי אם ללכת הלאה בעבודת הקודש של בנין הקודש שלנו, של בנין חורבות ירושלים ולמסע את המחנות. ברוח קדוש זה העלול לצאת מתוך ההכרזה האידיאלית הזאת, נוכל לקוות שדלתי ארצנו הקדושה תפתחנה לרוחה לרבבות אלפי בניה השואפים אליה לעבדה ולשמרה ולהגדיל את כבודה. והמפתח הזה של הבית שמסרת, נדיב יקר, למשמרת בידי האמונות של הוד מעלתו אחינו הנציב העליון לארץ ישראל, ירום הודו, יהיה סימן למפתח הגדול אשר על ידו יפתחו השערים הגדולים, ובית ישראל יבוא ברינה על אדמת קדשו. פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים ". ונוכה כולנו יחד לשמח בשמחת בנין שלם, בנין בית קדשינו ותפארתנו שיבנה בכליל תפארתו, וירושלים תהיה כסא ד', ונקוו אליה כל הגויים לשם ד' לירושלים לשמחת לב כל עם הקודש, ולשמחת כל ישרי הלב אשר בכל העמים כולם המחכים ליום הגדול אשר בו מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים. קול יעקב, גליון לד לה, תרפ"ג)

הספד לרב י. א. ציטרון זצ"ל

אמרו חז"ל: "הרואה אדם מישראל שמת, כרואה ספר תורה שנשרף". והנה, ספרי התורה אע"פ שכולם הם מיוחדים בקדושתם העליונה, בכל זאת הלא הם מחולקים בערכם, בין מצד הכמות שלהם, בין מצד האיכות. מצד הכמות, הלא קיי"ל דספר תורה שיש בה רק כדי ללקט מתוכה פ"ה אותיות כפרשת "ויהי בנסוע הארון", הרי היא קדושה ומצילין אותה מן הדליקה, ומגבול שיעור זה הלא הולכת היא קדושת הספר הקדוש ומתרבה לפי הרוב של עניינות של תורה האצורים בו, במדרגה אחר מדרגה. ומצד האיכות מובן הדבר שכל ספר תורה הכתובה על ידי כל בר ישראל, שאין בו מהדברים הפוסלים אותו, הרי היא קדושה, ונוהגים אנו בה כל הפאר וכל ההדר, כל הקדושה וכל הכבוד הראויים לספר תורה, למקור חיי עולם, למעין האורה אשר אין כל העולם כולו כדאי הוא לו. מכל מקום גם בסגולת קדושה זו, הולכות המדרגות כשלבנים זו למעלה מזו, וממדריגת הסגולה של קדושת ספר תורה שכתבו הקטן שבישראל בכשרות כפי מדתו, עד המעלות העליונות של ספרי התורה שנכתבו ומידי אנשי קודש, אנשי מופת, עד כדי מדריגתה הקדושה של התורה שכתבה משה רבינו עליו השלום בעצמו, או ספר העזרה, או ספר עזרא, כמה מעלות, מעלה על גבי מעלה, יש כאן. ועל כן בשעה שאנו לובשים חרדות למחזה של אדם מישראל שמת, הדומה לספר תורה שנשרף, ובפרט לחרדה הפתאומית המדכאת את הנפש עד היסוד, הרינו עולים בצירנו מיד להעריך גם כן את אמת המדה של אותו ספר התורה שהננו מדמים בו את אותו האדם מישראל שמת, את אותו ספר התורה שנשרף. והנה בקדושת ספר תורה אנו צריכים להבחין שני ענינים

: האחד הוא המדה המעשית של החיים בכל עוצם קדושתם שאנו למדים מספר התורה, ואנו הולכים לאורה, לאור באור החיים, לטוב לנו כל הימים, טובת הפרט וטובת הכלל, טובת השעה וטובת הנצח, והשני הוא עצם הסגולה המקודשת שיש בהספר הקדוש הסגולה העליונה, אשר כל חפצים לא ישו בה, ואשר לא תוכל להערך בשום מדה מעשית ובשום הערכה של השפעה נראית על החיים ומפעליהם. בשביל אלה שתי הבחינות, קדושת תלמידי חכמים, כל אחד לפי מעלתו, כפולה היא: במדה המעשית שאנחנו נהנים מאורם, להדריך אותנו באורחות החיים האמיתיים, ובמדה הסגולית, העומדת ממעל לכל המדות המשוערות על פי החשבון המעשי ומדות החיים בפעולותיהם. ועל אלה שתי התכונות אמרו חז"ל (פסחים דף פ"ז): "מאי דכתיב: אני חומה ושדי כמגדלות, אני חומה זו תורה, ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים", אשר יפלא לכאורה, הלא כחם של תלמידי חכמים כח התורה הוא, וכל יקרת מעלתן הוא מפני תורת ד' אשר בלבם, ולעומת זה, כח התורה, בישראל הלא הוא אגוד באוצר התורה הנלמדת, אשר תלמידי חכמים הם נושאה, ואשר בהשפעתם היא מופשטת בחיים, במפעל וברגש, במחשבה ובדבור, בכל הכלל כולו. ואם כן באיזה אופן אנחנו מחלקים כאן את התורה ותלמידי חכמים ביחס לתפקידם בחיי האומה לשתי מערכות, ולא עוד אלא שאנו ממשילים אותם בשני משלים, במשל של חומה ובמשל של מגדלות? ומפני מה התורה בעצמה היא נמשלת לחומה, ותלמידי חכמים נמשלים למגדלות? אמנם לפי מה שדברנו בדבר שתי ההערכות המיוחדות שאנו מעריכים בהכרח בהן את כל תלמיד חכם בישראל מצד קדושת תורתו, שהיא הנותנת את יקר ערכו ואת גודל חבתו, והיא היא המודדת בקרב נפשנו גם כן את עומק מדת הצער האבל והיגון אשר אנחנו מרגישים בהעדרו, ולפי מדה זו אנחנו מתחממים בהספדו וקושרים לו עטרת כבוד ברושם נצחי בתוך רגשי לבבנו הפנימיים: ההערכה של יקרת הערך התורני המעשי, המציינת את כל תלמיד חכם לפי מדתו, ותלמיד חכם, מורם מעם, רב גדול ומנהיג הצבור לפי מדתו המצויינת בפרטיות, לבדה; וההערכה השניה עצמותה של הסגולה, של קדושת הנשמה של אצילות הנפש ועדינותה, של היוקר העצמי האצור בנפש הטהורה של התלמיד חכם, וביחוד של המצויין והגדול בין חבריו, זהו תוכן בפני עצמו. וכשם שהחומה המקיפה את כל העיר כולה, ועושה אותה על ידי מציאותה לעיר בצורה המוגנת מכל התנפלות של צר ואויב, הרי הגנתה אינה באה מכחם של איזה מעשים שהיא עושה או שעושים בתוכה ועל ידה, כי אם מציאותה וקיומה זהו כחה וזאת היא הופעת הגנתה, ככה היא סגולתה של תורה, ואורה וזיוה המופעת בנשמה המופלאה של תלמידי חכמים, וביחוד של המצויינים והדגולים שבהם, גם מבלי להעריך את ערכי המעשים שהם עושים לטובת הציבור, ולא מה שהצבור עושה על ידם על פי פקודתם והוראתם הגלויה. כאן מונח סוד הגנתם ויקרת ערכם. אבל גם מדה שניה ישנה שהיא המדה המעשית, שהיא מתחשבת עם החיים ועם המציאות, כח המפעל וכח ההזרחה, כח ההנהגה הצבורית וכח ההנהגה המעשית בכל דבר דת ודין, בכל חק ומשפט, בכל דבר עצה ותושיה. הסגולה הזאת יוצאת היא מן הכח אל הפועל, הכל לפי רוב המעשה ולפי גדולת הערך של המפעלים ותנובותיהם, אשר הנפש הגדולה החמושה בקרין החיים ובזיו הקודש יחד, של אורה של תורה, מתעסקת בהם לטובת הכלל ולטובת הפרט, לטובת חזוק התורה והיהדות הנאמנה, לטובת הרמת המוסר והצדק, לטובת החיים הקיבוציים והישוביים, לטובת כל מה שהוא טוב לישראל בהוה ובעתיד. לפי מדה גדולה מעשית זו, נמדדים הם ערכי תלמידי החכמים והמצויינים במדה מיוחדת, ומצטיינים בזה תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הצבור, כל חד וחד לפי דרגת חשיבותו. כח זה אינו דומה לחומה, שפעולתה ההגנית היא קשורה עם הוייתה ומציאותה לבד, אבל הוא דומה למגדלות. המגדלות אינן מקיפות את כל העיר כולה, והם אינם שומרים אותה בכח הגנתם במציאותם לבד, אם לא שעל ידם גבורי החיל יכולים להוציא מן הכח אל הפועל את מפעליהם הכבירים השייכים להגנה של העיר ושל המבצר "כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות, אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים", ולעומת אלה שני הכחות הנפלאים הכח הסגולי והכח

המעשי אנו אומרים : "אני חומהזו תורה" וכבודה של הסגולה העליונה סגולת הקדש האצורה בגנזי נשמתם העליונה של תלמידי חכמים, "ושדי כמגדלות" לעומת הכח המעשי, החמוש בגבורתה של תורה שבתלמידי חכמים, להחיות בהם עם רב, להרעיף טל חיים על הכלל ועל הפרט. ואנחנו רבותי, שאבדנו באופן כל כך פתאומי את אותו התלמיד חכם המצויין, כביר המפעל ואיש הסגולה גם יחד הוא הרב הגאון האב"ד דפה פתח תקוה, מו"ה ישראל אבא ציטרון ז"ל כמה לבבנו סוער בקרבנו וכמה נפשנו נדכאת עד דכדוכה העמוק והפנימי, למראה המשבר והאסון הנורא והאיום הזה, הוי כי חשך השמש בצהרים, במבחר שנותיו, בעוצם מפעליו הגדולים והנפלאים על שדי הישוב והבנין, על שדי התורה והיהדות, בארץ ישראל, במושבה הגדולה הזאת, אם מושבותינו, אשר בה נתפאר, והשפעתו רבת הערך על הישוב והחיים, בארצנו הקדושה במלא המרחב. אוי לנו כי שודדנו, פתאום הוסר נזר והורמה עטרה, פתאום נלקח ממנו גבור הרוח חמוש כלי מלחמה. ואם אנו משתוממים ונשברים על אדם גדול מישראל זה שמת כרואה ספר תורה שנשרף, הננו מכוונים את מבטנו לשני ערכי התורה, להערך הסגולי שלה ולערך המעשי שלה, ששניהם היו צפונים בכח של הנפטר הגדול ז"ל במדה גדולה ומצויינת מאד. והשם יתברך יחבש לשבר לבבכם ולשבר לבבנו, ויגדור פרצותינו ופרצות כל עמו בית ישראל ברחמיו, ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, ונשמתו הקדושה תהא צרורה בצרור החיים, את ד' ויעמוד לגורלו גורל הצדיקים בעת יקיצו וירננו שוכני עפר, ובלע המות לנצח ומחה ד' אלקים דמעה מעל כל פנים, וינחמנו בכפלים, בנחמת ציון וירושלים בב"א. ספר גיא חזיון, פתח תקוה, תרפ"ט)

על השניות (תום ומדע) שיחה עם הרב קוק

ההתפתחות התרבותית הרוחנית של הנוער הדתי כיום יונקת גם מהמדע הכללי וזה בולט בקלסתר פניו: שניות בעולם אחד. הוא שואף לאמונת תום, ומכאן שמירת המצוות המעשיות והשאיפה להתלהבות חיה של קדושה. ובמציאות עמוק בנפש מנקר... המדע ערער את הטבעיות והתמימות שבאמונה, ומכאן נראה כאילו נפגמה ונגרעה במדת מה ההתלהבות התמימה המתחברת עם קיום התורה ומעשי המצוות כולם. הפתרון - אמר הרב קוק (לפי מה שתפסתי את דבריו) - לכאורה הוא כך. אבל בעצם השאלה היא העברת דרגות ההתפתחות מהאמונה הטבעית התמימה ע"י המדע להתפתחותה המלאה והשלמה של האמונה, שאז תפעול ביותר הארה. שעת המעבר קשה. צריכים התחזקות והיא ישנה. הדברים צריכים להיות ברורים. לא רק בעולם האמונה והקדושה בלבד ואף גם לא בעולם הרוחני והמחשבתי ישנה התערערות היסודות לרגלי המדע, אלא בכלל ערערו המדע, התרבות וההתפתחות, את היסודות הטבעיים הטבועים בחיים מעצם יצירתם והיותם. וכאן אותה השניות: הכל וכלם בעד התרבות וההתפתחות, בהיות הכל מחיב כי בתרבות וההתפתחות העתיד, בו טמון וצפון אושר האדם, גאולת האנושיות ותקון כל העולם; ובמציאות התרבות וההתפתחות הביאו לכאורה רעה לעולם ומתוך כך השאיפה, שישנה בתרבות החדשה, לחזרה לפרימיטיביות עד כדי מצב פראי. ויש כאלה שהם מאמינים ובטוחים למצא ע"י הנסיגה הזאת את האושר אבל כל הטוב והאור שנמצא בהתפתחות המדעית עומד בנגוד לשאיפה הזאת. התרבות והתפתחות במהותן הלא הן הולכות להעלות את הכחות הטבעיים המונחים בשורש החיים למדרגה יותר מעולה ולהתפתחות יותר עליונה, לגלות את כל הטמיר והצפו בכחות הללו, שע"י מצבם הפרימיטיבי הנם בהסתר ובהעלמה וע"י היקף פעולתם מצומצם ויכולים לספק את הנפש בזמן שאדם עומד על מדרגה תרבותית נמוכה. בהרחב היקף התפיסה והמחשבה של האדם אין ביד הכחות

האלו להעלותם ממדרגה למדרגה. בשעת העברה ממדרגה למדרגה, עד הגיעם לידי השתלמותם והתפתחותם המוחלטת נעתקים היסודות והכחות הללו משרשם, מתמוטטים עמודיהם. מטבעיותם יצאו ולידי השתלמותם לא הגיעו. בכחם הטבעי הפרימיטיבי אינם יכולים לפעול, כי ערערנום ועוררנו וגלינו בהם עוד כחות צפונים שגם הם התחילו כבר לפעול, וע"י רבוי הפעולות הללו נפרעה ההרמוניה והאחדות. ומתוך כך ישנה השניות, עד שעת הגיע ההתפתחות המלאה שאז תגלה שוב האחדות, שתפעול כבתקופה הפרימיטיבית אך ביתר אורה, ותביא להרמוניה שלימה ומקיפה. השניות תחלוף, ההתפתחות והתרבות תביאנה אך אושר וטוב לעולם. מי שאינו יכול להבחין שהשניות הזאת מקורה בעצם ההתפתחות ובעצם ההעברה ההדרגתית מחיים טבעיים לחיים תרבותיים, תולה את הקולר בתרבות ובהתפתחות וחושב כי תור הזהב זאת אומרת: הפראות, אי המדע ושליטת ההתפתחות הרוחנית של האדם. אולם הדבר בעצם לא נכון; בזמן שהאדם היה במצב פראי הכחות שבו לא פעלו כראוי וחסרו בהם שלמות והרמוניה, ודוקא התרבות וההתפתחות תביאנה אורה לעולם. צריכים רק לדעת שההתפתחות ההדרגתית מוכרחה להביא בעקבה התערעורת היסודות הקודמים ותלישתם, במדה ידועה, משרשם, ושעה זו קשה היא. אולם בדעת האדם, כי לא התרבות גורמת לזה אלא להיפך, המצב הטבעי שעד עכשיו, וכי צועדים קדימה לשלמות ולטוב יתחזק ויתנחם ויתגבר וזה יוסיף לו אומץ להרגיש אושר גם בשעת ההדרגה. וכגורל התרבות וההתפתחות הכללית והרוחנית כך הוא גם הגורל של התעלות רגשי הקדש וארחות האמונה והקדושה ועילויים. בעצם ההויה של נפש האדם טבוע היסוד של ההכרח הנשמתי והאמונה באלקים יוצר העולם ומשגיח על כל, יראת הרוממות והאהבה ושאיפת הדביקות האלקית העליונה. ואמונה זאת היא תוכן החיים ופועלת על האדם בכל ימי חייו ובפעולותיו. והיסוד הטבעי הזה שבמעמקי הנשמה, בהתפתחותו המוחלטת והמלאה, יפעול בקדושת קדושתו בחיים ובזיו אורו ביתר שאת וביתר עז. החובות המעשיים, הנובעים מאמונה זו ומחויבים מעצם היסוד הטבעי הקדוש הזה הטבוע באדם, יפעלו את פעולתם ויתמלאו ע"י האדם ביתר שלמות וביתר שמחה. ההתפתחות הרוחנית והמחשבתית אינה יכולה, איפא, להוות יסוד לגזול מהאדם את מנוחת נפשו ולגרום לשניות בחייו, להרוס את יסודות אמונתו ולערער את תמימותו ואחדותו. להיפך, כל מה שהאדם מתפתח יותר וצורתו הרוחנית משתלמת יותר, צריכה האמונה, באורה הבהיר ושלמותה, למצוא קן בלבו באופן יותר יסודי, יותר אחדותי ויותר הרמוני. כי הלא יסוד האמונה טבוע באופן טבעי בחיי נפשו, וההתפתחות הרוחנית שלו עוזרת רק לגלות את כל הטמיר והצפון בכח הקדוש הזה, החלק האלקי שבו, השואף לשרשו, המתעלה והמעלה את האדם אתו. ואם כך, כל מה שהוא למראית עין ואפילו הרגשת הנפש שניות, הנגרמת ע"י המדע הכללי והתפתחותו הרוחנית של הנוער גם במובן הכללי, הנהו כתוצאה משעת המעבר, שעת ההתפתחות ההדרגתית, שאז היסוד הטבעי הפרימיטיבי נעתק משרשו ועד הגיעו לידי השתלמות נדמה שישנה שניות. העצה היעוצה: ההכרה הברורה והמוחלטת, שההתפתחות המקודשת בהגיעה לקצה תביא בכנפיה לידי השתלמות מלאה גם את יסוד הטבעי הקדוש שבנו, האמונה וההכרה האלקית. הידיעה התמידית, שאנו נמצאים, ע"י התקדמותנו וצעדנו לקראת השתלמות, במצב של מעבר והדרגה שזה מוכרח לגרום שהיסוד הטבעי הרוחני שבנו איננו יכול לפעול באופן פרימיטיבי כמקדם, אבל טרם נתגלתה הפעולה החדשה של ההתפתחות, וזה גורם שמצד אחד אמונתנו תהיה יותר צרופה, הולכת ומתעלה ותהיה באמת יותר אמיצה ויותר מזוקקה, ולא נפחד אם מצד אחד ירמה אותנו הדמיון הכוזב לחשוב שלכאורה פעולתה עלינו נחלשה באיזו מדה ידיעה והכרה זו תחלוף אותנו מן המיצר והמבוכה. הדבר הזה יתן לנו כח ועצמה להתחזק על הנפילות הזמניות הבאות מתוך הדרך לעליה וכמדרגות ממנה, ובהן העליה. המדע אינו צורך לתום. בהגיע המדע להשתלמות המוחלטת התום יהיה תוצאה ממנו, וזאת נחמתנו! מהאור האלקי הנצחי, אשר נתגלה בהופעות קדושות על אבותינו ועל רבותינו הקדמונים רוויי שאיפת הקודש העומדת ממעל לכל סדרי

הזמנים וארחות ההתפתחות, הננו יונקים את לשד חיינו ואומץ בטחוננו. לרום הפסגה הזאת הננו שואפים, להעלות גם את תחיתנו הלאומית לכל ערכיה שיזרחו ביותר פה, בארץ תקותנו, אדמת האבות והבנים. ואורח צדיקים כאור נגה הולך ואור, עד נכון היום. נרשם ע"י ש"ז שרגאי, נתיבה שנה ז' חוב' ד' תרפ"ט) בחגיגת חנוכתבית הכנסת הגדול בתל אביב ישנם שני שמות שבהם מכנים בתי כנסיות בכתבי הקודש "מקדש מעט" ו"מעון". על הפסוק "ואהי לכם למקדש מעט" אומרים חז"ל: "אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל" ועל הפסוק "מעון אתה היית לנו" הם אומרים סתם: "אלו בתי כנסיות". והכוונה היא כנראה רק לבתי כנסיות שבארץ ישראל. כי בתי כנסיות שבבבל הם רק מקדש מעט ונבנו על תנאי ובאופן זמני ועומדים הם להקבע בארץ ישראל, אולם בתי הכנסיות שבארץ ישראל הם בבחינת מעון שלם וקבוע. וההבדל בין מעט לשלם איננו מעט כי אם הרבה מאד. כי הרי על האדם נאמר "ותחסרהו מעט מאלקים" והמעט הזה הוא לאין חקר ותכלית. ומשום כך גדול ערכו של הבית הגדול הזה שאנו מחנכים כיום, שישמש למעון של קדושה, תורה ותפלה לעיר העברית הזאת הגדולה לאלקים. אמנם כבר עברו כעשרים שנה ליסוד העיר הזאת ועבודת הבנין של בית הכנסת הנהדר הזה נגמרה רק עכשיו. אבל ראשית כל, הלא היו גם עד כה עשרות בתי כנסיות בעיר, שבהם התפללו אלפים מישראל. ומלבד זה הרי כל מה שעבדו ועמלו בבנין העיר היהודית הזאת היה כהכנה והכשרה לבנין ה"מעון" הזה. זו היא הסגולה הישראלית לראות את האור האלקי הממלא את כל ההויה כולה ואת התכלית הצפונה במעמקי הראשית. ומשום כך כתוב בתורתנו "בראשית ברא אלקים". בתחלה נזכרה בריאת העולם ואח"כ שם אלקים, כי כל הבריאה כולה מספרת כבוד אלקים וגם כשאין מזכירים את שמו יתברך תיכף ברור שהוא יתגלה אחר כך. רק בזמן שתרגמו את התורה ליונית בשביל הגויים ראו חכמי ישראל צורך לשנות ולכתוב "אלקים ברא בראשית", כי מחשבתן של אומות העולם אינה מסוגלת לתפוס את המדרגה העליונה הזאת, שהיא רק חלקה של כנסת ישראל. את הדבר הזה אנו רואים גם בבנין בית המקדש, כשדוד המלך אמר לנתן הנביא: ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון אלקים בתוך היריעה", השיב לו הנביא בדבר ה': "הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי את ישראל לאמור: למה לא בניתם לי בית ארזים?" " כאשר יגיע הזמן "ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד, ולא יוסיפו בני עולה לענותו כאשר בראשונה", אז תגיע השעה לבנין בית המקדש. וכל מה שעשה דוד המע"ה, כל המלחמות שנלחם עם אויבי ישראל לשבור את עולם מעל צוארינו ולהרחיב את גבול ארצנו, כל זה היה כהכנה והכשרה למטרה הגדולה של בנין בית המקדש. וגם עכשיו כשזכינו לראות בראשית הגשמת יעודי נביאינו ורבבות מאחינו נקבצים לארצנו לבנות שממותיה ולקומם הריסותיה וגם הקימו את העיר הגדולה הזאת, שהיא תפארת לארצנו ולישראל, הרי ברור שכל העבודות האלה הן מכשירים והכנה לקדושה הגדולה שעתידיה להתגלות כאן במהרה בימינו. כל עבודה חמרית שיהודי עושה בארץ ישראל, אם הוא חורש, זורע, נוטע, בונה או עובד להרחיב את החרושת והתעשיה בארצנו, הרי זה כהכנה לגלוי המדרגה הגדולה של רוחניות הצפונה בגאולת ישראל. ומשום כך לא היה האחור בבנין בית הכנסת הגדול הזה מעורר בנו דאגה יתרה, כי היינו בטוחים כי כל עבודת הבנין וההתפתחות הנפלאה של העיר הזאת היא הכנה לקדושה שתתגלה בבנין הגדול הזה. ועתה הנה הגיעה השעה הגדולה הזאת ואנו זכינו לחוג את חנוכת בית הכנסת הזה, שהוא לא בבחינת "מקדש מעט", שנבנה על תנאי, כי אם בבחינת "מעון אתה היית לנו", מעון קבוע, ומכאן נלך בעז"ה אל הבית הגדול והקדוש שיבנה במהרה בקרוב. יהד, אייר, תר"ץ)

לזכר לורד בלפור

ישנם שני צדדים שונים, ביחש ישראל לעמים כולם, שלכאורה הם הפכים זה מזה, ובכל זאת הם מתאחדים ומשלימים זה את זה. יש לנו תכונת ההבדלה, "ואבדיל אתכם מן העמים". יש בנו אופי מיוחד וצביון מיוחד, העושה אותנו לחטיבה בפני עצמנו מה שאינו באנושיות בכלל ובעמים כולם, "הן עם לבדד ישכן ובגויים לא יתחשב", ויחד עם זה יש לנו ג"כ תכונת ההצטרפות וההתחברות לאנושיות כולה, "ואצרך ואתנך לברית עם לאור גויים", כי בכל מקום שיש הבדלה יש ערך של צירוף. אם מבדילים בין קודש לחול, הרי בכל זאת דוקא הקודש והחול ביחד עושים את החיים שלמים. בלא החול אין לקודש מעמד, ובלא הקודש החול מתנוון והדרו ניטל ממנו. ואם יש הבדלה בין ישראל לעמים, הרי זאת אומרת שיש ביניהם גם יחש צירופי. משום כך כשם שאנו חולמים חלומות גדולים בעדנו כך אנו חולמים גם בעד אחרים. וכשם שיש לנו עסק עם החלומות של יעקב ושל יוסף ועוד, כך אנו עסוקים לפעמים ג"כ בחלומותיהם של אומות העולם, בחלומות של גדוליהם כגון חלום פרעה, חלומותיו של נבוכדנצר ועוד, וגם בחלומות של לא גדולים הנוגעים לעניינים גדולים. אחד מהם הוא חלומו של שר המשקים. העלילות הגדולות אשר יד' הגדולה נוהגת עם ישראל מראשית יצירתו הגזעית והלאומית המעולפת בהוד קודש קדשים, הן אחוזות בשלשלת הגדולה ההולכת מראש ועד סוף כל הדורות, ואחת הטבעות שלה היא ענינו של יוסף, ירידתו למצרים בתור עבד נמכר, עליתו לגדולה, שגרמה לירידת האב הגדול יעקב ובניו, אשר על ידיהם צמח קשורנו לארץ השכנה מצרים, המזכירה לנו את שפלותנו הזמנית, ואת רוממותנו הנצחית גם יחד. החלום של האיש הרגיל, שר המשקים, היתה הסבה לפגישתו של יוסף עם פרעה מלך מצרים ולעליתו לגדולה וע"י כך נקשרו באישיותו הגלות והגאולה יחד, ירידת המשפחה שורש האומה מהארץ אל הגולה, ורשימת גאולת האומה ועלייתה ביד רמה, "פקוד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם". בחלום קטן זה יש לנו כבר עסק, ע"פ מסורת האגדה, לא רק עם עצמנו, אלא גם עם אומות העולם, "ובגפן שלשה שריגים", אמרו חז"ל (חולין צ"ב), "אלו שלשה שרי גאים היוצאים מישראל בכל דור ודור, פעמים שנים כאן (כלומר הכח המכריע הוא בגולה) ואחד בא"ק פעמים שנים בארץ ישראל ואחד כאן" (כלומר מתגברת א"י בהכרעתה על הגולה) וגם "ובגפן שלשה שריגים אלו שלשה שרי גויים שמלמדים זכות על ישראל בכל דור ודור". אחד מאלו השלשה, ובודאי הראש והגדול שבהם, היה זה המנוח הגדול לורד בלפור זכור לטובה, אשר ההצהרה, בעלת השם הגדול, נקראת בצדק על שמו, אישיותו ועדינות נפשו היו שייכים לה ומקושרים עמה בקשר אמיץ. כשאנו מעריכים את ההצהרה, למרות התמעטות דיוקנה במעשה, לא באשמתו של בעל ההצהרה, עלינו לחוש את מקורה, שהוא אותו המקור בעצמו שמשם יונקות כל זכויותינו הנצחיות על ארצנו הקדושה, ומשם יונקת גם ההצהרה את חילה. התנ"ך, ספר הספרים, והשפעתו על האנושיות ורוחה, בין ברצונה בין שלא ברצונה, הוא יצר לנו את ההצהרה ואת בעל ההצהרה, הוא ברא לנו את המלה הגואלת, הוא נתן לנו בין אומות העולם את בחירי חסידיהם, שהמורס מהם בדורנו היה האיש בלפור. התורה, התנ"ך בכללו, היא המגילה אשר ראה יחזקאל בחזיונו, מגילת ספר כתובה פנים ואחור. היחש שלנו עם התורה שהיא חיינו, אוצר החיים שלנו, הוא כולו יחש פנימי, והיחש של כל העמים אליה הוא יחש חיצוני. היחש הזה מחולק וגם מאוחד, כמו שמהותנו בעצמה מציינת את ההבדלה מן העמים ואת ההצטרפות לכולם יחד. אנחנו קוראים את המגילה הזאת, החובקת זרועות עולם והגדולה מכל ערכי העולם כולם, בהערכה מופלגת מאד (האגדה אומרת, ע"פ חזיונו של זכריה, שראה גם הוא מגילה עפה, "נמצא כל העולם כולו אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה") והם ג"כ קוראים אותה. אולם ההבדל בינינו וביניהם הוא, שאנו קוראים אותה מצד הפנים שלה, מעבר מזה, וכל העמים כולם אמנם גם הם מוכרחים להיות כורעי ברך לפני חסנה, תפארתה, קדושתה ואמתתה של התורה, אבל הם קוראים

אותה מאחור, מצדה החיצוני. וערפלויות רבה שרויה על הקשב שמקשיבים אפילו בחירי העמים את הד הקול של דברי התורה, של המגילה הנבואית, של ספר הספרים, בהיותו נקרא מהם לא לפני, כ"א לאחור, לא מאותו הצד שהחיים הפנימיים של רוח ה' אשר במלא עולמו יונקים ממנו כ"א מצד הרבה כהה והרבה חלוש מזה. אבל ביותר אנו סובלים מקוראי המגילה שלא כדרכה, מהקוראים אותה למפרע, מהמסרסים את כוונותיה ואת הוד קדושתה הניתן באור הפנים לנו, ואך לנו, "כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד". המנוח הגדול הזה בטא את הרעיון, כי כל היותר עדין ויותר נשגב שישנו כעת באוצר התרבות הוא לקוח מהתנ"ך, אבל לא בצורה מושלמת מפני שאין הם מכירים אותו כי אם על פי העתקותיו ולא מן המקור. אמנם אנחנו יודעים שגם אם העכוב הלשוני יוסר, יש עוד הבדל גדול בין ההקשבה שלנו את הד הקול של הספר הנצחי, שבו קבועה כל עצמיותנו ובו משתקפים חיינו בכל בהירותם המקורית, ובין ההקשבה של כל העמים אפילו הטובים שבהם. אשר על כן מגילת קדשנו היא תמיד מגילה כפולה כתובה פנים ואחור. אבל מי הוא בין גדולי אומות העולם שבא לידי הכרה זו להעריך את הצד הפנימי של מגילת קדשנו, במדה יותר עליונה מצד ערכה המיוחד לעם אשר הספר הוא שלו? יחידים בעולם ובדורותיהם, ואחד מהם היה המנוח בלפור. וזה הוא המקור שממנו באה לו ההצהרה, שגם היא נובעת מתוך אותה המגילה החזיונית. ואנו צריכים לדעת שכחנו הגדול קשור ביניקתנו אנו מצדה הפנימי של אותה המגילה. וכל מה שאנחנו נאיר ביותר הבלטה את האותיות הפנימיות של מגילת קדשנו בחיינו ובשאיפותינו בתחית האומה והארץ, ככה יהיו האותיות מאירות לעיני כל העמים, הקוראים אותה לא מצדה הפנימי כי אם מצדה החיצוני, מאחור. וכחה של ההצהרה יגדל ויאמץ למרות כל משטיניה הרבים. אומרים על בלפור, שהוא דומה בהצהרתו לכורש מלך פרס בשעתו, שהיה גם הוא בעל ההצהרה הקדושה של "מי בכס עמו יהי ה' אלקיו עמו ויעלי". אבל באמת נעלה הוא המנוח, השר, מכורש, המלך. כורש היה מלך כשר, בשעה שנתן את ההצהרה, אבל לא עמד בכשרותו, והחמיץ. ככה מספרת לנו המסורת. הוא החמיץ ע"י האינטריגות של צרי יהודה, ע"י האיומים שבנין הבית, העם והארץ יקלקל את היחסים של הפוליטיקה הרחוקה שלו, "די הן קירייתא דך תתבנא וגו' חלק בעבר נהרא לא איתי לך", אמרו המשטינים באיומיהם, והחמיץ, עד אשר הפסיק את העליה ואמר, "מאן דעבר פרת עבר, מאן דלא עבר לא יעבור", ומחשבה של חורבן בית מקדשנו העלתה טינא בלבבו סמוך להצהרת הבנין, "ונדבך די עא חדתי", "ולימרדו בי יהודאי אקליה בנורא". אבל בלפור לא החמיץ, הוא עמד בצדקו מתחילת ההתנוצצות של הרעיון הגדול הזה במוחו, שהבריק אליו מתוך ההשפעה הנפלאה של ספרנו הגדול, של מגילתנו החזיונית, עד סופו, עד נשימתו האחרונה, על כן יהיה זכרו ברוך לנו לעד. ומלאי אומץ ה' הננו עומדים כעת, אחרי כל המוקשים אשר שנתו סביב לנו כל המתחמצים למיניהם, ובבטחון עצום, כי כשם שחמיצותו של כורש לא יכלה לבטל את פעולת הצהרתו בשעתה, ככה לא יוכלו כל המתחמצים לבטל את הכח של ההצהרה, שהיא תולדה מאור ה' המאיר כל מחשכי תבל, מדבר ה' במגילה הנצחית, תורת החיים לכל. יש לזה משל בהלכה: הדין הוא שמי שנדוהו בחלום צריך עשרה דתנו הלכתא להתירו. הנדוי בחלום מורה שיש לאדם טינא מסותרת בנפשו, מוסר כליותיו פועל עליו את פעולתו, ומן השמים נתנו לו אות להנצל מפח מוקשים. כל דבר המעיר לתשובה, להתעלות, הוא מקובל ומרוצה ויבוא מכל מקום שבא, גם מחלומות, "בחלום חזיון לילה אז יגלה אוזן אנשים ובמוסרם יחתום", אבל אם גם התירוהו מנדויו בחלום, הוא צריך גם להתרה מעשית בהקיץ, מפני "שאין חלום בלא דברים בטלים", ויוכל להיות שבנדוי יש כאן שליחות שמימית ולא בהתרה, שהיא רק הדברים הבטלים של החלום, שבאה מתוך החנופה האישית הנובעת מתוך אהבתו העצמית הנפרזה, הרוצה לחפות על כל מומי עצמו המוסריים. וכן היה הדבר בכורש. ההצהרה שלו נצחית היתה, היא באה מדבר ה' ועל כן הוא נקרא בגללה גם בשם משיח, "כה אמר ה' למשיחו לכורש". אבל כאשר החמיץ, כאשר פעלו עליו האינטריגות לצאת מכשרותו, אז היה גוי

ככל הגויים, אשר "ייגעו בדי אש ובדי ריק", והפעולה של האמרה המשיחית לא חדלה להמשך גם אחרי שנתחמץ, וסוף כל סוף היתה לנו על ידה תקופה, שגם היא מזהרת ומופיעה לנו לעולם, תקופת הבית השני. וכמו אז כן גם עתה, התוכן ההצהרתי כפי מה שנשאר בתומתו של המנוח לורד בלפור, שעמד למעלה ממדרגתו של כורש ולא נתחמץ, הוא יקום לעד. וכמו אז נקרא גם עתה את דבר ה' ביד עבדו ישעיה הנביא המנחם, האומר לעומת רגעי יאוש ומכשולות בארצות תחית האומה ושיבת שבותה, "אכן אתה אל מסתתר אלקי ישראל מושיע". הרי היתה שם כבר הסתרה, גרעון והגבלה, מעצורים ומכשולים, אבל אחרית כל אלה באה החלטה לעומת "אבירי לב הרחוקים מצדקה", קרבותי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר, ונתתי בציון תשועה לישראל תפארתי". וכן תהיה לנו במהרה בימינו, ושמו של המנוח החסיד שבאומות העולם והידיד הנאמן של עם ישראל וצפית גאולתו יזכר בתוכנו תמיד לברכה. הַהַד, אייר, תר"ץ)

נאום על ישוב ארץ ישראל (קנין קרקע)

הנביא אמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". הזכיר שתי תכונות שהן סגולות הקודש של כנסת ישראל. מלבד הסגולה של שמירת אמונים והברית הכרותה בין ישראל לצור מחצבתו, הוא גם "גוי צדיק" ועושה צדקה וחסד עם כל יחיד וגם עם כל אומה ולשון. ומשום כך הוא שואף שגם כבושיו ההכרחיים יהיו בדרך של צדקה ואמונה. וכשאנו חוזרים עכשיו לארצנו הרי אנו כובשים אותה לא בחיל ולא בחרב כי אם בדרך של שלום, ואנו משלמים במיטב כספנו בעד כל שעל אדמה מאדמתנו, אעפ"י שמעולם לא פקעה זכותנו מעל אדמת ארצנו הקדושה, כדברי ר' נחשון גאון ז"ל, שאומר בנוגע לקנין אגב קרקע, שכל יהודי נחשב לבעל קרקע, מכיון שלכל יהודי יש חלק בארצנו הק', וגם בזמן שהיא גזולה מאתנו בידי האומות, אין בכחם להפקיע את זכותנו מעליה. ויכול יהודי לקנות כל קנין אגב חלק בקרקע שיש לו באדמת ארצנו. ואמנם מצד הדין אף שקרקע אינה נגזלת, הרי היא נכבשת. ויפה כחו של כבוש להפקיע את זכות הבעלות הקודמת. אבל הכבוש אינו קנין בפני עצמו. קנין ראשון הוא רק הקנין בכסף והוא גם נקרא כבוש, כדברי הרמב"ם שקנין קרקע בארץ ישראל נקרא כבוש יחיד אלא שזה כבוש צודק, כי האומה או היחיד המוותר על זכותו מקבל תמורתה טובת הנאה אחרת. והכבוש בחרב בא רק למלאות את מקומו של קנין כסף בזמן שאין אפשרות להשתמש בו. אבל בארץ ישראל שגם קנין כסף אינו תופס בה, ממילא אין גם הכח בידי הכבוש למלאות את מקומו כי קנין עם ישראל בנחלת קדשו הוא בטבע המציאות והוא אחד מדי הקנינים הנצחיים שהקב"ה טבע בעולמו. ולפיכך אמרה התורה: "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ" ואין שום כח בעולם שיוכל להפקיע אפילו את הקנין שיש ליחיד מישראל באדמת קדשו, על אחת כמה וכמה שאין כל יכולת להפקיע את זכותה של כנסת ישראל כולה מעל נחלת קדשה. אבל מכיון שאנו גוי צדיק שומר אמונים, הכבוש שלנו הוא במקום שאפשר רק בדרך של שלום ע"י קנין כסף. ברצוננו לקיים מצות "אהבת לרעך כמוך" לא רק לבני יחידים, כי אם גם לגבי האומות ושלא תהיה גם לאומות העולם טענה וטינה עלינו, כפי שאמרו חז"ל ששני מקומות אין לאומות העולם טענה עליהם לומר שהם גזולים אתנו, והם: מערת המכפלה וגורן ארונה, מכיון ששלמנו את כסף מחירם. וכך אנו זוכים בארצנו בשני הקנינים העצמיים, בקנין הנצחי של ישראל בארץ מכורתו ובקנין כסף, כדברי

הירושלמי שבשני דברים זכו ישראל בארץ ישראל "בשבועתם של אבות ובכבושם של בנים", כבוש ע"י קנין ובנין. והקרן הקיימת לישראל לקחה עליה את התפקיד הגדול הזה לגאול את אדמת ארצנו בקנין כסף, ולכן נוכל לומר בפתיחת הבית הזה שעתיד להיות המרכז לעבודה הגדולה הזאת: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". (ההד, סיון תר"ז)

נאום בוועידה העולמית של המזרחי

לברך נקראתי את האספה הנכבדה והנני מברך את הברכה שהמשמר היוצא היה אומר למשמר הנכנס; מי ששכן שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה, ואחוה, ושלוש ורעות (ברכות י"ב). הנוסח האמור נקרא בשם ברכה, כאחת מן הברכות שבמטבע של חכמים במשנתנו דתמיד, והתוספות שאלו איך היא נקראת ברכה הואיל ואין בה לא שם ולא מלכות, שהם שניהם תנאים למטבע של ברכות לדינא. ישנם אמנם, לפעמים, דברים שהם משלימים בסגנון מיוחד את המטבע של ברכות, כדברי התוספות דכיצד מברכין דאלקי אברהם הוי כמו מלכות, ה"ה "האל הקדוש שאין כמוהו" הוא כמו מלכות. וע"פ זה יש לנו לומר שלום שהוא שמו של הקב"ה, כדאמרינן בשבת דף י, שם גופיה איקרי שלום, הוא כמו שם במטבע זו. ומי ששכן שמו בבית הזה הוי כמו מלכות, שעיקר קדושת בית המקדש ופארו הוא בא להוראת מלכותו של מלך הכבוד ב"ה בעולם, כמו שדרשו חז"ל י. שאמר שלמה המלד ע"ה בנאומו לחנוכת הבית: "שאו שערים ראשיכם ויבא מלך הכבוד" בהכנסת הארון לבית קה"ק, שבוה נגמר צביון ביהמ"ק בקדושתו. אבל בכלל, ראוי להתבונן על תפקידו של השלום במקום שישנם משמרות שונים. שכל משמר ומשמר צריך הוא לשמור על גבולו וצביונו. ועם כל השבח שאנו משבחים את השלום הרינו קוראים אותו בשם כלי, "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום". ואם השלום הוא כלי, צריכים אנחנו למלא את הכלי הזה באיזה תוך שהוא עוד נעלה ממנו, כי סו"ס הלא הכלי הוא רק משמש את התוך. אמנם אין לנו מושג אחר שיתאים כל כך להיות לתוך אל הכלי של השלום אלא האמת בלבדו, כיון ששניהם יחד הם בונים את העולם, ושניהם שומרים את הצביון המיוחד שלנו שאנו צריכים לו כ"כ בכל צעד שאנו נגשים לבנינו בארץ, וכמו שאמר הנביא זכריה לשבי הגולה, בראשית יסוד המעלה, בימי עזרא: "והאמת והשלום אהבו". ואם יפלא בעינינו איך יתאימו יחד אלה שתי המגמות, שע"פ הנוהג שבעולם הנם לעתים כ"כ תכופות סותרות זו לזו. וביותר תכבד עלינו העבודה הזאת בתור התוית דרך לסיעה מיוחדת בישראל, שיש לה תפקיד מיוחד ומגמה של משאת נפש קדושה ומיוחדת שבכל קנאת האמת הננו חיבים לשמור את גבולותיה, ועם זה הרי היא קשורה בקשרים מעשיים ומחשבתיים, בשאיפות וברעיונות לסיעות אחרות שגם הן עוסקות בהוצאה אל הפועל של יסודי האידיאל שאנו בונים עליו את בנינו תעמולותינו. מובן הדבר שבשביל הערך הראשון הננו נקראים אל שמירת יסוד האמת, ואל הערך השני הננו נקראים אל שמירת יסוד השלום. אבל דוקא דוגמא כוללת מהצביון הכללי של כנסת ישראל בעולם הגדול, תורה לנו איך להתאים את שתי הדרישות ולהשמר ג"כ שלא תפגם אחת מהן ע"י רעותה. אם שלום הוא שמו של הקב"ה, ואנחנו הננו העם אשר שמו הגדול נקרא עלינו, וקוב"ה משתבח בשבחייהו דישראל, שהם תפילין דמרי עלמא, והוראת צביונו בעולם כי למרות כל המפריעים הננו העדים או העד בין העמים כולם על מלך כל העולמים, בתורתנו, בהוייתנו, בתולדותנו, ובכל שאיפותינו הנצחיות, כדברי המדרש והוא עדאלו ישראל, שנאמר: ואתם עדי נאם ד', או ראהאלו ישראל, שנאמר אתה הראת לדעת, או ידעאלו ישראל, שנאמר וידעת היום והשבות אל לבבך כי ד' הוא האלקים, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. אם לא

יגיד ונשא עווננו, אם לא תגידו אלהותי לאומות העולם אני פורע מכם". ואנו הננו תמיד מעידים, משכימים ומעריבים ואומרים פעמים בכל יום "שמע ישראל דא"ד אחד". ושמירת עצמיותנו ואי הכנעתנו לעומת עמים רבים ולאומים עצומים אשר הם תומכים יסוד רדיפתם שהם רודפים אותנו, נוכח העדות הגדולה שלנו שהיא הולכת ונשמעת על אפם ועל חמתם של כל שוטני נפשנו מסוף העולם ועד סופוהן הנה בטויו הנוסח של עדותנו כלפי חוץ. אבל הלא התפקיד הזה של העדות כלפי החוץ, שסופו הוא הנצחון המלא שלנו, "חי אני וימלא כבוד ד' את כל הארץ", "כי מלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים", הרי הוא הולך לעומת העולם החיצוני לא בכל אותו האור, ולא בכל אותו העומק, לא בכל אותו הדיוק, ולא בכל אותה הקדושה המפורטת אשר אנחנו חייבים תמיד לפרוט אותו כלפי פנים, שמה בתוך בית ישראל פנימה, הרי הוא כל עומק היהדות, כל אור התורה וכל הדר המצוה, כל מעמק הקדושה, המוסר, החסידות והטהרה לכל מלואיהם. ונמצא שאנו משתמשים בתוכן השלום כלפי חוץ ובתוכן האמת כלפי פנים, ורק בחומר הדיוק השלם הזה הננו מבושרי נצחון * בין אותו הנצחון של ההשפעה המקיפה כלפי החוץ. שונאי ישראל מעולם, ודאי היו כאלה, ששטמו את צביונו הפנימי המובדל, את אותה ההפלאה הנשגבה שאין לה דוגמא בכל העמים, לקדושת עם בכל מלא העולם. ואם היתה רק השפעה חיצונית בלא הבדלה מיוחדת יוצאת מאתנו, לא היו כל כך מלאי איבה עלינו. אמנם ישנם גם כן שונאים יותר עמוקים, עמלקים, החפצים לעקור ביצתם של שונאי ישראל עד כדי המחיקה של רשמי ההשפעה הכוללת גם כשהיא לעצמה, ונגד שניהם הננו מתגברים בברכת האמת ובברכת השלום. כדוגמת הכלל של האומה בין העמים, ככה היא הסיעה הנושאת לה את צביון קדשה המיוחד נגד החוג הרחב הסובב אותה, שהיא מתכוונת במהלכה גם את כונת ההשפעה וההעלאה של הצביון הכללי. המזרחי, בתוכיותו בתוך החוג הכללי של הציונות, בתור קשר מאוגד של טובי האומה אשר סגולת ישראל וכל קדש ד' אשר על עמו הוא מהות חייהם, אשר שם ד' הוא גאונם וקדושת התורה והמצוות בכל חוקותיה ומשפטיה בחיי הפרט ובחיי הכלל הוא נר לרגלם, יש לו תפקידו המיוחד אשר עמו מניח את חותמו המפורש והבולט על תחית האומה ובנין הארץ. מה שנוגע להתוכן הפנימי שם האמת חונה, וחלילה להניח שום השפעה של ותור כל שהוא שאיננה כ"א חולשה. ומפני שיש לנו קשר עם חוגים כאלה שהננו שמחים לראותם אחרי כל המכות אשר הוכינו ע"י משברי הגלויות, שהם סוף כל סוף דוגלים בשם עמנו וארצנו, שפתנו ותולדתנו, אבל ג"כ לא נשכח כי חובת ההשפעה הכללית והכוון להרים את הערך של כל התנועה הלאומית למרום הקודש היא עלינו מוטלת, זאת היא עבודתנו כלפי חוץ, שבדרכי שלום נגיע למטרתה. והיה לנו האידיאל הפנימי בתוכיותנו, בתואר השם הקדוש של מטבע הברכה, והתוכן של ההופעה לעומת הסביבה הרחבה לתואר המלכות של מטבע ברכתנו שהם מקבלים השפעה זה מזה לברכה, ובנוסח הברכה של המשמר הנני אומר, מי ששכן את שמו בארץ הזאת ובעיר הזאת בכלל, הוא ישכין בינינו וביניכם אהבה ואחוה ושלוש ורעות אמן.

קודש וחול בתחית ישראל

ביחס לתקוה המפעמת בלב כל יהודי מדור דור לישועה ולגאולה, השתמשו חז"ל בבטוי "צפיה". שואלים לאדם "צפית לישועה" ולא "קוית". צפיה היא מגזרת צפה. תפקיד הצופה להשתמש בכל מאורע שהוא להזהיר על תקלה ולעורר למפעל של ישועה. וכך עלינו להשתמש בכל המאורעות שבעולם, שעל ידם תוכל לבוא או לצמוח תשועה לישראל. אנו אמונים על האמונה שכל דבר שיוכל להועיל לבנין הארץ ולחזוק האומה צפון בו דבר ה' לתחית הקודש בארץ הקודש. ומשום כך לא הבדלנו מאיזו מפלגה ומאיזה צד באה

ההתעוררות הזאת. בכל זאת יש כמיהת הלב שלא נתמלאה. מיום אשר החזון המעשי של בנין הארץ ותחית האומה התחיל ללכת ולהתגשם, היתה הדאגה הפנימית שלנו לחזוק חזון הרוח, להפיח אש הקודש בתוך מעשי החול. כי אי אפשר לישועת ישראל שתהא צומחת בהצלחה אלא אם כן תהא מעורבת הרכבה יסודית משני הכחות, הקודש והחול. ההבדלה בין קודש לחול מקבילה להבדלה שבין אור לחושך. למרות ההבדלה שביניהם ישנם יחסים הדדיים בין האור והחושך והם משלימים זה את זה ורק בצרופם הם ממלאים תפקידם בשלמות. הוא הדין בין קודש וחול. "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו", אבל מציאות הקודש מבהיקה רק מתוך מציאות החול. ולכן "האומר כל גרני תרומה. כל עיטתי חלה לא אמר כלום", כי אנו צריכים גם לחול וגם לקודש, אלא שדרושה הגדרת הגבולות שביניהם והבדלתם, וביחד עם זה להבין שהחול והקודש משמשים זה את זה, כשם שאי אפשר לימין בלי העזרה והשמוש של השמאל. אמנם בצורה אידיאלית אנו קשורים למחשבה הרוממה שהקודש הוא הכל והחול הוא רק לביש והסתר, שגם בו מסתתר אור הקודש. אבל זהו בחביון עוז, בצורה הפנימית, אולם בנגלה יש גם קודש וגם חול. ועל כן עלינו לטפל בשני המובנים ולהבדיל ביניהם ומתוך ההבדל לראות את האחד והחבור שביניהם. הגעגועים הטמירים של כנסת ישראל לגאולה ותחית האומה נמצאים בחביון הנפש של כל חלקי האומה, אלא שבכל חלק הם באים לידי בטוי בהתאם לכחה והכשרתה. הגעגועים האלה אין דומה להם בין כל אומה ולשון. אין התולדה האנושית יודעת עוד עם שיושב בגלות אלפים שנה ועודנו עומד ומתגעגע ונכסף למולדתו. זה פלא בעיני העולם. ואנו יודעים שדבר ה' הוא שמחינו ומקיימנו. הוא המעורר בנו את התשוקה והגעגועים אל ארץ הקודש, והם מתלבשים בלבושי הקודש והחול, והם היוצרים את כל הערכים המעשיים המכוונים לתחית האומה ולבני הריסות ארצנו הקדושה כמו בנין ערים, יסוד מושבות ובתי מסחר וכדומה. וכשם שהגעגועים היונקים ממקור הקודש מתלבשים בצורות של קודש וחול, כך במעשים צריכים שני הזרמים לזרום באופן ישר, דרך הקודש היוצא ישר מן הגעגועים וזרם החול לחזק את הכחות הטבעיים. אמנם הגעגועים, מכיון שהם עומדים בצורת החביון הפנימית, צריכים להיות כולם קדושים. אבל זהו בעתיד רחוק, בעת התקון השלם, ולפי שעה צריכים המעשים להשען על הקודש והחול הקשורים זה בזה כמו היום והלילה. ומתוך שמן החוג הרוחני תבעו שגם המעשים יעשו כולם בהתגלות הקודש בלא הכרה של חלק החול המוכרח, נתגבר הזרם החילוני בתור תנועה הפכית במפעלים כולם, עד שרבים נשטפו מזרם הקודש. מחיקת זרמי הקודש מתוך התחיה הלאומית, בזה מונח היסוד השרשי לכל המחלות ולכל הסבל שלנו כלפי פנים וגם כלפי חוץ. שום עם לא היה מעיז, וביחוד האומה הזאת שמתפארת בקריאתה ובבקיאותה בספר הספרים, שהיא תעקור ח"ו מן השורש את תקות ישראל הנצחית לתחיה בארץ הקודש. אילו היו כל העמים שומעים את הוד הקול של כנסת ישראל השבה לארצה כפי הבטחות הנביאים ויעבור מלכם לפנייהם וה' בראשם "וטללי החיים של קודש היו מרעיפים על כל המעשים, אעפ"י שמן החוץ זרמי חול מוכרחים להיות פועלים בהם, אז היה מצבנו אחר לגמרי. מצד הפנים אין ספק שצרות הגלות הן מסייעות לגאולה כדברי חז"ל על הפסוק "ובגויים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח וגו'" אילו מצאה מנוח לא היתה חוזרת. זהו עלבון וגם הבטחה. אבל האומה בכללותה דואגת לגורל היהדות, לגורל הרוחניות לא פחות מאשר לגורל היהודים והעניינים החמריים שלנו. ומן ההכרח הוא לנהל את כל מהלך העבודה באופן כזה, שהאור החוזר על הגולה יהיה מבשר שארץ ישראל היא לא רק חסות על הגוף והרכוש, אלא היא העוז והמבטח והדאגה איך להנחיל יהדות שלמה לדורות הבאים. ומתוך שהזרמים החילוניים נתגברו כל כך עד שאפילו הטובים והבינוניים השמיטו בכוונה או שלא בכוונה את היסוד הזה "כי עם קדוש אתה לה"א ובך בחר ה"א להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה", הרי הדבר הזה מעכב. אין ספק בדבר ש"קול דודי דופק" מתקיים בכל כנסת ישראל וגם בכל הנפילות ובכל השדרות העוזרות לבנין ארץ ישראל ולתחית האומה. אבל משום שזהו בבחינת "אני ישנה ולבי ער", וש צורך לעורר מתוך השינה.

אולם קול מיוחד דריש כדי לעורר את הנפש הישנה, קול שאיננו מתאים לכך לא יעוררה, ועלינו לבקש את הקול הזה שהנפש תוכל לשמוע. וזאת היא מטרתנו ותפקידנו, למצוא דרכים איך להזרים את זרם הקודש של העבר, שהוא יסוד התחיה שלנו, אל העתיד המובטח העומד בכל רעונותו. המטרה הזאת תעמוד לנגד עינינו בכל אשר נפנה. ויהא ברור שאין אנו באים להחליש את החול וגבורתנו בנוגע לכל עבודות הבנין החמריות והפוליטיות בכל האופנים שעם יכול להתעורר לתחיה. אבל על הכלכל דרכיך דעהו", פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה, בחיי הכלל כמו בחיי הפרט. אנו עומדים בחנוכה, שבה נקבעו צורות מיוחדות של מצוה יסודית, ומהדרין ומהדרין מן המהדרין, שאין בשאר המצוות. כי אחרי הנפילה הרוחנית הגדולה, אחרי ההתיינות הגמורה שהגיעה גם עד הכהונה הגדולה, בודאי רפו הידים. וכשהתעוררה הגבורה הממלכתית והשאיפה להרחבה והחרות המדינית התחילה להכות גלים, היתה ההכרזה הראשונה חרות האומה. עצם ההכרזה הזאת יש לה מעלה גדולה וקדושה כלפי ההתיינות. אבל בלי "כהניך הקדושים" לא היה בה כח לעמוד ולהמשך עד הסוף. ואת זה הראה לנו הקב"ה בנס של פך השמן, שהפך הקטן שהיה חתום בחותמו של כהן הגדול היה בו הכח להאיר את האור הגדול לתוך כל נפש האומה. ומשום כך נקבעו במצוה זו הדרגות של חוק והדור וגם הדור מן ההדור, לרמוז על המעלות והמדרגות שישן בגאולת ישראל ושכולן מכוונות לאותה המדרגה הגדולה של קדושת ישראל. ובנגוד להתיונות שפשטה אז בישראל, שגזרה: "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל", החליטו בית דין של חשמונאים להזכיר שם שמים גם בשטרות. כלומר הכנסת זרם קודש גם בחיי החול. ובדרך זו עלינו ללכת גם היום, להכניס את גרם הקודש בכל דרכי החיים, העבודה והבנין של תחית עמנו על אדמת קדשו. החד, שנה ו', חוב' ה' תרצ"א)

שלמות ההצלה

תמצית נאום באספה לעזרת יהודי רוסיה ביום ו' באלול, בבית העם בתל אביב) קשה להביע דעות לפני קהל גדול ומגוון, לפעמים מפני שהנושא הוא עמוק, וקשה למצוא את הבטויים המתאימים לכלם ביחד, ולפעמים להיפך, מפני שהנושא הוא גלוי ופשוט ואין מה להסביר ולבאר, בבחינת "בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו". ענין העזרה ליהודי רוסיה הוא פשוט מצד עצם החיוב, ומרכב ומזעזע מצד היחס לחובות דומים לזה ומצד שלמות הפעולה. באנו כאן להעיר את הלבבות מתחלה על עצם החובה הפשוטה של הצלת נפשות של מאות ואלפים מאחינו בני ישראל השרויים בזלעפות רעב ברוסיה. המוני המכתבים הבאים משם אוצרים דמעות ודם, כל מכתב הוא טרגדיה נוראה, ומי לא יודע את החובה להצלות נפשות אחים. "גם מתרפה במלאכתו, אח הוא לבעל משחית". כל שעה שאנו מאחרים, שופכים אנו דם. כשמוצאים חלל יוצאים הזקנים ואומרים: "ידינו לא שפכו את הדם הזה". ושואלים חז"ל וכי תעלה על דעתך, שסנהדרין שופכי דמים הם? אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלי לוייה ומזון", מכלל כשיודעים ולא נותנים מזון, שופכים דמים. ברור שעצם החובה להציל את אחינו ברוסיה מהמות הקשה של רעב, ידוע לכל. מה שלא ידוע כ"כ הוא יחס החוב הזה אל החובות הגדולים האחרים המוטלים עלינו, כגון העזרה התכופה לאחינו בגרמניה, והחזקת מוסדות התורה בארץ המטים ח"ו לנפול, ובנין הארץ בכלל, שהחובה נתגדלה בשעה זו ביותר; יש כאילו התנגשות בין החובות האלה. ובזה עלולים להכשל גם המעולים שבנו, אבל אנו מחויבים להתעמק ולדעת כי מלוי חובה אחת של פקוח נפש לא צריך להפריע להשנייה. שתי הצרות האלה של רוסיה וגרמניה,

בנין הארץ ומוסדות התורה המה מיוחדים וגם מאוחדים. ואם נתעמק ונמלא את חובתנו כראוי לכל דבר בפרט ממבט כללי, נוכל להגיע בע"ה מהתאמצות ההצלה הזאת גם לבנין עדי עד של האומה והארץ. הספור של יעקב בשובו לארץ הוא לנו מעין סמל ההנהגה הנצחית שלנו, כשנפגש ועמד נגד כוחו של עשו. יש על הפסוק "ויאבק איש עמי" בחז"ל שתי דעות, האחת "כתלמיד חכם נדמה לו", והשניה "כעכו"ם נדמה לו". וכן בדבר הסבה שיעקב נשאר לבדו בלי המחנות שלו, אומרת דעה אחת שזה ע"ש הכתוב "ונשגב ה' לבדו ביום ההוא", ולמטרה זו "ויותר יעקב לבדו" להתבודד, וי"א שנשאר בשביל הצלת פכים קטנים. הנקודה המשותפת הנמצאת תמיד בין הדעות השונות של חז"ל היא כאן, שמידת הזריזות הכשרה המכוונת להציל את הפכים הנחוצים שנרכשו בעמל ובזיעה מגיעה לבסוף להרעיון והמטרה של ונשגב שם ה' לבדו. גם אנו כשנעשה עבודת ההצלה במרץ ובהתלהבות נגיע בע"ה מהצלת הנפשות של אחינו ברוסיה וגרמניה למצב של "ונשגב ה' לבדו". עלינו מוטלים כעת חובות גדולים ועצומים, והחיים הנוחים מפריעים למלוי החובות. ההתרשלות והשטחיות מרגילות למלוי החובות רק כשהעני כבר בא ודופק. אנו מוכרחים ללחום עם עצמנו, ללמד לעצמנו ולאחרים, ולפיכך יש לעם ישראל אויבים; העולם אינו רוצה לשמוע חובות אלא שבחים, אנו יודעים כי היום לעשותם ורק מחר לקבל שכרם. הגולה ברוסיה, שהעניקה במשך דורות את העולם ואת ארץ ישראל בתורה ובצדקה, צריכה לקבל כעת עזרתנו המגיעה לה, וביחד עם העזרה החמרית יבוא ממילא עידוד וכבוד רוחני, שיראו שיש להם אחים לעזרה בצרה. כי אסונם כפול: הממשלה הרשעה אינה נותנת להם לא לחם ולא זיק תקוה לחדור אליהם. במכתביהם בוכים המה שמא נשכחנו כמת מלב. המדה העליונה בנתינת העזרה היא פיוס בדברים מלבד העזרה החמרית. המה ראויים לזה, יש להם עבר גדול. מתנות כהונה אם אין נותנים לשבט אשר ה' נחלתו הרי זה גזל השבט, התרומה הנתנת צריכה מלבד הנתנה גם הקדשה. דברים גדולים בחיי האומה צריכים להיות בכבוד ובהתלהבות. חשבון גדול ינתן בשעת הגאולה הגדולה והסופית, בשעת הפגישה אתם, אם מלאנו את חובתנו בצורה הגונה או לא ח"ו. נתחזקה להצילם בכבוד ובעוז. "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה', עליך זרח". היסוד גליון נט, טז אלול תרצ"גגרשם ע"י י. חבט)

מספד יחיד (מתוך ההספד על פטירת הבארון)

על הספד של אדם גדול אומר הכתוב: "ויספדו עליו כמספד על היחיד". הספד היחיד הוא הספד נורא מאד. והכתוב מוסיף: "והמר עליו כהמר על הבכור". הבכור זוהי בחינה אחרת. האבל על מות הבכור גדול אף כשאינו יחיד, מפני שהוא ראשית האון, מפני שהוא יקר מאוד, מפני שהוא הבכור, מפני שהוא היה הראשון לשמחת החיים. זה נדיבנו הגדול, שנשא בקרבו את לבם של ישראל, אנחנו חייבים לספוד עליו גם כעל יחיד וגם כעל בכור. אם אנחנו אומרים, שהיה יחיד בדור, אין אנחנו מגיעים לתשלום השבח שלו, כי לא בדורנו היה יחיד. אם אנו מדפדפים בספרי התולדות שלנו, צריכים אנחנו לעבור על הרבה דורות כדי למצוא אישיות נפלאה ונפש קדושה ונדיבה דוגמת הברון הישיש שלנו בנימין בן יעקב זכר צדיק לברכה. נפשנו מרה עלינו, זה מפני הסגולה הנפלאה שהיתה בו, שהיה גם הבכור, הראשון לשיבת שבתינו, המיסד הראשון של העץ ושל צמח הגאולה, שחז"ל מעידים עליו שהוא מכל הקצים הקץ המגולה, איזה הוא הקץ המגולה? "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא". זהו הקץ המגולה. והוא, הנדיב, ששם אחר לא ידעה האומה לקרוא לו, אלא הנדיב, נועד מאת ההשגחה העליונה להיות לאות ומופת בישראל, הבכור הצועד את הצעד הראשון לתחית האומה בבחינת הקץ המגולה של אדמת ישראל,

שהיא תהיה נושאת פרי ומוציאה ענפים טובים לעמי ישראל אשר הנם קרובים לבוא. ישנם נדיבים סתם בעולם. וישנם נדיבים שאין אנחנו יכולים לקרוא להם נדיבים סתם. אותם הנדיבים מן הסוג, שהם צומחים לעתים מאד מאד בלתי שכיחות הנם נקראים "נדיבי עמים". כלומר: אין אנחנו מדברים על הסוג של העשירות הקשה, אותה העשירות שאינה עולה לנו בחשבון. אלה העשירים אינם יודעים כי אם לדאוג לעצמם ולביתם ולשביעות רוחם ולתענוגיהם. אנחנו מדברים אף על העשירים הגדולים אדירי הכסף, שהם מראים נדיבות. אבל לצערנו לקינו במשך הזמן של הגלות בנדיבים אכזרים. אל תקרא אכזרים אלא אך זרים. היו לנו מיליונרים אדירים, ובשעה שנחקור על הצדקות הרבות שעשו ונבוא לראות למי נתנו את המיליונים שלהם ולהיכן נסחפו הכספים שלהם, נראה שהם אך זרים. לזרים נתנו מיליונים, ולנו לא נתנו כלל. אפילו כשנתנו, נתנו לנו רק דברים פעוטים. מה היא הסבה לנדיבות האכזרית שסבלנו ממנה כל כך? הסבה היא ההתנוונות בתוקף הגלות, אבדן כבודם של ישראל מתוך הלב של אותם אדירי הכסף, מתוך שהרגישו את עצמם מכובדים אצל העמים ואצל המלכים, ולאידך גיסא מהמחשבה שעמם הוא עם עני ודל. שכל מי שרוצה לפסוע על ראשו ולבעוט בו, אין דורש ואין מבקש את עלבונו. ובשביל כך נפלנו בעיניהם עד שחשבו שהנדיבות שיתנו לזרים זו תהיה נדיבות מכובדת, והנדיבות שיתנו לעמם תהיה נדיבות שלא תתן להם את הכבוד שהיו מתאווים לו. אבל לא כן היה. זה המנוח הגדול שלנו, שאנחנו יכולים לתאר אותו במליצה העתיקה: יחיד הדור, יחיד הדורות ופלאם, פלא של דורות. הכסף, העושר מטבעו מכביד את לבו של אדם. התורה כבר עמדה על כך: "וכסף וזהב ירבה לך, וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת את ה' אלוהיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". והברון הגדול היה איש מסורת גדולה. חותנו זכרונו לברכה היה צדיק ומדקדק במצוות. הוא ישב במעון הקיץ באחת השבתות ושערות ראשו לא היו סדורות כהלכה. נגש אליו אחד מגדולי ישראל ואמר לו: יש קולות כאלה, שהחכמים הקילו בהן ביחס לקרובים למלכות. יש למצוא איזו עצה, כדי ש"מלך ביפיו תחזינה עיניך". השיב לו: אדוני הרב, אני איני יכול להשתמש בהיתר של הקרובים למלכות מפני שהמלכות קרובה אלי: הם צריכים לבוא אלי לדבר על הלואות ואני איני צריך לבקש את קרבתם; לשם מה אבקש היתר? הגדולה הזאת של המסורת נשאה בקרבה המשפחה. לאומיות קדושה של נשמת ישראל, של צפיה לישועה נשא המנוח הנדיב בלבבו באופן אדיר ונשגב מאד. בשביל כך זכה שהקב"ה הושיע על ידו את ישראל. "כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד" אומר המדרש על כך: אם אתה תכוין את לבך, יהיה הקב"ה אתך אפילו בדברים שאתה כסיל בהם, אפילו באותן המטרות, שאין אתה מבין אותן, הקב"ה יגמור על ידך. בשעה שהנדיב התחיל להיות מתקרב לישובו הדל, לישובו הפעוט, שכל כך רבו מחרפיו ומבזיו ומבטליו, לא יכול היה לשער בלבבו, שזו היא פעולה כל כך אדירה, שהיא תהיה מקפת את התחיה הגמורה של האומה, את אותם הצרכים הגדולים הנפלאים, אשר אנחנו, ברוך השם, רואים אותם היום באים למטרתם. אולם לולא הנפלאות הגדולות שבורא העולם עושה, לולא המלחמה הגדולה ולולא התהפוכות הגדולות לכסאות מלכים ויתר הדברים שהם אינם בידינו, אלא בידי אדון הנפלאות, הזורע צדקות, מצמיח ישועות לא היו יכולות להיות גם הישועות. הנדיב היה נועד מאת ההשגחה להיות ממייסדי ישועות עולמים לעם ישראל. "נדיבי עמים" נקראים אלה, שיש להם מושג לא איך לעזור ליחידים או לקבוץ קטן, אלא אלה שיש להם נשמה עליונה, להיות חושבים ועוזרים לעם שלם. היו לנו יחידים כאלה, שלשה נדיבים בשעת החורבן: נקדימון בן גוריון, כלנבא שבוע ובן ציצית הכסת. הם רצו למנוע את החורבן ולא עלה בידם לצערנו הגדול. בזמן התחיה נשאר הברון רוטשילד בין כל הנדיבים הראויים לעמוד בראש ישראל, נשאר הוא היחידי, יחיד בכור. יהא זכרונו לברכה לעולמים. היסוד", גליון ק"ט, ד' כסלו, תרצ"ה)

"הנדיב הידוע" בנימין רוטשילד ז"ל

כשאנו חודרים לעומק הפנימי של הנשמה, רק אז רואים אנו את גדולתה של נשמת ישראל. ישנן שתי דרכי היכר: אבידה מוחזרת לבעליה, או על ידי סימנים, או על ידי טביעת עין. ההכרה שעל ידי סימנים מובהקים היא מדאורייתא, אולם ביחס לסימנים רגילים, יש כבר סברא בגמרא, שההכרה שעל ידי טביעת עין היא עדיפה מסימנים ע"י בבא מציעא י"ט, א). כי אם אמנם לגבי אחרים סימנים עדיפים, שהרי זוהי הכרה שאפשר לבארה ולהצביע עליה באצבע, הנה לעומת זה לגבי הכרת האדם עצמו, אפשר שטביעת העין תהיה מבוררת לו הרבה יותר מסימנים (ומשום כך העלה שם רבה בר בר חנה בדעתו, שהואיל והוא צורבא מרבנן שנאמנותו שלמה, העדיפו להחזיר לו אבידתו על יסוד טביעת עינו יותר מאשר על יסוד הסימן). דרכי היכר אלו מתיחסות גם לגבי הכרתה הפנימית של נשמה גדולה. יש שמכירים אותה, שעומדים על טיבה, על פי עובדות, על פי מופתים מוחשיים, על פי סימני מעשים. ויש אשר החוש הבריא של היחידים או של הכלל מבחין בגדולתה, על פי טביעת עין, על פי הרגשה כוללת. השברון והצער המקיף את האומה, על פטירתו של הנדיב הידועאות הוא להכרה הפנימית שעל פיה הכירה אותו. ההכרה של האומה איננה נובעת רק מן היחס לעשירותו, לנדיבותו, ואף לא רק לפעולותיו הכלליות, ואפילו הארצישראליות, אלא הכרה הבאה מתוך ההרגשה העמוקה שכאן היה לפניו, עמד לפניו שליח של ההשגחה העליונה. וישלח ד' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל" (שמואל א' יב, יא) שמואל הנביא מדבר על עצמו, כאילו היה מזכיר שמו של מישהו אחר. תפלת חנה היתה "ונתת לאמתך זרע אנשים" ואמרו לנו חז"ל: "זרע שמושח שני אנשים, ומאן אינון שאול ודוד" (ברכות ל"א, ב). שני אנשים מלכים אלו, האחד נמשך בפך ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו" (שמואל א', י"א, א) והאחד נמשך כקרן ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו" (שמואל א', ט"ז יג) ואמרו חז"ל: "דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן, שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן" (מגילה י"ד, א) מלכות הפך היתה ארעית, זמנית, ואילו מלכות הקרן היתה מלכות קבועה נצחית. שאול מסמל את תוכן הדאגות הזמניות של הכלל, ואילו "דוד מלך ישראל חי וקיים", דוד מסמל את תוכן חייה וקיומה הנצחי של האומה. את שתי הבחינות בקשה חנה בשביל שמואל. ואדם שיש בו שתי הבחינות הללו, אף הוא עצמו איננו מכיר את עצמו. זוהי נשמה עמוקה ביותר, שאנחנו רק יכולים להגיד עליה, שהקב"ה עשה אותה, כמו שאמר שם שמואל על משה ואהרן ד' אשר עשה את משה ואת אהרן" (שמואל א' י"ב, ו), ושאחרת אין היא נתפסת בהכרה, אף לא בהכרת עצמה. אדם אשר כוונה עליונה מדריכה את פנימיותו, הוא לא רק פועל אלא גם נפעל, נפעל מעל להרגשתו ואפשר שהנפש עצמה איננה יכולה להקיף את גודל השליחות שלה. לבוא לעזרת אנשים ואפילו רבים הם, זוהי בבחי' מלכות זמנית ארעית, אבל לבוא לעזרת העם כולו, להחליץ לבנין הארץ, למעשים מקיפים ומפעלים גדולים שמתוכם ועל ידם תבוא גאולת העם כולו זהו גילוי של בחינת המלכות הקבועה, של המלכות לדורות. המלחמה העולמית הגדולה תוצאתה היא: החזרת ארץ ישראל לעם ישראל. אולם אילולא הוא, אלמלא מפעלו של הנדיב הידוע, של הברון רוטשילד ז"ל, לא היתה האפשרות הזאת קיימת. לא היו לנו עובדות ממשיות מספיקות בכדי לבסס עליהן את תביעתנו המדינית. למרות היות הנדיב הידוע, רחוק ממקומות הריכוז הגדולים של העם היהודי למרות שלא הכיר את צרכי האומה מקרוב על פי סימנים, הרי היתה לו טביעת עין רוחנית, הוא תפס את צרכי כלל ישראל מתוך ראייה פנימית. ומכיון שעיקרה של אישיותו באה מתוך ההכרה של טביעת העין, הרי גם עם ישראל הכיר את אישיותו לא רק בסימניה החיצוניים אלא גם בטביעת עין

פנימית, בהרגשה רוחנית. ומכאן עומק הצער על העדרה של האישיות הכבירה הזאת. דברי מרז הרב זצ"ל ליום ה"שלושים" על "הנדיב הידוע" הברון בנימין רוטשילד ז"ל, בישיבת "מרכז הרב" בירושלים ת"ו. כסלו תרצ"ה. נרשם ע"י הרב משה צבי נריה (ההד, כסלו, תרצ"ה)

תמצית דברי רבנו באסיפה למען השבת

רגש פרטי אחד תוקפני בשעה זו, רגש הכרת תודה לאבות קרית משושנו תל אביב, שנתנו לי היום תואר אזרח תל אביב. זכינו ב"ה, להיות נוכחים בשעה שהעיר העברית עלתה במחשבה להבראות ובשעה שהולכת ב"ה ונבנית, מתגדלת ומתרחבת. אנו אומרים בתפלה על נסיד שבכל יום עמנו. הרבה ניסים הזמין לנו הקב"ה עד שהגענו לכאן. הקב"ה נתן לנו כוח לבנות את תל אביב ולשמרה. זה יותר משלשים שנה שזכיתי לבוא לחוף ארץ הקודש. זכור לטוב ר' שמעון רוקח ז"ל, אבי סגן יו"ר עירית תל אביב היושב אתנו כאן, שעזר לי הרבה בבסוס הרבנות של ארץ ישראל, וב"ה שזכינו לבנין גדול יותר של ארץ ישראל, וב"ה שזכינו לראות בעינינו שמתקיימים חלומותינו הקדושים. אני רגיל לפרש את המקרא "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים", שישבנו בארץ ישראל צריך להתפתח עפ"י הצו של ההשגחה העליונה ע"י כמה גורמים פעולות שלנו ופעולות חיצוניות ביחד. יש בבנין ארץ ישראל בימינו מעין הנבואה העתידה "והיו מלכים אומניך". אנו מתקבצים כאן ע"י סיבות משותפות לנו ולאומות העולם. ארצנו נבנית למטרת קיום התורה, שבשבילה נתן לנו הקב"ה את הארץ, בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו". קיום מאירים לאנושיות כולה התחילו להופיע מבית קדשנו טרם שנחרב, שהיו סיבות גדולות להתפשטות אור האמת והצדק בעולם. תורת אמת שלנו החלה להתפשט בעולם ע"י צנורות שונים ישרים ועקומים, ויונקים ממנה באיזה מדה גם גדולי הנפש שבאומות העולם, ומכאז נובעים מאויי הגאולה האנושית הכללית שזכריה הנביא אמר עליה "ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא, והיו לי לעם ושכנתי בתוכם וידעת כי ה' צבאות שלחני אליך". אנו העם שנבחרנו מיוצר העולם לחיות עפ"י התורה, "ואתם הדבקים" וכו'. וגם להעמים נתנה, אמנם לא לחיות על פיה אלא ליהנות מאורה. בשבילנו לא מספיקה הרגשת אורה, אנו מחויבים לחיות בה חיים שלמים. ע"י הקיום השונים הישרים היוצאים לכל העולם מאור תורתנו רוכשים אנו ידידים ומעריצים, אבל ע"י הקיום העקומים היוצאים גם המה לעולם אנו סובלים צרות ועלבונות. מסורת בידינו, שאין חלום בלא דברים בטלים כמו שאין בר בלי תבן, ע"כ "בשוב ה' את שבותנו היינו כחולמים", יש בתוך התלום בר אבל יש גם תבן. מה תפקידנו? להיות ברי לב שנתקשר בחלק הנקי והטהור ונברר הבר, ויש לנו הבטחה שנצליח בזה. "אל תירא עבדי יעקב"אל תירא מהחוץ שיש בו תבן יותר מבר. אין אנו לומדים מהגויים את החיים הפנימיים שלנו, זה תפקידנו העצמי, הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים" י. חז"ל אמרו שתורה היא חיי עולם ותפלה חיי שעה; התפילה היא חיי שעה, חיי רגש, המתקיים לשעה כשהרגש מתלהב, אבל התורה היא דבר נצחי. הרגש נקרא דעה, והתורהבינה. ההבדלה בין דבר לדבר בא מהרגש"אם אין דעה הבדלה מנין". יש להתבונן מה פירוש מה שאנו אומרים, שהקב"ה הבדילנו מהעמים? הבאור הוא, שאנו אחרי פזורנו הגדול, על אף שהרבה נטמענו באומות, אנו חיים עוד בתקותנו ורואים נצני הגאולה, וזה בהבדל מהעמים שהרבה מהם עברו מן העולם. וזהו הרעיון של המקרא "ולא אמרו העוברים ברכת ה' עליכם" אלו האומות שעוברות מן העולם, שאין להן ברית עולם הקיימת בינו לבין ישראל, שהיא קדושת השבת, שנזכרה תחלה בפרשת בראשית. הנקודה העקרית של השבת היא שהעולם, שנברא עפ"י רצון מקור הצדק, יגיע סוף לצדק המקווה. והסימן השני למלוי התקוה של האור הגדול שיופיע לבסוף

הוא זכר יציאת מצרים. מצות השבת מלווה בשתי הלוחות ע"י זכירת מעשה בראשית ויציאת מצרים הקשורות ביחד, ומתוך שתיהן אנו בטוחים בגאולה ובצדק שיופיעו. ואלמלי שמרו בני ישראל כראוי את השבת הראשונה לא היו שולטות בהם כל אומה ולשון. וגם עכשיו הדרך לגאולה היא על ידי זכות השבת, שאם נשמור עליה אז יראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו ויראו ממנו יראת הכבוד והרוממות. (היסוד", גליון ק"כ, י"א אדר א' תרצ"ה נרשם ע"י י. חבס)

שופרות

והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים, (ישעיה, כ"ז, י"ג). אֱלֹהֵינו ואלהי אבותינו תקע בשופר גדול לחירותנו... (תפלת שופרות. מוסף של ר"ה). על שופר גדול של גאולה נבא הנביא ולתקיעת שופר גדול אנו מתפללים, גדול דוקא. כי מדרגות שונות יש בשופר של גאולה: יש שופר גדול, שופר בינוני רגיל ויש שופר קטן. ושופרו של משיח נמשל אל השופר כפשוטו, אל השופר של ראש השנה. ההלכה קובעת בשופר של ראש השנה שלש דרגות: א) שופר של ר"ה מצוותו בשל איל (שלחן ערוך או"ח תקפ"ו א). ב) בדיעבד כל השופרות כשרים (שם ג). ג) שופר מבהמה טמאה וכן שופר מבהמות עבודה זרה של גוי פסול, אבל אם תקע בו יצא ידי חובתו. ומותר לתקוע בכל שופר שהוא אם אין שופר כשר, ובלבד שלא יברך עליו (ע"י משנ"ב שם). ודרגות אלה המנויות בהלכה בשופר של ראש השנה מקבילות הן לדרגות בשופר של גאולה. מהו לאמיתו של דבר שופר של גאולה? בשם "שופר של משיח" אנו מתכוונים להתעוררות ולדחיפה הגורמת לתחיתו ולגאולתו של עם ישראל. התעוררות זוהיא התקיעה המקבצת את האובדים והנדחים והמביאתם להר הקודש בירושלים. היה היתה בישראל בזמנים שונים וישנה גם כיום בחלקים וביחידים מישראל התעוררות ורצון שמקורם בקדושהבאמונה החזקה בה' ובתורה, בקדושת ישראל ותעודתו, וברצון לקיים את רצון ה' שהיא גאולת ישראל השלמה. זהו השופר הגדול והמעולה רצון עם להגאל מתוך הרצון הנעלה למלא את תעודתו הגדולה שאינה נתנת להתמלא בהיותו גולה ועלוב. ויש שהרצון הקדוש נחלש, אין ההתלהבות הגדולה לרעיונות עליונים שבקדושה. אבל נשאר לפחות הטבע האנושי הבריא, שגם הוא מקורו בקדושה. וטבע אנושי בריא זה מחולל רצון טבעי פשוט באומה להקים את שלטונה בארצה, לקום ולהשתחרר, לחיות חיי חופש פשוטים ככל העמים. רצון טבעי זה מתוך הרגשה לאומית טבעית, זהו השופר הבינוני הרגיל, המצוי בכל מקום. אף הוא שופר כשר, אעפ"י שמצוה בראשון יותר מאשר בו. "בדיעבד כל השופרות כשרים". אולם יש גם דרגה שלישית בשופר של משיח ואף היא מקבילה לשופר של ראש השנה: שופר קטן, פסול, שתוקעים בו בהכרח, אם אין שופר כשר בנמצא. אם אפסה התלהבות הקודש ורצון הגאולה הנעלה הנובע ממנה, ואם גם הרגשה אנושית לאומית וטבעית ורצון של חיי לאום בכבוד גם הם אפסו, אם אי אפשר לתקוע בשופר כשר לגאולהבאים אויבי ישראל ותוקעים באזנינו לגאולה. הם מכריחים אותנו לשמוע קול שופר, הם מתריעים ומרעישים באזנינו ואינם נותנים לנו מנוח בגולה. שופר של חיה מאה נהפך לשופרו של משיח. עמלק, פיטלורה, היטלר, וכו', מעוררים לגאולה. ומי שלא שמע קול השופר הראשון, ואף לקול השופר השני הרגיל לא רצה לשמוע כי אזניו נאטמו הוא ישמע לקול השופר הטמא, הפסול, בעל כרחו ישמע. ואף הוא יוצא ידי חובה, גם לאומיות זו של השוט, של "צרת היהודים", גם בה יש מן הגאולה. אולם, על שופר זה אין לברך, כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו" (משנה ברכות ו, ד). אנו מתפללים, שלא יביאנו הקב"ה עוד לידי שמיעת השופר הפסול והטמא בעל כרחנו. ואף לשופר הפשוט, הבינוני,

מאמרי הראיה

החילוני כמעט, אק אנו מתגעגעים ביותר. אנו תפלה : תקע בשופר גדול לחירותינו, שופר שבא מתוך עומק קדושתה של נשמת ישראל, מתוך קדש קדשינו, ואז תהא הגאולה שלמה. מדברי רבנו זצ"ל בראש השנה תרצ"ד בחוברת רבי יהודה החסיד, נערך ונרשם ע"י מאיר מדן). החשמונאי ר"ה תש"ה)